

εκδόσεις
Σίσρονη

ΜΑΡΞ ΕΝΓΚΕΛΣ

**Επανάσταση
και
αντεπανάσταση
στη γερμανία**

ΚΑΡΛ ΜΑΡΞ — ΦΡΙΝΤΡΙΧ ΕΝΓΚΕΛΣ

**ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ
ΚΑΙ ΑΝΤΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ
ΣΤΗ ΓΕΡΜΑΝΙΑ**

ΦΡΙΝΤΡΙΧ ΕΝΓΚΕΛΣ

**Η ΙΣΤΟΡΙΑ
ΤΗΣ ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΤΙΚΗΣ ΛΙΓΚΑΣ**

Κείμενα των
ΦΡΙΝΤΡΙΧ ΕΝΓΚΕΛΣ
ΕΛΕΑΝΟΡ ΜΑΡΞ

Μετάφραση: ΓΙΑΝΝΗΣ ΒΙΣΤΑΚΗΣ

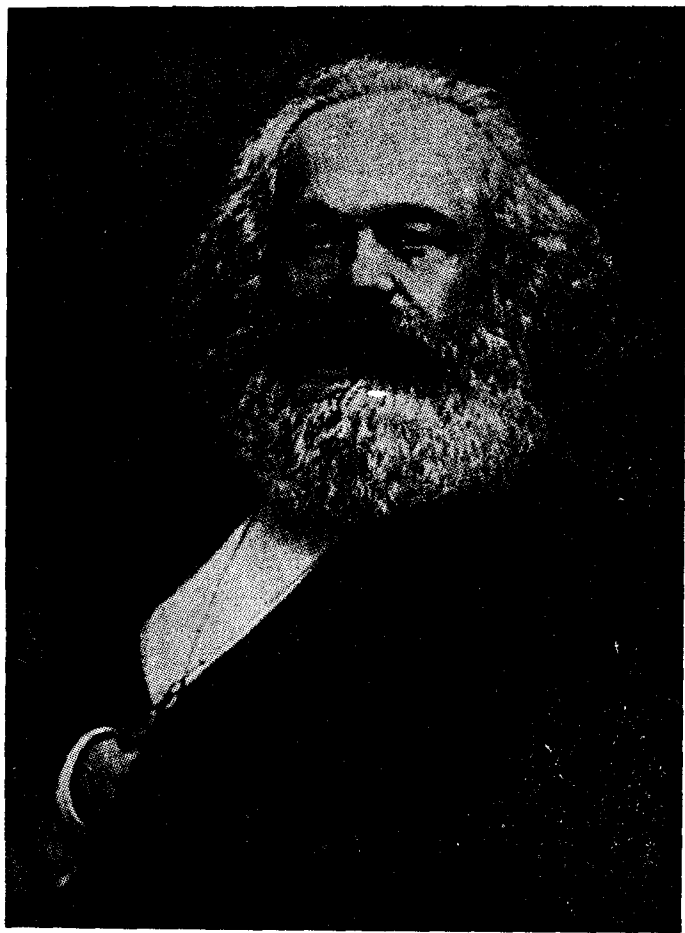

Εκδόσεις ειρήνη — αθήνα 1975

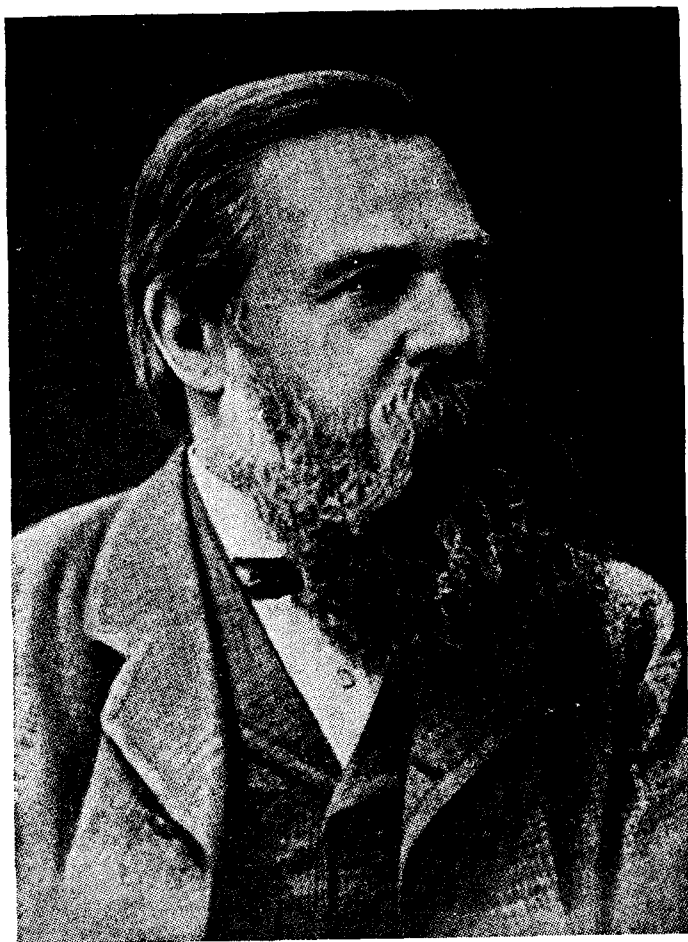

COPYRIGHT : εκδόσεις ειρηνή

Τὸ βιβλίο αὐτὸ τυπώθηκε γιὰ λογαριασμὸ τῶν ἐκδόσεων
ειρηνή - Σόλωνος 71 - Τηλ. 639.259 τὸν Νοέμβρη τοῦ 1975
Τὸ ἐξώφυλλο εἶναι τοῦ Α. Ἀνδρεόπουλου καὶ τυπώθηκε
στοῦ Π. Μπάρμπη, Γερανίου 24 (1ος ὄροφ.) Τηλ. 547.103.

Karl Marx

F. Engels

ΔΥΟ ΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΕΚΔΟΤΗ

Στή συνέχεια τῆς σειρᾶς τῶν κλασσικῶν τοῦ Μαρξισμοῦ: Μάρξ - Ἐνγκελς - Λένιν - Στάλιν παρουσιάζουμε στοῦ ἀναγνωστικοῦ μας κοινὸ τὸ θεμελιώδες ἔργο τῶν Μάρξ - Ἐνγκελς: Ἐπανάσταση καὶ Ἀντεπανάσταση στὴ Γερμανία. Εἶναι πιά γενικὰ παραδεκτὸ ὅτι οἱ κλασσικοὶ τοῦ Μαρξισμοῦ βρίσκονται στοῦ ἐπίκεντρο τοῦ παγκόσμιου ἐνδιαφέροντος. Ἔτσι λοιπὸν ἡ ἔκδοση τῶν πιὸ διαλεχτῶν ἔργων τους ἀπὸ τίς ἐκδόσεις μας ἔχουνε σὰ σκοπὸ τὸ πνευματικὸ ἀνέθασμα τοῦ λαοῦ μας καὶ τῆς νεολαίας μας μὰ καὶ ταυτόχρονα νὰ δείξουμε τὴν ἱστορικὴ χρεωκοπία καὶ τὴν προδοσία τοῦ δεξιοῦ καὶ ἀριστεροῦ ὁππορτουνισμοῦ.

Οἱ ἐκδόσεις εἰρηνῇ μὲ τὸ ἔργο αὐτὸ τῶν Μάρξ - Ἐνγκελς κλείνουν τὴν σειρά τῶν κλασσικῶν ἔργων τῶν Μάρξ - Ἐνγκελς - Λένιν - Στάλιν καὶ θὰ προχωρήσουν στὴν ἔκδοση ἔργων σύγχρονου προβληματισμοῦ.

αθῆνα 1975

ΚΑΡΛ ΜΑΡΞ ⁽¹⁾

Ὁ Κάρλ Μάρξ, ὁ ἄνθρωπος ποὺ πρῶτος ἔδωσε στὸ σοσιαλισμὸ καὶ μ' αὐτὸ σ' ὀλάκερο τὸ ἐργατικὸ κίνημα τῆς ἐποχῆς μας ἐπιστημονικὴ βάση, γεννήθηκε στὴν Τρενεσ στὰ 1818. Σπούδασε στὴ Βόνη καὶ τὸ Βερολίνο, στὴν ἀρχὴ νομικά, μὰ γρήγορά ἀφοσιώθηκε ἀποκλειστικά στὴ μελέτῃ τῆς ἱστορίας καὶ τῆς φιλοσοφίας. Στὰ 1842 ἦταν νὰ γίνῃ Ὑφηγητὴς τῆς φιλοσοφίας, μὰ ἡ πολιτικὴ κίνησις ποὺ ἀρχισε ὕστερ' ἀπὸ τὸ θάνατο τοῦ Φρειδερίκου Γουλιέλμου Γ' τὸν ἔκαμε νὰ πάρῃ ἄλλο δρόμο.

Οἱ ἀρχηγοὶ τῆς φιλελεύθερης ἀστικῆς τάξης τῆς Ρηνανίας, ὁ Camphausen, Hansemann ⁽²⁾ κλπ., ἴδρυσαν στὴν Κωλωνία τὴν Rheinische Zeitung (Ἐφημερίδα τοῦ Ρήνου). Τὸ φθινόπωρο τοῦ 1842, ὁ Μάρξ, ποὺ ἡ κριτικὴ του γιὰ τὶς ἐνέργειες, τῆς ἐπαρχιακῆς Διαιτας [τοπικὴ Βουλὴ] τοῦ Ρήνου προκάλεσαν πολὺ μεγάλη προσοχή, τοποθετήθηκε ἐπικεφαλῆς τῆς ἐφημερίδας. Φυσικά ἡ Rheinische Zeitung λογοκρινότανε, μὰ ἡ λογοκρισία δέν μποροῦσε νὰ τὰ βγάλῃ πέρα μαζί τῆς ⁽³⁾.

Ἡ Rheinische Zeitung τὰ κατάφερνε, σχεδὸν πάντα, νὰ περνάει τ' ἄρθρα ποὺ ἤθελε νὰ δημοσιευτοῦν. Ὁ λογοκριτὴς ἐφοδιαζόταν μὲ ἀσήμαντο ὕλικὸ γιὰ νὰ τὸ διαγρά-

1. Ἡ Βιογραφία τούτῃ γράφτηκε ἀπ' τὸν Ἑνγκελς στὰ 1874 γιὰ τὸ Volkskalender (Λαϊκὰ Χρονικά) ποὺ ἔβγαζε ὁ Σοσιαλδημοκράτης W. Bracke στὸ Μπρούνοβικ (Σημ. τ. Μετ.).

2. Ἀργότερα κι ὕστερα ἀπὸ τὴν ἐξέγερσι τοῦ λαοῦ τοῦ Βερολίνου στὶς 18 τοῦ Μάρτη τοῦ 1848, ὁ Camphausen καὶ Hansemann, ποὺ ἦταν δυὸ πλούσιοι ἔμποροι, ἀνάλαβαν τὸ σχηματισμὸ κυβερνήσεως. Ἡ ἀνάθεσις τοῦ σχηματισμοῦ τῆς κυβερνήσεως στοὺς ἀρχηγούς αὐτοὺς τῆς φιλελεύθερης ἀντιπολίτευσῆς ἦταν κι ἓνα εἶδος ἀνταμοιβῆς γιὰ τὴν ὑπηρεσία ποὺ πρόσφεραν στὴν ἀντίδρασι τῆς Πρωσίας σώζοντας τὸ θρόνο. Σχετικὲς λεπτομέρειες γιὰ τὴ δράσι τοῦ φιλελεύθερου γερμανικοῦ κόμματος βλ. *Κ. Μάρξ-Φρ. Ἑνγκελς* : Ἐπαναστάσις κι Ἀντεπαναστάσις στὴ Γερμανία (Σημ. τ. Μετ.).

3. Πρῶτος λογοκριτὴς τῆς Rheinische Zeitung ἦταν ὁ ἀστυνομικὸς Σύμβουλος Dollerschall, ὁ ἴδιος ποὺ κάποτες ἔσβησε ἀπ' τὴν Kölnische Zeitung μιὰ ἀγγελία γιὰ τὴ μετάφρασι τῆς *Θείας Κωμωδίας* τοῦ Δάντε ἀπὸ τὸ Φιλαδέλφει (τὸν κατοπινὸ βασιλιά Ἰωάννη τῆς Σαξωνίας), μὲ τὴν παρατήρησι: Δέν πρέπει κανένας νὰ κάνει κωμωδία τὶς Θείες ὑποθέσεις (Σημ. τοῦ Φρ. Ἑνγκελς).

ψει ὥσπου ἡ ὑποχωροῦσε μόνος του ἡ ἀναγκαζόταν νὰ ὑποχωρήσει μὲ τὴν ἀπειλὴ πῶς ἔτσι ἡ ἐφημερίδα δὲν θά-βγαινε τὴν ἄλλη μέρα.

Δέκα ἐφημερίδες μὲ τὸ ἴδιο θάρρος ποὺ ἔδειχνε ἡ Rheinische Zeitung καὶ ποὺ οἱ ἐκδότες τους θά θυσίαζαν λίγες ἑκατοντάδες τάλληρα παραπάνω γιὰ τυπωτικά—κι ἡ λογοκρισία θάταν ἀδύνατο νὰ σταθεῖ στὴ Γερμανία ἀπ' τὸ 1843 κιόλας. Μὰ οἱ γερμανοὶ ἐκδότες ἐφημερίδων ἦταν στενοκέφαλοι, δειλοὶ φιλισταῖοι⁽¹⁾ κι ἡ Rheimische Zeitung ἔκανε μόνη της τὸν ἀγῶνα. Ἀχρήστευε τὸν ἕνα λογοκριτὴ ὕστερ' ἀπ' τὸν ἄλλο. Τελευταῖα μπήκε κάτω ἀπὸ διπλὴ λογοκρισία: ἀφοῦ περνοῦσε ἀπὸ τὴν πρώτη λογοκρισία ἔπρεπε νὰ τὴν λογοκρίνει τελικὰ, ἀκόμα μιὰ φορά, ὁ Regierungs-präsident (διευθύνων πρόεδρος). Μὰ κι αὐτὸ ἀκόμα δὲν χρησίμευσε σὲ τίποτε. Στὶς ἀρχές τοῦ 1843, ἡ κυβέρνησις δὴλωσε πῶς ἦταν ἀδύνατο νὰ κρατή-σει ἡ χαλινάρια τῆς ἐφημερίδας αὐτῆς καὶ τὴν ἔπαψε χω-ρίς περισσότερες διατυπώσεις.

Ὁ Μάρξ ποὺ σ' αὐτὸ τὸ μεταξὺ εἶχε παντρευτεῖ τὴν ἀδερφή τοῦ Von Westphalen, κατοπινὰ Ὑπουργοῦ τῆς ἀν-τίδρασης, μετανάστευσε στὸ Παρίσι καὶ κεῖ, μαζί μὲ τὸν A. Ruge (Ροῦγκε), ἔβγαλε τὰ Deutsch — Frangösische Jahrbücher (Γερμανο—Γαλλικὰ Χρονικὰ) δπου ἐγκαινίασε τὴ σειρά τῶν σοσιαλιστικῶν του ἔργων μὲ τὴν Kritik der Hegeschen Rechtsphilosophie [Κριτικὴ τῆς χειρκελιανῆς Φιλοσοφίας τοῦ δικαίου]. Ἀργότερα μαζί μὲ τὸν Φ. Ἐνγ-κελς δημοσίευσε τὸ ἔργο του Die heilige Familie. Gegen Bruno Bauer und Konsorten [Ἡ Ἁγία Οἰκογένεια. Ἐ-νάντια στὸν Μπροῦνο Μπάουερ καὶ Σία] μιὰ σατυρικὴ κριτικὴ μιὰς ἀπὸ τίς πιὸ τελευταῖες μορφές ποὺ πῆρε τὴν ἐποχὴ ἐκεῖνη ὁ γερμανικὸς φιλοσοφικὸς ἰδεαλισμὸς.

Ἡ μελέτη τῆς πολιτικῆς οἰκονομίας καὶ τῆς ἱστορίας τῆς Μεγάλης Γαλλικῆς Ἐπανάστασης, ἄφηνε στὸ Μάρξ ἀρκετὸν καιρὸ ἀκόμα γιὰ νὰ ἐπιτίθεται κάθε τόσο ἐνάν-τια στὴν πρωσσικὴ κυβέρνησις. Κι αὐτὴ τὸν ἐκδίκηθηκε τὴν ἀνοιξὴ τοῦ 1845 πετυχαίνοντας ἀπ' τὴν κυβέρνησις Guizot⁽²⁾ (Γκιζώ) τὴν ἀπέλασή του ἀπ' τὴ Γαλλία—λέ-

1. Στενοκέφαλοι σχολαστικοὶ (Σημ. Μετ).

2. François Guizot (Φρανσουά Γκιζώ 1747—1974) Γάλλος ἱστορι-κὸς καὶ πολιτικός. Στὰ χρόνια τοῦ Ναπολέοντα Α' ἦταν καθηγητὴς στὴ Σορβὼννη. Τὴν ἐποχὴ τῆς παλινόρθωσης ἀκολούθησε τὸ δογμα-τικὸ κόμμα ποὺ ζητοῦσε τὴν αὐστηρὴ ἐφαρμογὴ τῆς Χάρτας τοῦ 1814. Στὶς ἐκλογές τοῦ 1830 βγήκε βουλευτής. Ἀνῆκε στὸ κόμμα τῶν προο-δευτικῶν ἀσίων. Ὡστόσο στὴν ἐποχὴ τῆς μοναρχίας τοῦ Ἰουλίου (τῆ

γεται πώς ο Alexander von Humboldt [Ἀλέξαντερ φόν Χούμπολντ] ἔκαμε τὸ μεσάζοντα γι' αὐτό. Ὁ Μάρξ ἐγκαταστάθηκε στὶς Βρυξέλες καὶ δημοσίευσε ἐκεῖ στὰ 1845 γαλλικὰ τὸ ἔργο του: *Misère de la Philosophie* [Ἀθλιότητα τῆς Φιλοσοφίας], κριτικὴ στὸ ἔργο τοῦ Proudhon [Προυντὼν] *Philosophie de la Misère* [Φιλοσοφία τῆς Ἀθλιότητος] καὶ στὰ 1848 τὸ *Discours sur le libre échange* [Διατριβὴ γιὰ τὸ ἐλεύθερο ἐμπόριο]. Ταυτόχρονα ἐκμεταλλεύθηκε τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἱδρύσει μιὰ "Ἐνωση γερμανῶν ἐργατῶν στὶς Βρυξέλες καὶ ἔτσι ἄρχισε τὴν προπαγάνδα στὴν πράξη. Ἡ ἔνωση αὐτὴ πῆρε γιὰ τὸ Μάρξ ἀκόμα μεγαλύτερη σπουδαιότητα ὅταν τόσο αὐτὸς ὅσο κι οἱ πολιτικοὶ τοῦ φίλοι μπῆκαν τὸ 1847 στὴ μυστικὴ **Κομμουνιστικὴ Λίγκα** (1) ποὺ εἶχε ἱδρυθεῖ ἐδῶ καὶ κάμποσα χρόνια. Ὁλάκερη ἡ διάρθρωση τῆς Λίγκας ἄλλαξε τώρα ριζικά. Ἡ ὁργάνωσις τῆς αὐτῆς ποὺ προτιήτερα ἦταν περισσότερο ἢ λιγότερο συνωμοτικὴ μετασχηματίστηκε τώρα σὲ ἀπλὴ ὁργάνωσις γιὰ τὴν κομμουνιστικὴ προπαγάνδα, ποὺ ἦταν μυστικὴ μόνο καὶ μόνο γιὰτὶ ἡ ἀνάγκη τὴν ὑποχρέωνε νάναι τέτοια, ἡ **πρώτη** ὁργάνωσις τοῦ Γερμανικοῦ Σοσιαλδημοκρατικοῦ κόμματος. Ἡ Λίγκα βρισκόταν παντοῦ ὅπου ὑπῆρχαν ἐνώσεις γερμανῶν ἐργατῶν. Σχεδὸν σ' ὅλες αὐτὲς τὶς ἐνώσεις στὴν Ἀγγλία, στὸ Βέλγιο, στὴ Γαλλία καὶ στὴν Ἑλβετία, καὶ σὲ πάρα πολλὰς ἀπ' τὶς ἐνώσεις στὴ Γερμανία, τὰ ἡγετικά στελέχη ἀνῆκαν στὴ Λίγκα κι' ἡ

μοναρχία τοῦ Λουδοβίκου Φιλίππου) ἐξελίχθηκε σὲ συντηρητικὸ καὶ πῆρε μέρος στὴ βασιλικὴ κυβέρνησις διαδοχικὰ ὡς ὑπουργὸς τῶν Ἐσωτερικῶν, τῆς Παιδείας καὶ Πρεσβευτὴς στὸ Λονδίνο. Στὰ 1840 πῆρε μέρος στὴν ἀντιδραστικὴ κυβέρνησις Soult καὶ διηύθυνε τὴν Ἐξωτερικὴ καὶ ἔσωτερικὴ πολιτικὴ τῆς Γαλλίας. Ὁ Guizot στὰ χρόνια αὐτὰ πολέμησε κάθε μεταρρύθμιση κι ἰδιαίτερα τὴν κοινοβουλευτικὴν καὶ ἐκλογικὴν μεταρρύθμιση. Τὶς μεταρρυθμίσεις αὐτὲς τὶς ζητοῦσε ἡ μερίδα τῆς ἀστικῆς τάξεως ποὺ ἦταν ἀντίθετη μὲ τὴν ἀριστοκρατία τοῦ χρήματος καὶ κυβερνοῦσε στὰ χρόνια τοῦ Λ. Φιλίππου, ἐνισχυμένη καὶ ἀπ' τὸ προλεταριάτο, δηλ. ἡ βιομηχανικὴ μερίδα τῆς ἀστικῆς τάξεως. Ἡ ἀντίδρασις αὐτὴ τοῦ Guizot ἦταν ἀφορμὴ νὰ ξεσπάσει ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1848 παύ ἀνέτρεψε τὴ μοναρχία τοῦ Λουδοβίκου Φιλίππου. Τὰ γεγονότα τῆς περιόδου αὐτῆς ὁ Μάρξ τὰ ἱστορεῖ στὸ ἔργο του «Ταξικοὶ ἀγῶνες στὴ Γαλλία» (Ἑλλ. Μετ. Γιάννη Ν. Βιστάκη). (Σημ. τ. Μετ.).

1. League=Σύνδεσμος. Παλιότερα ἀποδόθηκε μὲ τὴ λέξη *Ἐνωση* ποὺ δὲν εἶναι σωστό, γιὰτὶ στὴν κομμουνιστικὴ Λίγκα, ἔπαιρναν μέρος ἀκριβῶς οἱ κατὰ τόπους Ἐνώσεις τῶν Ἐργατῶν. Τὴ μεταφέρουμε στὴ γλώσσα μας ἔτσι, ἐπειδὴ Communist League ἔχει καθιερωθεῖ σ' ὅλες τὶς γλώσσες ὅπως καὶ τὸ Κομμουνιστικὸ Μανιφέστο (Σημ. τ. Μετ.)

συμμετοχή της Αίγκας στο γερμανικό εργατικό κίνημα, που ήταν στα πρώτα του βήματα, στάθηκε πολύ σημαντική. "Εξω απ' αυτό η Αίγκα μας ήταν η πρώτη που διαδήλωσε μ' έμφαση το διεθνικό χαρακτήρα δόλακερου του εργατικού κινήματος και τον έφάρμοσε στην πράξη κι είχε μέλη της Άγγλους, Βέλγους, Ούγγρους, Πολωνούς, κλπ κι όργανωνε διεθνικές εργατικές συνελεύσεις, προπάντων στο Λονδίνο.

Ο μετασχηματισμός της Αίγκας έγινε σέ δυο Συνέδρια που συγκροτήθηκαν τό 1847 στο Λονδίνο. Στο δεύτερο πάρθηκε η απόφαση γιά τή σύνταξη και δημοσίευση των θεμελιακών αρχών του κόμματος σέ μιá διακήρυξη. Τή σύνταξη της διακήρυξης τήν ανέθεσε τό Συνέδριο στό Μάρξ και τόν Ένγκελς (*). Έτσι γεννήθηκε τό *Μανιφέστο του Κομμουνιστικού κόμματος* [Κομμουνιστικό Μανιφέστο] που βγήκε στό 1848 λίγο πρίν απ' τήν επανάσταση του Φλεβάρη (*) και που από τότε μεταφράστηκε σχεδόν σ' όλες τίς Εύρωπαϊκές γλώσσες (*).

Η Deutsche Brüsseler Zeitung [ή Γερμανική έφημερίδα των Βρυξελλών] που συνεργαζόταν ό Μάρξ και ξεσκέπαζε άνελέητα τ' άγαθά του άστυνομικού καθεστώτος στην πατρίδα [τή Γερμανία] άνάγκασε τή Πρωσική κυβέρνηση νά δοκιμάσει μάταια νά πετύχει γι' άλλη μιá φορά τήν απέλαση του Μάρξ. Μολταυτά, όταν ή Έπανάσταση του Φλεβάρη είχε σάν άποτέλεσμα νά ξεσπάσουν και στις Βρυξέλλες λαϊκές έκδηλώσεις και φαινόταν επικείμενη μιá ριζική μεταβολή στό Βέλγιο, ή βελγική κυβέρνηση διέταξε τή σύλληψη κι απέλαση του Μάρξ, χωρίς διατυπώσεις.

Στό μεταξύ ή προσωρινή γαλλική κυβέρνηση του είχε στείλει πρόσκληση μέσο του Flocon (*) νά γυρίσει

1. Γιά τήν ιστορία αναφέρουμε ότι ό Μάρξ άργούσε, παρά τήν τιμητική έντολή, νά συντάξει τό μανιφέστο, άγνωστο γιατί κι έτσι ή Κεντρική Έπιτροπή του Συνδέσμου στις 14 του Γενάρη του 1848, πήρε τήν άπόφαση νά καλέσει τό Μάρξ νά συμμορφωθεί ή νά καταθέσει τήν έντολή. Τό σχετικό γράμμα ύπογράφεται απ' τό Σάππερ, Μπάουερ και Μόλλ. "Όστερ" απ' τό γράμμα αυτό, ό Μάρξ στρώθηκε στή δουλιά και σύνταξε τό Μανιφέστο. (Σημ. τ. Μετ.).

2. Έννοεί τήν επανάσταση στό Παρίσι που ό Μάρξ περιγράφει στό έργο του *Ταξικοί άγώνες στη Γαλλία* (βλ. έλλην. μετ. Γιάννη Βιστάκη) και τήν επανάσταση στη Γερμανία. (Σημ. τ. Μετ.).

3. Υπάρχει και έλλην. μετάφραση μέ κατατοπιστικό πρόλογο από τό Γιάνη Κορδάτο. (Έκδ. Άργ. Παπαζήση Άθήνα 1945). (Σημ. τ. Μετ.).

4. Ο Flocon, δημοκρατικός, έβγαζε τήν άστικοδημοκρατική έφημερίδα *Réforme* (Μεταρρύθμιση) στό Παρίσι. Στην έφημερίδα αυτή ό

στό Παρίσι κι ὁ Μάρξ δέχτηκε τὴν πρόσκληση αὐτή.

Στό Παρίσι ὁ Μάρξ ξεσπάθωσε εἰδικά ἐνάντια στὴν πλατεῖα διαδομένη ἀνάμεσα στοὺς ἐκεῖ Γερμανούς, ἀπατηλὴ ἰδέα πὼς οἱ Γερμανοὶ ἐργάτες, ποὺ βρίσκονταν στὴ Γαλλία, ἔπρεπε νὰ σχηματίσουν ἑνοπλεις λεγεῶνες γιὰ νὰ μεταφέρουν τὴν ἐπανάσταση καὶ τὴ δημοκρατία στὴ Γερμανία. Ἀπ' τὴ μιὰ μεριά, ἡ Γερμανία ἔπρεπε νὰ κάμει τὴν ἐπανάστασή της μόνη της κι ἀπ' τὴν ἄλλη, κάθε ξένη ἐπαναστατικὴ λεγεῶνα ποὺ σχηματιζόταν στὴ Γαλλία προδινόταν ἀπ' τὰ πρὶν ἀπ' τοὺς Λαμαρτίνους (2) τῆς Προσωρινῆς κυβέρνησης στὴν κυβέρνησις ποὺ θὰ προσπαθοῦσε ν' ἀνατρέψει, ὅπως συνέβηκε κιόλας μὲ τὸ Βέλγιο καὶ τὴ Βάδη

“Υστερ' ἀπ' τὴν ἐπανάστασι τοῦ Μάρτη, ὁ Μάρξ πῆγε στὴν Κολωνία κι ἐκεῖ ἱδρύσε τὴ *Neue Rheinische Zeitung* (Νέα ἐφημερίδα τοῦ Ρήνου) ποὺ ἔζησε ἀπ' τὴν 1 Ἰουνίου 1848 ὥς τίς 19 τοῦ Μάη 1849—ἡ μόνη ἐφημερίδα ποὺ ἀντιπροσώπευε τὴν ἀποψη τοῦ προλεταριάτου μέσα στὸ δημοκρατικὸ κίνημα τῆς ἐποχῆς, ὅπως δειχτήκε ἀπ' τὴν ἀντιφιύλαχτη ὑποστήριξή της στοὺς προλεταρίους ποὺ ξεσηκώθηκαν στὸ Παρίσι τὸν Ἰούλιο τοῦ 1848, πράγμα ποὺ τῆς κόστισε σχεδὸν ὅλους τοὺς μετόχους της. Μάταια ἡ *Kreuzzeitung* (Ἐφημερίδα τοῦ Σταυροῦ)

*Ἐνγκελς δημοσίευσε τὰ ἄρθρα του ἑκατὰ, ἴσὸ 1847—48. (Σημ. Ἀγγλ. ἔκδ.).

1. Πρόκειται γιὰ τὸ γνωστὸ ποιητὴ *Marie—Louis—Alfonse de Prat de Lamartine* (1790—1869). Ὁ Λαμαρτίνος ἦταν βουλευτὴς στὴ Βουλὴ τῶν Ἀντιπροσώπων στὰ χρόνια τῆς Μοναρχίας τοῦ Ἰούλη (τῆς Μοναρχίας τοῦ Λουδοβίκου Φιλίππου). Πῆρε μέρος στὴν ἐπανάστασι τοῦ Φλεβάρη τοῦ 48 ποὺ ἐκθρόνισε τὸ Λουδ. Φ. κι ἀντιτάχτηκε στὴν ἀντιβασίλειά τῆς Δούκισσας τῆς Ὀρλεάνης ὑποστηρίζοντας τὴ συγκρότησι προσωρινῆς Κυβέρνησης. Πῆρε μέρος στὴν κυβέρνησι αὐτὴ καὶ προσπάθησε νὰ παίξει ρόλο συμβιβαστικὸ ἀνάμεσα στὶς διάφορες μερίδες τῆς κυβέρνησης, ἰδιαίτερα ἀνάμεσα στ' ἀστικά κόμματα καὶ στοὺς ἐργάτες, γι' αὐτὴν τὴν ἀκομμάτιστη τάχα στάση—ὁ Λαμαρτίνος στὸ βάθος ἦταν συντηρητικὸς ἀστός—ἔχασε πολὺ γρήγορα τὴ δημοτικότητά του. Ὁ Λαμαρτίνος ὑποστήριξε πὼς οἱ διαφορὲς ἀνάμεσα στὶς τάξεις χρωσιόντουσαν σὲ παρεξήγησι κι ὅτι ἡ προσωρινὴ κυβέρνησις μποροῦσε νὰ διαλύσει τὴν παρεξήγησι αὐτή. Στὶς 16 Ἀπρίλη 1849 ὁ Λαμαρτίνος πῆρε μέρος στὴ σκευωρία ποὺ εἶχε στήσει ἡ δεξιὰ τῆς προσωρινῆς κυβέρνησης στοὺς ἐργάτες καὶ τοὺς χτύπησε. Μετὰ τὸ πραξικόπημα τῆς 1ης Δεκεμβρίου (18η Μαρμαίρ) ὁ Λαμαρτίνος παράτησε τὴν πολιτική. Γιὰ τὸ Λαμαρτίνου βλ. *Karl Marx*: Οἱ ταξικοὶ ἀγῶνες στὴ Γαλλία Ἑλλην. Μετ. Γιάννη Βιστάκη. (Σημ. τ. Μετ.).

υπογράμμισε την σάν τὸ «Χιμποράζο⁽¹⁾ ἀδιαντροπιά» ποὺ μ' αὐτὴν ἡ Neue Rheinische Zeitung χτυποῦσε κάθε ἱερό, ἀπ' τὸ βασιλιά καὶ τὸ Reichsverweser (τὸν αὐτοκρατορικό τοποτηρητή) ὡς τὸ χωροφύλακα καὶ μάλιστα μέσα σὲ μιὰ πόλη, ἔδρα φρουρᾶς μὲ 8000 ἄντρες. Μάταιη ἦταν κι ἡ ὀργὴ τῶν φιλελεύθερων φιλισταίων⁽²⁾ τοῦ Ρήνου ποὺ ξαφνικά ἔγιναν ἀντιδραστικοί. Μάταια παύτηκε κι ἡ ἐφημερίδα ἀπ' τὸ στρατιωτικὸ νόμο στὴν Κολωνία γιὰ μακρόχρονη περίοδο τὸ φθινόπωρο τοῦ 1848. Μάταια τὸ Αὐτοκρατορικό Ὑπουργεῖο Δικαιοσύνης τῆς Φρανκφούρης κατάγγελλε τὸ ἓνα ἄρθρο ὕστερ' ἀπ' τ' ἄλλο στὸ Δημόσιο κατήγορο τῆς Κωλώνιας καλώντας τον νὰ πάρει δικαστικά μέτρα.

Ἡ ἐφημερίδα ἐξακολουθοῦσε ἡσυχα-ἡσυχα νὰ συντάσσεται καὶ νὰ τυπώνεται κάτω ἀπ' τὴ μύτη τῆς Στρατιωτικῆς Φρουρᾶς. Ἡ κυκλοφορία καθὼς καὶ τὸ κύρος της μεγάλωναν παράλληλα μὲ τὴ βιαιότητα στὶς ἐπιθέσεις της ἐνάντια στὴν κυβέρνησι καὶ τὴν ἀστική τάξη. Ὅταν ἔγινε τὸ coup d'état (πραξικόπημα) στὴ Πρωσία, τὸ Νοέμβρι τοῦ 1848, ἡ Neue Rheinische Zeitung σὲ κάθε φύλλο της πάνω ἀπ' τὸν τίτλο της καλοῦσε τὸ λαὸ ν' ἀρνηθεῖ τὴν πληρωμὴ τῶν φόρων καὶ ν' ἀπαντήσῃ στὴ βία μὲ τὴ βία. Τὴν ἀνοιξὴ τοῦ 1849, τόσο γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ ὅσο καὶ γιὰ κάποιον ἄλλο ἄρθρο της, παραπέμφθηκε σὲ δίκη μὰ ἀπαλλάχτηκε καὶ στὶς δυὸ περιπτώσεις. Τελικά, ὅταν οἱ ἐξεγέρσεις τοῦ Μάη τοῦ 1849 στὴ Δρέσδη καὶ στὴν ἐπαρχία τοῦ Ρήνου πνίγηκαν κι ἄρχισε ἡ Πρωσσικὴ ἐκστρατεία ἐνάντια στὴν ἐξέγερση τοῦ Παλατινάτου—Βάδης—μὲ τὴ συγκέντρωση καὶ τὴν κινητοποίηση σημαντικῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων, ἡ κυβέρνηση νόμισε πὼς ἦταν ἀρκετὰ δυνατὴ ὥστε νὰ κλείσῃ μὲ τὴ βία τὴ Neue Rheinische

1. Τὸ Chimbrazo εἶναι μιὰ ἀπ' τὶς ψηλότερες βουνοκορφές στὴ Νότιο Ἀμερικὴ (Σημ. τ. Μετ.).

2. Δὲν πρόκειται ἐδῶ γιὰ τοὺς ἀρχαίους κατοίκους τῆς Παλατινῆς, μὰ γιὰ τὸν ἄνθρωπο τὸ στενοκέφαλο, τὸν ἐπιασμένο, τὸ γιομάτο προλήψεων κλπ. Ἰδιαίτερα τὸ παρατσούκλι αὐτὸ δόθηκε στοὺς μικροαστοὺς. Ὁ Φιλισταῖος εἶναι αὐτὸ ποὺ λέμε μείς σήμερα, «φουσκωμένο ἄντρο» ἢ «φουσκωμένο ἄσκι». Σχετικὰ ὁ Γκαίτε δίνει τὸν παρακάτω χαρακτηρισμὸ στὸ φιλισταῖο: «Ὁ φιλισταῖος δὲν ἀρνιέται μόνον τὶς διαφορетиκές ἀπ' τὶς δικές του καταστάσεις, μὰ θέλει κι οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι νὰ ζοῦν μὲ τὸν τρόπο ποὺ ζεῖ ὁ ἴδιος. Στὶς ἐκδηλώσεις τοῦ φιλισταίου θὰ δεῖς ὅτι ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς ἐκφράζει πάντα τὴ δική του κατάστασι, ἀρνιέται τὴν ξένη καὶ βάζει τὴ δική του σάν τύπο καὶ ὑπογραμμὸ: αὐτὸ εἶναι ὁ πιὸ τυφλὸς ἐγωῖσμός». (Σημ. τ. Μετ.).

Zeitung. Τό τελευταίον φύλλο—τυπωμένο με κόκκινο μελάνι—βγήκε στις 19 Μαΐου.

Ὁ Μάρξ ξαναπῆγε στοὺς Παρίσι. Λίγες ὥρες βδομάδες ὕστερ' ἀπ' τὴ διαδήλωση τῆς 13ης Ἰουνίου 1849, ἡ Γαλλικὴ κυβέρνησις τὸν ἐβάλε μπροστά στοὺς διλήμματα ἢ νὰ πάει νὰ μείνει στὴ Βρετάνη ἢ νὰ φύγει ὁλότελ' ἀπ' τὴ Γαλλία. Προτίμησε τὸ δεύτερον κι ἔφυγε γιὰ τὸ Λονδίνο, δπου κι ἔμεινε χωρὶς διακοπὴν, ὡς τὰ στερνὰ τῆς ζωῆς του⁽¹⁾.

Μιά ἀπόπειρα νὰ συνεχιστεῖ ἡ ἐκδοσις τῆς Neue Rheinische Zeitung με μορφὴ ἐπιθεώρησης (στοὺς Ἀμβούργο, 1850) ἐγκαταλείφθηκε ὕστερ' ἀπὸ λίγο κι αἰτία γι' αὐτὸ στάθηκε ἡ ὁλοένα αὐξανόμενη βιαιότητα τῆς ἀντίδρασης. Ἀμέσως ὕστερ' ἀπ' τὸ coup d'état (πραξικόπημα) στὴ Γαλλία⁽²⁾ τὸ Δεκέμβριον τοῦ 1851, ὁ Μάρξ δημοσίευσε τὸ ἔργον τοῦ Der 18. Brumaire des Louis Bonaparte [ἡ 18ῃ Μπρυμαίρ τοῦ Λουδοβίκου Βονοπάρτη⁽³⁾] (Boston 1852, δευτέρη ἐκδοσις, Hamburg 1869, λίγο πρὶν ἀπὸ τὸν πόλεμον). Στὰ 1853 ἔγραψε τό: Enthüllungen über den Kölner Kommunistenprozess [Ἀποκαλύψεις γιὰ τὴ Δίκη τῶν Κομμουνιστῶν στὴν Κολωνία] (πρωτοτυπώθηκε στὴν Βασιλεία, ἀργότερα στὴ Βοστώνη καὶ τελευταία στὴ Λειψία).

Ὑστερ' ἀπ' τὴν καταδίκη τῶν μελῶν τῆς Κομμουνιστικῆς Λίγκας στὴν Κολωνία, ὁ Μάρξ ἀποτραβήχτηκε ἀπ' τὴν ἐνεργὸν πολιτικὴν καὶ δέκα ὁλόκερα χρόνια ἀφιερώθηκε ἀπ' τὴ μιὰ μεριά στὴ μελέτη τῶν πλούσιων θησαυρῶν ποὺ τοῦ πρόσφερε ἡ βιβλιοθήκη τοῦ Βρετανικοῦ Μουσείου στὸν τομέα τῆς πολιτικῆς οἰκονομίας κι ἀπ' τὴν ἄλλην μετ' τὴ συνεργασίαν στὴν ἐφημερίδα New York Tribune (Βῆμα Νέας Ὑόρκης), ποὺ ὡς τὴν ἡμέρα ποὺ κηρύχτηκε ὁ Ἀμερικανικὸς ἐμφύλιος πόλεμος⁽⁴⁾ δημοσίευσε ὄχι μόνον ἐνυπόγραφους συνεργασίας τοῦ Μάρξ μὰ καὶ πολλὰ κύρια

1. Ὁ Μάρξ πῆγε στοὺς Λονδίνο τὸν Αὐγούστο τοῦ 1849. (Σημ. τ. Μετ.).

2. Πρόκειται γιὰ τὸ πραξικόπημα ποὺ ἔκαμε στις 2 τοῦ Δεκέμβριου τοῦ 1850 ὁ Λουδ. Βονοπάρτης, καταργώντας τὴ Δημοκρατίαν κι ἀνακηρύσσοντας τὸν ἑαυτὸ τοῦ αὐτοκράτορα, μετ' τὸν τίτλον Ναπολέον Γ'. (Σημ. τ. Μετ.).

3. Μεταφράστηκε στὴ γλῶσσα μας ἀπὸ τὰ Ν. Β. τὸ 1945. (Σημ. τ. Μετ.).

4. Πρόκειται γιὰ τὸν πόλεμον ἀνάμεσα στις Νότιες καὶ Βόρειες Πολιτείας ποὺ εἶχε σὰ σκοπὸ τὴν ἀπελευθέρωση τῶν Μαύρων. Ὁ πόλεμος αὐτός, ὅπως εἶναι γνωστό, προκλήθηκε γιὰτὶ ἡ βιομηχανία χρειαζόταν ἐργατικὰ χέρια κι ἡ διατήρησις τῆς δουλείας ἐμπόδιζε τὴν παρὰτέρω ἀνάπτυξιν τῆς βιομηχανίας. (Σημ. τ. Μετ.).

άρθρα γραμμένα απ' τόν ἴδιο, σχετικά μέ τίς συνθήκες στήν Εὐρώπη καί τήν Ἀσία. Οἱ ἐπιθέσεις του ἐνάντια στοῦ Λόρδο Πάλμεστον ⁽¹⁾, πού στηρίζονταν στήν ἐξονυχιστική μελέτη ἐπίσημων Ἀγγλικῶν ἐγγράφων, ἀνατυπώνονταν σέ φυλλάδια στοῦ Λονδίνου.

Σάν πρῶτος καρπὸς τῆς πολύχρονης μελέτης του στὰ οἰκονομικά, βγήκε στὰ 1859 *Zur Kritik der politischen Oekonomie. Erstes Heft* [Συμβολή στήν Κριτική τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας, Μέρος I] (Βερολῖνο, Duncker). Τό ἔργο αὐτό περιλαμβάνει τήν πρώτη σφιχτοδεμένη ἔκθεση τῆς μαρξιστικῆς θεωρίας γιά τήν ἀξία μαζί μέ τή θεωρία γιά τό χρῆμα. Στόν Ἰταλικό πόλεμο, ὁ Μάρξ (στῇ γερμανικῇ ἡμερησίᾳ *Das Volk*—ὁ Λαός—πού ἐβγαίνει στοῦ Λονδίνου) χτύπησε τόσο τό βοναπαρτισμό, πού εἶχε πάρει τότε μιὰ φιλελεύθερη ἀπόχρωση κι ἔπαιζε τό ρόλο τοῦ ἐλευθερωτῆ τῶν καταπιεζόμενων ἐθνικοτήτων, καθὼς καί τήν Πρώσικη πολιτική τῆς ἐποχῆς ἐκείνης πού, κάτω ἀπὸ τό πέπλο τῆς οὐδετερότητας, προσπαθοῦσε νά ψαρέψει στὰ θολὰ νερά. Σέ σχέση μ' αὐτό ἦταν ἀκόμα ἀνάγκη νά χτυπήσει τόν *Herr Karl Vogt* ⁽²⁾, πού τήν ἐποχὴ ἐκείνη, κατά παραγγελία τοῦ πρίγκηπα Ναπολέοντα (Plon—Plon) ⁽³⁾, πληρωμένος απ' τὸ Λουδοβίκο Ναπολέοντα ἔκανε προπαγάνδα γιά τήν οὐδετερότητα, στήν οὐσία γιά τὴ συμπάθεια τῆς Γερμανίας.

Ὅταν ὁ *Vogt* σώριασε ἐνάντια στοῦ Μάρξ, τίς πιὸ βρωμερές κι ἐσκεμμένες συκοφαντίες, ὁ Μάρξ τοῦ ἀπάντησε μέ τό ἔργο του: *Herr Vogt* (ὁ κ. Φόκτ—Λονδῖνο 1860) ὅπου ξεσκέπαζε τόν *Vogt* καί τοὺς ἄλλους τζέντλεμν τῆς αὐτοκρατορικῆς ψευδοδημοκρατικῆς σπείρας κι ὅπου ὁ ἴδιος ὁ *Vogt* ἀποδειχνόταν τόσο ἀπὸ ἐξωτερικὲς ὅσο κι ἀπὸ ἐσωτερικὲς ἐνδείξεις πὼς δεχόταν δω-

1. Πρωθυπουργὸς τῆς Ἀγγλίας τὴν ἐποχὴ ἐκείνη. (Σημ. τ. Μετ.).

2. Κάρλ Φόκτ. (1817—1895). Γνωστὸς γερμανὸς ἀστὸς πολιτικός καὶ φυσιοδιφὸς ὁπαδὸς τοῦ χυδαίου ὕλισμου.

Ὁ Φόκτ ἦταν ἐκείνος πού διατύπωσε τὴν περίφημη ἔκφραση διὰ τὴ «νόηση βγαίνει απ' τὸν ἐγκέφαλο σὰν τὴ χολὴ απ' τὸ σῆκωτι καὶ τό οὖρος απ' τὰ νεφρά». Γιά τίς φιλοσοφικὲς ἀνοησίες του ὁ Ἐνγκελς μιλάει στὴ «Διαλεκτικὴ τῆς Φύσης» καὶ στοῦ «Λουδοβίκο Φόουερπαχ» ὅπου μαζί μέ τὸν Μπύχνερ καὶ Μόλεσχот τοὺς χαρακτηρίζει πλανόδιους, ἐκλαϊκευτὲς καὶ περιπλανώμενους κήρυκες τοῦ «φτηνοῦ ὕλισμου» (Ἑλλ. Μετ. Γιάν. Βιστάκη 41—42). Ἡ κατηγορία πού τοῦ ἀπέδωσε ὁ Μάρξ πὼς ἦταν πληρωμένο ὄργανο τοῦ Λουδ. Βοναπάρτη ἐπιβεβαιώθηκε ἀργότερα ἀπὸ ἐπίσημο ἔγγραφο τῆς Παρισινῆς ἀστυνομίας πού ἀποκαλύφθηκε τὴν ἐποχὴ τῆς παρισινῆς Κομμουνίας. (Σημ. τ. Μετ.).

3. Ἀδελφὸς τοῦ Λουδ. Βοναπάρτη (Σημ. τ. Μετ.).

ροδοκίες ἀπ' τὴν αὐτοκρατορία τοῦ Δεκέμβρη ('). Ἡ ἐπιβεβαίωση ἦρθε ἀκριβῶς δέκα χρόνια ἀργότερα: στὸν κατάλογο τῶν μισθωτῶν ὀργάνων τοῦ Βοναπάρτη ποὺ βρέθηκε στὸν Κεραμεικὸ στὰ 1870 καὶ δημοσιεύτηκε ἀπ' τὴν κυβέρνηση τοῦ Σεπτέμβρη [τὴν Κομμούνα] βρισκόνταν καταχωρημένα τὰ παρακάτω στὸ γράμμα V. «Vogt—τὸν Αὐγούστο τοῦ 1859 τοῦ δόθηκαν—φρ. 40.000».

Τέλος στὰ 1867 ἐκδόθηκε στὸ Ἀμβούργο: *Das Kapital, Kritik der politischen Oekonomie. Erster Band* [Κεφάλαιο, Κριτικὴ τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας, Τόμος I], τὸ κυριώτερο ἔργο τοῦ Μάρξ, ὅπου μᾶς δίνει τὴ βάση τῶν οἰκονομικο - σοσιαλιστικῶν του ἀντιλήψεων καὶ τὰ βασικὰ χαρακτηριστικὰ τῆς κριτικῆς του γιὰ τὴ σημερινὴ κοινωνία, τὸν κεφαλαιοκρατικὸ τρόπο παραγωγῆς καὶ τίς συνέπειές του. Ἡ δευτέρη ἐκδοση αὐτοῦ τοῦ ἔργου ποὺ ἀφῆσε ἐποχὴ, βγῆκε στὰ 1872. Ὁ συγγραφέας ἀσχολεῖται τώρα μὲ τὴν ἐπεξεργασία τοῦ δευτέρου τόμου.

Στὸ μετὰ τὸ ἐργατικὸ κίνημα σὲ διάφορες χώρες τῆς Εὐρώπης ἀπόχτησε ξανὰ τόση δύναμη ὥστε ὁ Μάρξ μποροῦσε πιά νὰ πραγματοποιήσῃ τὸν πόθο ποὺ ἔτρεφε ἀπὸ χρόνια: τὴν ἴδρυση μιᾶς Ἑνώσεως Ἑργατῶν ποὺ ν' ἀγκαλιάζει τίς πιὸ προοδευμένες χώρες τῆς Εὐρώπης καὶ Ἀμερικῆς καὶ ποὺ θάταν, σὰ νὰ ποῦμε, ἡ προσωποποιημένη ἀπόδειξη τοῦ διεθνοῦς χαρακτήρα τοῦ σοσιαλιστικοῦ κινήματος, τόσο γιὰ τοὺς ἴδιους τοὺς ἐργάτες ὅσο καὶ γιὰ τοὺς ἀστούς καὶ τίς κυβερνήσεις, — γιὰ νὰ ἐνθαρρύνει καὶ νὰ δυναμώσει τὸ προλεταριάτο, γιὰ νὰ σκορπάει τὸ φόβο στὶς καρδιές τῶν ἐχτρῶν του. Μιά μαζικὴ συγκέντρωση γιὰ τὴν Πολωνία, ποὺ τότε ἴσια - ἴσια εἶχε συντριβεῖ ξανὰ ἀπ' τὴ Ρωσσία καὶ ποὺ ἐγινε στὶς 28 Σεπτέμβρη τοῦ 1864 στὸ St. Martin's Hall τοῦ Λονδίνου, ἔδωσε τὴν εὐκαιρία νὰ προβληθεῖ τὸ ζήτημα ποὺ τὸ δέχτηκαν μ' ἐνθουσιασμό. Ἡ International Working Men's Association [Ἡ Διεθνὴς Ἑνωση τῶν Ἑργατῶν] ἰδρύθηκε. Στῇ συγκέντρωση αὐτὴ ἐκλέχτηκε Προσωρινὸ Γενικὸ Συμβούλιο μ' ἔδρα τὸ Λονδίνο καὶ ὁ Μάρξ ἦταν ἡ ψυχὴ του, ὅπως καὶ ὅλων τῶν Γενικῶν Συμβουλίων, ὡς τὴν ἐποχὴ τοῦ Συνεδρίου τῆς Χάγης. Ὁ Μάρξ ἦταν ὁ συντάχτης ὅλων σχεδὸν τῶν ντοκουμέντων ποὺ ἔβγαζε τὸ Γενικὸ Συμβούλιο τῆς Διεθνοῦς ἀπ' τὴν *Ἐναρκτήρια Προσφώνηση* τοῦ 1864, ὡς τὴν *Προσφώνηση γιὰ τὸν ἐμφύλιο πόλεμο στὴ Γαλλία*, τὸ 1870. Τὸ νὰ

1. Τὴν Αὐτοκρατορία τοῦ Ναπολέοντα Γ'. (Σημ. τ. Μετ.).

περιγράψουμε τη δράση του Μάρξ στη Διεθνή, είναι σά να γράψουμε την ιστορία της ίδιας της Ένωσης, πού, όσο και νάναι, εξακολουθεί να ζει στη μνήμη των έργων της Εύρώπης.

Η πτώση της Παρισινής Κομμούνας έφερε τη Διεθνή σέ πολύ δύσκολη θέση. Είχε σπρωχτεί στό προσκήνιο της Εύρωπαϊκής Ιστορίας σέ μιá στιγμή πού παντού στερούνταν κάθε δυνατότητα γι' άποτελεσματική πραχτική δράση. Τά γεγονότα πού τήν ανέβασαν στη θέση της έβδομης Μεγάλης Δύναμης της άπαγόρευαν ταυτόχρονα νά κινητοποιήσει τις μαχητικές της δυνάμεις και νά τις χρησιμοποιήσει γιά δράση, μέ ποινή τήν άναπόφευχτη καταστροφή και τήν πσιωδρόμηση του έργατικού κινήματος γιά δεκάδες χρόνια. Πρόσθετα, άπό πολλές πλευρές ανέβαιναν στοιχεία πού ζητούσαν νά έκμεταλλευτούν τό κύρος της Ένωσης, πού είχε μεγαλώσει τόσο ξαφνικά, γιά νά ίκανοποιήσουν προσωπικές ματαιοδοξίες ή προσωπικές φιλοδοξίες, δίχως νά νιώθουν τήν πραγματική θέση της Διεθνούς ή χωρίς νά γνιάζονται γι' αυτή. Έπρεπε νά παρθεί μιá ήρωϊκή άπόφαση κι ό Μάρξ ήταν πάλι εκείνος πού τήν πήρε κι εκείνος πού τήν πραγματοποίησε στό Συνέδριο της Χάγης. Σέ μιá σαφή και σεμνόπρεπη άπόφαση άρνήθηκε κάθε εϋθύνη γιά τις ένέργειες των Μπακουνιστών⁽¹⁾ πού

1. Μπακουνιστές=οί όπαδοί της θεωρίας του Ρώσου *Μιχαήλ Μπακούνιν*. Ο Μιχαήλ Μπακούνιν είχε έπηρεαστεί άπ' τις ούτοπικές άναρχικές θεωρίες του Στίρνερ και Πруντων, των πατέρων αυτών του άναρχισμού κι ιδιαίτερα άπ' τήν προυντωνική θεωρία του *κολλεκτιβισμού* (πού γιά τους άναρχικούς έχει άκριβώς τήν αντίθετη έννοια άπό κείνη πού της δίνουν οί μαρξιστές). Ο Μιχαήλ Μπακούνιν, όπηρεε ό πρωταγωνιστής του κολλεκτιβισμού αυτού, πού όνομάστηκε άναρχικός. Έπαιξε πολύ άτιμο ρόλο στην έπανάσταση του 1848, προπαγάνδιζε τήν χεικελιανή φιλοσοφία κι ήταν έτοιμος νά πάρει τό μέρος του Τσάρου Άλεξάνδρου II, άν ό τελευταίος δεχόταν νά γίνει *Τσάρος των Μουζίκων*. Ο *άναρχικός κολλεκτιβισμός* ήταν καθαρή άστική τάση. Ο Μπακούνιν ζητούσε τήν *οίκονομική και κοινωνική εξίσωση των τάσεων και των άτόμων*, τήν κατάργηση του κράτους, χτυπούσε μέ λύσσα τόν κομμουνισμό κι έμπόδιζε τήν έργατική τάξη νά παίρνει μέρος σέ κινήματα πού έχουν σκοπό τήν κατάχτηση ή τήν αύξηση των πολιτικών έλευθεριών. Ο Πλεχάνωφ κρίνοντας τη θεωρία του Μπακούνιν τονίζει ότι *αντιπροσωπεύει τήν παρακμή του ούτοπισμού*. (βλ. Γ. Πλεχάνωφ: Άναρχισμός και Σοσιαλισμός: Έλλ. Μετ. 1928). Η πρώτη σημαντική πάλη μέ τόν Μπακούνιν έκδηλώθηκε στό 5ο Συνέδριο της 1ης Διεθνούς πού συνήλθε στη Χάγη τό Σεπτέμβριο του 1872. Στο συνέδριο αυτό κυριάρχησε ή αντίθεση άνάμεσα στους Μπακουνιστές άπ' τη μιá μεριά και τό Γενικό Συμβούλιο μ' έπικεφαλής τό Μάρξ και τόν Ένγκελς άπ' τήν άλλη. Η πλειοψηφία

ἀποτελοῦσαν τὸν κεντρικὸ πυρῆνα γιὰ τὰ παράλογα καὶ σαχλά οιοιχεῖα. Τότε, βλέποντας ἀκόμα καὶ τὴν ἀδυναμία ν' ἀνταποκριθεῖ μπροστὰ στὴ γενικὴ ἀντίδραση, στὶς ἀυξανομένες ἀπαιτήσεις ποὺ ἔμπαιναν σ' αὐτὴ καθὼς καὶ νὰ διατηρήσει στὸ ἀκέραιο τὴ δραστηριότητά της μ' ἄλλον τρόπο ἔξω ἀπὸ μιὰ σειρά θυσίες ποὺ θ' ἀποστράγγιζαν τὸ ἐργατικὸ κίνημα ἀπ' τὸ αἷμα ποὺ τοῦ ἔδινε ζωὴ, βλέποντας τὴν κατάσταση αὐτὴ ἢ Διεθνὴς ἀποτραβήχτηκε ἀπ' τὴ σκηνή, γιὰ τὴν ὥρα, μεταφέροντας τὸ Γενικὸ Συμβούλιο στὴν Ἀμερικὴ. Τ' ἀποτελέσματα ἔδειξαν πόσο σωστὴ ἦταν ἡ ἀπόφαση αὐτὴ, ποὺ τότε, καθὼς κι' ἀργότερα, κατακρίθηκε συχνά. Ἀπ' τὴ μιὰ μεριὰ σταμάτησε τότε καθὼς κι ὑστερότερα κάθε ἀπόπειρα νὰ κάνουν ἀπονημένα **κινήματα** στὸ νομα τῆς Διεθνούς, ἐνῶ ἀπ' τὴν ἄλλη, ἡ αὐνεχιζόμενη στενὴ ἐπικοινωνία ἀνάμεσα στὰ σοσιαλιστικὰ ἐργατικὰ κόμματα στὶς διάφορες χῶρες ἀπόδειξε πὼς ἡ συνείδηση τῆς ταυτότητας τῶν συμφερόντων καὶ τῆς ἀλληλεγγύης τοῦ προλεταριάτου σ' ὅλες τὶς χῶρες, συνείδηση ποὺ τὴν ξύπνησε ἡ Διεθνὴς, εἶναι ἱκανὴ νὰ βρεῖ τὴν ἔκφρασή της ἀκόμα καὶ χωρὶς τὸ δεσμὸ μιᾶς τυπικῆς διεθνικῆς ἔνωσης, ποὺ γιὰ τὴν ὥρα εἶχε γίνει τροχοπέδη.

Ὑστερ' ἀπ' τὸ Συνέδριο τῆς Χάγης, ὁ Μάρξ ξανα-

τοῦ Συνεδρίου ὑποστήριξε τὸ Γενικὸ Συμβούλιο κι ἔδωξε τὸν Μπακούνιν μὰ οἱ μπακουνιστές, συνέχισαν τὸν ἀγῶνα τους. Σημειώνουμε ὅτι οἱ μπακουνιστὲς μπαίνοντας στὴ διεθνή, κρατήσανε τὴ μυστικὴ τους ὁργάνωση *Alliance de la démocratie socialiste*. Ὁ Φρ. Ἐνγκελς μὲ γράμμα τοῦ πρὸς τὸν Φρειδερίκο Συνο (Κοῦνο) στὶς 24 τοῦ Γενάρη 1872 ἀναλύει τὶς ἀπόψεις του καὶ δίδει μιὰ σύντομη σκιαγραφία γιὰ τὶς ἀναρχικὲς τάσεις τοῦ Μπακούνιν τονίζοντας ὅτι ὁ Μπακούνιν δημιούργησε μιὰ δικιά του ἰδιόμορφη θεωρία ποὺ ἀποτελεῖ ἀνακάτωμα τοῦ Πрунτονизμου καὶ τοῦ κομμουνισμοῦ. Ὁ Μπακούνιν λέει ὁ Ἐνγκελς ποὺ ἀπ' τὸ 1868 ραδιουργοῦσε σὲ βάρος τῆς Διεθνούς, ὑποστηρίζει ὅτι τὸ κράτος δημιούργησε τὸ κεφάλαιο, ὅτι ὁ κεφαλαιούχος ἀπόχτησε τὸ κεφάλαιο τοῦ ἀπ' τὴν εὐνοια τοῦ κράτους καὶ συνακλόουθα τὸ κράτος εἶναι τὸ βασικὸ κακὸ κι ἂν καταργηθεῖ τὸ κράτος θὰ καταργηθεῖ ἀπὸ μόνον του καὶ τὸ κεφάλαιο. Οἱ μαρξιστὲς πιστεύουν κι ὑποστηρίζουν ἀκριβῶς τὸ ἀντίθετο.

Οἱ μαρξιστὲς ὑποστηρίζουν πὼς τὸ κράτος δὲν εἶναι παρὰ τὸ ἐπικοδόμημα ἐνῶ τὸ βασικὸ στοιχεῖο εἶναι ὁ τρόπος παραγωγῆς καὶ ἰδιοποίησης τῶν προϊόντων.

Τὸ κράτος εἶναι ἡ ὁργάνωση τῆς ἐκμεταλλεύτριας τάξης γιὰ νὰ διατηρεῖ τὴν καταπίεση καὶ τὴν ἐκμετάλλευση. Κατὰ συνέπεια γιὰ νὰ καταργηθεῖ τὸ κράτος πρέπει ν' ἀλλάξει ὁ βασικὸς παραγωγὴς κι ἰδιοποίησις. Τὰ προϊόντα νὰ τὰ ἰδιοποιεῖται ὁλόκληρη ἡ κοινωνία ποὺ τὰ παράγει κι ὄχι οἱ ἰδιῶτες. (Σημ. Μετ.).

ρήκε ἐπὶ τέλους τὴν γαλήνη καὶ τὸν καιρὸ γιὰ νὰ ξαναπαίσει τὸ θεωρητικὸ τοῦ ἔργο καὶ πρέπει νὰ ἐλπίζουμε πῶς, πρὶν περάσει πολὺς καιρὸς, θὰ ἔχει ἐτοιμάσει γιὰ τὸ τυπογραφεῖο τὸ δεύτερο τόμο τοῦ *Κεφαλαίου*.

Ἀπ' τὶς πολλές καὶ σπουδαίες ἀνακαλύψεις, ποὺ μ' αὐτὲς ὁ Μάρξ ἔγραψε τ' ὄνομά του στὴν ἱστορία τῆς ἐπιστήμης, θὰ σταθοῦμε ἐδῶ σὲ δυὸ μονάχα.

Ἡ πρώτη εἶναι ἡ ἐπανάσταση ποὺ ἔφερε σ' ὁλόκερῃ τὴν ἀντίληψη γιὰ τὴν παγκόσμια ἱστορία. Ὁλόκερῃ ἡ παλιότερη ἀποψη τῆς ἱστορίας στηριζόταν στὴν ἀντίληψη πῶς τὰ τελικὰ αἷτια γιὰ ὅλες τὶς ἱστορικές ἀλλαγές πρέπει ν' ἀναζητοῦνται στὶς μεταβαλλόμενες ἰδέες τῶν ἀνθρώπων καὶ πῶς ἀπ' ὅλες τὶς ἱστορικές ἀλλαγές, οἱ πολιτικές ἀλλαγές εἶναι οἱ πιὸ σημαντικές κι αὐτὲς δεσπόζουν σ' ὁλόκερῃ τὴν ἱστορία. Μὰ δὲν ἔβαζαν τὸ ἐρώτημα: ἀπὸ ποῦ προέρχονταν οἱ ἰδέες αὐτὲς στὸ μυαλὸ τῶν ἀνθρώπων καὶ ποῖα εἶναι τὰ κινητήρια αἷτια τῶν πολιτικῶν μεταβολῶν. Μονάχα στὴ νεώτατη σχολὴ τῶν Γάλλων κι ὡς ἓνα βαθμὸ τῶν Ἀγγλῶν ἱστορικῶν, ἐπικράτησε κι ἡ πεποίθησι πῶς, τουλάχιστο ἀπ' τὸ μεσαίωνα καὶ ὀψίω, ἡ κατευθυντήρια δύναμη στὴν Εὐρωπαϊκὴ ἱστορία ἦταν ἡ πάλῃ τῆς ἀναπτυσσόμενης ἀστικής τάξης μὲ τὴ φεουδαλικὴ ἀριστοκρατία γιὰ τὴν κοινωνικὴ καὶ πολιτικὴ κυριαρχία. Ὁ Μάρξ ἀπέδειξε τώρα πῶς ὁλόκερῃ ἡ προηγούμενη ἱστορία εἶναι ἱστορία ταξικῶν ἀγῶνων, πῶς σ' ὅλους τοὺς ἀπλοὺς καὶ πολυσύνθετους πολιτικοὺς ἀγῶνες τὸ ἐπίμαχο ζήτημα ἦταν μονάχα ἡ κοινωνικὴ καὶ πολιτικὴ κυριαρχία κοινωνικῶν τάξεων, ἡ διατήρησις τῆς κυριαρχίας ἀπὸ παλιότερες τάξεις κι ἡ κατάχρησις τῆς κυριαρχίας ἀπὸ τάξεις ποὺ γεννήθηκαν τελευταῖα. Ὡστόσο σὲ τί χρωστᾶνε τὴν καταγωγὴ καὶ τὴ συνέχισι τῆς ὑπαρξὸς τους οἱ τάξεις αὐτὲς; Τὴ χρωστᾶνε στὶς ξεχωριστὲς ὕλικές, φυσικὰ αἰσθητές, συνθήκες ποὺ μέσα σ' αὐτὲς ἡ κοινωνία παράγει σὲ μιὰ δοσμένη χρονικὴ περίοδο κι ἀνταλλάσσει τὰ μέσα συντήρησής της. Ἡ φεουδαρχικὴ κυριαρχία τοῦ Μεσαίωνα στηριζόταν στὴν αὐτάρκη [κλειστὴ] οἰκονομία τῶν μικρῶν ἀγροτικῶν κοινοτήτων ποὺ παράγανε μονάχες τους ὅλα σχεδὸν ὅσα τοὺς χρειάζονταν, ὅπου δὲν ὑπάρχει σχεδὸν ἀνταλλαγὴ καὶ ποὺ τὴν προστάτευαν οἱ ἔνοπλοι εὐγενεῖς ἑξωτερικά καὶ τὶς ἔδιναν ἐθνικὴ ἢ τουλάχιστο πολιτικὴ συνοχή. Ὄταν ἐμφανίστηκαν οἱ πόλεις καὶ μαζί μ' αὐτὲς ἡ ξεχωριστὴ χειροτεχνικὴ συντεχνιακὴ παραγωγὴ κι ἡ ἐμπορικὴ ἐπικοινωνία, ἀρχικὰ ἐσωτερικὴ κι ὕστερα σὲ διεθνή κλίμακα, ἡ ἀστικὴ τάξι τῶν πόλεων ἀναπτύχθηκε καὶ κατάφερε

ακόμα και στο Μεσαίωνα, με την πάλη της ενάντια στους εύγενεις, να μπει στο φεουδαρχικό σύστημα σαν παρόμοια προνομιούχα τάξη. Με την ανακάλυψη όμως του έξωευρωπαϊκού κόσμου, απ' τα μέσα του 15ου αιώνα και δώθε, η αστική τάξη απόκτησε μία πιο πλατειά περιοχή για έμποριο και μ' αυτό ένα καινούριο κίνητρο για τη βιομηχανία της. Στους πιο σημαντικούς κλάδους της ή χειροτεχνική συντεχνιακή παραγωγή αντικαταστάθηκε απ' τη χειροτεχνία τώρα σ' έργοστασιακή πιά κλίμακα κι αυτή πάλι αντικαταστάθηκε απ' τη μεγάλη βιομηχανία που έγινε δυνατή μόνο και μόνο χάρη στις ανακαλύψεις του περασμένου αιώνα κι ιδιαίτερα της ατμομηχανής. Η μεγάλη βιομηχανία είχε, με τη σειρά της, την επίδρασή της στο έμποριο, εξαφανίζοντας την παλιά χειροτεχνική εργασία στις καθυστερημένες χώρες και δημιουργώντας, στις αναπτυσσόμενες, τα σύγχρονα καινούργια μέσα έπιπωνίας, ατμόπλοια, σιδηροδρόμους, τον ηλεκτρικό τηλεγραφο. Έτσι η αστική τάξη πέτυχε όλο και πιο πολύ να συνδυάζει κοινωνικό πλούτο και κοινωνική δύναμη στα χέρια της, ενώ έμεινε ακόμα για μεγάλη χρονική περίοδο αποκλεισμένη απ' την πολιτική έξουσία, που βρισκόταν στα χέρια των εύγενών και της μοναρχίας που υποστήριζαν οι εύγενεις. Μά σ' ένα όρισμένο στάδιο — στη Γαλλία ύστερ' απ' τη Μεγάλη Έπανάσταση — η αστική τάξη κατάκτησε κι αυτήν την πολιτική έξουσία κι έγινε, με τη σειρά της, η κυρίαρχη τάξη πάνω στο προλεταριάτο και

1. *Manufacture*: Από το Manus χέρι και facture=φτιάχνω κατασκευάζω. *Μανιφακτούρα* λέγεται ο τόπος όπου κατασκευάζονται με το χέρι όρισμένα προϊόντα, αλλά και το προϊόν το κατασκευασμένο με το χέρι. Διαφέρει απ' την απλή χειροτεχνική παραγωγή, γιατί το προϊόν της *μανιφακτούρας* δεν είναι πιά ατομικό προϊόν. Εκείνο που χαρακτηρίζει το σύστημα της μανιφακτούρας είναι η συγκέντρωση μεγάλου αριθμού εργατών που εργάζονται για λογαριασμό ενός έπιχειρηματία που τους δίνει τις πρώτες ύλες και τους πληρώνει μεροκάματο. Η μανιφακτούρα αντιπροσωπεύει το ένδιάμεσο σύστημα απ' την ατομική συντεχνιακή παραγωγή στο σύστημα της βιομηχανικής παραγωγής, που σ' αυτό κυριαρχεί η κοινωνική παραγωγή. Τη *manufacture* (μανιφακτούρα) αντικατέστησε η φάμπρικα γύρω στο 19ο αιώνα με την ανάπτυξη που πήραν τα μηχανικά μέσα παραγωγής. Στη συντεχνιακή παραγωγή ο εργαζόμενος φτιάχνει ο ίδιος, ολάκερο το προϊόν απ' την αρχή ως το τέλος. Στη μανιφακτούρα γίνεται καταμερισμός της δουλειάς κι ο κάθε εργαζόμενος φτιάχνει ένα μέρος απ' το προϊόν και το αντικείμενο πρέπει να περάσει διαδοχικά απ' τα χέρια όλων των εργαζόμενων. Έπειδή στην αρχή το κυριώτερο προϊόν της μανιφακτούρας ήταν το κλώσιμο και η ύφανση μαλλίνων και μπαμπακερών ύφασμάτων, έπεκράτησε να λένε «μανιφακτούρα» γενικά τα ύφασματα. (Σημ. τ. Μετ.).

τούς μικροαγρότες. 'Απ'τὴν ἀποψη αὐτῇ, ὅλα τὰ ἱστορικὰ φαινόμενα μποροῦν νὰ ἐξηγηθοῦν μὲ τὸν ἀπλούστερο δυνατὸ τρόπο—ἀρκεῖ νὰ ὑπάρχει ἀρκετὴ γνώση τῆς ἰδιαίτερης οἰκονομικῆς κατάστασης τῆς κοινωνίας, ποῦ ἡ ἀλήθεια εἶναι πὼς λείπει ὁλότελα ἀπ' τοὺς ἐπαγγελματίες ἐπίσημους ἱστορικοὺς μας. Μὲ τὸν ἴδιον τρόπο οἱ ἀντιλήψεις κι οἱ ἰδέες ποῦ ἔχει κάθε ἱστορικὴ περίοδος μποροῦν νὰ ἐξηγηθοῦν πάρα πολὺ ἀπλὰ ἀπ' τὶς οἰκονομικὲς συνθήκες τῆς ζωῆς κι ἀπ' τὶς κοινωνικὲς καὶ πολιτικὲς σχέσεις τῆς περιόδου αὐτῆς, ποῦ μὲ τὴ σειρὰ τους καθορίζονται ἀπ' τὶς οἰκονομικὲς αὐτὲς συνθήκες. Γιά πρώτη φορά ἡ ἱστορία τοποθετήθηκε στὴν πραγματικὴ τῆς βάση. Τό ὁλοφάνερο μὰ πρὶν ὁλότελα παραγνωρισμένο γεγονὸς πὼς οἱ ἄνθρωποι πρέπει πρῶτ' ἀπ' ὅλα νὰ φᾶνε, νὰ πιοῦν, νὰ στεγαστοῦν καὶ νὰ ντυθοῦν, κατὰ συνέπεια πρέπει νὰ ἐργαστοῦν, πρὶν μπορέσουν ν' ἀγωνιστοῦν γιὰ τὴν κυριαρχία, πρὶν νὰ καταπιαστοῦν μὲ τὴν πολιτικὴ, τὴ θρησκεία, τὴ φιλοσοφία κλπ.—τὸ ὁλοφάνερο αὐτὸ γεγονὸς ἀπόχτησε τελικὰ τὰ ἱστορικά του δικαιώματα.

Ὡστόσο ἡ καινούργια αὐτὴ ἀντίληψη γιὰ τὴν ἱστορία, εἶχε ὕψιστη σημασία γιὰ τὴ σοσιαλιστικὴ ἀποψη. Ἀποδείχτηκε πὼς ὁλόκληρη ἡ προηγούμενη ἱστορία κινιόταν ἀπὸ ταξικοὺς ἀνταγωνισμοὺς καὶ ταξικοὺς ἀγῶνες, πὼς ὑπῆρχαν πάντα κυβερνῶντες καὶ κυβερνῶμενοι, ἐκμεταλλεύτριες κι ἐκμεταλλευόμενες τάξεις καὶ πὼς ἡ μεγάλη πλειοψηφία τῆς ἀνθρωπότητας ἦταν πάντα καταδικασμένη σὲ τραχεῖα δουλειὰ καὶ μικρὴ ἀπόλαυση.

Γιατί αὐτό; Ἀπλούστατα γιατί σ' ὅλα τὰ πρῶτα στάδια τῆς ἐξέλιξης τῆς ἀνθρωπότητας, ἡ παραγωγὴ ἦταν τόσο λίγο ἀναπτυγμένη ὥστε ἡ ἱστορικὴ ἐξέλιξη δὲν μποροῦσε νὰ προχωρήσει παρὰ μονάχα μὲ τὴν ἀνταγωνιστικὴ αὐτὴ μορφή, ἔτσι ποῦ ἡ ἱστορικὴ πρόοδος, στὸ σύνολό της, ἐξαρτιόταν ἀπ' τὴ δράση μιᾶς μικρῆς προνομιακῆς μειονότητας, ἐνῶ ἡ μεγάλη μάζα ἦταν καταδικασμένη νὰ παράγει μὲ τὴ δουλειὰ της τὰ φτωχικὰ μέσα τῆς ζωῆς της, καθῶς καὶ τὰ ὅλοένα ἀύξανόμενα πλούσια μέσα γιὰ τοὺς προνομιοῦχους. Μὰ ἡ ἴδια αὐτὴ ἔρευνα τῆς ἱστορίας, ποῦ μ' αὐτὸν τὸν τρόπο δίνει μιὰ φυσικὴ καὶ λογικὴ ἐξήγηση γιὰ τὴν προηγούμενη ταξικὴ-κυριαρχία, ποῦ ἄλλοτε τὴν ἐξηγοῦσαν μόνο μὲ τὴν ἀδυναμία τοῦ ἀνθρώπου, μᾶς φέρνει στὴν ἀντίληψη πὼς οἱ τόσο τεράστια σήμερα ἀυξημένες παραγωγικὲς δυνάμεις, ἐξοφάνισον κοί τὸ τελευτοῖο πρόσχημα γιὰ τὸ χωρισμὸ τῆς ἀνθρωπότητας σὲ κυβερνῶντες

καί κυβερνώμενους, έκμεταλλευτές κι έκμεταλευόμενους, στις πιό προοδευμένες τουλάχιστο χώρες: πώς ή κυρίαρχη μεγαλοαστική τάξη έκπλήρωσε την ιστορική της άποστολή, έτσι πού δέν είναι πιά ικανή για την ήγεςία της κοινωνίας κι ακόμα έγινε έμπόδιο στην παραπέρα ανάπτυξη της παραγωγής, όπως μās τό δείχνουν οι έμπορικές κρίσεις κι ιδιαίτερα ή τελευταία μεγάλη οικονομική κατάρρευση κι ό μαρασμός της βιομηχανίας σ' όλες τις χώρες. Πώς ή ιστορική ήγεςία πέρασε στο πρόλεταριάτο, στην τάξη πού, χάρη στην όλη θέση της στην κοινωνία, μπορεί ν' απελευθερωθεί μόνο καταργώντας πέρα για πέρα κάθε ταξική κυριαρχία, κάθε μορφή δουλείας κι εκμετάλλευσης. Πώς οι κοινωνικές παραγωγικές δυνάμεις πού ξέφυγαν άπ' τόν έλεγχο της άστικής τάξης δέν περιμένουν παρά μονάχα νά τις πάρει στα χέρια του τό συνενωμένο πρόλεταριάτο, για νά δημιουργήσει μιá κατάσταση όπου, κάθε μέλος της κοινωνίας θά ναι σέ θέση νά παίρνει μέρος όχι μονάχα στην παραγωγή μά και στην κατανομή και διαχείριση του κοινωνικού πλούτου και πού αύξάνει τόσο τις κοινωνικές παραγωγικές δυνάμεις και την άπόδοσή τους, μέ την σχεδιασμένη λειτουργία όλáκερης της παραγωγής, ώστε νά εξασφαλίζεται ή ικανοποίηση όλων των λογικών αναγκών για τόν καθένα, σέ όλοένα αύξανόμενο βαθμό.

Ή δεύτερη σπουδαία ανακάλυψη του Μάρξ είναι τό τελειωτικό ξεκαθάρισμα της σχέσης ανάμεσα στο κεφάλαιο και την εργασία, μ' άλλα λόγια, ή άπόδειξη του τρόπου πού γίνεται μέσα στη σημερινή κοινωνία και κάτω άπ' τόν τωρινό κεφαλαιοκρατικό τρόπο παραγωγής, ή εκμετάλλευση του εργάτη άπ' τόν κεφαλαιούχο.

Άπό τότε πού ή πολιτική οικονομία διατύπωσε την πρόταση πώς ή εργασία είναι ή πηγή κάθε πλούτου και κάθε άξίας, έγινε αναπόφευκτο τό έρώτημα: «Πώς λοιπόν μπορεί νά συμβιβαστεί αύτό μέ τό γεγονός πώς ό μισθωτός εργάτης δέν παίρνει όλάκερο τό ποσό της άξίας πού δημιουργεί μέ την εργασία του, μά πρέπει νά παραχωρεί ένα μέρος της στον κεφαλαιούχο;» Τόσο οι άστοί, όσο κι οι σοσιαλιστές οικονομολόγοι μάταια, πάσκιαν νά δώσουν μιάν άπάντηση μ' έπιστημονικό κύρος σ' αύτό τό έρώτημα, ως πού στο τέλος ήρθε ό Μάρξ μέ τη λύση. Ή λύση είναι ή παρακάτω. Ό σημερινός τρόπος παραγωγής έχει σάν προϋπόθεση την ύπορξη δυο κοινωνικών τάξεων, άπό τη μιá μεριά της τάξης των κεφαλαιούχων, πού κα-

τέχουν τὰ μέσα παραγωγῆς καὶ ζωῆς κι' ἀπ'τὴν ἄλλῃ τῆς τάξης τῶν προλετάρειων, πού, μιά κι' ἀποκλείονται ἀπ'τὴν κατοχὴ αὐτῇ, δὲν ἔχουν παρὰ μονάχα ἓνα ἐμπόρευμα νὰ πουλήσουν: τὴν ἐργατικὴ τους δύναμη καὶ πῶς κατὰ συνέπειαν πρέπει νὰ πουλήσουν τὴν ἐργατικὴ τους αὐτὴ δύναμη γιὰ ν' ἀποχτήσουν τὰ μέσα γιὰ τὴ συντήρησή τους. Ὡστόσο ἡ ἀξία πού ἔχει ἓνα ἐμπόρευμα, καθορίζεται ἀπ' τὴν ποσότητα τῆς κοινωνικῆς ἀναγκῆς ἐργασίας πού ἐνσωματώνεται στὴν παραγωγὴ του καὶ κατὰ συνέπειαν καὶ στὴν ἀναπαραγωγὴ του. Ἡ ἀξία τῆς ἐργατικῆς δύναμης ἑνὸς μέσου ἀνθρώπου γιὰ μιὰ μέρα, ἓνα μῆνα ἢ ἓνα χρόνο, καθορίζεται λοιπὸν ἀπ' τὴν ποσότητα τῆς ἐργασίας πού ἐνσωματώνεται στὴν ποσότητα τῶν μέσων συντήρησης πού εἶναι ἀναγκαῖα γιὰ τὴ διατήρηση τῆς ἐργατικῆς αὐτῆς δύναμης, γιὰ μιὰ μέρα, ἓνα μῆνα ἢ ἓνα χρόνο. Ὡς ὑποθέσουμε λοιπὸν πῶς τὰ μέσα γιὰ τὴ διατήρηση στὴ ζωὴ ἑνὸς ἐργάτη γιὰ μιὰ μέρα, ἀπαιτοῦν ἑξη ὥρες δουλειᾶ γιὰ τὴν παραγωγὴ τους ἢ, πρᾶγμα πού εἶναι τὸ ἴδιο, πῶς ἡ ἐργασία πού περιέχεται σ' αὐτὰ παραστάνει μιὰ ποσότητα ἐργασίας ἑξη ὥρων. Τότες ἡ ἀξία τῆς ἐργατικῆς δύναμης, γιὰ μιὰ μέρα, θὰ πρέπει νὰ ἐκφραστεῖ σ' ἓνα χρηματικὸ ποσὸ πού ἐνσωματώνει ἐπίσης ἑξη ὥρες δουλειᾶ. Ὡς ὑποθέσουμε τώρα, πέρα πέρα, πὺς ὁ κεφαλαιουχὸς πού χρησιμοποιοῖ τὸν ἐργάτη μας τοῦ πληρώνει σ' ἀνταμοιβὴ τὸ ποσὸ αὐτό, τοῦ πληρώνει κατὰ συνέπειαν ὀλάκερη τὴν ἀξία τῆς ἐργατικῆς του δύναμης. Ἄν τώρα ὁ ἐργάτης ἐργάζεται ἑξη ὥρες τὴν ἡμέρα γιὰ τὸν κεφαλαιουχό, τότε μ' αὐτὸ ἀντικατέστησε ὀλοκληρωτικὰ τὴ δαπάνη τοῦ κεφαλαιουχοῦ—ἑξη ὥρες ἐργασία γιὰ ἑξη ὥρες ἐργασία. Μὰ τότε δὲν θὰ ὑπῆρχε τίποτε σ' αὐτὴ γιὰ τὸν κεφαλαιουχό καὶ κατὰ συνέπειαν, ὁ τελευταῖος αὐτός, βλέπει τὸ πρᾶγμα ὀλότελα διαφορετικὰ. Λέει: «Ἀγόρασα τὴν ἐργατικὴ δύναμη αὐτοῦ τοῦ ἐργάτη ὀχι γιὰ ἑξη ὥρες, μὰ γιὰ μιὰ ὀλάκερη μέρα καὶ σύμφωνα μ' αὐτὸ βάζει τὸν ἐργάτη νὰ δουλεύει 8, 10, 12, 14 ἢ καὶ περισσότερες ὥρες, ἀνάλογα μὲ τίς περιστάσεις, ἔτσι πού τὸ προϊόν τῆς ἑβδομῆς, ὀγδοῆς καὶ παραπέρα ὥρων ἐργασίας, εἶναι προϊόν ἀπλήρωτης ἐργασίας πού πέφτει κατὰ πρῶτο λόγον στὴν τσέπη τοῦ κεφαλαιουχοῦ. Ἔτσι ὁ ἐργάτης στὴν ὑπηρεσία τοῦ κεφαλαιουχοῦ, ὀχι μονάχα ἀναπαράγει τὴν ἀξία τῆς ἐργατικῆς του δύναμης, πού γι' αὐτὴν πληρώνεται, μὰ πέρα καὶ πᾶν ἀπὸ τοῦτο παράγει ἀκόμα καὶ *ὑπεραξία* πού, κατὰ πρῶτο λόγον, τὴν ἰδιοποιεῖται ὁ κεφαλαιουχὸς καὶ στὴν παραπέρα πορεῖα

της μοιράζεται, σύμφωνα με καθορισμένους οικονομικούς νόμους, ανάμεσα σ' ολάκερη την κεφαλαιοκρατική τάξη κι αποτελεί τὸ βασικὸ ἀπόθεμα ἀπ' ὅπου βγαίνουν ἡ γαιο-πρόσοδος, τὸ κέρδος, ἡ συσσώρευση τοῦ κεφαλαίου, κοντολογίης ολάκερος ὁ πλοῦτος ποὺ κατανalώνεται ἢ συσσωρεύεται ἀπ' τὶς τάξεις ποὺ δὲν ἐργάζονται. Μὰ μὲ τοῦτο ἀποδείχτηκε ἐπίσης πὼς ἡ ἀπόχτηση πλούτου ἀπ' τοὺς σημερινοὺς κεφαλαιούχους συνίσταται στὴν ἰδιοποίηση τῆς ἀπλήρωτης ἐργασίας τῶν ἄλλων, ὅπως ἴσια-ἴσια καὶ τοῦ δουλοχτήτη ἢ τοῦ φεουδάρχη ἄρχοντα ποὺ ἐκμεταλλεύεται τὴν ἐργασία τῶν δουλοπάροικων καὶ πὼς ὅλες αὐτές οἱ μορφές ἐκμετάλλευσης, πρέπει νὰ διακρίνονται μόνο ἀπ' τὴ διαφορὰ στὸν τρόπο καὶ τὴ μέθοδο ποὺ γίνεται ἡ ἰδιοποίηση τῆς ἀπλήρωτης ἐργασίας. Ὡστόσο αὐτὴ ἡ ἀνακάλυψη ἔβγαλε ἀπ' τὴ μέση καὶ τὴν τελευταία δικαίωση ὅλων τῶν ὑποκριτικῶν φράσεων τῶν τάξεων ποὺ ἔχουν ἰδιοκτησία καὶ ποὺ προσπαθοῦν νὰ δημιουργήσουν τὴν ἐντύπωση πὼς στὸ σημερινὸ κοινωνικὸ σύστημα κυριαρχοῦν τὸ δίκιο κι ἡ δικαιοσύνη, ἡ ἰσότητα τῶν δικαιωμάτων καὶ ὑποχρεώσεων καὶ μιὰ γενικὴ ἁρμονία συμφερόντων καὶ παρουσίασε τὴ σημερινὴ ἀστικὴ κοινωνία, τὸ ἴδιο σὰν καὶ τὶς προηγούμενές της, σὰν ἓνα μεγαλειώδικο θεσμὸ γιὰ τὴν ἐκμετάλλευση τῆς τεράστιας πλειονότητας τοῦ λαοῦ, ἀπὸ μιὰ μικρὴ μειονότητα ποὺ μικραίνει ὁλοένα καὶ πιὸ πολὺ.

Ὁ σύγχρονος ἐπιστημονικὸς σοσιαλισμὸς βασίζεται πάνω σ' αὐτὰ τὰ δυὸ σπουδαῖα γεγονότα. Στὸ δεῦτερο τόμο τοῦ *Κεφαλαίου* θ' ἀναλυθοῦν παραπέρα αὐτὲς κι ἄλλες ὀχι λιγώτερο σημαντικὲς ἀνακαλύψεις σχετικὰ μὲ τὸ κεφαλαιοκρατικὸ κοινωνικὸ σύστημα καὶ κατὰ συνέπεια θ' ἀνατραποῦν κι οἱ πλευρές ἐκείνες τῆς πολιτικῆς οἰκονομίας, ποὺ δὲν θίχτηκαν στὸν πρῶτο τόμο. Ἄς εὐχηθοῦμε στὸ Μάρξ νὰ εἶναι σὲ θέση νὰ τὸ ἐτοιμάσει γρήγορα γιὰ τύπωμα.

FRIEDRICH ENGELS

ΕΠΙΤΑΦΙΟΣ ΣΤΟΝ ΚΑΡΛ ΜΑΡΞ

(Έκφωνήθηκε στο νεκροταφείο του Highgate, του Λονδίνου, στις 17 του Μάρτη του 1883 (1)).

Στις 14 του Μάρτη, στις 2,45 το απόγευμα ο πιο μεγάλος απ' τους ζωντανούς στοχαστές έπαψε νά στοχάζεται. "Έμεινε μόνος μόλις δυό λεπτά κι όταν ξαναγυρίσαμε, τόν βρήκαμε σέ μιὰ πολυθρόνα νά κοιμάται ήρεμα —μά για πάντα.

Ήμέτρητη ή απώλεια, τόσο για τό αγωνιζόμενο προλεταριάτο της Εύρώπης καί της Άμερικής, όσο καί για τήν Ιστορική έπιστήμη, ό θάνατος αύτοϋ του ανθρώπου. Τό κενό που άφίνει ό θάνατος της δυνατής αύτης μεγαλοφυΐας, θά γίνει πολύ γρήγορα αίσθητό

Ήκριβώς, όπως ό Δαρβίνος ανακάλυψε τό νόμο της εξέλιξης στην οργανική φύση, ό Μάρξ ανακάλυψε τό νόμο της εξέλιξης της ανθρώπινης Ιστορίας' ανακάλυψε τό απλό γεγονός, τό ως τότε κρυμμένο από μιάν υπεράναπτυξη της Ιδεολογίας, πως ή ανθρώπινη πρέπει πρώτ' απ' όλα νά φάει καί νά πιεί, νά στεγαστεί καί νά ντυθεί, προτού νά καταπιαστεί μέ τήν πολιτική, τήν έπιστήμη, τή θρησκεία, τήν τέχνη κλπ. καί πως συνακόλουθα ή παραγωγή άμεσα αναγκαίων υλικών μέσων συντήρησης καί κατά συνέπεια ό βαθμός της οικονομικής ανάπτυξης που έφτασε ένας δοσμένος λαός στη διάρκεια μιās δοσμένης εποχής, αποτελούν τή βάση που πάνω σ' αύτήν αναπτύσσονται οί κρατικοί θεσμοί, οί νομικές θεωρίες, ή τέχνη κι άκόμα οί θρησκευτικές Ιδέες του λαού που γι' αύτόν γίνεται λόγος καί πως κάτω απ' τό φώς της πρέπει συνακόλουθα νά έρευνώνται τά πράγματα αύτά, αντί vice versa (άντίστροφα) όπως γινόταν ως τότε.

Μά δέν είν' όλ' αύτό. Ό Μάρξ ανακάλυψε έπίσης τόν είδικό νόμο της κίνησης που κυριαρχεί στο σημερινό τρόπο της κεφαλαιοκρατικής παραγωγής καί στην άστική

---

1. Δημοσιεύτηκε στην έφημερίδα Sozialdemokrat της Ζυρίχης στις 22 του Μάρτη του 1883 φυλ. 13.

κοινωνία που δημιούργησε αυτός ο τρόπος της παραγωγής. Ἡ ἀνακάλυψη τῆς ὑπεραξίας ἔχυσε ξαφνικά φῶς στό πρόβλημα που προσπαθώντας νά λύσουν ὅλοι οἱ προηγούμενοι ἐρευνητές, τόσο οἱ ἀστοί οἰκονομολόγοι ὅσο κι οἱ σοσιαλιστές κριτικοί, ψαχοῦλευαν στό σκοτάδι.

Δυό τέτοιες ἀνακαλύψεις θάταν ἀρκετές γιά μιάν ὁλόκληρη ζωή. Μακάριος ὁ ἄνθρωπος που τοῦ δόθηκε τὸ χάρισμα νά κάμει ἔστω καὶ μιάν ἀπ'τὶς ἀνακαλύψεις αὐτές. Μά καί σέ κάθε ξεχωριστό τομέα που ἐρεῦνησε ὁ Μάρξ—κι ἐρεῦνησε πάρα πολλοὺς τομεῖς—καὶ κανέναν ἐπιπόλαια, σέ κάθε τομέα, ἀκόμα καὶ στὰ μαθηματικά, ἔκαμε ξεχωριστές ἀνακαλύψεις.

Αὐτὸς ἦταν ὁ ἐπιστήμονας. Μ' αὐτὸ δὲν ἦταν οὔτε τὸ μισό του. Ὅσο μεγάλη κι ἂν ἦταν ἡ χαρὰ που καλωσόριζε μιὰ καινούργια ἀνακάλυψη σέ κάποια θεωρητικὴ ἐπιστήμη, που τὴν πραχτικὴ τῆς ἐφαρμογὴ ἦταν ἴσως ἀδύνατο ἀκόμα νά τὴν προβλέψει, δοκίμαζε ἕνα ὁλότελα ἄλλο εἶδος χαρὰ ὅταν ἡ ἀνακάλυψη εἶχε σὰ συνέπεια ἄμεσες ἐπαναστατικὲς ἀλλαγές στὴ βιομηχανία καὶ στὴ γενικὴ πορεία τῆς ἱστορίας, λόγου χάρι, παρακολουθοῦσε προσεχτικὰ τὴν ἐξέλιξη τῶν ἀνακαλύψεων που γίνονταν στὸν τομέα τοῦ ἡλεκτρισμοῦ καὶ τελευταῖα τὶς ἀνακαλύψεις τοῦ Marcel Deprez (1).

Γιατὶ ὁ Μάρξ, πρὶν ἀπ' ὅλα, ἦταν ἐπαναστάτης. Ἡ πραγματικὴ του ἀποστολὴ στὴ ζωὴ ἦταν νά συμβάλλει μὲ τὸν ἕνα ἢ τὸν ἄλλον τρόπο στὴν ἀνατροπὴ τῆς κεφαλαιοκρατικῆς κοινωνίας καὶ τῶν κρατικῶν θεσμῶν, που εἰχε γεννήσει αὐτή, νά συμβάλλει στὴν ἀπελευθέρωση τοῦ σημερινοῦ προλεταριάτου, που πρῶτος αὐτὸς τῶκαμε νά πάρει συνείδηση γιά τὴ θέση του καὶ τὶς ἀνάγκες του, γιά τὶς συνθήκες που κάτω ἀπ'αὐτές μπορούσε νά κερδίσει τὴ χειραφέτησή του. Ὁ ἀγῶνας ἦταν τὸ στοιχεῖο του. Καὶ μαχόταν μὲ πάθος, μὲ πείσμα κι ἐπιτυχία τέτοια, που λίγοι θά μπορούσαν νά τὸν ἀνταγωνιστοῦν. Τὸ ἔργο του στὴν πρώτη Rheinische Zeitung (1842), τὸ Παρισινὸ Vorwärts (1844), στὴν Deutsche Zeitung στὶς Βρυξέλλες (1847), τὴ Neue Rheinische Zeitung (1848), τὴ New York Tribune (1852-61) καὶ πρόσθετα στὸ πλῆθος ἐκείνου τῶν ἀγωνιστικῶν φυλλαδίων, τὸ ἔργο του στὶς ἐπαναστατικὲς λέσχες στὸ Παρίσι, στὶς Βρυξέλλες, στὸ Λονδίνο καὶ τελικὰ, τὸ ἐπι-

1. Marcel Deprez (1843—1918). Γάλλος φυσικός, που ἔκαμε τὰ πρῶτα πειράματα στὴ μεταβίβαση τῆς ἡλεκτρικῆς δυνάμεως ἀπὸ ἀπόσταση (Σημ. τ. Μετ.).

στεγασμα όλων, ή ίδρυση της Διεθνούς Ένωσης τών Έργατών (!), αυτό ήταν πραγματικά ένα επίτευγμα πού γι αυτό δ ίδρυτής του θά μπορούσε νά ναι περήφανος, ακόμα κι αν δέν είχε κάμει τίποτ' άλλο.

Συνακόλουθα ό Μάρξ, στάθηκε ό άνθρωπος πού μισήθηκε έξαιρετικά και συκοφαντήθηκε ύπερβολικά στόν καιρό του. Κυβερνήσεις, τόσο άπολυταρχικές όσο και δημοκρατικές, τόν απέλάνανε άπ' τό έδαφος τους. Η άστική τάξη, είτε συντηρητική ήταν, είτε δημοκρατική τών άκρων, συναγωνιζόταν ή μιά τήν άλλη νά σωριάσουν συκοφαντίες ένάντιά του. Αύτά τά σάρωνε σάν νάταν άράχνινο φάδι, άγνοώντας τα κι άπαντώντας μονάχα δταν έξαναγκαζόταν σ' αυτό. Και τώρα είναι νεκρός—άγαπημένος, σεβαστός και θρηνούμενος άπό έκατομμύρια επαναστάτες εργάτες συντρόφους—άπ' τά όρυχεία της Σιβηρίας ως της Καλιφόρνιας, σ' όλα τά μέρη της Εύρώπης και της Άμερικής—και τολμώ νά πώ πώς, όσο κι αν είχε πολλούς αντίπαλους, δύσκολα θά βρεθεί κι ένας προσωπικός του έχθρός.

Τό όνομά του θά ζεί στούς αιώνες, όπως και τό έργο του!

---

1. Πρώτη Διεθνής (Σημ. Άγγλ. Έκδ.).

ΦΡΕΙΔΕΡΙΚΟΣ ΕΝΓΚΕΛΣ

Στις 28 Νοεμβρίου 1890 ο Φρειδερίκος Ένγκελς θα πατήσσει στα έβδομηντα του χρόνια. Είναι μιά έπέτειος που θά τή γιορτάσουν οί σοσιαλιστές όλου του κόσμου. Μ' αυτήν τήν εύκαιρία, ο φίλος μου δόκτορας Βίκτορας Άντλερ, μου ζήτησε νά γράψω ένα σύντομο βιογραφικό σημείωμα για τόν άναγνωρισμένο ήγέτη του Σοσιαλιστικού Κόμματος.

Πολλοί όροι θάταν άπαραίτητοι για ένα τόσο δύσκολο έργο. Δέν έχω κανένα άλλο προσόν έξω άπ'τό νά γνωρίζω τόν Ένγκελς άπό τότε που γεννήθηκα. Όσοτόσο μένει άνοιχτό τó ζήτημα άν μιά μακρόχρονη οικειότητα είναι εύνοϊκή προϋπόθεση για νά ξέρουμε καλά κάποιον. Ποιόν ξέρεί κανείς λιγώτερο καλά, παρά τόν ίδιο τόν έαυτό του;

Γιά νά γράψω βιογραφία του Μάρξ και του Ένγκελς — γιατί ή ζωή και τó έργο αύτών των δυό ανθρώπων είναι τόσο πολύ μπλεγμένα που είναι άδύνατο νά τούς ξεχωρίσεις— έπρεπε νά γράψω τήν ιστορία τής εξέλιξης του σοσιαλισμού «άπ' τόν ούτοπικό σοσιαλισμό στόν έπιστημονικό σοσιαλισμό» και θάπρεπε νά προστέσω έδω όλάκερη τήν ιστορία τής έργατικής κίνησης άπό μισόν αιώνα σχεδόν και δώθε. Πραγματικά, τοῦτοι οί άνθρωποι, δέν είναι εύχαριστημένοι νά ναι πνευματικοί ήγέτες, θεωρητικοί, φιλόσοφοι που ζοῦν ξεκομμένοι και στό περιθώριο τής έργατικής ζωής. Πήραν πάντα μέρος στήν πάλη, στήν πρώτη γραμμή, άπλοι στρατιώτες αύτής τής επανάστασης που συγκροτοῦσαν τó έπιτελείο της. Δέν ύπάρχει παρά ένας μόνο άνθρωπος που θά μπορούσε νά γράψει αύτήν τήν ιστορία. Άς ελπίσουμε πώς θά μπορεί άκόμα νά τó κάμει.

Ή ζωή του Ένγκελς είναι τόσο γνωστή σήμερα, ώστε μερικές σύντομες σημειώσεις θά ναι άρκετές. Όσο για τίς φιλολογικές κι έπιστημονικές του έργασίες θάταν έλλιψη σεμνότητας, άπό μέρους μου, νά δοκιμάσω νά κάμω τήν ανάλυσή τους. Είναι άλλωστε παγκόσμια γνωστές. Θ' άρκεστῶ έδω νά δώσω ένα συνολικό πίνακα. Θά προσπαθήσω νά δώσω μιά σκιαγραφία του ανθρώπου,

του τρόπου ζωής του και στοχάζομαι έτσι νάμαι ευχάριστη σε πολλούς, μ'έξαιρεση, σίγουρα, εκείνους που φοβούνται θανάσιμα μήπως διαφθαρούν απ' την «προσωπολατρεία». Όσο για μένα, νομίζω πως για μας όλους που τρεφόμαστε απ' τα έργα του Ένγκελς, η ζωή του μπορεί να χρησιμεύσει σαν παράδειγμα και θάνατο για μας μία ένθαρρυνση.

Ο Φρειδερίκος Ένγκελς γεννήθηκε στο Μπάρμεν της Ρηνανίας, στις 28 Νοεμβρίου 1820. Ο πατέρας του ήταν εργοστασιάρχης (δέν πρέπει να ξεχνάμε πως αυτήν την εποχή οι έπαρχίες της Ρηνανίας ήταν οικονομικά πολύ πιο αναπτυγμένες απ' την υπόλοιπη Γερμανία). Η οικογένειά του ήταν πολύ εύπολη. Ποτέ παιδί δέν έμοιασε τόσο λίγο με το περιβάλλον του. Ο Φρειδερίκος Ένγκελς θά γινόταν για την οικογένειά του ένα «τρομερό παπάκι»⁽¹⁾. Ίσως, η οικογένειά του, να μην κατάλαβε ακόμα και τώρα πως το παπάκι ήταν «κύκνος». Απ' τη μητέρα του κληρονόμησε τον εύθυμο χαρακτήρα του.

Άρχισε τις σπουδές του στο Μπάρμεν και τις τέλειωσε στο Γυμνάσιο του Έλμπερφελντ. Στην αρχή σκόπευε να παρακολουθήσει τα μαθήματα του Πανεπιστημίου, μα η αντίθεση του για τον τρόπο που γίνονταν εκεί οι παραδόσεις των μαθημάτων, καθώς κι οι οικογενειακές του υποθέσεις, τον έκαναν να παρατήρει αυτό το σχέδιο. Ένα χρόνο ύστερ' από τότε που τέλειωσε τις σπουδές του και πέρασε στην απολυτήρια εξέταση, μπήκε σ' έναν έμπορικό οίκο του Μπάρμεν κι αργότερα υπηρέτησε, για ένα χρόνο, έθελοντής στο Βερολίνο. Στα 1842 ο Ένγκελς στάλθηκε στην Άγγλία, στο Μάντσεστερ, στον έμπορικό οίκο που ο πατέρας του ήταν μέτοχος. Έμεινε κει δυο χρόνια. Δέν μπορούμε να μεγαλοποιήσουμε τη σημασία που είχαν ταυτα τα δυο χρόνια που πέρασε μέσα στη μεγάλη βιο-

1) Η φράση είναι παρμένη από ένα παραμύθι του Άντερσεν. Άνάμεσα στ' αυγά μιας πάπιας βρέθηκε αυγό κύκνου. Όταν κλωσθήκαν τ' αυγά, ανάμεσα στα παπάκια βγήκε κι ο κύκνος που τ' άλλα παπάκια κι η πάπια το βαφτίσανε «τρομερό παπί» γιατί δέν έμοιαζε με τ' άλλα παπάκια. Απαγοστευμένος ο μικρός κύκνος έφυγε μακριά. Έφτασε σε μία λιμνούλα κι άρχισε να κολυμπάει μα δέν τολμούσε να κοιταχτεί στον καθρέφτη του νερού για να μην αντικρύσει την άσκημία του. Σε μία στιγμή κάτι ώραία κάτασπρα μεγάλα πουλιά, κύκνοι, έφτασαν στη λίμνη κι άρχισαν να κολυμπούν όλόγυρά του. Το «τρομερό παπάκι»-κύκνος, έσκυψε ντροπασμένο το κεφάλι και τότε είδε μέσα στα νερά πως ήταν κι αυτό ένας κύκνος, δμορφος όπως κι οι άλλοι κι όχι «τρομερό παπάκι».

μηχανία, στην κλασσική χώρα της κεφαλαιοκρατίας. 'Ό-
στόσο μπορεί να μᾶς βοηθήσουν γιά νά χαρακτηρίσουμε
τόν ἄνθρωπο. 'Ενῶ συγκέντρωνε τ' ἀπαραίτητα στοιχεία
γιά τήν ἐκδοση τοῦ ἔργου του «*ἡ θέσις τῶν ἐργαζόμενων
τάξεων στὴν 'Αγγλία*» ἐπαιρνε ταυτόχρονα ἐνεργό μέρος
στὴ χαρτιστικὴ κίνησι κι ἦταν ταχτικὸς συνεργάτης στὸν
Northern Star (Πολικὸς 'Αστéρας) καὶ τὴ New moral
World (Νέα Παγκόσμια 'Ηθική) τοῦ 'Όουεν⁽¹⁾.

'Ο 'Ενγκελς ξαναγύρισε στὴ Γερμανία στὰ 1844, περ-
νώντας ἀπ' τὸ Παρίσι ὅπου ἀντάμωσε, γιά πρώτη φορά,
τόν ἄνθρωπο μέ τὸν ὁποῖο ἀλληλογραφοῦσε ἀπὸ πολὺν και-
ρὸ καὶ ποῦ ἐμελλε νά γίνει ὁ φίλος γιά ὅλη του τὴ ζωὴ
τόν Κάρλ Μάρξ. Τὸ πρῶτο ἀποτελεσμα τοῦτης συ-
νάντησης, στάθηκε ἡ κοινὴ ἐκδοση τῆς 'Αγίας Οἰκογέ-
νειας⁽²⁾ καὶ τὸ ἀρχισμα ἑνὸς ἔργου ποῦ τέλειωσε ἀργό-
τερα στὶς Βρυξέλλες καὶ ποῦ τόσο ὁ Μάρξ στὴν Κριτικὴ
του (τῆς πολιτικῆς οἰκονομίας) ὅσο κι ὁ 'Ενγκελς στὸ ἔρ-
γο του Φόβερμπαχ, μᾶς διηγήθηκαν τίς περιπέτειές του :
«Τὰ χειρόγραφα, δυὸ χοντροὶ τόμοι σὲ 8^ο σχῆμα βρίσκον-
ταν ἐδῶ καὶ πολὺν καιρὸ σ' ἕναν ἐκδότη στὴ Βετοφαλία,
ὅταν πήραμε τὴν εἶδησι πὼς οἱ περιστάσεις ἐκεῖ δὲν ἐ-
πιτρέπανε τὴν ἐκτύπωση. Παρατήσαμε τὰ χειρόγραφα στὴν
τρωκτικὴ κριτικὴ τῶν ποντικῶν, τόσο πιὸ πρόθυμα γιατί εἴ-
χαμε πετύχει τὸ βασικὸ σκοπὸ μας, τὴν κατανόηση αὐτοῦ
τοῦ ἴδιου τοῦ ζητήματος (Selbsterstadigung).

Τὴν ἴδια τοῦτη χρονιά, ὁ 'Ενγκελς ἔγραφε τὸ ἔργο
του *ἡ θέσις τῶν ἐργαζόμενων τάξεων στὴν 'Αγγλία*⁽³⁾ ποῦ
ἀκόμα τώρα εἶναι τόσο ζωντανό, ὥστε οἱ ἄγγλοι ἐργάτες,
ὅταν πρὶν ἀπὸ κάμποσα χρόνια ἐκδόθηκε ἡ ἀγγλικὴ με-
τάφρασι, νόμιζαν πὼς τότε μόλις γράφτηκε ! 'Ο 'Ενγκελς
ἔγραψε αὐτὴν τὴν ἐποχὴ διάφορα δοκίμια, κάμποσα ἄρ-
θρα κ.λ.π. (ἀπ' τὸ Παρίσι ὁ 'Ενγκελς ξαναγύρισε στὸ
Μπάρμεν, μὰ μόνο γιά λίγο).

Στὰ 1845 ἀκολούθησε τὸ Μάρξ στὶς Βρυξέλλες, ὅπου
ἄρχισε ἡ πραγματικὴ συνεργασία τους. 'Ο ὄγκος τῆς ἐρ-

1) Πολικὸς 'Αστéρας ἦταν ἡ ἐφημερίδα τῶν 'Αγγλων χαρτι-
στῶν ποῦ διηύθυνε ὁ Ο. Κόννορ μέ κυρίους συνεργάτες τὸν Τζού-
λιαν Χάρνεϋ καὶ τὸν 'Ερνεστ Τζόουνς. 'Η Νέα Παγκόσμιος 'Ηθι-
κὴ ἦταν ὄργανο τοῦ Ρόμπερτ 'Όουεν περίφημου 'Αγγλοῦ σοσιαλι-
στῆ (1771—1858).

2) 'Η 'Αγία Οἰκογένεια ἢ Κριτικὴ τῆς κριτικῆς κριτικῆς ἐνάντια
στὸν Μπροῦνο Μπάδουερ καὶ Σια (Die heilige Familie, oder Kritik
des Kritischen Kritik) ἐκδόθηκε στὰ 1844.

γασίας που έβγαλαν σ' αυτήν την περίοδο είναι σημαντικός. Ίδρυσαν ένα Σύνδεσμο των Γερμανών έργατών και —τό σπουδαιότερο—μπήκαν στην *Λίγκα των Δικαίων*, που έγινε αργότερα η περίφημη *Λίγκα των κομμουνιστών*, που έφερε μέσα της το σπόρο της *Διεθνούς*. 'Ο Μάρξ στις Βρυξέλλες κι ο Ένγκελς στο Παρίσι, στάθηκαν οτά 1847 οι θεωρητικοί της Λίγκας των Κομμουνιστών. Τό καλοκαίρι της ίδιας χρονιάς πραγματοποιήθηκε στο Λονδίνο τό πρώτο συνέδριο της *Λίγκας*. 'Ο Ένγκελς πήρε μέρος σ' αυτό σάν αντιπρόσωπος των σύντροφων του Παρισιού. Δεύτερο συνέδριο, που πήρε μέρος κι ο Μάρξ, πραγματοποιήθηκε τό φθινόπωρο της ίδιας χρονιάς. Τό έργο που βγήκε άπ' αυτό τό δεύτερο συνέδριο, όλος ό κόσμος τό ξέρει σήμερα. Είναι τό *Κομμουνιστικό Μανιφέστο*.

Άπ' τό Λονδίνο οι δυό φίλοι πήγαν στην Κολώνια όπου μπόρεσαν ν' αναπτύξουν όλη την πραχτική τους δραστηριότητα. Αυτή είναι γραμμένη στη Neue Rheinische Zeitung (Νέα Έφημερίδα του Ρήνου) και στη δίκη των κομμουνιστών της Κολωνίας (1).

Οι έπειγουσες ανάγκες κι ή απέλαση του Μάρξ, χώρισαν τούς δυό φίλους γιά πολόν καιρό. 'Ο Μάρξ πήγε στο Παρίσι κι ο Ένγκελς ξαναγύρισε στο Παλατινάτο. 'Ο Ένγκελς πήρε μέρος στην εξέγερση των κατοίκων της Βάδης. Παραβρέθηκε σέ τρείς μάχες κι όλοι όσοι έτυχε νά τόν δουν στή φωτιά της μάχης, μιλούσαν πολόν καιρό γιά την έξαιρετική ψυχραιμία του και την άπόλυτη περιφρόνησή του γιά κάθε κίνδυνο.

'Ο Ένγκελς δημοσίευσε στη Neue Rheinische Zeitung μιάν εργασία του γιά την άνταρσία των κατοίκων της Βάδης. 'Όταν πιά κάθε έλπίδα είχε χαθεί, έφυγε άπ' τούς τελευταίους γιά την Έλβετία κι άπό κει γιά τό Λονδίνο όπου ξαναπήγε κι ο Μάρξ ύστερ' άπ' την απέλασή του άπ' τό Παρίσι.

Τότε αρχίζει μιá καινούρια φάση στη ζωή του Ένγκελς. Κάθε πολιτική δραστηριότητα είχε γίνει άδύνατη γιά την ώρα. 'Ο Μάρξ έγκαταστάθηκε όριστικά στο Λονδίνο. 'Ο Ένγκελς ξαναπήγε στο Μάντσεστερ σάν έπιστά-

1) Είναι ή επανάσταση που ξανάφερε τό Μάρξ και τόν Ένγκελς στη Γερμανία, τό Μάρτη του 1848. Στο μεταξύ ό Μάρξ είχε άπελαθεί άπ' τό Βέλγιο, όπως είχε άπελαθεί, τρία χρόνια ωρίτερα, άπ' τη Γαλλία (θ' άπελαθεί γιά δεύτερη φορά οτά 1849). 'Η δίκη των Κομμουνιστών της Κολωνίας είναι μεταγενέστερη κατά 4 χρόνια (1852).

της στο έργοστάσιο μπαμπακιού που ο πατέρας του ήταν μέτοχος. Για είκοσι δλάκερα χρόνια ο Ένγκελς καταδικάστηκε σ' αυτά τα καταναγκαστικά έργα της ζωής του γραφείου και στη διάρκεια είκοσι χρόνων οι δυο φίλοι δεν είχαν παρά σπάνιες ευκαιρίες ν' ανταμωθούν. Όσοο οι σχέσεις τους δεν διακόπηκαν ποτέ. Μιά άπ' τις πρώτες μου αναμνήσεις με ξαναφέρει στον έρχομό του ταχυδρόμου του Μάντσεστερ. Οι δυο φίλοι αλληλογραφούσαν σχεδόν καθημερινά κι ακόμα θυμάμαι τό Μοήρ (¹) (Μαυριτανό)—Έτσι λέγαμε τόν πατέρα μου στο σπίτι—νά μιλάει στο γράμμα καθώς τό διάβαζε, σάν εκείνος που τόχε γράψει νάταν εκεί μπροστά «Μά τοῦτο δέν εἶναι καθόλου ἔτσι» ἢ «Ἔχεις δίκιο» κ.λ.π. Μά κείνο που θυμάμαι πιά καλά, εἶναι ὁ τρόπος που ὁ Μαυριτανός γελοῖσε διαβάζοντας τά γράμματα του Ένγκελς, τόσο δυνατά που τά δάκρυα κυλοῦσαν στο πρόσωπό του.

Στό Μάντσεστερ, ὁ Ένγκελς δέν ήταν καθόλου ἀπομονωμένος. Ὁ Βόλφ (Wolf) «ὁ τολμηρός, πιστός κι εὐγενικός πρόδρομος» στόν ὁποῖο εἶναι ἀφιερωμένος ὁ πρῶτος τόμος του *Κεφάλαιον* και που τόν φωνάζαμε στο σπίτι *Δύκο* (²) ήταν εκεί. Ἀργότερα ἔφτασαν ἐκεῖ ὁ ἀφοσιωμένος φίλος του πατέρα μου και του Ένγκελς, Σάμ Μοῦρ (που μετάφρασε μέ τόν ἄντρα μου τό *Κεφάλαιο* στ' ἀγγλικά), καθώς κι ὁ καθηγητής Schorlemmer, ἕνας ἀπ' τοὺς πιά ξακουστοὺς χημικοὺς ἐκείνης τῆς ἐποχῆς. Μ' ἄν ἀφαιρέσει κανένας αὐτοὺς τοὺς δυο φίλους, τόν πιάνει τρομάρα ν' ἀναλογιστεῖ τό πῶς περνᾶνε τοῦτα τά είκοσι χρόνια γιά ἕναν τέτοιον ἄνθρωπο! Όσοτόσο αὐτό δέν σημαίνει πῶς ὁ Ένγκελς παραπονέθηκε ποτέ! Ἀντίθετα! Ἐκανε τῇ δουλειᾷ του μέ ζῆλο και ἡρεμία σάν νά μὴν ὑπῆρχε τίποτε στόν κόσμο πιά εὐχάριστο παρά νά πηγαίνει στο γραφεῖο του, νά κάθεται στο τραπέζι του γραφείου του. Ἡμουνά μέ τόν Ένγκελς ὅταν αὐτό τό καταναγκαστικό ἔργο πῆρε τέλος και τότε κατάλαβα τί στάθηκαν γι' αὐτόν δλα τοῦτα τά χρόνια. Δέ θά ξεχάσω ποτέ τῇ θριαμβικῇ κραυγῇ «αὐτό γίνεται γιά τελευταία φορά!» που ἔβγαλε, σά φόρεσε τό πρῶτό τά παπούτσιά του, πρίν πάρει, γιά

1) Μοήρ σημαίνει μαυριτανός. Τόν λέγανε ἔτσι γιατί τά μαλλιά του ήταν κατὰμαυρά σάν τῶν μαυριτανῶν.

2) Wilhelm Wolf (1809—1864) «ὁ φλογερὸς και κατατρεγμένος πολεμιστῆς που ἄλλοτε εἶχε ξεσκεπάσει τὴν ἀθλιότητα τῶν ὀφαντῶν τῆς Σιλεσίας κι εἶχε πεί τις αἰτίες τῆς ἐξέγερσής τους» (Adler)—Wolf θά πεί λόκος.

στερνή φορά, τὸ δρόμο τοῦ γραφείου. Ὑστερ' ἀπὸ κάμπυ-
σες ὄρες, καθόμασταν στὴν πόρτα περιμένοντάς τον καί
τὸν εἶδαμε νὰ δρασκελάει τὸ χωραφάκι πού ἦταν μπρο-
στά στὸ σπίτι του. Κουνοῦσε τὸ μπαστούνι του στὸν ἀέ-
ρα, τραγουδοῦσε καὶ λαμποκοποῦσε ἀπὸ χαρὰ. Τὸ ἴδιο
βράδυ δόθηκε μιὰ γιορτὴ στὴν ἐξοχή. Εἴμασταν ὅλοι γιο-
μάτοι χαρὰ. Σάν τὸ ξανασκέφτομαι τώρα, τὰ δάκρυα ἀνε-
βαίνουν στὰ μάτια μου.

Στὰ 1870 ὁ Ἑνγκελς ἦρθε στὸ Λονδίνο καὶ πῆρε ἀμέ-
σως μέρος στὸ μεγάλο ἔργο τῆς Διεθνούς.

Ἐγίνε μέλος τοῦ Γενικοῦ Συμβουλίου σάν ἀντεπιστέλ-
λων ἀντιπρόσωπος τοῦ Βελγίου καὶ ἀργότερα τῆς Ἰσπανίας
καὶ τῆς Ἰταλίας. Ἡ φιλολογικὴ δραστηριότητα τοῦ Ἑνγκελς
ἦταν ἀσυνείθιστα πολὺπλευρη. Ἀρθρα, προσοῦρες κλπ.
διαδέχονταν τῶνα τ' ἄλλο χωρὶς τέλος, ἀπ' τὰ 1870
ὡς τὰ 1880. Μὰ τὸ πιὸ σπουδαῖο ἔργο του στάθηκε *Ἡ
ἀνατροπὴ τῆς ἐπιστήμης ἀπ' τὸν Εὐγένιο Ντύρινγκ* (Ἀντι-
Ντύρινγκ) πὺ ἐκδόθηκε στὰ 1878. Εἶναι τὸ ἴδιο περιττὸ
νὰ μιλήσουμε γιὰ τὴν ἐπίδραση καὶ τὴ σημασία αὐτοῦ τοῦ
ἔργου, ὅσο εἶναι καὶ γιὰ τὸ *Κεφάλαιο*.

Στὴ διάρκεια τῶν δέκα χρόνων πὺ ἀκολούθησαν, ὁ
Ἑνγκελς ἐρχόταν καθημερινὰ στὸ σπίτι τοῦ πατέρα μου.
Συχνὰ πῆγαιναν οἱ δυὸ τους περίπατο. Συχνὰ ἐπίσης μέ-
νανε στὸ σπίτι κάνοντας βόλτες στὴν κάμαρα τοῦ πατέρα
μου. Καθένας εἶχε τὴν ἀγαπημένη του θέση καὶ ὁ ἕνας κι ὁ
ἄλλος σημείωνε τὴ δική του θέση μὲ τίς βόλτες του ἀντίκρυ
στὶς γωνίες τοῦ δωματίου. Συζητοῦσαν γιὰ πλῆθος πρά-
ματα πὺ οὔτε νὰ ὄνειρευεῖ μπορεῖ ἡ σκέψη τῶν
πολλῶν ἀνθρώπων καὶ πολλὲς φορές ξεχνιοῦνταν ὁλό-
τελα βαδίζοντας ὁ ἕνας πλάϊ στὸν ἄλλο. Ἡ πιὸ σωστά
καθένας τους μιλοῦσε γιὰ κείνο πὺ τὸν ἀπασχολοῦσε
βασικὰ κείνην τὴ στιγμὴ, ὡς πὺ, σκάζοντας τὰ γέλια,
ὁμολογοῦσαν πῶς, στὸ διάστημα τῆς τελευταίας μισῆς
ῶρας, μιλοῦσαν ὁ καθένας γιὰ διαφορετικὰ πράματα.

Πόσα πράματα θὰ μπορούσε κανένας νὰ διηγηθεῖ
γιὰ τούτη τὴν ἐποχὴ! Ἡ Διεθνὴς, ἡ Κομμούνα, οἱ μῆνες
πὺ τὸ σπίτι μᾶς ἐμοιαζε ἄσυλο καὶ πὺ ὅλοι οἱ ἐξόρι-
στοὶ ἦταν οἱ καλὸδεχτοὶ μουσαφιρέοι!

Στὰ 1881 πέθανε ἡ μητέρα μου καὶ ὁ πατέρας μου
πὺ ἡ ὑγεία του κλονίστηκε, ἔμεινε μακριὰ ἀπ' τὴν Ἀγ-
γλία γιὰ καμποσον καιρὸ. Πέθανε στὰ 1883.

Κεῖνο πὺ ὁ Ἑνγκελς ἔκαμε ἀπὸ τότε καὶ δῶθε, ὁ-
λος ὁ κόσμος τὸ ξέρει. Ἀφιέρωσε τὸ μεγαλύτερο μέρος

τοῦ καιροῦ τοῦ στήν ἔκδοση τῶν ἔργων τοῦ πατέρα μου, στή διόρθωση τῶν καινούριων ἐκδόσεων καί στήν ἀναθεώρηση τῶν μεταφράσεων τοῦ *Κεφαλαίου*. Δέν ἀνήκει σέ μένα νά μιλήσω γι' αὐτή τή δουλειά, οὔτε γιά τίς πρωτότυπες ἐργασίες του. Μόνο ἐκεῖνοι πού γνώρισαν τόν "Ενγκελς θά μπορέσουν νά ἐκτιμήσουν τόν ὄγκο δουλειᾶς πού ἔβγαζε κάθε μέρα. Ἴταλοί, Ἴσπανοί, Ὀλλανδοί, Δανοί, Ρουμάνοι (κατέχει θαυμάσια τή γλῶσσα τούτων τῶν λαῶν), χωρίς ν' ἀναφέρουμε Ἀγγλους, Γερμανούς καί Γάλλους—ὅλοι ἔρχονταν σ' αὐτόν γιά νά ζητήσουν ἀποκοῦμπι στίς συμβουλές του.

Γιά κάθε μίαν ἀπ' τίς ἀναρίθμητες δυσκολίες πού συναντᾶμε ἐμεῖς πού δουλεύουμε στ' ἀμπέλια τοῦ Κυρίου μας, τοῦ Λαοῦ, καταφεύγουμε στόν "Ενγκελς καί ποτέ μάλιστα δέν ἀπευθυνόμαστε σ' αὐτόν. Ἡ δουλειά πού αὐτά ὅλα ἀπαιτοῦσαν ἀπ' τόν "Ενγκελς, σέ τούτα τά τελευταῖα χρόνια, ἦταν φορτίο γιά μιά ντουζίνα συνηθισμένους ἀνθρώπους. Ὁ "Ενγκελς ἔχει πολλά νά κάμει ἀκόμα γιά μᾶς καί θά τά κάμει.

Αὐτή εἶναι μίαν ἀπλή σκιαγραφία τῆς ζωῆς του, εἶναι κατὰ κάποιον τρόπο ὁ σκελετός τοῦ ἀνθρώπου—ὄχι ὁ ἴδιος ὁ ἄνθρωπος. Νιώθω ὅλη τήν ἀνικανότητά μου νά δώσω ζωή σ' αὐτόν τὸ σκελετό κι ἴσως τούτο τὸ ἔργο νάταν ἀνώτερο ἀπ' τίς δυνάμεις τοῦ καθενός μας. Εἴμαστε ἀκόμα πολὺ κοντά του γιά νά τὸν δοῦμε καλὰ. Ὁ "Ενγκελς εἶναι 70 χρονῶν μὰ δέν τοῦ φαίνεται καθόλου. Τὸ σῶμα του εἶναι ἀκόμα τόσο σφριγηλὸ ὅσο καί τὸ πνεῦμα του. Κρατᾷ ὀλόσθητο τὸ ἔξη πόδια (1,85) μπόι του καί τόσο ἀνάλαφρα πού δέν θά τὸν πίστευε κανένας γιά τόσο μεγάλο στὰ χρόνια.

"Εχει ὀλάκερη τὴ γενειάδα του, πού ξεφεύγει στὸ πλάι καί πού μόλις τώρα ἀρχίζει νά γκριζοφέρει. Τὰ μαλλιά του εἶναι σκοῦρα καστανά χωρίς οὔτε μίαν ἄσπρη τριχούλα: τουλάχιστο μιά προσεχτικὴ ἐξέταση δέν μοῦ ἐπέτρεψε νά τὴν ἀνακαλύψω.

"Αν ἡ θωριά του εἶναι νέα, εἶναι ἀκόμα πιὸ νέος ἀπ' ὅτι τὸν παρουσιάζει. Εἶναι ὁ πιὸ νέος ἄνθρωπος πού γνωρίζω. Ὅσο τουλάχιστο θυμᾶμαι, δέν γέρασε στὰ εἰκοσι τοῦτα τελευταῖα χρόνια.

"Εχω ταξιδέψει μαζί του στὴν Ἱρλανδία στὰ 1869 (καί καθὼς σκόπευε κείνην τὴν περίοδο νά γράψει τὴν ἱστορία τῆς Ἱρλανδίας, τῆς «Νιόβης τῶν Ἑθνῶν», παρουσίαζε ξεχωριστὸ ἐνδιαφέρον νά ἐπισκεφτῶ αὐτὴν τὴ χώρα

μαζί του) κι ύστερα στην 'Αμερική, στὰ 1888. Στὰ 1869, όπως καί στὰ 1888, ήταν ή ψυχὴ σ' ὅλες τίς παρέες πού τύχαινε νά βρίσκεται.

Πάνω στὰ ὑπερωκεάνεια Βερολίνο (city of Berlin) καί Νέα 'Υόρκη (city of New York) ήταν πάντα ἑτοιμος μ' ὅποιοδῆποτε καιρό, νά κάμει μιὰ βόλτα πάνω στή γέφυρα τοῦ πλοίου ἢ νά πιεῖ ἕνα ποτήρι «lager».

Θέλω ἀκόμα νά σταθῶ σέ μιὰ πλευρά τοῦ χαρακτῆρα τοῦ πατέρα μου, πού εἶναι ἀκριβῶς ὅπως καί τοῦ "Ενγκελς καί θά ἐπιμείνω ἐδῶ τόσο περισσότερο, ὅσο τοῦτῃ ἡ πλευρά εἶναι πολὺ λίγο γνωστὴ ἢ κι ἀκόμα παραγνωρισμένη. Παραστήσανε πάντα τὸν πατέρα μου σάν ἕνα εἶδος σαρδώνιο καί κυνικὸ Δία, πού ήταν πάντα ἑτοιμος νά ἐξακοντίσει τὸν κεραυνό του ἐνάντια στοὺς φίλους του, ὅπως κι ἐνάντια στοὺς ἐχθροὺς του. Μὰ κεῖνος πού, ἔστω καί γιὰ μιὰ μόνο φορά, ἔτυχε ν' ἀντικρούσει τὰ ὁμορφα καστανά μάτια του, τὰ τόσο διαπεραστικά καί τόσο γλυκά, τὰ τόσο γιομάτα χιούμορ καί καλοσύνη, ἐκεῖνος πού ἄκουσε τὸ μεταδοτικὸ του γέλιο, ἐκεῖνος ξέρεי πῶς ὁ χλευαστὴς καί ψυχρὸς Δίας εἶναι πλάσμα καθαρὰ φανταστικὸ. Πρέπει νά εἰπωθεῖ τὸ ἴδιο ἀκριβῶς καί γιὰ τὸν "Ενγκελς. Τὸν παρασταίνουν συνήθως σάν αὐταρχικὸ, δικτάτορα καί δηκτικὸ κριτικὸ. Τίποτε ἀπ' αὐτά. Εἶναι ἀδύνατο νά βρέθηκε ποτὲ ἄνθρωπος τόσο βολικὸς στοὺς ἄλλους, τόσο πρόθυμος στὸ νά βοηθάει ὄλους. Δέν θέλω νά μιλήσω γιὰ τὴν ἀνεξάντλητη καλοσύνη του στοὺς νέους. Βρίσκονται σ' ὅλες τίς χώρες ἐκεῖνοι πού θά μπορούσαν νά τὴν ὁμολογήσουν. Μπορῶ μονάχα νά πῶ πῶς τὸν ἔχω δεῖ πολλὲς φορές ν' ἀφήνει στὴν πάντα τίς προσωπικὲς του δουλειές γιὰ νά φανεῖ χρήσιμος σέ κάποιο νεαρό. Μονάχα ἕνα πράμα δὲ συχώρεσε ποτὲ ὁ "Ενγκελς : τὴν διπλοπροσωπεία.

"Ανθρωπος πού δέν εἶναι ντόμπρος ἀπέναντί του, ἀκόμα περισσότερο ἐκεῖνος πού δέν εἶναι πιστὸς στὸ κόμμα του, δέν βρίσκει κανένα ἔλεος στὸν "Ενγκελς. Αὐτὰ εἶναι γιὰ τὸν "Ενγκελς ἀμαρτίες πού δέν συχωριοῦνται.

Ὁ "Ενγκελς δέν ξέρει ἄλλες ἀμαρτίες. Θέλω νά το-νίσω ἕν' ἄλλο ἀκόμα χαρακτηριστικὸ σημεῖο. Ὁ "Ενγκελς, πού εἶναι ὁ πιὸ τυπικὸς ἄνθρωπος στὸν κόσμο, πού ἔχει, περισσότερο ἀπ' ὅσο ἴσως ἀξίζει, μιὰ πολὺ ζωνερὴ αἴσθη-ση τοῦ καθήκοντος καί πρὸ πάντων τῆς πειθαρχίας ἀντίκρου στὸ Κόμμα, εἶναι ὁ λιγότερο πουριτανὸς στὸν κόσμο. Κα-νένας δέν εἶναι ἱκανός, σάν κι αὐτόν, νά τὰ νιώθει ὅλα

καί γι' αὐτόν τὸ λόγῳ, κανέννας δὲν συγχωρεῖ τόσο εὐκολα τὶς μικρές μας ἀδυναμίες ὅσο αὐτός.

Οἱ γνώσεις του εἶναι ἀσυνήθιστα πολὺπλευρες. Τίποτα δὲν εἶναι γι' αὐτόν ξένο: Φυσικὴ Ἱστορία, Χημεία, Βοτανικὴ, Φυσικὴ, Φιλολογία (ψελλίζει σὲ εἴκοσι γλῶσσες ἔγραφε ὁ Φιγκαρῶ στὰ 1870), Πολιτικὴ οἰκονομία καὶ τέλος μὰ ὄχι καὶ λιγότερο (last not at least)—τὴ στρατιωτικὴ ταχτική. Στὰ 1870, στὴν περίοδο τοῦ Γαλλο-Γερμανικοῦ πολέμου, τὰ ἄρθρα ποὺ ὁ Ἐνγκελς δημοσίευσε στὸ Pall-Mall ἔκαμαν μεγάλη ἐντύπωση γιατί προεῖπε τὴ μάχη τοῦ Σεντάν καὶ τὴν ἐκμηδένιση τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ. Ἀπ' αὐτὰ τὰ ἄρθρα καὶ δῶθε πήρε τὸ παρόνομα ὁ «στρατηγός». Ἡ ἀδελφή μου τὸν ἔλεγε «ἐπιτελάρχης». Τ' ὄνομα ἔμεινε κι ἀπὸ τότε ὁ Ἐνγκελς εἶναι γιὰ μᾶς ὁ «στρατηγός». Σήμερα τοῦτο τ' ὄνομα ἔχει πιὸ πλατειὰ σημασία. Ὁ Ἐνγκελς εἶναι ὁ στρατηγός τῆς ἐργατικῆς μας στρατιάς.

Νὰ ἐν' ἀκόμα παράδειγμα τῆς καλοσύνης του: ὁ δόκτορας Φούτ (Dr Foot) ὁ ἐκδότης τοῦ *Ἑλεύθερου Στοιχαστῆ* καταδικάστηκε σ' ἓνα χρόνο φυλάκιση. Ὁ σύζυγός μου ἀνάλαβε τὴν ἐπιχείρηση σὰ δὲν βρισκόταν κανέννας ποὺ νὰθελε ν' ἀσχοληθεῖ μ' αὐτή. Γιὰ νὰ βοηθήσει τὸ δόκτορα Aveling καὶ τὸ Φούτ ποὺ δὲν τὸν εἶχε δεῖ ποτέ του καὶ δὲν εἶχε κανένα κοινὸ σημεῖο μαζί του, ἔγραψε γιὰ τὴν ἐπιθεώρηση τοῦ Φούτ *«Πρόδος»* ἓνα πολὺ ἀξιόλογο δοκίμιο γιὰ τὴν «κατὰ Ἰωάννην Ἀποκάλυψη». Εἶναι κι ἓνα ἄλλο ἀκόμα χαρακτηριστικὸ τοῦ Ἐνγκελς—ἴσως τὸ πιὸ σημαντικὸ—ἡ μετριοφροσύνη του.

Ὅσο ζοῦσε ἀκόμα ὁ Μάρξ, εἶχε τὴ συνήθεια νὰ λέει: «Στάθηκα δεῦτερο βιολί καὶ πιστεῶ νὰ κατάφερα ὡς ἓνα βαθμὸ νὰ γίνω βιρτουόζος. Ἡμουνά πάρα πολλὴ εὐχαριστημένος νάχω ἓνα πρῶτο βιολί σὰν τὸ Μάρξ». Σήμερα εἶναι ὁ Ἐνγκελς αὐτός ποὺ διευθύνει τὴν ὀρχήστρα καὶ εἶναι ἀπλός καὶ σεμνός σὰν νάταν, σύμφωνα μὲ τὴν ἐκφρασὴ του, «δεῦτερο βιολί». Εἶχα τὴν εὐκαιρία, ὅπως καὶ ἄλλοι, νὰ μιλήσω γιὰ τὴ φίλια ποὺ ἔδενε τὸν πατέρα μου καὶ τὸν Ἐνγκελς, φίλια ποὺ θὰ μείνει ἱστορικὴ σὰν καὶ κείνη τοῦ Δάμωνα καὶ τοῦ Φιντία. Ὡστόσο, τελειώνοντας αὐτὲς τὶς γραμμές, νιώθω χρέος νὰ μιλήσω γιὰ δυὸ ἄλλες φίλιες ποὺ τὶς χρωστοῦσε στίς σχέσεις του μὲ τὸν Μάρξ καὶ ποὺ μοιράζουν στὰ δυὸ τὴ ζωὴ του καὶ τὰ ἔργα του.

Εἶναι πρῶτα-πρῶτα ἡ φίλια ποὺ ἐνιωθε γιὰ τὴ μητέρα

μου κι έπειτα εκείνη πού ένωθε γιά τήν 'Ελένη Demuth, πού πέθανε στις 4 Νοεμβρίου τούτης τής χρονιάς (1890) κι αναπαύεσται στόν τάφο τών γονιών μου.

‘Ο Ένγκελς άπάγγειλε τά παρακάτω λόγια πάνω στόν τάφο τής μητέρας του.

«Φίλοι μου! ‘Η λεβεντογυναίκα πού θάβουμε σήμερα γεννήθηκε στά 1814, στο Σαλτσβέντελ (Saltzwedel). ‘Αμέσως ύστερ’ άπ’ τή γέννησή της ό πατέρας της, ό βαρώνος τοῦ Βετσφάλεν, διορίστηκε σύμβουλος ‘Επικρατείας (Regierungsrath) στις Τρέβες, όπου δέθηκε μέ φίλια μέ τήν οίκογένεια τοῦ Μάρξ. Τά παιδιά μεγάλωσαν μαζί. Τοῦτες οἱ δυό προνομιοῦχες φύσεις ένωσαν ή μιá τήν áλλη. ‘Όσαν ό Μάρξ έφυγε γιά τό Πανεπιστήμιο, τό μέλλον τους είχε κιόλας αποφασιστεῖ.

‘Ο γάμος έγινε στά 1843, ύστερ’ άπ’ τό κλεισιμο τής ‘Εφημερίδας τοῦ Ρήνου (Rheinische Zeitung) πού ό Μάρξ είχε διευθύνει γιά κάμποσον καιρό. ‘Από τότε κι ύστερα ή Τζένυ Μάρξ συμμερίστηκε όχι μονάχα τήν τύχη, τά έργα, τοὺς άγώνες τοῦ συζύγου της, μά και πρόσφερε δώ τή μεγάλη της σύνεση και τό φλογερό της πάθος.

Τό νέο ζευγάρι έγκαταστάθηκε στο Παρίσι, σ’έκούσια έξορία πού πολύ γρήγορα μετετράπηκε σ’ αναγκαστική.

‘Η πρωσιική κυβέρνηση κυνήγησε τό Μάρξ κι ως έδω και λυπάμαι βεβαιώνοντας πώς, άνθρωπος σάν τόν ‘Αλέξαντερ Χοῦμπολτ συνέβαλε στο νά έκδοθεῖ ή άπόφαση άπέλασης (¹) ένάντια στο Μάρξ. ‘Η οίκογένεια κατέφυγε στις Βρυξέλλες. ‘Ηρθε ύστερα ή επανάσταση τοῦ Φλεβάρη. Μ’ εύκαιρία τίς ταραχές πού ξεσπασαν στις Βρυξέλλες, ή Βελγική κυβέρνηση δέ βρήκε άρκετό νά πιάσει τό Μάρξ, μά έρριξε και τή γυναίκα του στή φυλακή, χωρίς καμμιá δικαιολογία.

‘Η επανάσταση τοῦ 1848 τοακίστηκε τήν áλλη χρονιά (1849). Καινούρια έξορία, πρώτα στο Παρίσι κι ύστερ’ άπό πέμβαση τής Γαλλικής κυβέρνησης στο Λονδίνο. Τούτη στάθηκε, γιά τή Τζένυ Μάρξ, ή έξορία σ’όλη της τή φρίκη. Θά μπορούσε νά πνίξει τήν άπόγνωση πού τή βύθισε ό θάνατος τών δυό γιών της και μιáς άπ’ τίς μικρότερες θυγατέρες της. ‘Αλλά τό πώς ή κυβέρνηση κι ή άστική άντιπολίτευση, άπ’ τοὺς φιλελεύθερους ως τοὺς δημοκρά-

1) Γενάρης 1845. ‘Ο ‘Αλ. ντε Χοῦμπολντ, ό διάσημος γεωγράφος, ήταν τότε πρεσβευτής τής Πρωσίας στο Παρίσι.

τες, συμφωνούσαν απόλυτα στο να συντρίψουν τον άντρα της με τις πιό βρωμερές συκοφαντίες, πώς όλος ο τύπος στάθηκε γι' αυτόν κλειστός, για να τοῦ ἀφαιρέσουν ἔτσι κάθε μέσο ἄμυνας καί να τόν ἀφήσουν για μία στιγμή ξαρμάτωτο μπροστά στους ἀντιπάλους του, αυτό ἄφησε πάνω της βαθειά σημάδια. Κι αυτό κράτησε για πολὺν καιρό.

Ὡστόσο, τελικά, τὸ εὐρωπαϊκὸ προλεταριάτο ξαναβρήκε συνθήκες πού τοῦ ἐπιτρέψανε νὰ κινηθεῖ πιό λεύτερα. Ἰδρύθηκε ἡ *Διεθνὴς*. Ὁ ταξικὸς ἀγώνας τοῦ προλεταριάτου ἀπλωνόταν διαδοχικά σ' ὅλες τίς χώρες κι ὁ σὺζυγός της, στὴ ἐμπροστυφυλακή, "παίρνε μέρος στὴ μάχη.

Αὐτὴ ἡ στιγμή κι ἐκεῖνες πού ἀκολοῦθησαν, ἔσβυσαν ἀπ' τὴ μνήμη της πολλὲς ὀδυνηρὲς ἀναμνήσεις. Μπόρεσε νὰ δεῖ ὅλες τίς συκοφαντίες πού πέσανε πάνω στοῦ Μάρξ πυκνὲς σὰ χαλάζι νὰ λυώνουν σὰ χιόνι στὸν ἥλιο καί τὴ θεωρία πού, ὅλα τὰ ἀντιδραστικὰ κόμματα, φεουδαρχικά ἢ δημοκρατικά, εἶχαν βάλει τὰ δυνατά τους νὰ τὴν ἐξαφανίσουν, νὰ κηρύχεται σ' ὅλες τίς χώρες καί σ' ὅλες τίς γλώσσες. Μπόρεσε νὰ δεῖ τὸν ἀγῶνα τοῦ προλεταριάτου, πού τούτῃ ἡ θεωρία δὲν ἦταν παρὰ ἓνα μ' αὐτό, νὰ τραντάζει τὸν παλιὸν κόσμο ἀπ' τὴ Ρωσία ὡς τὴν Ἀμερική καί νὰ προχωρεῖ πάντα καί με σίγουρο βῆμα για τὴ νίκη.

Αὐτὸ πού μιὰ τέτοια γυναῖκα ἔκαμε, μετὴν τόσο βαθιά καί ξάστερη σκέψη της, μετὸ πολιτικὸ της τάκτ, μετὴν ἐνεργητικότητα καί τὴ δύναμη τοῦ χαρακτήρα της, μετὴν ἀφοσίωση για τοὺς συντρόφους τῆς μάχης, στοῦ διάβα σαράντα πάνω κάτω χρόνων, αὐτὸ δὲν εἰπώθηκε ποτέ, αὐτὸ ποτέ δὲ γράφτηκε. Για νὰ τὸ ξέρει ἔπρεπε νὰ ζεῖ κανένας κοντὰ της. Μὰ ξέρω τόσο, ὅσο κι οἱ γυναῖκες τῶν ἐξορίστων τῆς Κομμούνας πού θὰ στρέφουν συχνὰ τὴ σκέψη τους σ' αὐτὴ, πὼς θὰ στερηθοῦμε τίς πολύτιμες συμβουλές της.

Δέ νιώθω τὴν ἀνάγκη νὰ μιλήσω για τὰ προσωπικά της χαρίσματα. Οἱ φίλοι της τὰ ξέρουν καί δὲν θὰ τὰ ξεχάσουν ποτέ. Ἄν βρέθηκε γυναῖκα πού θεώρησε σάν τὴν πιό μεγάλη χαρὰ της, νὰ κάνει τοὺς ἄλλους εὐτυχισμένους, αὐτὴ ἦταν τούτῃ ἡ γυναῖκα».

Στόν τάφο τῆς Ντέμουθ (Demuth) ὁ Ἑνγκελς ἀπάγγειλε τοῦτα τὰ λόγια.

«Ὁ ἴδιος ὁ Μάρξ ἔχει πάρα πολλὲς φορές ζητήσει συμβουλὴ ἀπ' αὐτὴ στίς δύσκολες για τὸ κόμμα στιγμές... Κι ὅσο για μένα, ὅλες τίς ἐργασίες πού ἔχω κάμει ὕστερ»

ἀπ' τὸ θάνατο τοῦ Μάρξ, τὶς χρωστάω, σ' ἓνα μεγάλο μέρος, στὴν ἡλιαχτίδα, στὸ κουράγιο ποὺ μοῦδινε ἡ παρουσία της στὸ σπῖτι μου, ὅπου μοῦ εἶχε κάμει τὴν τιμὴ νάρθει ὕστερ' ἀπ' τὸ θάνατο τοῦ Μάρξ».

Τὸ τί στάθηκε γιὰ τὸν Μάρξ καὶ τὴν οἰκογένειά του αὐτὴ ἡ γυναῖκα, ἐμεῖς μονάχα μποροῦμε νὰ τὸ ξέρουμε κι αὐτὸ ξεπερνάει κάθε ἐκφραση. Ἀπ' τὸ 1837 ὡς τὸ 1890 στάθηκε πάντα φίλη μας κι ἀρωγὸς μας.

ΕΛΕΩΝΟΡΑ ΜΑΡΞ

Ἀναδημοσιεύοντας στὸ τεῦχος Αὐγούστου τοῦ 1895 —ὁ Ἔνγκελς πέθανε στὶς 5 Αὐγούστου— τὸ ἄρθρο τῆς Ἑλεωνόρας Μάρξ τὸ *Κοινωνικὸ Μέλλον* πρόταξε τὶς παρκατάω νεκρολογικὲς γραμμές :

Ὁ ἐπιστημονικὸς σοσιαλισμὸς μόλις ἔχασε ἓναν ἀπ' τοὺς ἰδρυτὲς του.

Ὁ Φρειδερίκος Ἔνγκελς πέθανε στὸ Λονδῖνο στὶς 5 Αὐγούστου.

Σ' αὐτὸν τὸ σεμνὸ καὶ μεγάλο στοχαστὴ, ποῦ ὁ σοσιαλισμὸς χρωστάει ὡς ἓνα βαθμὸ πῶς εἶναι αὐτὸ ποὺ εἶναι, γιὰ τὸν χρωστάμε τόσα, μπορεῖ νὰ πεῖ κανένας, ὅσα καὶ στὸ Μάρξ, ποὺ τοῦ στάθηκε ὁ ἀφοσιωμένος φίλος, ὁ πολῦτιμος συνεργάτης, ὁ πιστὸς ἐρμηνευτὴς. Σ' αὐτὸν χρωστάμε τούτῃ τὴν ἀνελέητη κριτικὴ τῆς πολιτικῆς οἰκονομίας, αὐτὴν τὴ ρωμαλέα ἀνάλυση τῶν κοινωνικῶν φαινομένων, τούτῃ τὴν ὑπέροχη ὁλοκληρωμένη γνώση τῆς ἱστορικῆς πορείας τῆς ἀνθρωπότητος κι ἐκεῖνη τὴ φιλοσοφικὴ ἀντίληψη, ποὺ ἔβαλαν τὶς βάσεις τῆς πραγματικῆς κοινωνικῆς ἐπιστῆμης κι' ἀνανέωσαν ἢ θ' ἀνανεώσουν τὴν ἱστορίαν καὶ τὴ φιλοσοφίαν.

Πέθανε ἓνας ἄνθρωπος ποὺ κράτησε τὸν ἑαυτὸ του θεληματικὰ στὸ δεύτερο πλάνο, ἐνῶ μποροῦσε νὰ εἶναι στὸ πρῶτο. Ἡ ἰδέα, ἡ ἰδέα του, εἶναι ὁλόστητη, ὁλοῦθε ὁλοζώντανη, πὺδ ζωντανὴ παρά ποτὲ κι ἀψηφάει ὅλες τὶς ἐπιθέσεις, χάρι στα δῦλα ποῦ, μαζί μέ τὸ Μάρξ, συνέβαλε νὰ τῆς δοθοῦν.

Δέ θά ξανακουστῇ πιά ν' ἀντιλαλεῖ πάνω στ' ἀμόνι τὸ σφυρὶ τ' ἀντρειωμένου σιδερά. Ὁ καλὸς ἐργάτης ἔπese. Τὸ σφυρὶ ποὺ ἔφευγε ἀπ' τὰ δυνάτα του χέρια κοίτεται στὴ γῆς κι ἴσως θά μείνει ἐκεῖ γιὰ πολλὸν καιρό. Ἄν δὲν εἶναι δοσμένο στοὺς πολλοὺς νὰ μποροῦν νὰ σφυρη-

λατήσουν καινούρια ἄρματα, ἐκεῖνο πού τουλάχιστο μπο-
ροῦμε ὅλοι νά κάμουμε, ἐκεῖνο πού ὀφείλουμε νά κάμουμε,
εἶναι νά μὴν ἀφήσουμε νά σκουριάσουν αὐτά πού μᾶς
ἔχουν ἐμπιστευτεῖ κι ἔτσι θά μᾶς χαρίσουν τὴ νίκη, πού
γι' αὐτὴ φκιάχτηκαν.

Οὔτε ὁ Μάρξ, οὔτε ὁ Ἑνγκελς, θάχουν τὴ χαρὰ νά
ἰδοῦν νά πραγματοποιιοῦνται τὰ σπουδαῖα πράγματα πού,
πιδὸ πολὺ ἀπὸ κάθε ἄλλο καὶ χωρὶς καμμιά σύγκριση,
προετοιμάσανε. Ὡστόσο ἐξασφάλισαν τὴν ἀθανασία τῆς
μνήμης τους, ὅσο οἱ ἄνθρωποι ξέρουν νά διατηροῦν τὴ
μνήμη ἐκείνων πού ἀποτελεσματικὰ ἐργάστηκαν γιὰ τὸ
καλὸ τους.

KARL MARX—FRIEDRICH ENGELS

ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ
ΚΑΙ ΑΝΤΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ
ΣΤΗ ΓΕΡΜΑΝΙΑ

(Germany: Revolution and Counter—Revolution)

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το έργο αυτό των Κάρλ Μάρξ και Φρ. Ένγκελς, έχει τη δική του ξεχωριστή ιστορία. Πρώτα-πρώτα αποτελείται από μια σειρά άρθρα, που γράφθηκαν βασικά απ' τόν Φρ. Ένγκελς σέ στενή συνεργασία με τόν Μάρξ και δημοσιεύθηκαν στήν αμερικανική έφημερίδα *New York Tribune* απ' τόν Σεπτέμβριο του 1851 ως τόν Σεπτέμβριο του 1852.

Όπως είναι γνωστό, ό Μάρξ, πού ή παραμονή του στο Παρίσι έγινε ανεπιθύμητη στήν τότε γαλλική κυβέρνηση, κατέφυγε στο Λονδίνο τόν Αύγουστο του 1849 (βλ. Φρ. Ένγκελς: Κάρλ Μάρξ). Σ' αυτό τόν μεταξύ ό Φρ. Ένγκελς πήρε ενεργό μέρος στήν εξέγερση πού ξέσπασε στή Βάδη. Ύστερ' απ' τήν άποτυχία τής εξέγερσης, ό Ένγκελς κατέφυγε στήν Έλβετία. Ό Μάρξ του έγραψε καλώντας τον νά πάει στο Λονδίνο, απ' τή μιá μεριά γιατί φοβόταν μήπως οι Πρώσοι τόν συλλάβουν κι απ' τήν άλλη γιά νά συνεχίσουν τó έργο πού είχαν αρχίσει μαζί. Έτσι ό Ένγκελς πήγε κι αυτός στο Λονδίνο τó φθινόπωρο τής ίδιας χρονιάς. Έκει οι δυό συνεργάτες συνέχισαν μ' ένταση τήν πρακτική και θεωρητική δουλειά τους. Η προσπάθειά τους στρεφόταν ιδίως στήν επέκταση τής όργάνωσης τής κομμουνιστικής Λίγκας και στο νά εξηγήσουν στους γερμανούς έξορίστους στο Λονδίνο, μά και γενικά στους προλετάριους, πώς, γιά τήν ώρα, ή άντεπανάσταση είχε κερδίσει τó παιγνίδι και πώς ήταν ματαιοπονία νά περιμένουν άμέσως καινούρια επανάσταση. Γιά τή διάδοση των ιδεών τους οι δυό συνεργάτες έβγαλαν μιá μηνιαία επιθεώρηση πού τυπωνόταν στο Άμβούργο με τόν τίτλο *New Rheinische Zeitung* συνέχεια τής έφημερίδας με τόν ίδιο τίτλο πού βγήκε στήν Κολώνια (ύστερ' απ' τή διακοπή τής έκδοσης τής *Rheinische Zeitung*) τήν 1η Ιουνίου τó 1848 και πού παύτηκε στις 18 Μαΐου του 1849, ύστερ' απ' τή συντριβή των εξέγέρσεων στή Δρέσδη, Elberfeld, Iserlohn, τó Ρήνο, τή Βετοφαλία και τή Βάδη, κινήματα πού σ' αυτά, ό Μάρξ κι ό Ένγκελς είχαν πάρει ενεργό μέρος. Η περιοδική αυτή έκδοση τής *New Rheinische Zeitung* κράτησε απ' τόν Μάρτη ως τόν Νοέμβριο του 1850. Σ' αυτήν τήν επιθεώρηση ό Μάρξ δημοσίευσε τή σειρά των άρθρων του γιά τήν επανάσταση του Φλεβάρη 1848 και τά γεγονότα πού άκολουθήσαν στή Γαλλία και πού άργότερα βγήκαν σέ βιβλίο με τόν τίτλο οι «ταξικοί άγώνες στή Γαλλία».

Τήν εποχή άκριβώς εκείνη σημειώθηκε σοβαρό ίρρηγμα στις γραμμές τής κομμουνιστικής Λίγκας. Άφορμή υτή διάσπαση έδωσε ή άποψη του Μάρξ και του Ένγκελς πώς, ύστερ' απ' τή νίκη των άντεπανάστατικών δυνάμεων στή Γερμανία, δέν μπορούσε νά ξαναγίνει γρήγορα επανάσταση εκεί, γιατί ή προλεταριακή επανάσταση δέ μπορεί νά γίνει σ' όποιαδήποτε στιγμή και κάτω απ' όποιοσδήποτε συνθήκες. Ό Μάρξ υποστήριξε τήν άποψη πώς ή καινούρια επανάσταση πρέπει νάναί συνέπεια μιás καινούργιας οικονομικής κρίσης, πού ήταν άναπόφευκτη. Τά παλιότερα μέλη τής κομμουνιστικής Λίγκας, έξω από τόν *Shapper* και *Willich*, όπως ό *Escharius*, ό *Pfander*, ό *Seiler*, ό ποιητής *Freiligrath*, ό *Φερδινάνδος Wolff* και ό *Bauer* τάχτηκαν με τήν άπο-

ψη του Μάρξ—“Ενγκελς. Τα νέα μέλη, έξω από τον Wilhelm Liebknecht και τον Conrad Schramm, ακολούθησαν τη γενική τάση των γερμανών προσφύγων που διαφωνούσαν με τους Μάρξ “Ενγκελς.

“Η κρίση ξέσπασε στη σύνοδο της Κεντρικής “Εκτελεστικής “Επιτροπής, το Σεπτέμβριο του 1850 “Αν κι η πλειοψηφία της “Επιτροπής τάχτηκε με την άποψη του Μάρξ-“Ενγκελς, αποδείχτηκε πώς ήταν αδύνατος κάθε συμβιβασμός ανάμεσα στις δυο μερίδες. “Ετσι ο Μάρξ κι ο “Ενγκελς, που κάτω απ’ τις συνθήκες αυτές δεν μπορούσαν να συνεχίσουν την πραχτική τους δουλειά, άποσύρθηκαν προσωρινά από την ένεργό δράση και περιορίστηκαν στο θεωρητικό έργο τους.

Στο μεταξύ, ο Μάρξ είχε μεγάλη οικογένεια κι αντιμετώπιζε τρομαχτικές οικονομικές δυσκολίες. Στην πρώτη φάση των οικονομικών δυσκολιών και στερήσεων έχασε, σέ πολύ μικρή ηλικία, τρία παιδιά του.

“Ο “Ενγκελς, την ίδια εποχή, άπόρριψε πρόταση του πατέρα του (ο πατέρας του “Ενγκελς άσχολείταν με το εμπόριο και την έπεξεργασία του μπαμπακιού σέ μεγάλη κλίμακα) που του πρόσφερε θέση στις έπιχειρήσεις του στην Καλκούττα, άκριβώς γιά νά τόν άποσπάσει άπ’ το Λονδίνο που ήταν τότε τό κέντρο της έπαναστατικής κίνησης. “Όμως βλέποντας πώς άπ’ τη δημοσιογραφία δεν κέρδιζε παρά έλάχιστα και πώς ο Μάρξ ήταν άναγκασμένος ν’ άπασχολείται με μικρο-δημοσιογραφικές δουλειές γιά νά συντηρήσει την οικογένειά του, άποφάσισε γιά νά μπορεί νά βοηθάει και τό Μάρξ νά δεχτεί θέση υπάλληλου στη μπαμπακούργια Ermen και “Ενγκελς στο Μαντσεστερ.

Την ίδια σχεδόν εποχή ή “Αμερικανική έφημερίδα New York Tribune ζήτησε τη συνεργασία του Μάρξ.

Τη New York Tribune, ίδρυσε στά 1841 ο Horace Greely παλιός τυπογράφος. Την σύνταξή της την άποτελούσαν οί έταίροι της «φάλαγγας» του Brook Farm, μιās όργάνωσης με φουριεριστικές τάσεις κι άκριβώς τις θεωρίες του ούτοπικού σοσιαλιστή Fourier ύποστήριζε την έποχην εκείνη ή New York Tribune. “Ενας άπ’ τους συντάχτες της, ο Charles—Anderson Dana, σ’ ένα ταξίδι του στην Εύρώπη, στά 1848, έτυχε νά γνωρίσει στη Γερμανία τό Μάρξ και τόν ποιητή Freiligrath και νά εκτιμήσει τις δημοσιογραφικές τους ικανότητες, ιδιαίτερα του πρώτου. Όταν ο Dana γύρισε στην “Αμερική πήρε σημαντική θέση στην διεύθυνση της New York Tribune. “Η “Αμερική κι ή “Αγγλία την εποχή εκείνη ήταν οί χώρες που κατέφευγαν οί κυνηγημένοι γερμανοί ύστερ’ άπ’ τη νίκη της αντίδρασης στη Γερμανία κι όσοι ήταν δυσαρεστημένοι με τό καθεστώς. Οί πολιτικοί αυτοί πρόσφυγες έφταναν σέ πολλές χιλιάδες. “Ο Dana λοιπόν έκρινε πώς ή έφημερίδα του θ’ άποχτούσε ένα σοβαρό καινούριο άναγνωστικό κοινό, άν καθέριωνε μιά στήλη γιά τά γερμανικά πράγματα. “Εκρινε σάν καταλληλότερο γι αυτή τη δουλειά τό Μάρξ και τόν Freiligrath και ζήτησε τη συνεργασία τους.

Την εποχή που ο Μάρξ έλαβε την πρόταση γιά συνεργασία στην New York Tribune, ήταν άπασχολημένος με τό γράψιμο του έργου του *Συμβολή στην Κριτική της Πολιτικής Οικονομίας* και περνούσε όλάκερες μέρες στη Βιβλιοθήκη του Βρετανικού Μουσείου. “Εξω άπ’ αυτό, ο Μάρξ την εποχή εκείνη δεν χειριζόταν άκόμα τόσο καλά την άγγλική γλώσσα. Γι’ αυτό άπευθύνθηκε στόν “Ενγκελς με γράμμα του που φέρνει χρονολογία 8 Αύγουστου 1851. “Η New York Tribune πρότεινε στό Freiligrath και σέ μένα συνεργασία με πληρωμή. “Εί-ναι ή έφημερίδα με τη μεγαλύτερη κυκλοφορία στην Βόρειο “Αμερική. “Αν μπορούσες νά μου στείλεις, ως την Παρσχσκευή 15 Αύγουστου, ένα

άρθρο γραμμένο στην Άγγλική για την κατάσταση στη Γερμανία, ήταν μία καλή άρχη».

Όσο κι αν ο Ένγκελς ήθελε να βοηθήσει το Μάρξ, το γράμμα του, πού δεν ήταν κι αρκετά ξεκάθαρο, τον βρήκε άπροετοίμαστο. Άπάντησε λοιπόν στο Μάρξ: «Μου είναι αδύνατο να ετοιμάσω για τούτη την εβδομάδα το άρθρο για την Παρασκευή. Μά γράψε μου, χωρίς άργοπορία, τί άρθρο θέλεις: Ένα οποιοδήποτε αυτότελές αρ-

θρο ή σειρά άρθρα; Ποιό πρέπει νάναι το πνεύμα τους; Έγώ το μόνο πού ξαίρω για τούς Πολιτικούς της New York Tribune είναι πώς άποτελούν τούς άμερικανούς Ουίγους [Φιλελευθέρους] Κοντολογής, δόσμου τις δυνάτες οδηγίες για νά ξεκινήσω».

Στις 14 Αύγουστου ο Μάρξ έγραψε σχετικά στον Ένγκελς: «Όσο για την New York Tribune, πρέπει νά με βοηθήσεις αυτή τη στιγμή πού είμαι βουτηγμένος ως τό λαιμό στην πολιτική οικονομία. Γράψε μου μία σειρά άρθρα για τη Γερμανία, αρχίζοντας άπ' τό 1848. Γράψε τα με τό πνεύμα μας καί μη σέ νοιάζει για τίποτε. Οί κύριοι αυτοί είναι έξαιρετικά τολμηροί σάν πρόκειται για έξωτερικά θέματα».

Έτσι ο Ένγκελς άρχισε τη δουλειά καί στις 21 Αύγουστου 1851 έστειλε στο Μάρξ τό πρώτο άρθρο. Το δεύτερο τόστειλε στις 18 Σεπτεμβρίου καί τό τρίτο στις 25 τοῦ ίδιου μήνα καί από τότε έξακολούθησε νά του στέλνει ταχτικά όλη τη σειρά. Σχετικά, ο Δ. Ριαζιάνωφ στη βιογραφία του «Μάρξ—Ένγκελς» γράφει: «*Η επανάσταση κι αντιμεπανάσταση στη Γερμανία* άποδόθηκαν στο Μάρξ. Μά τώρα, άπ' την άλληλογραφία Μάρξ—Ένγκελς, ξαίρουμε πώς είναι έργο του τελευταίου. Ωστόσο δέν θάπρεπε νά πέσουμε σέ υπερβολή. Κατά βάθος είναι έργο κοινό του Μάρξ καί του Ένγκελς, με τη διαφορά πώς ο Ένγκελς τάγραψε χρησιμοποιώντας τις άπειρες ύποδείξεις του Μάρξ, όπως κι όλα τά άρθρα πού αυτός κι ο φίλος του δημοσίεψαν στη *νέα εφημερίδα του Ρήνου*. Έτσι αρχίζει η συνεργασία του Μάρξ στο *Βήμα της Νέας Υόρκης*. Σ' ένα χρόνο ο Μάρξ ξαίρει πιά τόσο καλά τά έγγλέζικα, πού αρχίζει νά γράφει τά άρθρα του σ' αυτήν τη γλώσσα» (βλ. Ριαζιάνωβ—Μάρξ—Ένγκελς: Έλλ. Μετ. στην Κοινωνιολογική Βιβλιοθήκη χρ. Α' φυλ. 9. σ. 139).

Έτσι ο Ένγκελς, στο Μάντσεστερ, έξω άπ' τη δουλειά του στην επίχειρηση του πατέρα του καί τις μελέτες του, ξεχωριστά με τη στρατική Ιστορία καί τις έπιστήμες, έγραφε ένα καί πολλές φορές δυό άρθρα την εβδομάδα πού έπαιρναν τό δρόμο για την Νέα Υόρκη, με την ύπογραφη του Μάρξ.

Τά άρθρα αυτά δέν άναδημοσιεύτηκαν ποτέ όσο ζούσαν ο Μάρξ καί ο Ένγκελς. Μόνο ένα χρόνο όστερ' άπ' τό θάνατο του Ένγκελς (ο Ένγκελς πέθανε από καρκίνο του θώρακα στις 5 - 6 Αύγουστου 1895) καί σαραντα ολόκληρα χρόνια από τότε πού δημοσιεύτηκαν στο New York Tribune ή νεώτερη κόρη του Μάρξ, ή Έλεωνόρα Μάρξ—Aveling τά συγκέντρωσε καί τά δημοσίευσε σ' ένα τομίδιο στών έκδοτικό οίκο Swan Sonnenschein στο Λονδίνο με τόν τίτλο Germany: Revolution and counter - Revolution (Γερμανία: Έπανάσταση κι Άντεπανάσταση). Η σπουδαιότητα της έργασίας αυτής έγινε άμέσως όλοφάνερη. Τόν ίδιο χρόνο ο Κάρλ Κάουτσκυ, εκτιμώντας την σημασία του έργου τό μετέφρασε στα Γερμανικά καί τό εξέδωσε στη Στουτγκάρδη ο οίκος Dietz. Σέ Γαλλική μετάφραση κυκλοφόρησε τό 1900 από την άλλη κόρη του Μάρξ τη Λάουρα Λαφάργκ, στόν οίκο Giard καί Brière.

Τόσο ή πρώτη Άγγλική έκδοση, όσο κι ή μετάφραση του Κάουτσκυ καί της Λάουρας Λαφάργκ άποδίνανε αυτά τά άρθρα στόν

Κάρλ Μάρξ πού ἔφερναν ἄλλωστε καί τήν ὑπογραφή του. Κανένας ἄλλωστε, οὔτε κι οἱ πιό στενοί συγγενεῖς τοῦ Μάρξ, δέν ὑποψιάζονταν αὐτὴ τὴ συνεργασία. Ἡ συμμετοχὴ τοῦ Ἑνγκελς στὴ σύνταξη τῶν ἀρθρῶν ἀποκαλύφθηκε μόνο μέ τὴ δημοσίευση τῆς ἀλληλογραφίας Μάρξ—Ἑνγκελς ἀπ' τὸν Μπέμπελ καί τὸν Μπερνστάιν.

Τὰ ἄρθρα γιὰ τὴν Ἐπανάσταση καί τὴν ἀντεπανάσταση στὴ Γερμανία ἔχουν ἰδιαίτερη σημασία. Στὴν ἐπανάσταση αὐτῇ, ὁ Μάρξ κι ὁ Ἑνγκελς δοκίμασαν τὴ στρατηγικὴ καί ταχτικὴ τῆς ἐργατικῆς τάξης, ὅπως τὴν ἐπεξεργάστηκαν οἱ ἴδιοι.

Τὸ ἔργο μεταφράστηκε ἀπὸ τ' Ἀγγλικά, τὴ γλῶσσα ἄλλωστε πού πρωτογράφηκε, ὅπως δίνεται στὸ *Karl Marx—Selected Works* τοῦ Ἰνστιτούτου Μάρξ—Ἑνγκελς—Λένιν πού ἐπιμελήθηκε ὁ Β. Ἀντοράτσκι. Ὁ μεταφραστὴς ἐπίσης ἔλαβε ὑπόψει του καί τὴν Γαλλικὴ μετάφραση τοῦ I. Molitor (A. Costes 1933).

ΓΙΑΝΝΗΣ Ν. ΒΙΣΤΑΚΗΣ

Βιβλιογραφία: Fr. Engels: Ἡ ἱστορία τῆς Κομμουνιστικῆς Λίγκας, Μάρξ καί ἡ *New Rheinische Zeitung*. Στὸ *Karl Marx: Selected Works* τ. Β') *Paul Lafargu*. Ἀναμνήσεις ἀπὸ τὸ Μάρξ (στὸ ἴδ. τ. I). *Wilhelm Liebnicht* From *Reminiscences of Marx* (στ. ἴδ.). Ραζιάνωφ Μάρξ—Ἑνγκελς (Κοινωνιολογικὴ Βιβλιοθήκη Α.). Ἀλληλογραφία Μάρξ—Ἑνγκελς (ἔκδ. Costes). *Zelda K. Coates*; *Friedrich Engels*.

Η ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΣΤΗ ΓΕΡΜΑΝΙΑ ΟΤΑΝ ΑΡΧΙΣΕ Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ(*)

[New York Daily Tr'bune 25 'Οκτώβρη 1851]

Ἡ πρώτη πράξη ἀπ' τὸ ἐπαναστατικὸ δράμα στὴν ἡπειρωτικὴ Εὐρώπῃ ἔκλεισε. Οἱ «δυνάμεις ποὺ ὑπῆρχαν», πρὶν ἀπ' τὴν ἀνεμοζάλη τοῦ 1848, εἶναι καὶ πάλι οἱ «δυνάμεις ποὺ ὑπάρχουν» κι οἱ λίγο πολὺ ἐφήμεροι λαϊκοὶ ἄρχοντες, προσωρινοὶ κυβερνήτες τριανδρίες, δικτάτορες, μὲ τ' ἀσκέρι τῶν ἀντιπροσώπων τους, πολιτικοὺς ἐπιτρόπους, στρατιωτικοὺς ἐπιτρόπους, νομάρχες, δικαστές, στρατηγούς, ἀξιωματικούς καὶ στρατιώτες, ρίχτηκαν σὲ ξένες ἀκρογιαλιές καὶ «μεταφέρθηκαν πέρ' ἀπ' τὴς θάλασσες» στὴν Ἀγγλία ἢ στὴν Ἀμερικὴ, γιὰ νὰ σχηματίσουν ἐκεῖ καινούργιες κυβερνήσεις «in partibus infidelium» (*) : εὐρωπαϊκὲς ἐπιτροπές (**) (κομμιτάτα), κεντρικὲς ἐπιτροπές,

1. Οἱ τίτλοι τῶν κεφαλαίων εἶναι παρμένοι ἀπὸ τὴν πρώτη Ἀγγλικὴ ἔκδοσιν ποὺ ἐπιμελήθηκε ἡ Ἑλεωνόρα Μάρξ Ἀβελιγκ. Ἡ ἡμερομηνία στὴν ἀρχὴ δείχνει τὴν ἡμέρα τῆς δημοσίευσης στὴν Ν. Τ. καὶ ἡ ἡμερομηνία στὸ τέλος τὴ χρονολογία τῆς σύνταξης. (Σημ. Ἀγγλ. Ἑκδ.).

1. In partibus infidelium=κατὰ λέξιν «στὰ μέρη τῶν ἀπίστων» τίτλος ποὺ δινόταν σ' ἐπισκόπους ποὺ δὲν εἶχαν ἐπισκοπὴ, δηλ. ἦσαν χωρὶς οὐσιαστικὴ ἐκκλησιαστικὴ δικαιοδοσία. Λέγεται γιὰ τὶς κυβερνήσεις, ὑπουργοὺς κλπ. ποὺ δὲν ἔχουν καμμιά πραγματικὴ ἐξουσία. Μεταφορικὰ: στὰ χαρτιά. (Σημ. τ. Μετ.).

1. Ἡ περικοπὴ αὐτὴ ἀναφέρεται στὶς διάφορες ἐπιτροπές ποὺ ὁργανώθηκαν στὸ Λονδίνο (ποὺ ἔγινε τὸ κέντρο τῶν πολιτικῶν ἐμιγκρέδων ὕστερ' ἀπ' τὴν ἥττα τῆς ἐπαναστάσεως) ὅπως ἡ Κεντρικὴ Ἐπιτροπὴ τῆς Εὐρωπαϊκῆς Δημοκρατίας, ἡ Ἐπιτροπὴ γιὰ τὶς Γερμανικὲς ὑποθέσεις στὸ Λονδίνο κλπ. Ἡ ἡγεσία τῶν ὁργανώσεων αὐτῶν βρισκόταν στὰ χέρια τῶν ἐκπρόσωπων τῆς μικροαστικῆς δημοκρατίας, ποὺ ἦταν πρῶην κοινοβουλευτικοὶ ἀντιπρόσωποι, δημοσιογράφοι κλπ. Οἱ ἐκκλήσεις καὶ τὰ μανιφέστα τους «πρὸς τὸ λαόν», ποὺ σύμφωνα μὲ τὴν ἀποψη τοῦ Μάρξ ἦταν «ἄμεση ἀπόπειρα νὰ ἐξαπατήσουν τὶς καταπιεζόμενες τάξεις τῶν λαῶν» ὑποβλήθηκαν σὲ σκληρὴ καὶ ἐξοντωτικὴ κριτικὴ ἀπὸ τὸν Μάρξ καὶ τὸν Ἐνγκελς. (Σημ. Ἀγγλ. Ἑκδ.).

έθνικές επιτροπές, και ν' αναγγέλλουν τόν έρχομό τους με διαγγέλματα τὸ ἴδιο πανηγυρικά σάν και κείνα ποὺ θαβγαζαν λιγότερο φανταστικοὶ δυνάστες.

Δέ μπορεί κανένας νά φανταστεί πὺδ χτυπητὴ ἦτα σ' ὅλους τοὺς τομεῖς τοῦ πολεμικοῦ μετώπου ἀπ' τὴν ἦτα ποὺ ἔπαθε τὸ ἐπαναστατικὸ κόμμα—ἢ πὺδ σωστά, τὰ ἐπαναστατικὰ κόμματα—τῆς ἡπειρωτικῆς Εὐρώπης. Μά τί σημασία ἔχει αὐτό; Μήπως ἡ πάλη τῶν μεσαιῶν Βρετανικῶν τάξεων γιὰ τὴν κοινωνικὴ καὶ πολιτικὴ κυριαρχία τους δέν ἀγκαλιάζει ἕνα διάστημα ἀπὸ σαρανταοχτὼ δλόκερα χρόνια καὶ τῶν Γαλλικῶν μεσαιῶν τάξεων σαραντα χρόνια ἀγῶνες, χωρὶς προηγούμενο; (1) Καὶ βρέθηκαν ποτὲ πὺδ κοντὰ στὸ θρίαμβο ἀπ' τὴ στιγμὴ ἀκριβῶς ποὺ ἡ παλινωρθωμένη μοναρχία φανταζόταν τὸν ἑαυτὸ της πῶς στεκόταν πὺδ στέρεα ἀπὸ κάθε ἄλλη φορά; Πέρασε πιά ἀπὸ πολὺ καιρὸ ἡ ἐποχὴ τῆς πρόληψης ποὺ ἀπόδινε τίς ἐπαναστάσεις στὴν κακὴ θέληση λίγων ταραχοποιῶν. Σήμερα ὅλοι ξέρουν πῶς διανύει ὑπάρχει ἐπαναστατικὸς ἀναβρασμός, πρέπει στὸ βάθος νά ὑπάρχει κάποια κοινωνικὴ ἀνάγκη, ποὺ βρίσκει ἐμπόδια στὴν ἱκανοποίησή της ἀπὸ ξεπερασμένους θεσμούς. Ἡ ἀνάγκη αὐτὴ μπορεί νά μὴν εἶναι ἀκόμα τόσο δυνατὰ αἰσθητὴ, τόσο γενικά, ὅσο χρειάζεται γιὰ νά ἐξασφαλιστεῖ ἡ ἄμεση ἐπιτυχία, μὰ κάθε ἀπόπειρα νά πνιγεῖ μέ τὴ βία, δέν ἔχει ἄλλο ἀποτέλεσμα παρὰ νά τὴν προβάλλει ὀλοένα καὶ πὺδ ἰσχυρότερη, ὥσπου στὸ τέλος νά σπάσει τὰ δεσμά της.

Ἄν λοιπὸν νικηθήκαμε, δέν ἔχουμε νά κάμουμε τίποτ' ἄλλο παρὰ νά ξαναρχίσουμε ἀπ' τὴν ἀρχή. Καὶ, γιὰ καλὴ μας τύχη, τὸ πολὺ σύντομο ἴσως χρονικὸ διάστημα ἀνάπαυλας, ποὺ μᾶς δίνεται ἀπ' τὸ κλείσιμο τῆς πρώτης πράξης τοῦ κινήματος, ὡς τὴν ἑναρξὴ τῆς δεύτερης, μᾶς ἀφήνει καιρὸ γιὰ ἕνα πολὺ ἀναγκαῖο κομμάτι δουλειᾶς: τὴ μελέτη, γιὰ τὰ αἷτια ποὺ ἔκαμαν ἀναγκαῖα τὴν τελευταία ἐξέγερση ὅσο καὶ γιὰ τὰ αἷτια ποὺ ἔφεραν τὴν ἦτα της, αἷτια ποὺ δέν πρέπει νά τ' ἀναζητήσουμε στίς τυχαῖες προσπάθειες, τὰ ταλέντα, τὰ λάθη, τίς πλάνες ἢ τίς προδοσίες μερικῶν ἀπ' τοὺς ἀρχηγούς, μὰ στὴ γενικὴ κοινωνικὴ κατάσταση καὶ τίς συνθήκες ζωῆς τοῦ κάθε ξεχωριστοῦ ἔθνους ποὺ ἀναταραζόταν ἀπὸ τὸν ἐπαναστατικὸ ξεσηκωμό. Πῶς τὰ ξαφνικὰ κινήματα τοῦ Φλεβάρη καὶ Μάρ-

1) Ἀναφέρεται στὴν περίοδο ἀπὸ τὸ 1640 ὡς τὸ 1688 γιὰ τὴν Ἀγγλία καὶ ἀπὸ τὸ 1789 ὡς τὸ 1830 γιὰ τὴ Γαλλία (Σημ. Ἀγγλ. Ἔκδοσις).

τη 1848 δέν ήταν έργο ξεχωριστών ατόμων μ' αὐθόρμητες, ἀκαταμάχητες ἐκδηλώσεις ἐθνικῶν πόθων κι ἀναγκῶν, περισσότερο ἢ λιγότερο καθαρά καταννητές, μά ὥστόσο πέρα γιά πέρα αἰσθητές ἀπό πολλές τάξεις σέ κάθε χώρα, εἶναι γεγονός πού ἀναγνωρίζεται παντοῦ. "Όταν ὁμως θ' ἀναζητήσετε τὰ αἷτια πού ἔφεραν τίς ἐπιτυχίες τῆς ἀντεπανάστασης, θά βρῆτε παντοῦ ἔτοιμη τὴν ἀπάντηση πῶς ὁ κύριος Τάδε ἢ ὁ πολίτης Δεῖνα, «πρόδωσαν» τὸ λαό. Ἡ ἀπάντηση αὐτὴ μπορεῖ ν' ἀναι ἀληθινὴ ἢ ὄχι, ἀνάλογα μὲ τὴν περίπτωσι μὰ σέ καμμιά περίπτωσι δέν ἐξηγεῖ τίποτε οὔτε ἀκόμα μᾶς φανερώνει πῶς μπόρεσε ὁ «λαός» ν' ἀφήσει νά τὸν προδώσουν, μ' αὐτὸν τὸν τρόπο. Καὶ πόσο λίγες πιθανότητες ἐπιτυχίας ἔχει ἓνα πολιτικὸ κόμμα πού ὀλάκερος ὁ ἐξοπλισμός του βρίσκεται στὴ γνώσι μονάχα πῶς ὁ πολίτης Τάδε καὶ Δεῖνα δέν εἶναι ἄξιοι ἐμπιστοσύνης.

Ἡ ἀναζήτησι κι ἡ ἀνάλυσι τόσο τῶν αἰτίων γιά τὸν ἐπαναστατικὸ ξεσηκωμό ὅσο καὶ γιά τὴν καταστολὴ του, ἔχουν ἄλλωστε, ὕψιστη σπουδαιότητα ἀπὸ ἱστορικὴ ἀποψη. "Όλες αὐτές οἱ εὐτελεῖς προσωπικὲς φιλονεικίες κι ἀντεγκλήσεις—ὅλοι αὐτοὶ οἱ ἀντιφατικοὶ ἰσχυρισμοὶ πῶς ὁ Mar-
rast, ἢ ὁ Ledru-Rollin, ἢ κάποιον ἄλλον μέλος τῆς Προσωρινῆς Κυβέρνησης (¹) ἢ κι ὅλα τὰ μέλη τῆς μαζὶ ὀδήγησαν τὴν Ἐπανάστασι στὰ βράχια πού τσακίστηκε καὶ βούλιαξε, τί ἐνδιαφέρον μποροῦν νά ἔχουν, πῶς μποροῦν νά διαφωτίσουν τὸν Ἀμερικανὸ ἢ τὸν Ἑγγλέζο πού τὰ παρακολούθησε ὅλ' αὐτὰ τὰ διάφορα κινήματα ἀπὸ πολὺ μακρυνῇ ἀπόστασι ὥστε νά μὴν μπορεῖ νά διακρίνει καμμιά λεπτομέρεια ἀπ' τίς ἐπιχειρήσεις; Κανένας ἄνθρωπος στὰ λογικὰ του δέν θά πιστέψει ποτέ, πῶς ἔντεκα ἄνθρωποι (²),

1. Πρόκειται γιά τὴν Προσωρινὴ Κυβέρνησι στὸ Παρίσι πού ἔγινε ἀμέσως ὕστερ' ἀπὸ τὴν ἐπανάστασι τοῦ Φλεβάρη τοῦ 1848 πού ἀνάτρεψε τὴ μοναρχία τοῦ Λουδοβίκου Φιλίππου. Στὴν κυβέρνησι αὐτὴ ἐκπροσωποῦνταν ὅλα τὰ κόμματα πού πῆραν μέρος στὴν ἐπανάστασι μὰ στὴν ἀπόλυτη πλειοψηφία τῆς ἦταν ἀστική. Τὸ προτελαριάτο τὸ ἐκπροσωποῦσαν ὁ Louis Blanc κι ὁ Alexander Martin Albert πού ἦταν γνωστός μὲ τ' ὄνομα ὁ «ἐργάτης Ἀλμπέρ». Σχετικὰ μὲ τὸ ρόλο τῆς Προσωρινῆς Κυβέρνησης βλ. Κάρλ Μάρξ: Οἱ ταξικοὶ ἀγῶνες στὴ Γαλλία μετ. Γιάν. Ν. Βιστάκη. (Σημ. τ. Μετ.).

2) Ἐννοεῖ τὰ ἔνδεκα μέλη τῆς προσωρινῆς Γαλλικῆς Κυβέρνησης πού συγκροτήθηκε στίς 24 Φλεβάρη 1848. Τὰ μέλη αὐτὰ ἦσαν ὁ Ledru-Rollin καὶ Flocon ἐκπρόσωποι μικροαστῶν δημοκρατικῶν, ὁ Cremineux, Dupont de l' Eure, Arago, Garnier=Ragès, Marast, Marie, ἐκπρόσωποι τῆς δυναστικῆς ἀντιπολίτευσι τὴν ἐ-

μέ πάρα πολύ διαφορετικές ικανότητες για τὸ καλὸ ἢ γιὰ τὸ κακὸ, θάταν ἱκανοὶ νὰ καταστρέψουν μέσα σὲ τρεῖς μῆνες ἓνα ἔθνος ἀπὸ τριανταέξη ἑκατομμύρια ἀνθρώπους, ἐκτὸς ἂν τὰ τριανταέξη αὐτὰ ἑκατομμύρια τῶν ἀνθρώπων ἔβλεπαν τὸ δρόμο ποὺ ξανοιγόταν μπροστά τους λιγότερο καθαρὰ ἀπ' ὅσο τὸν ἔβλεπαν οἱ ἔντεκα αὐτοὶ ἄνθρωποι. Ὅμως τὸ ἐρώτημα εἶναι ἀκριβῶς τοῦτο: πῶς ἔγινε ὥστε τὰ τριανταέξη αὐτὰ ἑκατομμύρια ἄνθρωποι νὰ κληθοῦν ξαφνικὰ ν' ἀποφασίσουν μόνοι τους ποῖο δρόμο ἔπρεπε ν' ἀκολουθήσουν, ἐνῶ στὸ μεγαλύτερό τους ποσοστὸ ψαχοῦλευαν μέσα στὸ μισοσκόταδο; Πῶς λοιπὸν χάθηκαν; Καὶ πῶς ἐπιτρέψανε στοὺς παλιούς ἀρχηγούς τους νὰ ξαναπάρουν γιὰ μιὰ στιγμή τὴν ἡγεσία τους;

Ἄν, λοιπὸν, πασχίζουμε νὰ ἐκθέσουμε στοὺς ἀναγνώστες τῆς Tribune τὰ αἷτια ποὺ ἐνῶ δημιούργησαν τὴν ἀνάγκη τῆς Ἐπανάστασης τοῦ 1848 στὴ Γερμανία, ἔφεραν τὸ ἴδιο ἀναπόφευκτα τὴν προσωρινὴν καταστολὴ τῆς στά 1849 καὶ 1850, μ' αὐτὸ δὲν πρέπει νὰ περιμένουν πῶς θὰ δώσουμε πλέρια ἐξιστόρηση τῶν γεγονότων ὅπως διαδραματίστηκαν σ' αὐτὴν τὴ χώρα. Τὰ συμβάντα ποὺ θ' ἀκολουθήσουν κι ἡ κρίση τῶν γενεῶν ποὺ θάρθουν, θὰ ξεκαθαρίσουν ποιά μέρη τοῦ μπερδεμένου σωροῦ ἀπ' τὰ φαινομενικὰ τυχαῖα ἀσύνδετα κι ἀντιφατικὰ γεγονότα, θ' ἀποτελέσουν μέρος τῆς παγκόσμιας ἱστορίας.

Δὲν ἦρθε ἀκόμα ὁ καιρὸς γιὰ μιὰ τέτοια δουλειά. Πρέπει λοιπὸν νὰ περιοριστοῦμε στὰ πλαίσια τοῦ δυνατοῦ καὶ νὰ μᾶστε ἱκανοποιημένοι, ἂν μπορέσουμε νὰ βροῦμε λογικὰ αἷτια, ποὺ νὰ στηρίζονται σ' ἀναμφισβήτητα γεγονότα, νὰ ἐρμηνεύσουμε τὰ βασικὰ συμβάντα, τίς κύριες ἐναλλαγές τοῦ κινήματος αὐτοῦ καὶ νὰ βροῦμε τὸ ὀδηγητικὸ νῆμα γιὰ τὴν κατεύθυνση ποὺ θὰ δώσει στὸ γερμανικὸ λαὸ ὁ μελλοντικὸς κι ἴσως ὄχι μακρινὸς ξεσηκωμός.

Καὶ πρῶτα—πρῶτα ποιά ἦταν ἡ κατάσταση στὴ Γερμανία σὰν ξέσπασε ἡ ἐπανάσταση;

Ἡ σύνθεση τῶν διαφόρων τάξεων τοῦ λαοῦ, ποὺ ἀποτελεῖ τὸ θεμέλιο γιὰ κάθε πολιτικὴ ὀργάνωση ἦταν πῶς περὶ πλοκή στὴ Γερμανία παρὰ σὲ κάθε ἄλλη χώρα. Ἐνῶ στὴν Ἀγγλία καὶ στὴ Γαλλία ὁ φεουδαρχισμὸς εἶχε ὀλότελα ἢ τουλάχιστο, ὅπως στὴν Ἀγγλία, εἶχε περιοριστεῖ σὲ μερικές ἀσήμαντες μορφές, ἀπὸ μιὰ δυνατὴ τάξη, συγ-

---

ποχὴ τῆς μοναρχίας τοῦ Λουδοβίκου Φιλίππου, ὁ ποιητὴς Λαμαρτίνος ποὺ δὲν ἐκπροσωποῦσε καμμιά συγκεκριμένη μερίδα καὶ ὁ Louis Blanc καὶ Albert ἐκπρόσωποι τῶν ἐργατῶν. (Σημ. τ. Μετ.).

κεντρωμένη σέ μεγάλες πόλεις, κι ιδιαίτερα στήν πρωτεύουσα, οί φεουδάρχες εύγενείς στή Γερμανία είχαν διατηρήσει μεγάλο μέρος απ' τὰ παλιά τους προνόμια. Σχεδόν παντοῦ επικρατοῦσε τό φεουδαρχικό σύστημα τῆς ιδιοχτησίας τῆς γῆς. Οἱ κύριοι τῆς γῆς διατήρησαν ἀκόμα καί τό δικαίωμα νά δικάζουν τοὺς κολλήγους τους. "Αν κι εἶχαν χάσει τὰ πολιτικά τους προνόμια, τό δικαίωμα νά ἐλέγχουν τοὺς ἡγεμόνες (1), κράτησαν σχεδόν δόλακρη τὴν ἐξουσία τους πάνω στοὺς ἀγρότες τῶν κτημάτων τους ὅπως καί τό προνόμιο νά ἐξαιροῦνται ἀπ' τὴ φορολογία. Ἡ φεουδαρχία ἀνθοῦσε σέ μερικά διαμερίσματα περισσότερο ἀπ' ὅσο σ' ἄλλα καί πούθενά δὲν εἶχε πλέρια ἐξαφανιστεῖ ἔξω ἀπ' τὴν ἀριστερὴ δχτη τοῦ Ρήνου. Αὐτοί οἱ φεουδάρχες εύγενείς πού τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ἦταν ἐξαιρετικά πολυάριθμοι καί, μερικοί, ἐξαιρετικά πλούσιοι, θεωροῦνταν, ἐπίσημα, ἡ πρώτη «Τάξη» τῆς χώρας. Αὐτὴ ἔδινε τοὺς ἀνώτατους κυβερνητικοὺς λειτουργοὺς καί σχεδόν ἀποκλειστικά ὅλους τοὺς ἀξιωματικοὺς τοῦ στρατοῦ.

Ἡ ἀστική τάξη στή Γερμανία ἦταν σέ πολύ μικρότερο βαθμὸ πλούσια καί λιγότερο συγκεντρωμένη ἀπ' ὅτι στή Γαλλία καί τὴν Ἀγγλία. Οἱ παλιές χειροτεχνίες (μανιφακτοῦρες) στή Γερμανία εἶχαν καταστραφεῖ ἀπὸ τὴν εἰσαγωγὴ τοῦ ἀτμοῦ κι ἀπ' τὴ γοργὰ ἐπεκτεινόμενη ὑπεροχὴ τῆς ἀγγλικῆς χειροτεχνίας (μανιφακτοῦρας). Οἱ πιὸ σύγχρονες χειροτεχνίες (μανιφακτοῦρες) πού παρουσιάστηκαν στὸ ναπολεόντειο ἡπειρωτικὸ σύστημα (2) ἐγκατεστημένες σ' ἄλλα μέρη τῆς χώρας, δὲν ἀντισταθμίζανε τό χάσιμο τῶν παλιῶν, οὔτε ἦταν ἀρκετὲς γιὰ νά δημιουργήσουν ἓνα παραγωγικὸ ἐνδιαφέρον ἀρκετὰ δυνατό ὥστε νά ἐξαναγκάσουν τίς κυβερνήσεις, πού δὲν ἔβλεπαν μὲ καλὸ μάτι τό ἀπλῶμα τοῦ μὴ—ἀριστοκρατικοῦ πλούτου καί δύναμης, νά προσέξουν τίς ἀνάγκες τους.

1. Δὲν πρέπει νά λησμονοῦμε πὼς τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ἡ Γερμανία δὲν εἶχε ἀκόμα συγκροτηθεῖ σ' ἐνιαῖο κράτος πού νά κυβερνιέται ἀπὸ μιὰ κεντρικὴ κυβέρνηση. Ἀποτελεῖται ἀπὸ μικροβασίλεια καί πριγκηπάτα πού τὰ κυβερνοῦσαν μικροβασιλιάδες καί πρίγκηπτες. Τὴν ἐνοποίηση τῆς Γερμανίας τὴν πέτυχε ὁ Βίσμαρκ, στὰ χρόνια τοῦ Φρειδερίκου Γουλιέλμου καί συγκεκριμένα ὕστερ' ἀπὸ τὸν γαλλογερμανικὸ πόλεμο 1870—71. (Σημ. τ. Μετ.).

2) Πρόκειται γιὰ τὸν ἀποκλεισμό πού ὀργάνωσε στὰ 1806 ὁ Ναπολέων Α' γιὰ νά χτυπήσει τὸ συναγωνισμό τῆς ἀγγλικῆς βιομηχανίας καί τὸ ἀγγλικὸ ἐμπόριο. "Εξω ἀπ' τὴ Γαλλία στὸν ἀποκλεισμό αὐτὸ ἔπαιρναν μέρος ἡ Πρωσσία, ἡ Ὁλλανδία, ἡ Ρωσσία, ἡ Ἰσπανία κι ἄλλες χώρες. Ὡστόσο ἡ Ἀγγλία κατ'ἄφερε νά σπᾶσει αὐτὸν τὸ λεγόμενο ἡπειρωτικὸν ἀποκλεισμό. (Σημ. Ἀγγλ. "Εκδ.)

Ἄν ἡ Γαλλία διατήρησε νικηφόρες τὶς μανιφακτοῦρες τῶν μεταξωτῶν τῆς μέσα σ' ἐπαναστάσεις καὶ πολέμους μὴς ὀλάκερης πεντηκονταετίας, ἡ Γερμανία, στὴν ἴδια περίοδο κατάφερε νὰ χάσει ὅλο τὸ καλὸ τῆς ἐμπόρι-
 τῶν λινῶν. Ἐξάλλου οἱ περιφέρειες ποὺ ἦταν ἐγκαταστη-
 μένες οἱ χειροτεχνίες (μανιφακτοῦρες) ἦταν λιγοστὲς καὶ
 μακριὰ ἢ μιά ἀπ' τὴν ἄλλη. Μὲ τὸ νὰ βρίσκονταν βαθειὰ
 στό ἐσωτερικὸ τῆς χώρας καὶ νὰ χρησιμοποιοῦσαν, πρὸ
 πολὺ, ξένα λιμάνια, Βελγικὰ ἢ Ὀλλανδικὰ, γιὰ τὶς εἰσα-
 γωγὲς καὶ τὶς ἐξαγωγὲς τους, εἶχαν πολὺ λίγα ἢ καὶ δέν
 εἶχαν καθόλου κοινὰ συμφέροντα μὲ τὰ μεγάλα λιμάνια,
 στὴ Βόρεια καὶ στὴ Βαλτικὴ θάλασσα κι ἦταν, πάν' ἀπ'
 ὅλα ἀνίκανες νὰ δημιουργήσουν μεγάλα ἐργοστασιακὰ
 καὶ ἐμπορικὰ κέντρα, ὅπως τὸ Παρίσι κι ἡ Λυών, τὸ Λον-
 δῖνο καὶ τὸ Μάντσεστερ. Τὰ αἷτια τῆς καθυστέρησης αὐτῆς
 τῆς γερμανικῆς χειροτεχνίας (μανιφακτοῦρας) ἦταν πολλῶν
 λογίων. Ὡστόσο εἶναι ἄρκετὸ ν' ἀναφέρουμε δυό: τὴ δυσμε-
 νὴ γεωγραφικὴ θέσις τῆς χώρας ποὺ βρίσκεται μακριὰ ἀπ'
 τὸν Ἀντλαντικὸ ὠκεανό, ποὺ ἔγινε ὁ μεγάλος θαλασσόδρο-
 μος γιὰ τὸ παγκόσμιον ἐμπόριο, καὶ τοὺς ἀδιάκοπους πολέ-
 μους ποὺ ἦταν μπλεγμένη ἡ Γερμανία καὶ ποὺ ἔγιναν πάνω
 στοῦ ἔδαφος τῆς, ἀπ' τὸ 16ο αἰῶνα ὡς τὰ σήμερα. Αὐτὴ ἴσια-
 ῖσις ἡ ἔλλειψις πολυἀριθμῶν μαζῶν, κι ἰδιαιτέρως ἡ ἔλλειψις
 συγκεντρωμένων κάπως μαζῶν, ἐμπόδιζε τὶς γερμανικὲς με-
 σαίτες τάξεις νὰ φτάσουν στὴν πολιτικὴν ἐκείνη ὑπεροχὴ ποὺ
 χαιρόταν ἡ ἀστικὴ Ἀγγλικὴ τάξις ἀπ' τὸ 1688 κι ὅλας καὶ κα-
 τάχτησαν οἱ Γάλλοι στὰ 1789. Ὡστόσο, ἀπ' τὸ 1815 καὶ δώ-
 θε, ὁ πλοῦτος καὶ μαζὶ μὲ τὸν πλοῦτο ἡ πολιτικὴ σημασία
 τῆς μεσαίας τάξης στὴ Γερμανία μεγάλωνε ἀδιάκοπα. Οἱ
 κυβερνήσεις ἦταν ὑποχρεωμένες, ἂν καὶ μὲ κρῦα καρδιά, νὰ
 ὑποκύπτουν, τουλάχιστο μπροστὰ στὰ πιὸ ἄμεσα ὀλικά τῆς
 συμφέροντα. Μπορεῖ μάλιστα νὰ εἰπωθεῖ ὀλότελα δικαιολο-
 γημένα πὼς ἀπ' τὰ 1815 ὡς τὰ 1880 κι ἀπ' τὸ 1830 ὡς τὸ
 1840, κάθε ψίχουλο πολιτικῆς ἐπιρροῆς, ποὺ εἶχε δοθεῖ στὴ
 μεσαία τάξις στοὺς καταστατικοὺς χάρτες τῶν κρατιδίων¹⁾
 τῆς τὸ ἀφαιρέσανε ξανά στὴ διάρκεια τῶν δυὸ περιόδων
 τῆς πολιτικῆς ἀντίδρασης ποὺ ἀναφέραμε παραπάνω—κά-
 θε τέτοιο ψίχουλο ἀποζημιώθηκε ἀπὸ κάποιο περισσότερο
 πραχτικὸ πλεονέκτημα καὶ τῆς παραχωρήθηκε. Κάθε πο-
 λιτικὴ ἦτα τῆς μεσαίας-τάξης εἶχε σὺν ἐπακόλουθο καὶ
 μιὰ νίκη στὸν τομέα τῆς ἐμπορικῆς νομοθεσίας.

1) Ποὺ ἦταν χωρισμένη ἡ Γερμανία τότε. (Σημ. Μετ.).

Και δίχως άλλο, τὸ Πρωσσικὸ προστατευτικὸ δασμολόγιο τοῦ 1818, κι ἡ διαμόρφωση τῆς Zollverein⁽¹⁾ [τελωνειακῆς "Ενωσῆς] ἀξίζαν κάτι παραπάνω γιὰ τοὺς ἔμπορους καὶ τοὺς ἐργοστασιάρχες τῆς Γερμανίας ἀπ' τὸ ἀμφίβολο δικαίωμα νὰ ἐκφράζουν στὶς βουλὲς κάποιου μικροδουκάτου τὴν ἔλλειψη ἐμπιστοσύνης τοὺς σὲ ὑπουργοὺς ποὺ θὰ γελοῦσαν μὲ τὴν ψήφο τοὺς.

Ἔτσι μὲ τὸν αὐξανόμενο πλοῦτο καὶ τὸ ἄπλωμα τοῦ ἐμπορίου, ἡ ἀστική τάξη ἔφτασε γρήγορα σὲ μιὰ κατάσταση ποὺ ἔβρισκε πῶς ἡ ἀνάπτυξη τῶν πιὸ σπουδαίων συμφερόντων τῆς ἐμποδιζόταν ἀπ' τὴν πολιτικὴ ὀργάνωση τῆς χώρας—τὸ κομματiasμα τῆς χώρας ὅπως ἔτυχε ἀνάμεσα σὲ τριανταεξὶ πρίγκηπες⁽²⁾ μὲ ἀλληλοσυγκρουόμενες τάσεις καὶ ἰδιοτροπίες, ἀπ' τὰ φεουδαρχικά δεσμὰ στὴ γεωργία καὶ τὸ ἐμπόριο ποὺ συνδεόταν μ' αὐτὴ ἀπ' τὴν κατασκοπευτικὴ ἐποπτεία, ποὺ μιὰ γιομάτη ἀγνοία καὶ ξιπασμένη γραφειοκρατία, ἀσκοῦσε ὅλες τὶς συναλλαγές τῆς ἀστικῆς τάξης. Ταυτόχρονα τὸ ἄπλωμα κι ἡ παγίωση τῆς Zollverein (Τελωνειακῆς "Ενωσῆς), ἡ γενικὴ εἰσαγωγή τοῦ ἀτμοῦ στὶς συγκοινωνίες, ὁ αὐξανόμενος συναγωνισμὸς στὸ ἐσωτερικὸ ἐμπόριο, ἔφεραν σὲ στενότερη ἐπαφὴ τὶς ἐμπορικὲς τάξεις ἀπ' τὰ διάφορα κράτη κι ἐπαρχίες, ἐξίσωσαν τὰ συμφέροντά τοὺς καὶ συγκέντρωσαν τὴ δύναμή τοὺς. Ἡ φυσικὴ συνέπεια ἦταν τὸ πέρασμα ὀλάκερου τοῦ δγκοῦ τοὺς στὸ στρατόπεδο τῆς Φιλελεύθερης Ἀντιπολίτευσης κι ἡ νίκη στὸν πρῶτο σοβαρὸν ἀγῶνα τῆς μεσαιας τάξης γιὰ τὴν ἀπόχτηση πολιτικῆς ἐξουσίας. Ἡ ἀλλαγὴ αὐτὴ μπορεῖ νὰ χρονολογηθεῖ ἀπ' τὸ 1840⁽³⁾, ἀπ'

1) Ἀπ' τὸ 1818 ἓνας ὅλο καὶ μεγαλύτερος ἀριθμὸς ἀπὸ γερμανικά κράτη, ποὺ χωρίζονταν προηγούμενα τὸ ἐν' ἀπ' τ' ἄλλο μὲ τελωνειακοὺς φραγμοὺς, ἐνώθηκαν σιγά-σιγά κάτω ἀπ' τὴν ἡγεσία τῆς Πρωσίας σχετικὰ μὲ τοὺς τελωνειακοὺς δασμούς. Ἡ Βόρεια Γερμανικὴ Τελωνειακὴ "Ενωσις ἰδρύθηκε στὰ 1834. Ἡ Αὐστρία δὲν πῆρε μέρος σ' αὐτὴ. Ἡ Τελωνειακὴ αὐτὴ "Ενωσις ἀνοίξε μιὰ περιοχὴ μὲ πληθυσμὸ 30 ἑκατομμύρια πάνω κάτω στὸ ἐλεύθερο ἐσωτερικὸ ἐμπόριο. (Σημ. τ. Μετ.).

2) Ὁ "Ενγκελς ἀναφέρεται στὴ Γερμανικὴ "Ενωσις ποὺ ἔγινε στὸ συνέδριο τῆς Βιέννης καὶ ποὺ τὴν ἀποτελοῦσαν διάφορα ἀνεξάρτητα βασίλεια, πρίγκηπάτα, μεγάλα δουκάτα κι ἐλεύθερες πόλεις. (Σημ. Ἀγγλ. Ἐκδ.).

3) Ἡ αὐξανόμενη δυσἀρέσκεια τῆς Πρωσσικῆς ἀστικῆς τάξης ἔφερε στὸ τέλος, γιὰ πρώτη φορὰ, τὴ ρῆξη στὰ 1840, ὕστερ' ἀπ' τὸ θάνατο τοῦ βασιλιά τῆς Πρωσίας. Ὁ διάδοχος του, ὁ Φρειδερίκος Γουλιέλμος 4ος, ποὺ ἡ ἀστικὴ τάξη στήριξε σ' αὐτὸν ὅλες τῆς τὶς ἐλπίδες, ἀρνήθηκε, ὅπως κι ὁ πατέρας του, νὰ παραχωρήσει τὸ σύνταγμα ποὺ εἶχε ὑποσχεθεῖ ὁ βασιλιάς τῆς Πρωσίας στὴ

τὴν ἐποχὴ πού ἡ ἀστική τάξη τῆς Πρωσίας πῆρε τὴν ἡγεσία στὸ κίνημα τῆς μεσαίας τάξης στὴ Γερμανία.

Ἀργότερα θὰ ξαναγυρίσουμε στὸ φιλελεύθερο ἀντιπολιτευτικὸ αὐτὸ κίνημα τοῦ 1840-47.

Τὴ μεγάλη μάζα τοῦ ἔθνους, πού δὲν ἀνῆκε οὔτε στὴν ἀριστοκρατία, οὔτε στὴν ἀστική τάξη τὴν ἀποτελοῦσαν, στὶς πόλεις, ἡ τάξη τῶν μικροεπαγγελματιῶν, τῶν μικροκατάστηματάρχων καὶ τῶν ἐργατῶν, καὶ στὴν ὑπαιθρο οἱ χωρικοί.

Ἡ τάξη τῶν μικροεπαγγελματιῶν κι οἱ μικροκαταστηματάρχες εἶναι ἐξαιρετικὰ πολυάριθμη στὴ Γερμανία, ἀπ' ἀφορμὴ τὴν περιορισμένη ἀνάπτυξη πού εἶχαν σὰν τάξη οἱ μεγάλοι κεφαλαιοῦχοι κι οἱ ἐργοστασιάρχες σ' αὐτὴν τὴ χώρα. Στὶς μεγαλύτερες πόλεις ἡ τάξη αὐτὴ ἀποτελεῖ σχεδὸν τὴν πλειονότητα τῶν κατοίκων· στὶς μικρότερες κυριαρχεῖ ὀλοκληρωτικά, ἐπειδὴ λείπουν πλουσιώτεροι ἀνταγωνιστὲς γιὰ τὴν ἐπιρροή. Ἡ τάξη αὐτὴ, ἐξαιρετικὰ σπουδαία σὲ κάθε σύγχρονο πολιτικὸ σῶμα καὶ σ' ὅλες τὶς σύγχρονες ἐπαναστάσεις, εἶναι ἀκόμα πῶς σπουδαία στὴ Γερμανία, πού στοὺς τελευταίους ἀγῶνες ἔπαιξε γενικὰ τὸν ἀποφασιστικὸ ρόλο. Ἡ ἐνδιάμεση θέση τῆς ἀνάμεσα στὴν τάξη τῶν μεγάλων κεφαλαιούχων, ἐμπόρων κι ἐργοστασιάρχων τῆς ἀστικῆς πῶς σωστά τάξης, δηλ. καὶ στὴν τάξη τοῦ προλεταριάτου ἢ τῆς τάξης τῶν ἐργαζομένων, καθορίζει τὸ χαραχτήρα τῆς. Ἐνῶ τὴ βασανίζει ὁ πόθος ν' ἀνέβει στὴ θέση τῆς πρώτης, ἡ παραμικρότερη ἀναποδιὰ τῆς τύχης κάνει τ' ἄτομα τῆς τάξης αὐτῆς νὰ κατρακυλήσουν στὶς γραμμές τῆς δεύτερης. Στὶς μοναρχικὲς καὶ φεουδαρχικὲς χώρες ἡ τάξη αὐτὴ ἔχει ἀνάγκη ἀπ' τὴν πελατεία τῆς αὐλῆς καὶ τῆς ἀριστοκρατίας γιὰ νὰ ζήσει· τὸ χάσιμο τῆς πελατείας αὐτῆς μπορεῖ νὰ καταστρέψει μεγάλο τιμῆμα τῆς. Στὶς μικρότερες πόλεις, μιὰ στρατιωτικὴ φρουρά, μιὰ τοπικὴ κυβέρνησις, ἓνα δικαστήριον μ' ὅλο τὸ προσωπικὸ του, ἀποτελοῦν πολὺ συχνὰ τὴ βάση τῆς εὐημερίας τῆς. Ἄν λείψουν αὐτὰ χάνονται οἱ μαγαζάτορες, οἱ ράφτες, οἱ παπουτῆδες, οἱ μαραγκοί. Ἔτσι, παραδέρνοντας αἰώνια ἀνάμεσα στὴν ἐλπίδα νὰ μπεῖ στὶς γραμμές τῆς πλουσιώτερης τάξης καὶ τὸ φόβον νὰ ξεπέσει στὴν κατάσταση τῶν προλεταρίων ἢ ἀκόμα καὶ τῶν ὀλότελα ἐξαθλιωμένων, ἀνάμεσα στὴν ἐλπίδα νὰ βοῇται καὶ ἐξυπηρετήσῃ τὰ συμφέ-

διάρκεια τοῦ πολέμου ἐνάντια στὸν Ναπολέοντα Α' (Σημ. τῆς Ἀγγλ. Ἐκδ.).

ροντα καταχτώντας ένα μερίδιο στη διεύθυνση των δημοσίων υποθέσεων και τόν τρόπο να προκαλέσει με μιάν άκαιρη άντιπολίτευση, την όργη μιάς κυβέρνησης που κρατεί στα χέρια της την ίδια την ύπαρξή της γιατί έχει τη δύναμη να μετακινήσει τούς καλύτερους πελάτες της, έχοντας στη διάθεσή της μικρά μέσα, που η άβεβαιότητα της κατοχής τους είναι αντίστροφα ανάλογη με τὸ μέγεθός τους· ή τάξη αυτή ταλαντεύεται έξαιρετικά στις απόψεις της. Ταπεινή και δουλόπρεπη, ύποταχτική κάτω από μιά ισχυρή φεουδαρχική ή μοναρχική κυβέρνηση, στρέφεται πρὸς τὴ μεριά του φιλελευθερισμοῦ σάν ανεβαίνει ή μεσαία τάξη. Τὴν πιάνουν βίαιοι δημοκρατικοί παροξυσμοί μόλις ή μεσαία τάξη σιγουρέψει τὴν κυριαρχία της, μά ξαναπέφτει στὴν πιὸ μικρόπρεπη μικροψυχία ἀπὸ φόβο μόλις ή κάτω τάξη ἀπ' αὐτή, οί προλετάριοι, ἀποπειραθοῦν ανεξάρτητο κίνημα. Θὰ δοῦμε ἀμέσως παρακάτω, τὴν τάξη αὐτὴ στὴ Γερμανία, νὰ περνᾷ διαδοχικά ἀπ' τὸν ἕνα σταθμὸ ἀπ' αὐτοῦς στὸν ἄλλο.

Ἡ ἐργατική τάξη στὴ Γερμανία στὴν πολιτική και κοινωνική της ἀνάπτυξη εἶναι τόσο πίσω ἀπὸ τὴν ἐργατική τάξη τῆς Ἀγγλίας και τῆς Γαλλίας ὅσο κι ή Γερμανική ἀστική τάξη βρίσκεται πίσω ἀπ' τὴν ἀστική τάξη αὐτῶν τῶν χωρῶν. Κατὰ τὸν ἀφέντη και τὰ κοπέλια του. Ἡ ἐξέλιξη τῶν ὄρων τῆς ζωῆς γιὰ μιά πολυάριθμη, δυνατὴ, συγκεντρωμένη, ἐξυπνὴ προλεταριακὴ τάξη τραβάει πλάι —πλάι με τὴν ἀνάπτυξη τῶν ὄρων ζωῆς μιάς πολυάριθμης, πλούσιας, συγκεντρωμένης και δυνατῆς μεσαίας τάξης. Τὸ ἴδιο τὸ κίνημα τῆς ἐργατικῆς τάξης δὲν εἶναι ποτὲ ἀνεξάρτητο, ποτὲ δὲν ἔχει ἕναν ἀποκλειστικὰ προλεταριακὸ χαρακτήρα, ὥσπου ὅλα τὰ διαφοροτικά στρώματα τῆς μεσαίας τάξης κι ἰδιαίτερα τὸ πιὸ προοδευτικὸ της στρώμα οἱ μεγάλοι ἐργοστασιάρχες, ἀποχτήσουν πολιτικὴν ἐξουσία και μετασχηματίζουν τὸ κράτος σύμφωνα με τίς ἀνάγκες τους. Τότε γίνεται ἄμεσα ἐπικείμενη ή σύγκρουση ἀνάμεσα στὸν ἐργαζόμενο και τὸν ἐργοδότη, και δὲ μπορεῖ ν' ἀναβληθεῖ πιὸ πολύ. Τότε ή ἐργατικὴ τάξη δὲν μπορεῖ πιά νὰ ξεγελαστεῖ μ' ἀπατηλὲς ἐλπίδες κι ὑποσχέσεις που ποτὲ δὲν πρόκειται νὰ πραγματοποιηθοῦν : τότε μπαίνει τελικὰ ὁλοκάθαρα στὴν πρώτη γραμμὴ και στὴν πραγματικὴ του μορφὴ τὸ μεγάλο πρόβλημα τοῦ 19ου αἰῶνα : ή κατάργηση τοῦ προλεταριάτου. Τώρα στὴ Γερμανία, τὴ μάζα τῆς ἐργατικῆς τάξης τὴ χρησιμοποιοῦσαν ὀχι οἱ σύγχρονοι ἄρχοντες τῆς χειροτεχνίας που τόσο

θαυμάσια δείγματα μᾶς δίνει ἡ Μεγάλη Βρετανία, μὰ μερικοὶ ἐργοστασιάρχες πού ὀλόκληρη ἡ ἐργοστασιακὴ τους ὀργάνωση εἶναι μονάχα ἐν' ἀπομεινάρι τοῦ Μεσαίωνα.

Κι ὅπως ὑπάρχει μιὰ τεραστία διαφορά ἀνάμεσα στὸ μεγάλο ἀφέντη μπαμπακοβιομήχανο καὶ τὸ μικρομπαλωματὴ ἢ τὸ μικροράφτη, ἔτσι ὑπάρχει μιὰ ἀντίστοιχη ἀπόσταση ἀνάμεσα στὸν ἐργοστασιακὸ τεχνίτη μὲ τοὺς πλατειοὺς ὀρίζοντες τῆς σύγχρονης βιομηχανικῆς Βαβέλ καὶ τὸν ταπεινὸ μεροκαματιάρη ράφτη ἢ ἐπιπλοποιοὶ μίᾳς μικρῆς ἐπαρχιακῆς πόλης, πού ζεῖ κάτω ἀπὸ συνθήκες κι ἐργάζεται σύμφωνα μ' ἓνα σύστημα πού πολὺ λίγο διαφέρουν ἀπ' τὶς συνθήκες καὶ τὸ σύστημα πού ζοῦσαν κι ἐργάζονταν οἱ ἄνθρωποι πού ἔκαναν τὴν ἴδια δουλειὰ ἐδῶ κι ἐκατὸ χρόνια. Ἡ γενικὴ αὐτὴ ἔλλειψη σύγχρονων ὁρῶν ζωῆς, σύγχρονων τρόπων βιομηχανικῆς παραγωγῆς, συνοδεύονταν φυσικὰ ἀπὸ μιὰ τὸ ἴδιο ἀρκετὰ γενικὴ ἔλλειψη σύγχρονων ἰδεῶν, καὶ κατὰ συνέπεια δὲν πρέπει νὰ κάνει διόλου ἐντύπωση ἂν, μὲ τὸ ξέσπασμα τῆς ἐπανάστασης, μιὰ μεγάλη μερίδα τῆς ἐργατικῆς τάξης ξελαρυγκιαζόταν ἀπαιτώντας νὰ ξαναἰδρυθοῦν ἄμεσα οἱ συντεχνίες κι οἱ προνομιοῦχες μεσαιωνικὲς ἐμπορικὲς ἀδελφότητες. Ὡστόσο, γιὰ τὶς ἐργοστασιακὲς περιφέρειες, πού κυριαρχοῦσε τὸ σύγχρονο σύστημα παραγωγῆς, καὶ σὰν συνέπεια πού ἔφερναν οἱ εὐκολίες τῆς ἀλληλοεπικοινωνίας καθὼς καὶ διανοητικῆς ἀνάπτυξης πού προκαλοῦσε ἡ νομαδικὴ ζωὴ ἐνὸς μεγάλου ἀριθμοῦ ἐργατῶν, δημιουργήθηκε ἓνας ἰσχυρὸς πυρήνας, πού οἱ ἰδέες του γιὰ τὴ χειραφέτηση τῆς τάξης του ἦσαν πολὺ πιὸ ξάστερες καὶ πολὺ πιὸ σύμφωνες μὲ τὰ πραγματικὰ γεγονότα καὶ τὶς ἱστορικὲς ἀνάγκες. Ὅμως οἱ ἐργάτες αὐτοὶ ἦταν μιὰ ἀπλὴ μειοψηφία μόνο. Ἄν τὸ πραγματικὸ κίνημα τῆς μεσαίας τάξης μπορεῖ νὰ χρονολογηθεῖ ἀπὸ τὸ 1840, τὸ κίνημα τῆς ἐργατικῆς τάξης ἀρχίζει νὰ κάνει τὴν ἐμφάνισή του μὲ τὶς ἐξεγέρσεις τῶν ἐργατῶν στὰ ἐργοστάσια τῆς Σιλεσίας ⁽¹⁾ καὶ τῆς Βοημίας στὰ 1744, καὶ παρακάτω, θὰ μᾶς

1) Ἡ ἐξέγερση τῶν ὑφαντουργῶν τῆς Σιλεσίας πού ὑποβᾶλλονταν σὲ ἀγρία ἐκμετάλευση ἀπὸ τὰ ἐμπορικὰ σπίτια πού τοὺς ἔδιναν δουλειὰ γιὰ λογαριασμό τους ξέσπασε στὰ 1844. Ἡ ἐξέγερση πνίγηκε μὲ τὴ χρησιμοποίησιν τῆς στρατιωτικῆς δύναμης. Τὴν ἐξέγερση αὐτὴν τὴν ἀκολούθησε μέσα στὸν ἴδιο χρόνον ἡ ἐξέγερση τῶν Μπασμαδόρων μὲ μερικὲς πόλεις τῆς Βοημίας (Σημ. Ἀγγλ. Ἔκδοσης).

δοθεῖ πολὺ γρήγορα ἢ εὐκαιρῶς νὰ ἐξετάσουμε τὰ διάφορα στάδια ποὺ πέρασε τὸ κίνημα αὐτό.

Τέλος ὑπῆρχε ἡ μεγάλη τάξη τῶν μικρῶν καλλιεργητῶν, τῶν ἀγροτῶν, ποὺ μὲ τὴν ἀκολουθία τους ἀπὸ τοὺς ἐργάτες γῆς ἀποτελοῦν μιὰ πλειοψηφία σ' ὁλόκληρο τὸ ἔθνος. Μὰ κι ἡ τάξη αὐτὴ χωρίζονταν ἐπίσης σὲ διάφορα στρώματα. Πρῶτα ὑπῆρχανε οἱ πλοῦσιοι καλλιεργητές, ποὺ στὴ Γερμανία τοὺς λένε Gross καὶ Mitter-Bauen (μεγάλοι καὶ μικροὶ ἀγρότες), ποὺ εἶχαν στὴν κατοχὴ τους μεγαλύτερης ἢ μικρότερης ἔχτασης ἀγροκτῆματα καὶ ποὺ καθέναν τους εἶχε στὴν ὑπηρεσία του κάμποσους ἐργάτες γῆς. Ἡ τάξη αὐτὴ, ποὺ βρίσκεται ἀνάμεσα στοὺς ἀφορολόγητους μεγάλους φεουδαρχικοὺς γαιοκτῆμονες καὶ τοὺς μικρότερους ἀγρότες καὶ ἐργάτες γῆς γιὰ λόγους ποὺ εἶναι αὐτονόητοι, εὗρισκε τὸν πιὸ φυσικὸ πολιτικὸ της δρόμο στὴ συμμαχία μὲ τὴν ἀντιφεουδαρχικὴ μεσαία τάξη τῶν πόλεων. Δεύτερο, ὑπῆρχαν, οἱ μικροῖδιοχτῆτες γῆς (freeholders), ποὺ ἐπικρατοῦσαν στὴν ἐπαρχία τοῦ Ρήνου ⁽¹⁾, ὅπου ὁ φεουδαρχισμὸς εἶχε ὑποκύψει κάτω ἀπὸ τὰ δυνατόν χτυπήματα τῆς Μεγάλης Γαλλικῆς Ἐπανάστασης. Τέτοιοι μικροῖδιοχτῆτες (freeholders) ὑπῆρχαν ἐπίσης ποὺ καὶ ποὺ σ' ἄλλες ἐπαρχίες ὅπου εἶχαν κατορθώσει νὰ ἐξαγοράσουν τίς φεουδαρχικὲς ὑποχρεώσεις ποὺ βαρύνανε πρωτύτερα τὰ χτήματά τους. Ἡ τάξη αὐτὴ, ὥστόσο, ἦταν μιὰ τάξη ἐλεύθερων ἰδιοκτητῶν ὀνομαστικά μόνον γιὰτὴν περυσία τους ἦταν ὑποθηκευμένη σὲ τέτοιο βαθμὸ καὶ κάτω ἀπὸ τόσο βαρειοὺς δρους, ποὺ ὁ πραγματικὸς γαιοκτήμονας δὲν ἦταν ὁ ἀγρότης μὰ ὁ τοκογλύφος ποὺ τοῦ εἶχε δανείσει τὰ χρήματα. Τρίτο, ὑπῆρχαν φεουδαρχικοὶ κολλήγοι (tenets) ποὺ δὲν ἦταν εὐκόλο νὰ διωχτοῦν ἀπὸ τὰ χωράφια τους, μὰ ποὺ ἔπρεπε νὰ πληρώνουν μιὰ πάγια γαιοπρόσοδο ἢ νὰ κάνουν ἓνα κάποιο πάγιο ποσὸ ἐργασίας γιὰ τὸν ἀφέντη τοῦ τσιφλικιοῦ. Τέλος, ἔρχονται οἱ ἐργάτες γῆς, ποὺ οἱ ὅροι τῆς ζωῆς τους, σὲ πολλὲς μεγάλες ἀγροτικὲς ἐκμεταλλεύσεις ἦταν ὁλότελα ἢ ἴδια μὲ τὴν

1) Στὴ Ρηνανία ἦταν πολὺ μεγάλη ἡ ἄμεση ἐπίδραση τῆς Γαλλικῆς ἐπανάστασης, σὺν συνέπεια τῆς προσάρτησης της στὴ Γαλλία τὴν ἐποχὴ τῆς κυριαρχίας τοῦ Ναπολέοντα Α'. Ἐξαιτίας τῆς ἐπίδρασης αὐτῆς ἡ φεουδαρχία καταργήθηκε στὶς ἀρχὲς τοῦ 19οῦ αἰῶνα, καὶ στὰ 1815 ὅταν ἡ περιοχὴ αὐτὴ προσαρτήθηκε στὴν Πρωσσία δὲν ἀποκαταστάθηκε ξανά. Ἀντίθετα στὴν Πρωσσία οἱ φεουδαρχικὲς σχέσεις παρέμειναν ὡς τὴν ἐπανάσταση τοῦ 1848. (Σημ. Ἀγγλ. *Εκδ.).

κατάσταση της ίδιας τάξης στην Αγγλία, και πού, σ' όλες τις περιπτώσεις, ζούσαν και πέθαιναν φτωχοί, 'μέ κακή διατροφή και δούλοι των έργοδοτών τους.

Οί τρείς τελευταίες αυτές τάξεις του αγροτικού πληθυσμού οί μικροί ιδιοκτήτες, οί φεουδαρχικοί κολλήγοι, και οί εργάτες γής, δέ βασάνιζαν ποτέ τό μυαλό τους μέ την πολιτική πρίν από την επανάσταση, μά είναι όλοφάνερο πώς τό γεγονός αυτό θά πρέπει νά τους άνοιξε ένα καινούργιο στάδιο, γιομάτο λαμπρές προοπτικές. Σέ κάθε μία άπ' τίς τάξεις αυτές ή επανάσταση πρόσφερε ώφελήματα κι έπρεπε νά περιμένει κανένας πώς μία και άρχισε καλά τό κίνημα, καθένας μέ τή σειρά του, θά έπαιρνε μέρος σ' αυτό. Μά, ταυτόχρονα, είναι άλλο τόσο αυτόνόητο και βγαίνει άλλο τόσο από την ιστορία όλων των σύγχρονων χωρών, πώς οί αγροτικοί πληθυσμοί δέ μπρούν ποτέ νά επιχειρήσουν ένα ανεξάρτητο κίνημα, τόσο γιατί ό αγροτικός πληθυσμός είναι σκόρπιος, σέ μεγάλες έκτάσεις, όσο και γιατί παρουσιάζεται μεγάλη δυσκολία νά γίνει μία συμφωνία ανάμεσα σ' ένα σημαντικό μέρος του. Χρειάζονται τό άρχικό σκούνημα από τους πιό συγκεντρωμένους, πιό φωτισμένους, πιό εύκίνητους ανθρώπους των πόλεων.

Τό παραπάνω σύντομο διάγραμμα για τίς πιό σπουδαίες τάξεις, πού στο σύνολό τους άποτελούσαν τό Γερμανικό έθνος κατά την έκρηξη των τελευταίων κινήμάτων, θά είναι κιόλας άρκετό για νά έξηγήσει ένα μεγάλο μέρος από την άσυναρτησία, την άσυμμετρία και τή φαινομενικήν αντίφαση που κυριαρχούσε στο κίνημα. "Όταν έρχονται σέ σύγκρουση συμφέροντα τόσο ποικίλα, τόσο αντίθετα, τόσο περίεργα άλληλοδιασταυρούμενα· όταν τά ανταγωνιζόμενα αυτά συμφέροντα σέ κάθε διαμέρισμα, σέ κάθε έπαρχία άνακατεύονται σέ διάφορες αναλογίες· όταν, παν' άπ' όλα, δέν υπάρχει μεγάλο κέντρο στη χώρα, όταν δέν υπάρχει Λονδίνο, ούτε Παρίσι πού οί αποφάσεις τους, μέ τό κύρος τους μπορούν νά κάμουν άχρηστη την ανάγκη της διαδοχικής επανάληψης της πάλης για τό ίδιο ζήτημα σέ κάθε ξεχωριστή περιοχή, τί άλλο μπορεί νά περιμένει κανένας παρά μονάχα πώς ό άγώνας θά άποσυντεθεί σ' ένα πλήθος από ξεκομμένες συγκρούσεις, πού σ' αυτές ξοδεύονται τεράστιες ποσότητες αίματος, ενέργειας και κεφαλαίου, και πού παρ' όλα αυτά δέν φέρνουν άποφασιστικό αποτέλεσμα;

Ό πολιτικός διαμελισμός της Γερμανίας σέ τρείς

ντουζίνες πριγκηπάτα μικρότερης ή μεγαλύτερης σημασίας έξηγείται παρόμοια άπ' αυτή τή σύγχυση καί τήν πολλαπλότητα τών στοιχείων πού συνθέτουν τó έθνος καί πού ποικιλούν πάλι σέ κάθε τόπο. Έκεί δπου δέν υπάρχουν κοινά συμφέροντα δέ μπορεί νά υπάρξει ένιατός σκοπός, καί πολύ λιγότερο, ένότητα δράσης. Είναι αλήθεια, πώς ή Γερμανική Όμοσπονδία (1), κηρύχτηκε άδιάλυτη γιά πάντα. Ή Όμοσπονδία ώστόσο καί τό όργανό της ή Δίαιτα, δέν αντιπροσώπευαν ποτέ τή Γερμανικήν ένότητα. Τό ύψιστο σημείο πού κατόρθωσε νά φτάσει ή συγκέντρωση στή Γερμανία ήταν ή ίδρυση τής Zollverein (Τελωνειακής Ένωσης). Μέ τήν Zollverein αυτή τά κράτη τής Βόρειας θάλασσας έξαναγκάστηκαν κι αυτά νά δημιουργήσουν μιá δική τους Τελωνειακή Ένωση, ένω ή Αύστρία έμεινε περιφραγμένη στό δικό της χωριστό άπαγορευτικό δασμολογικό σύστημα. Ή Γερμανία είχε τήν ίκανοποίηση νά βρίσκεται γιά κάθε πρακτικό σκοπό χωρισμένη σέ τρεις μονάχα ανεξάρτητες έξουσίες, άντίς σέ τριάντα έξη. Φυσικά, ή υπέρτατη κυριαρχία τοϋ Τσάρου τής Ρωσίας (2) όπως καθιερώθηκε στά 1814, δέν έπαθε καμμιά μεταβολή άπ' τήν άποψη αυτή.

Μιά καί βγάλαμε τά προκαταρκτικά αυτά συμπεράσματα άπό τις υποθέσεις μας, θά δοϋμε, στή συνέχεια πώς διάφορες τάξεις τοϋ γερμανικοϋ λαοϋ πού ανάφεραμε παραπάνω, σύρθηκαν ή μιá ύστερ' άπό τήν άλλη στό κίνημα αυτό σάν ξεσπασε ή Γαλλική έπανάσταση τοϋ 1848.

Λονδίνο, Σεπτέμβρης 1851.

1) Ή Γερμανική Όμοσπονδία, μέ τήν Όμοσπονδιακή Δίαιτα (Budenstag) πού συνέρχονταν στήν Frankfort-on-themain, ιδρύθηκε στά 1815 στό Συνέδριο τής Βιέννης ύστερ' άπ' τήν άνατροπή τοϋ Ναπολέοντα Α'. Στην πραγματικότητα ή Όμοσπονδία ήταν όπλο πολιτικής αντίδρασης στό χέρια τοϋ Αυστριακοϋ καί Πρωσικοϋ δεσποτισμοϋ. (Σημ. Άγγλ. Έκδ.).

2) "Ύστερ' άπ' τήν άνατροπή τοϋ Ναπολέοντα Α' στά 1814-15, ό τσαρισμός έπαιξεν ήγετικό ρόλο στήν αντίδραστική «Ήρη Συμμαχία» πού κλείστηκε ανάμεσα στή Ρωσία, τήν Αύστρία καί Πρωσία στά 1815. Ό τσαρισμός είχε ένδιαφέρον στό διαμελισμό τής Γερμανίας. (Σημ. Άγγλ. Έκδ.).

ΤΟ ΠΡΩΣΙΚΟ ΚΡΑΤΟΣ

[New York Daily Tribune, 28 'Οκτώβρη 1851]

Τὸ πολιτικὸ κίνημα τῆς μεσαίας ἡ ἀστικής τάξης στὴ Γερμανία, μπορεῖ νὰ χρονολογηθεῖ ἀπ' τὸ 1870. Προηγέθησαν συμπτώματα ποὺ ἔδειχναν πὼς ἡ τάξη ποὺ κρατοῦσε τὸ χρέμα, καὶ τὴ βιομηχανία στὰ χέρια τῆς σ' αὐτὴν τῇ χώρα, εἶχε φτάσει σ' ἓνα βαθμὸ ὠριμότητος ποὺ δὲν τῆς ἐπέτρεπε πιά νὰ ἐξακολουθεῖ νὰ μένει ἀπαθής καὶ παθητικὴ κάτω ἀπ' τὸ ζυγὸ τῆς μισοφεουδαρχικῆς μισογραφειοκρατικῆς μοναρχίας. Οἱ πῶς μικροὶ πρίγκηπες τῆς Γερμανίας ὡς ἓνα μέρος γιὰ νὰ ἐξασφαλίσουν μεγαλύτερη ἀνεξαρτησία ἀντίκρου στὴν κυριαρχία τῆς Αὐστρίας καὶ τῆς Πρωσίας ἢ ἀντίκρου στὴν ἐπιρροή τῆς ἀριστοκρατίας, μέσα στὰ δικά τους κράτη κι ἀπ' τὸ ἄλλο μέρος γιὰ νὰ παγιώσουν σ' ἓνα σύνολο τὶς ἀσύνδετες μεταξὺ τους ἐπαρχίες ποὺ τὸ Συνέδριο τῆς Βιέννης (1) ἔνωσε κάτω ἀπ' τὴν κυριαρχία τους, παραχωροῦσαν ὁ ἓνας ὅστερ' ἀπ' τὸν ἄλλο, στοὺς ὑπηκόους τους, σύνταγμα μὲ λιγότερο ἢ περισσότερο φιλελεύθερο χαραχτήρα. Μποροῦσαν νὰ κάνουν ἓνα τέτοιο πράγμα, χωρὶς νὰ διατρέχουν οἱ ἴδιοι κανένα κίνδυνο, γιὰτὶ ἤξεραν πὼς ἂν ἡ Δίαιτα τῆς 'Ομοσπονδίας, τὸ ἀπλό αὐτὸ ἀντρεῖκελο στὰ χέρια τῆς Αὐστρίας καὶ τῆς Πρωσίας ἀποφάσιζε νὰ καταπατήσῃ τὴν ἀνεξαρτησία ποὺ εἶχαν, σὺν κυρίαρχοι ἡγέμονες, θὰ βρῖσκανε ἂν ἀντιστέκονταν στίς διαταγές τῆς, ὑποστήριξῃ ἀπ' τὴν δημόσια γνώμη καὶ τὶς Βουλές' κι ἂν, ἀντίθετα οἱ Βουλές αὐτές γίνονταν πάρα πολὺ δυνατές, μποροῦσαν ἀμέσως μὲ τὴ δύναμη τῆς Δίαιτας νὰ τσακίσουν κάθε ἀντιπολίτευση. Οἱ συνταγματικοὶ θεσμοὶ τῆς Βαυαρίας, τῆς Βυτεμβέργης, τῆς Βάδης καὶ τοῦ 'Α-νόβαρου δὲν μποροῦσαν νὰ προκαλέσουν, κάτω ἀπ' αὐτές τὶς συνθήκες, καμμιά πολιτικὴ πάλῃ γιὰ τὴν πολιτικὴ ἐξουσία καὶ κατὰ συνέπεια ἡ μεγάλη μάζα τῆς γερμανικῆς μεσαίας τάξης κρατιόταν, κατὰ γενικὸ κανόνα, μακριὰ

1) Τὸ Συνέδριο τῆς Βιέννης συνήλθε στὴ Βιέννη στὰ 1814, ὅστερ' ἀπ' τὴν ἡττα τοῦ Ναπολέοντα Α'. Τὸ Συνέδριο αὐτὸ τῶν Εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων ἔλλαξε ὁλοτελὸς τὸ χάρτη τῆς Εὐρώπης σὲ δφελος τῶν ἀντιδραστικῶν δυνάμεων ('Αγγλίας, Ρωσίας, Πρωσίας κλπ.) ποὺ καταχτήσανε τὴ Γαλλία τοῦ Ναπολέοντα. (Σημ. 'Αγγλ. 'Εκδ.).

ἀπ' τῆς μικροφιλονεικίης πού ξεσποῦσαν στὰ νομοθετικά σώματα τῶν μικρῶν Κρατῶν, ξέροντας καλά πῶς δίχως βασική ἀλλαγὴ στὴν πολιτικὴ καὶ τὸ Σύνταγμα τῶν δυὸ μεγάλων δυνάμεων τῆς Γερμανίας (τῆς Πρωσσίας καὶ τῆς Αὐστρίας) κάθε προσπάθεια καὶ νίκη δευτερεύουσας σημασίας δὲν μποροῦσε νὰ βοηθήσει σὲ τίποτε.

Ὅσο ἀπ' τῆς μικρῆς αὐτῆς συνελεύσεως ξεφύτρωσε ταυτόχρονα μιὰ γενιά ἀπὸ φιλελεύθερους νομομαθεῖς, ἐπαγγελματίες ἀντιπολιτευόμενους, ὅπως οἱ Rottecks, οἱ Welchers, οἱ Roemers, οἱ Jordans, οἱ Stüves, οἱ Eisenmanns οἱ μεγάλοι αὐτοὶ «Λαϊκοὶ ἄνδρες» (Volksmänner) πού, ὕστερ' ἀπὸ μιὰ λιγότερο ἢ περισσότερο, θορυβώδη, μὰ πάντα στείρα ἀντιπολίτευση εἴκοσι χρόνων, ἀνυψώθηκαν τέλος στὴν κορυφὴ τῆς ἐξουσίας ἀπ' τὴν ἐπαναστατικὴ πλημμυρίδα τοῦ 1848 κι ἀπ' ὅπου, ἀφοῦ ἔδειξαν ὅλη τὴν ἀνικανότητά καὶ μηδαμηνότητά τους γιὰ μιὰ τέτοια ἐξουσία, γκρεμίστηκαν ξανά μονομιᾶς. Τὰ πρῶτα τοῦτα δειγμάτων τοῦ ἔμπορα τῆς πολιτικῆς καὶ τῆς ἀντιπολίτευσης, στὸ γερμανικὸ ἔδαφος, συνήθισαν μὲ τῆς ὁμιλίες καὶ τὰ γραφτὰ τους τὰ γερμανικά αὐτιά τῆς γλώσσας τῆς συνταγματικῆς θεωρίας τους, τὸν ἐρχομὸ μιᾶς ἐποχῆς, ὅπου ἡ μεσαία τάξη θὰ παραλάβαινε καὶ θ' ἀποκατάσταινε στὴν ἀρχικὴ τῆς σημασίας, τὴν πολιτικὴ φρασεολογία πού συνήθιζαν νὰ χρησιμοποιοῦν οἱ φλύαροι αὐτοὶ δικηγόροι καὶ καθηγητές, χωρὶς οἱ ἴδιοι νὰ ξέρουν καὶ πολλὰ πράγματα γιὰ τὸ ἀρχικὸ νόημα πού εἶχε ἀποδοθεῖ σ' αὐτή.

Ἡ γερμανικὴ φιλολογία βρισκόταν τὸ ἴδιο κάτω ἀπ' τὴν ἐπίδραση τῆς πολιτικῆς ἑξάψεως πού εἶχε καταλάβει ὁλόκληρη τὴν Εὐρώπῃ ὕστερ' ἀπὸ τὰ συμβάντα τοῦ 1830. Ὅλοι σχεδὸν οἱ συγγραφεῖς τῆς ἐποχῆς αὐτῆς διακηρύνανε μιὰν ἄγουρη συνταγματικὴ θεωρία ἢ μιὰν ἀκόμα πιὸ ἄγουρη δημοκρατικὴ θεωρία. Γινόταν ὅλο καὶ περισσότερο τῆς μόδας καὶ μάλιστα στοὺς κατώτερης ποιότητος φιλολογοῦντες, ν' ἀντικατασταίνουν, στὰ φιλολογικὰ τους κατασκευάσματα, τὴν ἔλλειψη πνεύματος μὲ πολιτικούς ὑπαινιγμούς, ὄντας βέβαιοι πῶς ἔτσι θὰ τραβοῦσαν τὴν προσοχή. Ἡ ποίηση, ἡ νομβέλλα, οἱ ἐπιθεωρήσεις, τὸ δράμα, κάθε φιλολογικὴ παραγωγὴ, διαποτιζόταν ἀπ' αὐτὴ τὴ λεγόμενη «τάση», δηλαδὴ μὲ περισσότερο ἢ λιγότερο δειλὴς ἐκδηλώσεις σὲ ἀντικυβερνητικὸ πνεῦμα. Καὶ γιὰ νὰ συμπληρωθεῖ ἡ σύγχυση τῶν ἰδεῶν πρὸ κυριαρχοῦσε ὕστερ' ἀπ' τὸ 1839 στὴ Γερμανία, μαζὶ μ' ἐκεῖνα τὰ στοιχεῖα τῆς πολιτικῆς ἀντιπολίτευσης ἀνακατεύθηκαν κακοχώνε-

μένες πανεπιστημιακές αναμνήσεις της γερμανικής φιλοσοφίας και παρανοημένα σταχυολογήματα απ' το γαλλικό σοσιαλισμό, ιδιαίτερα το Σαινσιμονισμό¹⁾. 'Η κλίκα των συγγραφέων που φαφλάτιζαν το παρδαλό αυτό άνακάτωμα τών ιδεών, αυτόνομαζόταν καυχησιάρικα «Νέα Γερμανία»²⁾ ή «Σύγχρονη Σχολή». 'Απ' την εποχή εκείνη κι ύστερα άποκηρύχανε τά νεανικά τους άμαρτήματα, μ' άδεν καλύτερεψαν το ύφος στά γραφόμενά τους.

Τέλος, ή γερμανική φιλοσοφία, αυτό το πιό μπερδεμένο, μ' ά και ταυτόχρονα το πιό σίγουρο θερμόμετρο γιά την άνάπτυξη τοϋ γερμανικοϋ πνεύματος, πήρε το μέρος της μεσαίας τάξης, όταν ο Χέγκελ διακήρυξε στη Φιλοσοφία τοϋ Δικαίου, πώς συνταγματική μοναρχία είναι ή όριστική και ή πιό τέλεια μορφή κυβέρνησης. Μ' άλλα λόγια διακήρυξε τόν έρχομό της μεσαίας τάξης της χώρας στην πολιτική έξουσία. 'Η σχολή του, ύστερ' απ' το θάνατό του, δέ σταμάτησε ως έδω. 'Ενω, απ' τη μιά μεριά, ή περισσότερο προοδευτική μερίδα τών όπαδών του, έβαζε κάθε θρησκευτική πίστη κάτω απ' τη βασανιστική δοκιμασία της πιό άυστηρης κριτικής και κλόνιζε συθέμελα το παλιό οικοδόμημα τοϋ χριστιανισμοϋ, πρόβαλλαν ταυτόχρονα τολμηρότερες πολιτικές άρχές από αυτές που είχαν ως τά τότε την τύχη ν' άκούνε τά γερμανικά αύτιά και πασκίζανε ν' άποκαταστήσουν τη δόξα της μνήμης τών ήρώων της πρώτης Γαλλικής 'Επανάστασης. 'Η δυσκολονόητη φιλοσοφική γλώσσα που είχαν ντυθεί οι ιδέες αυτές άν και σκότιζε το πνεϋμα τόσο τοϋ συγγραφέα όσο και τοϋ άναγνώστη, στράβωνε άλλο τόσο και τά μάτια τοϋ λογοκριτή κι έτσι κατάφερναν οι «Νεοχεγκελιανοί» συγγραφείς νά χαίρονται μιάν έλευθερία τύπου, άγνωστη σέ κάθε άλλον κλάδο της φιλολογίας.

'Ηταν φανερό λοιπόν πώς κι ή δημόσια γνώμη άλλαζε στη Γερμανία. Σιγά—σιγά, ή μεγάλη πλειοψηφία τών τάξεων εκείνων που ή μόρφωση, ή ή θέση τους στη ζωή, τις βοηθοϋσε ν' άποχτήσουν κάτω απ' το καθεστώς μιάς

1) Γιά τόν Saint-Simon και τη διδασκαλία του, βλ. Φρ. 'Ενγκελς Σοσιαλισμός: Ούτοπικός και Επιστημονικός. (Σημ. 'Αγγλ. 'Εκδ.).

2) Νέα Γερμανία. Μιά φιλολογική τάση που γεννήθηκε γύρω στά 1830 κάτω από την έπίδραση τών ποιητών Χάινε και Βόγκε. 'Αν κι ή ομάδα αύτή άποτελοϋσε μονάχα μιάν άδύναμη αντιπολίτευση, τά έργα της άπαγορεύτηκαν απ' την 'Ομοσπονδιακή Δίαιτα. (Σημ. 'Αγγλ. 'Εκδ.).

άπόλυτης μοναρχίας, κάποιες πολιτικές γνώσεις και να διαμορφώσουν έτσι κάτι σαν ανεξάρτητη πολιτική γνώμη, ενώθηκαν σε μία δυνατή φάλαγγα αντιπολίτευσης ενάντια στο σύστημα που υπήρχε. Σαν θελήσει κανένας να κρίνει τον άργό ρυθμό της πολιτικής ανάπτυξης στη Γερμανία, πρέπει να μην παραλείψει να λάβει υπόψη του τη δυσκολία που υπήρχε στη συγκέντρωση σωστών πληροφοριών, για οποιοδήποτε ζήτημα, σε μία χώρα που όλες οι πηγές πληροφοριών βρίσκονταν κάτω άπ' τον έλεγχο της κυβέρνησης, όπου, άπ' τὰ Σχολεία τών Φτωχών και τὰ Κυριακάτικα Σχολεία ως τις Έφημερίδες και τὰ Πανεπιστήμια, τίποτε δέ λεγόταν, δέ διδασκόταν, δέν τυπωνόταν ή δημοσιευόταν τίποτα χωρίς να έγκριθει πρωτότερα άπ' την κυβέρνηση. Ρίχτε, λόγου χάρη, μία ματιά στη Βιέννη. Ό πληθυσμός της Βιέννης, που άσχολείται στη βιομηχανία, στη χειροτεχνία δέν έχει ίσως τόν όμοιο του στη Γερμανία. Σε πνεύμα, θάρρος κι επαναστατική δραστηριότητα άποδείχθηκε πάρα πολύ άνώτερος άπ' όλους τούς άλλους. Όσοόσο, περισσότερο άπό κάθε άλλον δέν γνώριζε τὰ πραγματικά του συμφέροντα κι έκαμε στη διάρκεια της επανάστασης περισσότερα λάθη άπό κάθε άλλο κι αυτό όφειλόταν σε πάρα πολύ μεγάλο βαθμό, στη σχεδόν άπόλυτη άγνοια, που κατώρθωσε να τόν κρατήσει ή κυβέρνηση του Μέττερνιχ, πάνω στα πιο κοινά πολιτικά θέματα. Δέν χρειάζεται να έξηγήσουμε παραπέρα γιατί, κάτω άπό ένα τέτοιο σύστημα, οι πολιτικές πληροφορίες, ήταν άποκλειστικό σχεδόν μονοπώλιο για εκείνες τις κοινωνικές τάξεις που τὰ οικονομικά τους μέσα, τούς επέτρεπαν να πληρώνουν για να τις μπάσουν λαθραία στη χώρα κι ιδιαίτερα για κείνους που τὰ συμφέροντά τους θίγονταν πιο σοβαρά άπ' την ύπάρχουσα κατάσταση πραγμάτων—δηλαδή ή εργοστασιακή κι οι έμπορικές τάξεις. Κατά συνέπεια, αυτές οι δυο τάξεις ήταν οι πρώτες που ένώθηκαν σε κοινό μέτωπο ενάντια στη συνέχιση ενός περισσότερο ή λιγότερο μασκαρεμένου άπολυταρχισμού κι ή άρχή για τó πραγματικό επαναστατικό κίνημα στη Γερμανία, πρέπει να χρονολογηθεί άπό τότε που πέρασαν αυτές οι τάξεις στις γραμμές της αντιπολίτευσης.

Τό αντιπολιτευτικό «προνουντσιαμέντο» της γερμανικής άστικής τάξης μπορεί να χρονολογηθεί άπ' τó 1840, άπ' τó θάνατο του τελευταίου βασιλιά της Πρωσίας, που ήταν κι ο τελευταίος άπ' τούς ίδρυτές της Έρρης Συμμαχίας του 1815 που ζούσε ακόμα. Ήταν γνωστό πώς ο νέος βα-

σιλιάς δέν ήταν υποστηρικτής τής ούσιαστικά γραφειοκρατικής και στρατιωτικής μοναρχίας τοῦ πατέρα του. Ἡ γερμανική αστική τάξη περίμενε ὡς ἓνα βαθμό, ἀπ' τὸ Φρειδερίκο Γουλιέλμο Δ'. τής Πρωσίας, ἐκείνο ποῦ ἡ γαλλική μεσαία τάξη περίμενε ἀπ' τήν ἀνοδο στοῦ θρόνου τοῦ Λουδοβίκου ΙΣΤ'. "Ὅλοι συμφωνοῦσαν πῶς τὸ παλιό σύστημα εἶχε σπάσει καὶ ξεφτίσει κι ἔπρεπε νά πεταχτεῖ στ' ἄχρηστα. "Ὅτι ὑποφέρνανε σιωπηλά στὰ χρόνια τοῦ παλιοῦ βασιλιά, τὸ διαλαλοῦσαν τώρα δυνατὰ σάν ἀβάσταχτο.

Μ' ἂν ὁ Λουδοβίκος ΙΣΤ', « Louis le Désiré » (Λουδοβίκος ὁ ποθητός) ἦταν ἓνας ἀφελής, ἓνας ταπεινός μπουνταλάς, ποῦ μισοκαταλάβαινε τῇ μηδενικότητά του, ποῦ δέν εἶχε συγκεκριμένες ἰδέες καὶ κυβερνιόταν πρὶν ἀπ' ὅλα ἀπ' τίς συνήθειες ποῦ ἀπόχτησε τὸν καιρὸ ποῦ ἔκπαιδευόταν, ὁ «Φρειδερίκος Γουλιέλμος Le Désiré» ἦταν κάτι τὸ ὁλότελα διαφορετικό. Ἐνῶ, δίχως ἄλλο, ξεπερνοῦσε τὸ γαλλικό πρωτότυπό του σὲ ἀδυναμία χαρακτήρα, δέν ἦταν οὔτε χωρὶς ἀξιώσεις οὔτε χωρὶς γνώμες. Εἶχε ἀποχτήσῃ μ' ἐρασιτεχνικὸν τρόπο στοιχειώδεις ἀρχές γνώσεων ἀπὸ πολλές ἐπιστῆμες καὶ κατὰ συνέπεια, φανταζόταν τὸν ἑαυτὸ του ἀρκετὰ μορφωμένο, ἔτσι ποῦ νά θεωρεῖ τὴν δική του κρίση σάν τελειωτική στοῦ κάθε ζήτημα. Ἦταν βέβαιος πῶς ἦταν πρώτης γραμμῆς ρήτορας καὶ δίχως ἄλλο δέν ὑπάρχει στοῦ Βερολίνου πλασιὲ ποῦ θά μπορούσε νά τὸν ξεπεράσει στὴν ἀφθονία ἑνὸς ψευτοπνεύματος ἢ στὴ γρηγοράδα τῆς ὁμιλίας. Καὶ πρὸ πάντων εἶχε τίς δικές του γνώμες.

Μισοῦσε καὶ καταφρονοῦσε τὰ γραφειοκρατικὰ στοιχεῖα τῆς Πρωσικῆς μοναρχίας, μὰ μόνο καὶ μόνο γιὰτί δλες οἱ συμπαθεῖς του στρέφονταν στοῦ φεουδαρχικοῦ στοιχείου. Ὁ ἴδιος ἦταν ἓνας ἀπ' τοὺς ἰδρυτὲς καὶ κύριους συνεργάτες τῆς «Ἐβδομαδιαίας Πολιτικῆς Ἐπιθεώρησης τοῦ Βερολίνου» (¹), τῆς λεγόμενης Ἱστορικῆς Σχολῆς (²) μιᾶς σχολῆς ποῦ ζοῦσε μὲ

1) Politisches Wochenblatt. Ἦταν ἡ συντηρητικὴ ἐφημερίδα ποῦ εἶχε τὸ μεγαλύτερο κύρος στὴ Γερμανία. Ἐβγαίνει ἀπ' τὸ 1831 ὡς τὸ 1840. (Σημ. Ἀγγλ. Ἔκδ.).

2) Ἀντιδραστικὴ σχολὴ δικαίου στὴ Γερμανία ποῦ βοήθησε στοῦ στέριωμα τῆς πολιτικῆς ἀντίδρασης στὴ χώρα μὲ τὰ φιλολογικὰ της ἔργα, Ὁ Μάρξ δίνει τὸν παρακάτω χαρακτηρισμὸ γι' αὐτὴν τὴ σχολή:

«Μία σχολὴ ποῦ διδάσκει πῶς κάθε κραυγὴ τῶν δουλοπάροικων ἐνάντια στοῦ κνοῦτο εἶναι ἐπαναστατικὴ, ἀφοῦ τὸ κνοῦτο εἶναι πατροπαράδοτο κι ἔχει καθγιαστεί ἀπ' τὰ χρόνια καὶ τὴν ἱστορία...» (Κάρλ Μάρξ: Κριτικὴ τῆς Φιλοσοφίας τοῦ Δικαίου τοῦ Hegel). (Σημ. Ἀγγλ. Ἔκδ.)

τις ιδέες του Bonald, De Maistre, κι άλλων συγγραφέων της πρώτης γενιάς των Γάλλων νομιμοφρόνων (1), κι είχε σκοπό ν' αποκαταστήσει, όσο το δυνατό πιο πλήρεια, τους εύγενείς στην πρώτη τους κοινωνική θέση.

Ο βασιλιάς, σαν πρώτος ευγενής του βασιλείου του, έπρεπε να περιβάλλεται, κατά πρώτο λόγο, από μια λαμπρή αύλη με ισχυρούς ύποτελείς τιμαριούχους: πρίγκιπες, δούκες, κόμητες και κατά δεύτερο λόγο, από πολυάριθμους και πλούσιους παρακατιανούς εύγενείς, να κυβερνάει όπως θέλει αυτός τους άφοσιωμένους του πολίτες (2) και χωρικούς κι έτσι νάναι ο ίδιος, ο άρχηγός μιας ολοκληρωμένης ιεραρχίας από τάξεις ή κάστες, που καθεμιά τους θ' απολάβαινε τα ιδιαίτερα προνόμια της και θα χωριζόταν απ' τις άλλες απ' το σχεδόν άξεπέραστο έμπόδιο της καταγωγής ή μιας καθορισμένης κι άμετάκλητης κοινωνικής θέσης. Ταυτόχρονα όλες αυτές οι κάστες ή «τάξεις του βασιλείου» θα ισορροπούσαν μεταξύ τους στη δύναμη και την έπιρροή τόσο ώραία που θάφηναν στο βασιλιά πλήρεια άνεξαρτησία δράσης—αυτό ήταν το beau ideal (όμορφο (δανικό) που ο Φρειδερίκος Γουλιέλμος ανέλαβε να πραγματοποιήσει και που πασκίζει ακόμα να πραγματοποιήσει τούτη τη στιγμή.

Χρειάστηκε να περάσει πολύς καιρός πριν ή πρωσσική άστική τάξη, που δέν είχε πάρα πολύ μεγάλη πείρα στα θεωρητικά ζητήματα, ν' ανάκαλύψει τον πραγματικό σκοπό στις τάσεις του βασιλιά της. Όσοτοσο εκείνο που ανάκαλυψε παρά πολύ γρήγορα ήταν το γεγονός πως ο βασιλιάς ζητούσε πράγματα που ήταν ολότελα το άν-

1) Legitimistes: "Έτσι είχαν όνομαστεί στη Γαλλία οι όπαδοί της δυναστείας των Βουρβώνων που θεωρούσαν πως ή δυναστεία αυτή ήταν «νόμιμη» σ' αντίθεση με την δυναστεία των Όρλεανιστών, που ύποστήριζαν πως ήταν «μπασταρδη» και πως είχε σφετεριστεί τα νόμιμα δικαιώματα της Βουρβωνικής δυναστείας στο θρόνο της Γαλλίας. Στην πραγματικότητα ή αντίθεση άνάμεσα στις δυό δυναστείες ήταν αντίθεση δυό μεγάλων μερίδων της γαλλικής κοινωνίας. Η δυναστεία των Όρλεανιστών έκπροσωπούσε τα συμφέροντα της άριστοκρατίας του χρήματος και των μεγάλων βιομηχάνων. Η δυναστεία των Βουρβώνων έκπροσωπούσε βασικά τα συμφέροντα των μεγάλων γαιοχτημόνων. Σχετικά βλ. Κάρολ Μάρξ: *18η Μπρυνμάρ του Α. Βοναπάρτη* Έλλ. Μετ. Ν. Β. 1945 και οι *Ταξικοί άγώνες στη Γαλλία* Έλλ. Μετ. Γιάννη Ν. Βιστάκη. (Σημ. τ. Μετ.).

2) Με την έννοια του κατοίκου της πόλης (Σημ. τ. Μετ.).

τίθετο από κείνο που ήθελε αυτή. Μόλις ο θάνατος του πατέρα του έλυσε τα δεσμά του «ταλέντου της εύγλωττίας» του καινούριου βασιλιά, άρχισε να διαλαλεί τις προθέσεις του σ' άμέτρητους λόγους. Καί κάθε λόγος του, κάθε πράξη του, τον αποξένωνε άπ' τις συμπάθειες της μεσαίας τάξης. Δέν θά γνοιαζόταν καί τόσο πολύ γι' αυτό, άν μερικές ώμες καί καταπληκτικές πραγματικότητες δέν τον ανάγκαζαν νά διακόψει τά ποιητικά του όνειρα. 'Αλλοίμονο! Αύτός ό ρωμαντισμός δέν τά καταφέρνει πολύ καλά στους ύπολογισμούς του κι ό φεουδαρχισμός αύτός, άπ' την έποχή του Δόν Κιχώτη, κάνει τον λογαριασμό του πάντα χωρίς τον ξενοδόχο! 'Ο Φρειδερίκος Γουλλιέλμος Δ' συμμεριζόταν πάρα πολύ την καταφρόνια γιά τά μετρητά, που δέν έπαψε ποτέ νά'ναι ή πιό εύγενικιά κληρονομιά γιά τους γιούς των Σταυροφόρων. "Όταν ανέβηκε στο θρόνο, βρήκε ένα πολυέξοδο. άν καί φτωχικά οργανωμένο κυβερνητικό σύστημα κι ένα μέτριο απόθεμα στο δημόσιο ταμείο. Μέσα σέ δυό χρόνια κι ή τελευταία πεντάρα άπ' τό πλεόνασμα (άπό τά δημόσια έσοδα) ξοδεύτηκε σέ γιορτές της αύλης, σέ βασιλικές περιοδείες, σέ γενναϊοδωρίες καί παροχές σ' άπένταρους, άθλητες κι άρπαχτικούς εύγενείς κλπ. κι οί ταχτικοί φόροι δέν ήταν άρκετοί γιά τίς άπαιτήσεις ούτε της αύλης ούτε της κυβέρνησης. 'Ετσι, ή Αυτόο Μεγαλειότης βρέθηκε πολύ γρήγορα, άπ' τη μιά μεριά μπροστά σ' ένα τρομαχτικό έλλειμμα κι άπ' την άλλη, μπροστά σ' ένα νόμο του 1820, που έριζε πώς κάθε καινούργιο δάνειο, ή κάθε αύξηση στη φορολογία, που ύπήρχε ως τότε, ήταν παράνομη άν γινόταν χωρίς την έγκριση της «μελλοντικής 'Αντιπροσωπείας του Λαού». 'Η αντιπροσωπεία αύτη δέν ύπήρχε κι ό καινούργιος βασιλιάς είχε πολύ λιγότερη διάθεση, άπ' ότι κι ό πατέρας του ακόμα, νά τη δημιουργήσει. Μά κι άν είχε αύτη τη διάθεση, ήξερε πώς ή δημόσια γνώμη είχε αλλάξει καταπληκτικά άπ' την έποχή που ανέβηκε στο θρόνο.

Πραγματικά οί μεσαίες τάξεις, που ως ένα βαθμό περιμένανε πώς ό καινούργιος βασιλιάς θά παραχωρούσε άμέσως σύνταγμα, θά κήρυχνε την έλευθερία του τύπου, τά όρκωτά δικαστήρια κτλ. κοντολογής πώς θάπαιρνε ό ίδιος την ήγεσία αύτης της ειρηνικής επανάστασης που είχαν ανάγκη γιά νά πετύχουν την πολιτική έξουσία—άνακαλύψανε την πλάνη τους καί στράφηκαν άγρια ενάντια στο βασιλιά. Στίς έπαρχίες του Ρήνου καί λίγο πολύ σ' όλακερη γενικά την Πρωσία, είχαν τόσο εξαγριωθεί,

πού μιά και δέν είχαν ανθρώπους ικανούς νά τις αντιπροσωπεύσουν στόν τύπο, αποφάσισαν νά φτάσουν σέ μιά συμμαχία μέ τò φιλοσοφικό κόμμα τών ἄκρων πού γι' αὐτό μιλήσαμε παραπάνω. Ὁ καρπὸς τῆς συμμαχίας αὐτῆς ἦταν ἡ *Rhenish Gazette* (1) τῆς Κολώνιας, μιά ἔφημερίδα πού παύτηκε ὕστερ' ἀπὸ μιά ζωὴ δεκαπέντε μηνῶν, μὰ πού ἀποτελεῖ τὴν ἀρχὴ τοῦ σύγχρονου τύπου στὴ Γερμανία. Αὐτὸ ἔγινε στὰ 1842.

Ὁ φτωχὸς βασιλιάς, πού οἱ οἰκονομικὲς του δυσκολίες ἀποτελοῦσαν τὴν πιδ πικρὴ σάτιρα γιὰ τὶς μεμεισιωνικὲς του κλίσεις, ἀνακάλυψε πολὺ γρήγορα πὼς δὲ θὰ μπορούσε νά συνεχίσει τὴ βασιλεία του ἂν δέν ἔκανε μερικὲς ἐλαφρὲς παραχωρήσεις στὶς λαϊκὲς κραυγὲς γιὰ κεῖνην τὴν «Ἀντιπροσωπεῖα τοῦ λαοῦ» πού, σάν τὸ τελευταῖο ἀπομεινάρι ἀπ' τὶς ἀπὸ καιρὸ ξεχασμένες ὑποσχέσεις τοῦ 1813 καὶ 1815, είχαν ἐνσωματώσει στὸ νόμο τοῦ 1820. Εἶχε λοιπὸν τὸν τρόπο πού θὰ προκαλοῦσε τὶς λιγότερες ἀντιρρήσεις γιὰ νά ἱκανοποιήσει τὸν ἐνοχλητικὸν αὐτὸ κόσμον συγκαλῶντας σὲ συνεδρίαση τὶς Μόνιμες Ἐπιτροπὲς ἀπ' τὶς Ἐπαρχιακὲς Διαιτες. Οἱ Ἐπαρχιακὲς Διαιτες είχαν ἰδρυθεῖ στὰ 1823. Ἀποτελοῦνταν γιὰ κάθε μιά ἀπ' τὶς ὀχτὼ ἐπαρχίες τοῦ βασιλείου 1) Ἀπ' τὴν ἀνώτερη ἀριστοκρατία, τὶς πρώην δυναστικὲς οἰκογένειες τῆς γερμανικῆς αὐτοκρατορίας, πού οἱ ἀρχηγοὶ τους ἦταν μέλη τῆς Διαιτας ἀπὸ κληρονομικὸ δικαίωμα. 2) Ἀπ' τοὺς ἐκπρόσωπους τῶν ἱπποτῶν ἢ τῶν κατώτερων εὐγενῶν. 3) Ἀπ' τοὺς ἀντιπρόσωπους τῶν πόλεων καὶ 4) ἀπ' τοὺς ἀντιπρόσωπους τῶν χωρικῶν ἢ τῆς τάξης τῶν μικροκαλλιεργητῶν. Τὸ σύνολο ἦταν ρυθμισμένο κατὰ τέτοιον τρόπο πού σὲ κάθε ἐπαρχία οἱ δυὸ μερίδες τῆς ἀριστοκρατίας είχαν πάντα τὴν πλειοψηφία στὴ Διαιτα. Καθεμιά ἀπ' τὶς ὀχτὼ Ἐπαρχιακὲς αὐτὲς Διαιτες ἐβγαζε μιά Ἐπιτροπὴ καὶ τὶς ὀχτὼ αὐτὲς ἐπιτροπὲς τὶς καλοῦσαν τώρα στὸ Βερολίνο γιὰ ν' ἀποτελέσουν τὴν Ἀντιπροσωπευτικὴ Συνέλευση μέ σκοπὸ νά ψηφίσει τὸ πολυπόθητο δάνειο. Δηλώθηκε πὼς τὸ Δημόσιο Ταμεῖο ἦταν γιομάτο καὶ πὼς

1) Die Rheinische Zeitung (Ἐφημερίδα τοῦ Ρήνου). Τὸ ὄργανο πού ἰδρύθηκε ἀπὸ τὴ Φιλελεύθερη ἀστική τάξη τοῦ Ρήνου, ἐβγαίνει στὴν Κολωνία ἀπ' τὸ 1842 ὡς τὸ 1843. Ὁ Μάρξ ἦταν ἓνας ἀπ' τοὺς κύριους συνεργάτες τῆς. Ἀπ' τὶς 15 Ὀκτώβρη τοῦ 1842 ὁ Μάρξ ἔγινε ἀρχισυντάκτης τῆς ἐφημερίδας αὐτῆς καὶ κάτω ἀπὸ τὴ διεύθυνσή του ἔγινε ἐπαναστατικὴ. Στὶς ἀρχὲς τοῦ 1843 ἡ ἐφημερίδα παύτηκε ἀπ' τὴν κυβέρνησι (Σημ. Ἀγγλ. Ἐκδ.).

τό δάνειο χρειαζόταν όχι για τρέχουσες ανάγκες, μά για να κατασκευαστεί ένας κρατικός σιδηρόδρομος. Όσοσο οι Ένωμένες Έπιτροπές απάντησαν στο βασιλιά με μία κατηγορηματικήν άρνηση, δηλώνοντας πως ήταν αναρμόδιες να ενεργήσουν σαν αντιπρόσωποι του λαού και κάλεσαν την Αυτό του Μεγαλειότητα να εκπληρώσει την υποσχηση για αντιπροσωπευτικό σύνταγμα που έδωσε ο πατέρας του, όταν είχε ανάγκη απ' τη βοήθεια του λαού ενάντια στον Ναπολέοντα.

Οι συνεδριάσεις των Ένωμένων Έπιτροπών αποδείχανε πως το πνεύμα της αντιπολίτευσης δεν περιοριζόταν πιά μόνο στην αστική τάξη. Μία μερίδα απ' τους αγρότες είχε συνταχθεί με την αστική τάξη και πολλοί εύγενείς, που έκμεταλλεύονταν οι ίδιοι τὰ υποστατικά τους κι έμπορευονταν δημητριακά, μαλλί, οίνοπνευματώδη και λινάρι, αξιώνοντας τις ίδιες έγγυήσεις αντίκρυ στην άπολυταρχία, τη γραφειοκρατία και τη φεουδαρχική παλινόρθωση, έκδηλώθηκαν ενάντια στην παραχώρηση αντιπροσωπευτικού συντάγματος. Το σχέδιο του βασιλιά άπότυχε όλοφάνερα. Δεν πήρε χρήματα κι αύξησε τη δύναμη της αντιπολίτευσης. Οι κατοπινές συνεδριάσεις που πραγματοποιήσαν οι ίδιες οι Έπαρχιακές Δίαιτες στάθηκαν ακόμα πιο άτυχες για τό βασιλιά. Όλες τους ζητήσανε μεταρρυθμίσεις, την έκπλήρωση των υποσχέσεων που είχαν δοθεί στα 1813 και 1815 για τό σύνταγμα και την έλευθερία του τύπου. (1). Οι αποφάσεις πάνω σ' αυτό τό ζήτημα, που πήραν μερικές απ' τις Δίαιτες, ήταν διατυπωμένες άρκετά άνευλαβικά κι οι κακόκεφες άπαντήσεις του έρεθισμένου βασιλιά έκαμαν τό κακό ακόμα μεγαλύτερο.

Στό μεταξύ οι χρηματικές δυσκολίες της κυβέρνησης δλο και μεγάλωναν. Για κάμποσον καιρό οι περικοπές στις πιστώσεις που προορίζονταν για τις δημόσιες υπηρεσίες, οι δόλιες δοσοληψίες με την «Seehandlung» (Τράπεζα του Πρωσσικού Κράτους) ένα έμπορικό ίδρυμα που κερδοσκοπούσε κι έμπορευόταν για λογαριασμό και με κίνδυνο του κράτους, που κάμποσον καιρό από τότε κι ύστερα ένεργοθσε σά χρηματομεσίτης του, ήταν άρκετά για να κρατήσουν τὰ προσχήματα. Η αύξηση στην έκδοση του κρατικού χαρτονομίσματος έξωσε μερικά έσοδα και τό

1) Οι υποσχέσεις αυτές δόθηκαν απ' το βασιλιά της Πρωσίας στους ύπηκόους του στη διάρκεια του πολέμου ενόντια στο Ναπολέοντα. (Σημ. τ. Άγγ. "Εκδ.).

μυστικό γενικά κρατήθηκε πολύ καλά. Μά δλ' αὐτά τὰ τεχνάσματα ἐξαντλήθηκαν πολύ γρήγορα. Τότε, ἔβαλαν σ' ἐφαρμογὴ ἓνα ἄλλο σχέδιο: τὴν ἱδρυση μιᾶς τράπεζας, πού τὸ κεφάλαιό της θὰ τὸ κατέβαλε σ' ἓνα μέρος τὸ κράτος καὶ τὸ ἄλλο ἰδιῶτες μέτοχοι. Τὴν ἀνώτατη διοίκησι θὰ τὴν εἶχε τὸ κράτος, σὲ τρόπο πού νὰ μπορεῖ ἡ κυβέρνησι νὰ τραβάει ἀπ' τὰ κεφάλαια τῆς τράπεζας αὐτῆς μεγάλα ποσὰ κι ἔτσι νὰ ἐπαναλάβει τίς ἴδιες δόλιες δοσολοφίες πού δὲ μπορούσε πιά νὰ συνεχίσει μὲ τὴν «Seehandlung». Ὅπως ἦταν ὅμως φυσικό, δὲν βρλοκονταν κεφαλαιοῦχοι πού θὰ δίνανε τὰ λεφτὰ τους κάτω ἀπ' αὐτοὺς τοὺς ὅρους. Τὸ καταστατικό τῆς Τράπεζας ἔπρεπε νὰ τροποποιηθεῖ καὶ νὰ δοθοῦν ἐγγυήσεις γιὰ τὴν περιουσία τῶν μετόχων ἀπὸ τίς ἀρπαγές τοῦ δημόσιου Ταμείου, προτοῦ ἀρχίσουν οἱ ἐγγραφές γιὰ μετοχές. Ἔτσι, ἀφοῦ ἀπότυχε καὶ τὸ σχέδιο αὐτό, δὲν ἔμενε παρά νὰ προσπαθήσουν νὰ κάμουν κάποιο δάνειο—ἂν βέβαια θὰ βρῖσκονταν κεφαλαιοῦχοι πού θὰ δέχονταν νὰ δανείσουν τὰ μετρητὰ τους χωρὶς ν' ἀπαιτήσουν τὴν ἄδεια καὶ τὴν ἐγγύησι τῆς μυστηριώδικης ἐκείνης μελλοντικῆς «Ἀντιπροσωπείας τοῦ Λαοῦ». Ἀποτάνθηκαν στὸ Ρότσιλντ καὶ κεῖνος τοὺς δῆλωσέ πῶς ἂν τὸ δάνειο τὸ ἐγγυόταν ἡ «Ἀντιπροσωπεία τοῦ Λαοῦ» θὰ καταπιανόταν ἀμέσως μὲ τὸ ζήτημα—ἂν ὄχι, δὲ θὰ μπορούσε νὰ χεὶ καμιάν ἀνάμιξι σ' αὐτὴν τῇ δοσοληψίᾳ.

Ἔτσι, κάθε ἐλπίδα νὰ βροῦν χρήματα διαλύθηκε καὶ δὲν ὑπῆρχε καμμιά δυνατότητα νὰ ξεφύγουν τῇ μοιραίᾳ «Ἀντιπροσωπεία τοῦ Λαοῦ» Ἡ ἄρνησι τοῦ Ρότσιλντ ἔγινε γνωστὴ τὸ φθινόπωρο τοῦ 1846 καὶ τὸν ἐπόμενο χρόνο, τὸ Φλεβάρη, ὁ βασιλιάς κάλεσε σὲ κοινὴ συνεδρίασι καὶ τίς ὀχτῶ Ἐπαρχιακές Δίαιτες στὸ Βερολίνο, συγκροτώντας μ' αὐτές μιὰ «Ἐνωμένη Δίαιτα». Ἡ Δίαιτα αὕτη, σὲ περίπτωσι ἀνάγκης θάκανε τὸ ἔργο πού ἀπαιτοῦσε ὁ νόμος τοῦ 1820. Θὰ ψήφιζε δάνεια καὶ θ' αὐξάνει τοὺς φόρους, μὰ περ' ἀπ' αὐτὸ δὲν θάχε κανένα ἄλλο δικαίωμα. Στὰ γενικά νομοθετικά ζητήματα ἡ φωνὴ της θάχε μονάχα συμβουλευτικὸ χαρακτήρα. Θὰ συνερχόταν ὄχι σὲ τακτές περιόδους, παρά μονάχα διὰν ἔθαρσε στὸ βασιλιά. Καὶ δὲν θὰ συζητοῦσε τίποτε παρά πάνω ἀπὸ ὅσα ζητήματα θάρεσε στὴν κυβέρνησι νὰ θέσει ὑπόψιν της. Φυσικά, τὰ μέλη της δὲν ἦταν καθόλου ἱκανοποιημένα ἀπ' τὸ ρόλο πού τοὺς ζητοῦσαν νὰ παίξουν. Ἐπανελάβαν λοιπὸν τίς εὐχές πού ἐκφράσανε διὰν συνῆλθαν στίς ἐπαρ-

χιακές συνελεύσεις κι οι σχέσεις, ανάμεσα σ' αυτά και την κυβέρνηση, πολύ γρήγορα εντάθηκαν κι όταν τους ζητήθηκε τὸ δάνειο καὶ πάλι δηλώθηκε πὼς τὸ χρειάζονταν γιὰ τὸ σιδηρόδρομο, ἀρνήθηκαν ξανά νά τὸ χορηγήσουν.

Ἡ ψήφος αὐτὴ ἔφερε πολὺ γρήγορα τὸ τέλος τῆς συνόδου τῆς. Ὁ βασιλιάς, ὅλο καὶ πιὸ πολὺ ἐρεθισμένος, τοὺς διέλυσε μὲ μιὰ κατσάδα, μὰ ἔμεινε πάλι χωρὶς χρήματα. Καὶ πραγματικά, εἶχε κάθε λόγο ν' ἀνησυχεῖ γιὰ τὴ θέση του, βλέποντας πὼς ἡ Φιλελεύθερη Λίγκα, μ' ἐπικεφαλῆς τὶς μεσαῖες τάξεις, ποὺ περιλάβαινε μιὰ μεγάλη μερίδα τῶν κατώτερων εὐγενῶν καθὼς κι ὄλους ὅσοι ἦταν κατὰ κάποιον τρόπο δυσαρεστημένοι κι εἶχαν συγκεντρωθεῖ στὰ διάφορα στρώματα τῶν κατώτερων τάξεων, ἦταν ἀποφασισμένη ν' ἀποχτήσῃ ἐκεῖνο ποὺ ἠθελε. Μάταια ὁ βασιλιάς δήλωσε στὸν ἐναρκτήριο λόγο, πὼς ποτέ, μὰ ποτέ δὲν θὰ παραχωροῦσε σύνταγμα μὲ τὴ σύγχρονη ἔννοια τῆς λέξης. Ἡ Φιλελεύθερη Λίγκα ἐπέμενε γι' αὐτὸ τὸ σύγχρονο, ἀντιφεουδαρχικὸ, ἀντιπροσωπευτικὸ σύνταγμα, μὲ ὅλα τὰ συνακόλουθα του: Ἐλευθερία τοῦ λόγου, ὀρκωτὰ δικαστήρια, τονίζοντας πὼς πρὶν τὰ κάμει δὲν θάδινε οὔτε τσακιστὴ πεντάρα. Ὅμως ἕνα πράγμα ἦταν ὀλοφάνερο: πὼς ἡ κατάσταση δὲν μπορούσε νὰ τραβήξῃ γιὰ πολὺ ἔτσι καὶ πὼς ἢ τὸ ἕνα μέρος πρέπει νὰ ὑποχωρήσῃ ἢ θάπρεπε ν' ἀκολουθήσῃ μιὰ ρήξη, ἕνας αἱματηρὸς ἀγώνας. Οἱ μεσαῖες τάξεις καταλάβαιναν πὼς βρίσκονταν στὶς παραμονές μιᾶς ἐπανάστασης κι ἐτοιμάζονταν γι' αὐτό. Ζητοῦσαν νὰ πετύχουν, μὲ κάθε δυνατό μέσο, τὴν ὑποστήριξη τῆς ἐργατικῆς τάξης τῶν πόλεων καὶ τῶν χωρικῶν στ' ἀγροτικὰ διαμερίσματα. Κι εἶναι πασίγνωστο πὼς κοντὰ στὸ τέλος τοῦ 1847 ζήτημα εἶναι ἀν ὑπῆρχε ἔστω κι ἕνας ἀπ' τοὺς κυριώτερους πολιτικούς τῆς ἀστικῆς τάξης, ποὺ νὰ μὴν δήλωνε πὼς ἦταν «σοσιαλιστὴς» γιὰ νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴ συμπάθεια τῆς προλεταριακῆς τάξης. Σὲ λίγο θὰ δοῦμε τοὺς «σοσιαλιστὲς» αὐτοὺς στὴν πράξη.

Ἡ προθυμία αὐτὴ τῆς πρωτοπόρας ἀστικῆς τάξης νὰ υἱοθετήσῃ τουλάχιστο τὴν ἐξωτερικὴ ἐμφάνιση τοῦ σοσιαλισμοῦ, εἶχε τὴν αἰτία τῆς σὲ μιὰ μεγάλη ἀλλαγὴ ποὺ ἔγινε στὶς ἐργατικὲς τάξεις τῆς Γερμανίας. Ἀπ' τὸ 1840 ἀκόμα καὶ δῶθε, ὑπῆρχε στὴ Γερμανία μιὰ μερίδα ἀπὸ ἐργάτες ποὺ ταξιδεύοντας στὴ Γαλλία καὶ στὴν Ἑλβετία, εἶχε λίγο πολὺ διαποτιστεῖ ἀπ' τὶς χοντροκομμένες σοσιαλιστικὲς καὶ κομμουνιστικὲς ἰδέες ποὺ ἐπικρατοῦσαν

έκείνην τὴν ἐποχὴ ἀνάμεσα στοὺς Γάλλους ἐργάτες. Ἡ ὄλο καὶ πιδ μεγάλη προσοχὴ ποὺ ἔδιναν σὲ παρόμοιους ἰδέες στὴ Γαλλία, ἀπ' τὸ 1840, ἔκαμε καὶ στὴ Γερμανία τὸ σοσιαλισμὸ καὶ τὸν κομμουνισμὸ τῆς μόδας κι ἔτσι ἀπ' τὸ 1843 κιόλας, ὅλες οἱ ἐφημερίδες ἦταν γιομάτες μὲ συζητήσεις πάνω στὰ κοινωνικὰ ζητήματα. Πολὺ γρήγορα σχηματίστηκε μιὰ Σχολὴ Σοσιαλιστῶν στὴ Γερμανία, ποὺ διακρινόταν πιδ πολὺ γιὰ τὴ σκοτεινότητά παρὰ γιὰ τὸ νεωτερισμὸ τῶν ἰδεῶν της.

Οἱ κύριες προσπάθειές της στρέφονταν στὸ νὰ μεταφράζει τίς φουριεριστικές ⁽¹⁾ καὶ σαινσιμονιστι-

1) Οἱ θεωρίες τοῦ Γάλλου οὐτοπιστῆ σοσιαλιστῆ Charles Fourier (Σάρλ Φουριέ, 1772—1837) Ὁ Φουριέ μαζὶ μὲ τὸν Σαιν—Σιμόν θεωρεῖται ἀπὸ τοὺς σπουδαιότερους Γάλλους οὐτοπικοὺς σοσιαλιστές. Ἡ φιλοσοφία τοῦ Fourier εἶναι μεταφυσική. Ἡ θεωρία του, ποὺ τὴν ὀνόμασε «θεωρία τῶν τεσσάρων κινήσεων» παραδέχεται τρία αἰώνια στοιχεῖα : τὸ Θεό, τὴν ὕλη, τὴ μαθηματικὴ τάξη καὶ ἀκόμα μιὰ τέταρτη κίνηση τὴν «παγκόσμια» κίνηση τοῦ ζωικοῦ, ὀργανικοῦ καὶ ὕλικοῦ στοιχείου. Ἐνῶ ὅμως οἱ φιλοσοφικὲς του ἰδέες δὲν εἶναι καθόλου σοβαρές, ἡ κριτικὴ ποὺ κάνει γιὰ τὴν οικονομικὴ διάρθρωση τῆς νεώτερης κοινωνίας, εἶναι ἄρκετὰ αξιόλογη. Ὁ Φ. μπόρεσε νὰ διακρίνει τὴν ἀναρχία ποὺ ἐπικρατεῖ στὴν οἰκονομία μὲ τὸ συναγωνισμὸ καὶ τὴν ἐκμετάλλευση. Τονίζει τὸν παρασιτικὸ χαραχτῆρα τοῦ ἐμπορίου ποὺ μεσολαβεῖ ἀνάμεσα στὸν παραγωγὸ καὶ τὸν καταναλωτὴ καθὼς καὶ τοῦ χρηματιστηρίου καὶ ὑπογραμμίζει τὴν ἐξάρτηση τῶν κυβερνήσεων ἀπ' τὸ κεφάλαιο. Ὁ Φ. διέκρινε ἀκόμα καὶ τὴν τάση ποὺ ἔχει ἡ νεώτερη κεφαλαιοκρατικὴ οἰκονομία γιὰ τὸ σύστημα τῶν μονοπωλίων καὶ γιὰ ἕναν καινούριο «ἐμπορικὸ φεουδαλισμὸ», ποὺ ἀντικατασταίνει τὴν παλιὰ ἀριστοκρατία τοῦ αἵματος. Ἐπίσης ὁ Φ. μάντεψε κάπως ἄδριστα πρὶν ἀπ' τὸ Μάρξ καὶ τὸν Ἐνγκελς τὸν οἰκονομικὸ καθορισμὸ τῆς κοινωνίας καὶ τοῦ κράτους. Χτυπάει τὴν τάση γιὰ θρησκευτικὲς, φιλοσοφικὲς καὶ πολιτικὲς συζητήσεις καὶ περιπαίζει τὴ συζήτηση γιὰ τὴν κυριαρχία, τοῦ λαοῦ αὐτοῦ τοῦ «κυρίαρχου» ποὺ δὲν ἔχει ψωμὶ καὶ ρούχα». Σημαντικὴ ἐπίσης εἶναι ἡ κριτικὴ του γιὰ τὴν οἰκογένεια καὶ τὸ γάμο, ποὺ τὸν θεωρεῖ οἰκονομικὴ ἐπιχείρηση καὶ ζητᾷ τὴ χειραφέτηση τῆς γυναίκας, ποὺ ὥστόσο τὴν σκλαβιά της δὲν τὴν ἀποδίνει σὲ οἰκονομικὰ αἴτια, μᾶστον ἰσλαμισμὸ καὶ τὸν καθολικισμὸ.

Ἐνῶ ὅμως ἡ κριτικὴ του γιὰ τὴν κοινωνία καὶ τὴν οικονομικὴ της διάρθρωση παρουσιάζει ἀξιόλογα στοιχεῖα, ἂν καὶ δὲν προχωρεῖ ὡς τὸ βάθος τῶν προβλημάτων, ὡς τὴ ρίζα τοῦ κακοῦ, ὁ τρόπος ποὺ φαντάζεται τὴν ἀνόρθωσή της καὶ τὴ θεραπείά τῶν κακῶν της εἶναι πέρα ὡς πέρα οὐτοπικός, βρίσκεται δηλαδὴ ἔξω ἀπὸ κάθε ἀντικειμενικὴ πραγματικότητα. Ὁ Φ. φανταζόταν ὅτι ἡ κοινωνία μπορεῖ ν' ἀνορθωθεῖ μὲ βάση τὴν ἐργασία γίνεῖ ἡ ἐναρμόνιση τῶν ἀνθρώπων ἐνστίχτων μὲ τὴν ἱκανοποίησή τους. Γιὰ τοῦτο πρότεινε τὴν παρακάτω ὁργάνωση τῆς κοινωνίας.

Κάθε ἐπάγγελμα νὰ ὁργανωθεῖ σὲ μιὰ συνεργατικὴ ποὺ σκο-

κές (!) κι άλλες γαλλικές θεωρίες στη δυσκολονόητη γλώσσα της γερμανικής φιλοσοφίας. 'Η γερμανική Κομμουνιστική σχολή, δλότελα διαφορετική απ' την αΐρεση αυτή, σχηματίστηκε την ίδια πάνω κάτω εποχή.

Στά 1845 έγιναν στη Σιλεσία οι ταραχές των ύφα-

πός της θάταν : 1) η ωφέλιμη παραγωγή, 2) η παραγωγή αυτή θα ρυθμιζόταν απ' την κατανάλωση που θάταν δουλειά της συνεργατικής 3) η διανομή. Αυτή θα γινόταν από μεγάλες αποθήκες. 'Εννοείται πως προτείνει την κατόργηση της ιδιοκτησίας, δέχεται όμως μια μικρή ιδιοκτησία για να κεντρίζει την άμύλλα, Στο σύστημα αυτό οι άνθρωποι χωρίζονται σε φάλαγγες. Κάθε φάλαγγα θ' αποτελειται από 1600 άτομα και θα μένουν σε μεγάλα οικήματα με δ-λες τις ανέσεις. Τα οικήματα αυτά, τα δνόμασε απ' τη λέξη φάλαγγα, φαλανστήρια. Οι φάλαγγες αυτές θα ένωνταν στο τέλος σ' ένα παγκόσμιο κράτος που κέντρο του θάταν η Κωνσταντινούπολη (!) και θα διευθυνόταν από ένα «δμνίαρχο» (η λέξη παράγεται από το omnes=δλοι και άρχω). 'Ο Φ. για να έφαρμόσει το σύστημα του ζήτησε την ένισχυση των πλουσίων ! 'Ετσι δημοσίευσε μια άγγελία στις έφημεριδες και ζητούσε έναν κεφαλαιούχο που θα του έδινε ένα έκατομύριο πράγκα για να ίδρύσει την πρώτη δοκιμαστική φάλαγγα και το πρώτο φαλανστήριο (!) Δέκα δλάκερα χρόνια κάθε μεσημέρι περίμενε στο σπίτι του τον άνθρωπο που θα του πήγαινε τα χρήματα ! Στο τέλος πέθανε χωρίς να έφωτιστεί ποτέ ο κεφαλαιούχος που θα βοηθούσε το Φουριέ ν' αναμορφώσει, σύμφωνα με τις θεωρίες του, την κοινωνία ! (Σημ. τ. Μετ.).

1) Σαινομοιτισμός : η θεωρία του επίσης γάλλου ούτοπιστή σοσιαλιστή κόμη Claude—Henri de Saint—Simon (1760—1825). 'Ο Σαιν—Σιμόν καταγόταν από παλιά οικογένεια εύγενών. 'Όμως στην πραγματικότητα ήταν γέννημα της Μεγάλης Γαλλικής Έπανάστασης. Πραγματικά όταν ξέσπασε η μεγάλη αυτή άστική επανάσταση ο Saint Simon ήταν μόλις τριάντα χρονών. 'Η επανάσταση αυτή ήταν η νίκη της τρίτης τάξης, δηλαδή της μεγάλης μάζας του έθνους, που εργαζόταν στην παραγωγή και το εμπόριο κάτω απ' τις διαταγές της παρασιτικής τάξης, δηλαδή της άριστοκρατίας και του κλήρου. 'Η νίκη όμως της τρίτης τάξης αποδείχτηκε πολύ γρήγορα πως δέν ήταν παρά η νίκη μιας μερίδας της τάξης αυτής που η κυριαρχία της άσπτύχτηκε πολύ γρήγορα, ακόμα πιο πέρα με την έκμετάλλευση του κράτους και του λαού. 'Ετσι πολύ γρήγορα οι άλλες μερίδες της τρίτης τάξης στράφηκαν ενάντια της. Στο μυαλό του Saint—Simon η αντίθεση αυτή μιας μερίδας της τρίτης τάξης ενάντια στη μερίδα της ίδιας τάξης που σφετερίστηκε την έξουσία, πήρε την μορφή της αντίθεσης ανάμεσα στους «εργαζόμενους» και το «παράσιτο». 'Ετσι ο Saint—Simon πρότεινε, για να εξαφανιστεί η αντίθεση αυτή, μιαν άλλη ήγεςία της κοινωνίας, την ήγεςία της έπιστήμης και της βιομηχανίας που θ' αποτελούσε ένα καινούριο θρησκευτικό δεισμό, ένα «καινούριο χριστιανισμό». Στο καινούριο αυτό σύστημα, που έπικεφαλής του θα βρίσκονταν οι άστοι, οι τραπεζίτες, οι έργοστασιάρχες και οι έμποροι δλοι οι άνθρωποι θα εργάζονταν. 'Όπως ο Fourier έτσι κι ο Saint—Simon πέφτει στην ούτοπία. Γιατί ο Σαιν Σιμόν δέν κατάφερε να διακρίνει το πραγματικό βάθος της κοινωνικής αντί-

ντουργών, πού τις ἀκολούθησε ἡ ἐξέγερση τῶν μπασμαδόρων (¹) στὴν Πράγα. Οἱ ξεσηκωμοὶ αὐτοί, πού πνίγηκαν μὲ σκληρότητα, ξεσηκωμοὶ ἐργατῶν, ὄχι ἐνάντια στὴν κυβέρνηση μὰ ἐνάντια στοὺς ἐργοδότες τους, δημιούργησαν βαθειὰ αἰσθήση κι ἔδωσαν μιὰ καινούργιαν ὠθηση στὴ σοσιαλιστικὴ καὶ κομμουνιστικὴ προπαγάνδα ἀνάμεσα στοὺς ἐργαζόμενους. Τὸ ἴδιο ἔγινε καὶ μὲ τις ταραχὲς γιὰ τὸ ψωμί στὴν πείνα τοῦ 1847. Κοντολογίης, ὅπως ἡ Συνταγματικὴ Ἀντιπολίτευση συγκέντρωνε γύρω ἀπ' τὴ σημαία της τὴ μεγάλη μάζα τῶν τάξεων πού εἶχαν ἰδιοχτησία (ἔξω ἀπ' τοὺς μεγάλους φεουδάρχες γαιοχτήμονες), ἔτσι κι οἱ ἐργατικὲς τάξεις, στίς μεγάλες πόλεις, ἀποβλέπανε γιὰ τὴ χειραφέτησή τους, στίς σοσιαλιστικὲς καὶ κομμουνιστικὲς θεωρίες, ἀν καὶ κάτω ἀπ' τοὺς νόμους γιὰ τὸν τύπο δὲν μπορούσαν νὰ μαθαίνουν καὶ μεγάλα πράγματα γιὰ τις θεωρίες αὐτές. Δὲν θὰ πρέπει λοιπὸν νὰ περιμένει κανένας πὼς θὰ μπορούσαν νὰ χουν πολὺ ξεκαθαρισμένες ἰδέες γιὰ τὸ τί ζητοῦσαν—τὸ μόνον πού ἤξεραν ἦταν πὼς τὸ πρόγραμμα τῆς συνταγματικῆς ἀστικῆς τάξης δὲν περιλάβαινε ὅλα ὅσα ζητοῦσαν καὶ πὼς οἱ ἀνάγκες τους δὲν βρίσκονταν μὲ κανέναν τρόπο στὴ συνταγματικὴ σφαῖρα τῶν ἰδεῶν.

Δὲν ὑπῆρχε τότε ξεχωριστὸ δημοκρατικὸ κόμμα στὴ Γερμανία. Οἱ ἄνθρωποι ἦταν ἢ συνταγματικοὶ μοναρχικοὶ ἢ λίγο πολὺ ξεκάθαρα σοσιαλιστές ἢ κομμουνιστές.

Μὲ τέτοια στοιχεῖα κι ἡ παραμικρὴ σύγκρουση θάπρεπε νὰ φέρει μιὰ μεγάλη ἐπανάσταση. Ἐνῶ οἱ ἀνώτεροι εὐγενεῖς κι οἱ παλιότεροι πολιτικοὶ καὶ στρατιωτικοὶ ἀξιωματοῦχοι ἦταν οἱ μόνον σίγουροι ὑποστηρικτὲς τοῦ συστήματος πού ὑπῆρχε· ἐνῶ οἱ κατώτεροι εὐγενεῖς, οἱ μεσαῖες ἐμπορικὲς τάξεις, τὰ πανεπιστήμια, οἱ δάσκαλοι κάθε βαθμοῦ, κι ἀκόμα ἓνα μέρος ἀπ' τοὺς κατώτερους

θεσης. Αὐτὸ ὀφείλεται καὶ στοῦ γεγονότος πὼς οἱ παραγωγικὲς σχέσεις βρίσκονταν στὸ στάδιο ἐκεῖνο πού μόνον τότες ἄρχιζε νὰ δημιουργεῖται ἡ ἀντίθεση ἀνάμεσα στὸ προλεταριάτο καὶ τὴν ἀστικὴ τάξη.

Ὁ Ἐνγκελς ἀναλύνοντας τις θεωρίες τοῦ οὐτοπικοῦ σοσιαλισμοῦ δίδει μιὰ βαθειὰ κριτικὴ ἀνάλυση τῶν θεωριῶν τοῦ Saint-Simon καὶ τοῦ Fourier στὸ πρῶτο κεφάλαιο τοῦ III μέρους τοῦ διήγηματός του: Ἀντί-Νιτςινγκ καὶ στὸ ἔργο του: *Οὐτοπικὸς καὶ Ἐπιστημονικὸς Σοσιαλισμός*. (Σημ. τ. Μετ.).

1) Μπασμαδόροι (τυποβαφεῖς) λέγονται οἱ ἐργάτες πού ἀσχολοῦνται μὲ τὴ τυποζωγραφικὴ τῶν τσιτιῶν πού λέμε imprimé. (Σημ. τ. Μετ.).

βαθμούχους τῆς γραφειοκρατίας καὶ τοὺς ἀξιωματικοὺς τοῦ στρατοῦ, εἶχαν ὅλοι ἐνωθεῖ ἐνάντια στὴν κυβέρνησιν· ἐνῶ πίσω ἀπ' αὐτοὺς στέκονταν οἱ δυσαρεστημένες μάζες τῶν χωρικῶν καὶ τῶν προλετάρων τῶν μεγάλων πόλεων, ὑποστηρίζοντας, γιὰ τὴν ὥρα τῆ Φιλελεύθερη ἀντιπολίτευση, μὰ μουρμουρίζοντας κιδόλας παράξενα λόγια γιὰ τὴν ἀνάγκη νὰ πάρουν οἱ ἴδιοι τὴν ὑπόθεσιν στὰ δικά τους χέρια· ἐνῶ ἡ ἀστικὴ τάξη ἦταν ἔτοιμη νὰ ρίξει τὴν κυβέρνησιν κι οἱ προλετάριοι ἐτοιμάζονταν νὰ γκρεμίσουν μὲ τὴ σειρά τους τὴν ἀστικὴ τάξη, ἡ κυβέρνησιν ἐπέμενε ν' ἀκολουθεῖ μιά ταχτικὴ ποῦ δὲ μπορούσε παρὰ νὰ ὀδηγήσῃ σὲ σύγκρουσιν. Στὶς ἀρχὲς τοῦ 1848, ἡ Γερμανία βρισκόταν στὶς παραμονὲς μιᾶς ἐπανάστασης, ἡ ἐπανάστασις αὐτὴ ἦταν σίγουρο πὼς θ' ἀρχόταν, ἀκόμα κι ἂν δὲν τὴν ἐπετάχυνε ἡ γαλλικὴ ἐπανάστασις τοῦ Φλεβάρη (¹).

Στὸ ἐπόμενο ἀρθρο θὰ δοῦμε ποιὲς ἦταν οἱ συνέπειες τῆς Παρισινῆς Ἐπανάστασης γιὰ τὴ Γερμανία.

Λονδίνο, Σεπτέμβρης 1851.

1) Πρόκειται γιὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ Φλεβάρη 1848 ποὺ ἀνέτρεψε τὴ μοναρχία τοῦ Λουδοβίκου Φιλίππου στὴ Γαλλία. (Σημ. τ. Μετ.).

ΤΑ ΑΛΛΑ ΓΕΡΜΑΝΙΚΑ ΚΡΑΤΗ

[New York Daily Tribune 6 Νοέμβριον 1851]

Στὸ τελευταῖο μας ἄρθρο περιοριστήκαμε ἀποκλειστικά σχεδὸν στὸ κράτος ἐκεῖνο, ποῦ ἀπ' τὸ 1840 ὡς τὸ 1848, ἦταν τὸ πιὸ σπουδαῖο στὸ γερμανικὸ κίνημα, δηλαδὴ στὴν Πρωσσία. Ὡστόσο, εἶναι καιρὸς νὰ ρίξουμε μιά γρήγορη ματιά καὶ στ' ἄλλα γερμανικὰ κράτη τῆς ἴδιας περιόδου.

Ὅσον ἀφορᾷ τὰ μικρὰ αὐτὰ κράτη ἀπ' τὴν ἐποχὴ ἀκόμα τῶν ἐπαναστατικῶν κινήματων τοῦ 1830, πέρασαν πέρα γιὰ πέρα κάτω ἀπ' τὴ δικτατορίαν τῆς Διαιτας, δηλαδὴ τῆς Αὐστρίας καὶ τῆς Πρωσίας. Τὰ διάφορα συντάγματα, ποῦ καταρτίστηκαν τόσο σὰν μέσο ἄμυνας ἐναντία στὶς ἀξιώσεις τῶν μεγαλύτερων κρατῶν ὅσο καὶ σὰν ἐξασφάλιση δημοτικότητας στοὺς πρίγκηπες ποῦ τὰ δημιούργησαν καθὼς καὶ ἐνόηται στὶς ἐτερογενεῖς ἐπαρχιακὰς συνελεύσεις ποῦ θεσπίστηκαν ἀπ' τὸ Συνέδριον τῆς Βιέννης χωρὶς κανενὸς εἵδους κατευθυντήρια ἀρχὴ—τὰ συντάγματα αὐτά, ὅσο κι ἂν ἦταν ἀπατηλά, ἀποδείχτηκαν ὥστόσο ἐπικίνδυνα γιὰ τὴν ἐξουσίαν τῶν μικρῶν πρίγκηπων στὰ παραγμένα χρόνια τοῦ 1830 καὶ 1831. Καταργήθηκαν λοιπὸν σχεδὸν ὅλα. Καὶ σ' ὅσα ἀπ' αὐτὰ ἐπιτράπηκε νὰ διατηρηθοῦν, ἦταν λιγότερο ἀπὸ σκιά καὶ χρειάζονταν ἡ πολυλογάδικη αὐτοεναρέσκεια ἐνὸς Welcker, ἐνὸς Rolteck, ἐνὸς Dahlmann, γιὰ νὰ φανταστεῖ κανένας πῶς ἦταν δυνατὸ νὰ βγοῦν ὅποιαδήποτε ἀποτελέσματα ἀπ' τὴν ταπεινὴ κι ἀνακατωμένη μὲ γλοιώδικες κολακεῖες ἀντιπολίτευση ποῦ τοὺς ἐπιτρεπόταν ν' ἀσκοῦν μέσα στὶς ἀνίκανες Βουλὰς τῶν μικρῶν αὐτῶν κρατῶν.

Ἡ πιὸ ἐνεργητικὴ μερίδα τῆς μεσαιας τάξης στὰ μικρότερα αὐτὰ κράτη, πολὺ γρήγορα ὕστερ' ἀπ' τὸ 1840, παρᾶτση ὅλες τῆς τίς ἐλπίδες, ποῦ εἶχε στηρίζει πρωῶτα στὴν ἐξέλιξιν τῶν κοινοβουλευτικῶν κυβερνήσεων στὶς

χώρες αυτές που ήταν ύποτελείς στην Αυστρία και στην Πρωσσία. Πρίν καλά-καλά η άστική τάξη της Πρωσίας κι οι σύμμαχες μ' αυτές τάξεις έκδηλώσουν μία σοβαρή απόφαση ν' αγωνιστούν γιά την κοινοβουλευτική κυβέρνηση στην Πρωσσία κι άμέσως τίς άφησαν νά πάρουν την ήγεςία τοῦ συνταγματικοῦ κινήματος σ' όλα κερη τῇ μὴ Αὐστριακῇ Γερμανίᾳ. Εἶναι γεγονός, πού δέν χωράει πιά καμμιάν άμφισβήτηση, πῶς ὁ πυρήνας τῶν συνταγματικῶν αὐτῶν τῆς Κεντρικῆς Γερμανίας πού άργότερα χωρίστηκαν άπ' τὴν Ἐθνοσυνέλευση τῆς Φρανγκφούρτης καί πού πῆ-ραν τῶνομα κόμμα τοῦ Γκότα, άπ' τὸν τόπο πού συγκροτοῦ-σαν τίς χωριστές τους συνεδριάσεις, μελετοῦσαν πολὺ πρίν άπ' τὸ 1848 ἓνα σχέδιο πού, μὲ μικρές τροποποιήσεις, τὸ πρότειναν στὰ 1849 στοὺς άντιπροσώπους ὀλόκληρης τῆς Γερμανίας. Σκοπός τους ἦταν ὁ ὀλοκληρωτικός άποκλει-σμός τῆς Αὐστρίας άπ' τὴ Γερμανικὴ Ὁμοσπονδία, ἡ ἴδρυση μιᾶς καινούργιας Ὁμοσπονδίας, μὲ καινούργιο βα-σικὸ σύμφωνο καί μὲ μιὰ ὀμοσπονδιακὴ βουλή, κάτω άπ' τὴν προστασία τῆς Πρωσίας καί ἡ ένσωμάτωση τῶν πιὸ άσήμαντων κρατῶν στὰ μεγαλύτερα κράτη. Ὁλ' αὐτὰ θά πραγματοποιιοῦνταν τὴ στιγμή πού ἡ Πρωσσία θάπαιρνε θέση ανάμεσα στὶς συνταγματικές μοναρχίες, θά καθιέ-ρωνε τὴν ἔλευθερία τοῦ τύπου, θ' άποδεχόταν μιὰ πολι-τικὴ ανεξάρτητη άπ' τὴν πολιτικὴ τῆς Ρωσίας καί τῆς Αὐ-στρίας καί θά βοηθοῦσε ἔτσι τοὺς συνταγματικούς, στὰ μικρότερα κράτη, ν' άποχτήσουν πραγματικὸ ἔλεγχο πάνω στὶς κυβερνήσεις τους. Ὁ έφευρέτης αὐτοῦ τοῦ σχήματος ἦταν ὁ καθηγητὴς Gernivus, τῆς Heidelberg (Βάδης). Ἐτσι ἡ χειραφέτηση τῆς πρωσσικῆς άστικῆς τάξης, θάδινε τὸ σύνθημα γιά τὴ χειραφέτησή τῶν μεσαίων τάξεων τῆς Γερ-μανίας γενικά καί γιά μιὰ συμμαχία, ἐπιθετικὴ κι άμυντικὴ, ἐνάντια στὴ Ρωσία καί τὴν Αὐστρία. Γιατί ἡ Αὐστρία ὅπως θά δοῦμε άμέσως τώρα, λογαριαζόταν σάν μιὰ ὀλοτελὰ βάρ-βαρη χώρα καί γι' αὐτὴν πολὺ λίγα πράγματα ἦταν γνωστά κι αὐτὰ τὰ λίγα κάθε ἄλλο παρὰ εὐνοϊκά γιά τοὺς κατοίκους τῆς. Κατὰ συνέπεια, ἡ Αὐστρία δέν λογα-ριαζόταν σάν οὐσιαστικὸ τμήμα τῆς Γερμανίας.

Ὅσο γιά τίς ἄλλες τάξεις τῆς κοινωνίας, στὰ μικρό-τερα κράτη, αυτές παρακολουθοῦσαν, λιγότερο ἢ περισ-σότερο γρήγορα, τὸ ξύπνημα τῶν αντίστοιχων τάξεων στὴν Πρωσσία. Οἱ μαγαζάτορες άγαναχτοῦσαν ὀλοένα καί περισσότερο ἐνάντια στὶς κυβερνήσεις τῶν χωρῶν τους γιά τὴν αύξηση τῆς φορολογίας καί τὸν περιορισμὸ ἐκεί-

νων των πολιτικων τους ψεστοπρονομίων που τους χρησίμευαν για να καυχιούνται σαν σύγκριναν τους εαυτούς τους με τους «δούλους του δεσποτισμοῦ» στην Αυστρία και την Πρωσία. Όμως, δὲν ὑπῆρχε τίποτε ἀκόμα τὸ συγκεκριμένο στὴν ἀντιπολίτευση τους πὺ θά μπορούσε νὰ τοὺς δώσει τὴν ἐτικέττα τοῦ ἀνεξάρτητου κόμματος, τοῦ ξεχωριστοῦ ἀπ' τὴ συνταγματικὴ τοποθέτηση τῆς μεγαλοαστικῆς τάξης. Ἡ δυσφορία μεγάλωνε ἀκόμα κι ἀνάμεσα στοὺς ἀγρότες. Ὡστόσο εἶναι πολὺ καλὰ γνωστὸ πὺς τὸ μέρος αὐτὸ τοῦ λαοῦ, σὲ ἡρεμους κι εἰρηνικοὺς καιροὺς, δὲν διεκδικεῖ ποτὲ τὰ συμφέροντα του καὶ δὲν παίρνει ποτὲ τὴ θέση του σαν ἀνεξάρτητὴ τάξη παρὰ μονάχα στὶς χῶρες ἐκεῖνες πὺ ἔχει καθιερωθεῖ ἡ καθολικὴ ψηφοφορία. Οἱ ἐργατικὲς τάξεις στὴ βιομηχανία καὶ τὰ χειροτεχνικὰ ἐργοστάσια τῶν πόλεων, ἀρχίζαν νὰ μολύνονται μὲ τὸ «δηλητήριο» τοῦ σοσιαλισμοῦ καὶ τοῦ κομμουνισμοῦ. Ἐπειδὴ ὅμως ὑπῆρχαν πολὺ λίγες πόλεις μὲ κάποια σημασία ἔξω ἀπ' τὴν Πρωσία κι ἀκόμα λιγότερες ἐργοστασιακὲς περιοχές, ἐπειδὴ ἔλειπαν τὰ κέντρα δράσης καὶ προπαγάνδας, τὸ κίνημα στὰ μικρότερα κράτη ἦταν ἐξαιρετικὰ ἀργό.

Τόσο στὴν Πρωσία ὅσο καὶ στὰ μικρότερα κράτη, ἡ δυσκολία γιὰ τὴν ἐλεύθερη ἀνάπτυξη μιᾶς ἐλεύθερης πολιτικῆς ἀντιπολίτευσης, δημιούργησε κάτι σὰ θρησκευτικὴ ἀντιπολίτευση στὰ παράλληλα κινήματα τοῦ Γερμανικοῦ Κογκρεγκασιοναλισμοῦ, (Congregationalism) (1). Ἡ ἱστορία μᾶς δίνει ἀπειρα παραδείγματα ὅπου, στὶς χῶρες πὺ ἀπολαβαίνουν τὶς εὐλογίες μιᾶς κρατικῆς ἐκκλησίας κι ὅπου ἡ πολιτικὴ συζήτηση ἱμποδίζεται, ἡ βίβλη ἡ ἀντιπολίτευση κι ἐπικίνδυνη γιὰ τὴν κοσμικὴ ἐξουσία (2), κρύβεται κάτω ἀπ' τὴν πιδ καθγιασμένη καὶ φαεινομενικὰ περισσότερο ἀδιάφορη πάλῃ ἐνάντια στὸν πνευματικὸ δεσποτισμό. Πολλὲς κυβερνήσεις πὺ δὲν θά ἐπιτρέπανε τὴ συζήτηση γιὰ καμμιάν ἀπ' τὶς πράξεις τους, θά δίσταζαν νὰ δημιουργήσουν μάρτυρες καὶ ν' ἀνάψουν τὸ θρησκευτικὸ φανατισμὸ στὶς μάζες. Ἔτσι στὴ Γερμανία, στὰ 1845, σὲ κάθε κράτος ὁ Ρωμαϊκὸς Καθολικισμὸς ἢ ὁ Προτεσταν-

1) Congregationalism : Τὸ σύστημα τῶν ἀνεξάρτητων Ἐκκλησιῶν. Ἡ μορφή τῆς ἐκκλησιαστικῆς διοίκησης πὺ σ' αὐτὴ κάθε ἐκκλησία αὐτοκυβερνιέται καὶ εἶναι ἀνεξάρτητὴ ἀπὸ κάθε ἄλλῃ ἐξουσία. (Σημ. τ. Μετ.).

2) Κοσμικὴ σ' ἀντίθεση μὲ τὸ θρησκευτικὴ. (Σημ. τ. Μετ.).

τισμός ή κι οι δύο μαζί, θεωρούνταν επίσης θρησκείες. Σέ κάθε κράτος, επίσης, ο κλήρος της μιάς ή της άλλης απ' τις Έκκλησίες αυτές ή και των δύο μαζί αποτελούσαν ουσιαστικό τμήμα του γραφειοκρατικού Όργανισμού της κυβέρνησης. Ή Έπίθεση ενάντια στην Προτεσταντική ή την καθολική όρθοδοξία, ή επίθεση ενάντια στο Ιερατείο, σήμαινε έμμεση επίθεση ενάντια στην ίδια την κυβέρνηση. Όσο γιά τους γερμανούς καθολικούς, ή ίδια ή ύπαρξή τους αποτελούσε επίθεση ενάντια στις καθολικές κυβερνήσεις της Γερμανίας, ιδιαίτερα της Αυστρίας και της Βαυαρίας και τέτοια τη θεωρούσαν οι Κυβερνήσεις αυτές. Οι ελεύθεροι Κογκρεγκασιοναλιστές, οι αίρετικοί προτεστάντες, πού έμοιαζαν κάπως μέ τους άγγλους κι άμερικανούς Ένωτικούς (Unitarians) (1) δήλωσαν άνοιχτά την αντίθεση τους μέ τις κληκληρικόφρονες κι άυστηρά όρθόδοξες τάσεις του βασιλιά της Πρωσίας και του εθνουμένου του Έπουργού της Παιδείας και Θρησκευμάτων κ. Eickhorn. Οι δύο καινούργιες αίρέσεις, πού άπλώθηκαν προσωρινά, γρήγορα ή πρώτη ότις καθολικές κι ή δεύτερη ότις προτεσταντικές χώρες, δέν είχαν καμμιά άλλη διαφορά έξω απ' τη διαφορετική μονάχα καταγωγή τους. Όσο γιά τά δόγματά τους συμφωνούσαν άπόλυτα σέ τοúτο τό πολύ σημαντικό σημείο — πώς δλα τά καθορισμένα δόγματα ήταν κούφια. Ή ούσία τους βρισκόταν ίσια-ΐσια στην έλλειψη κάθε προσδιορισμού μέ άκρίβεια. Προφασίζονταν πώς χτίζουν τό μεγάλο αυτό ναό πού κάτω απ' τη στέγη του θά μπορούσαν νά ένωθούν όλοι οι Γερμανοί. Έτσι εκπροσωπούσαν, κάτω άπό θρησκευτική μορφή, μιά άλλη πολιτική ιδέα της στιγμής — την ιδέα της ένότητας της Γερμανίας κι ώστόσο ποτέ δέν μπόρεσαν νά συμφωνήσουν μεταξύ τους.

Ή ιδέα της γερμανικής ένότητας, πού ζητούσαν νά πραγματοποιήσουν οι αίρέσεις πού άναφέραμε παραπάνω, στο θρησκευτικό τουλάχιστο πεδίο, έφευρίσκοντας μιά κοινή θρησκεία γιά όλους τους Γερμανούς, πλάστηκε ειδικά γιά τά ήθη, τά έθιμα και τά γούστα τους — ή ιδέα αυτή ήταν πραγματικά πάρα πολύ άπλωμένη ιδιαίτερα σ'ά μικρότερα κράτη. Άπ' την έποχή ακόμα της διάλυσης της Γερμανικής Αύτοκρατορίας (2) απ' τόν Ναπολέοντα, ή ά-

1) Χριστιανική αίρεση πού άπορρίπτει την ύπραξη της Άγίας Τριάδας. Στην πολιτική πρεσβεύουν την ένότητα. (Σημ. τ. Μετ.).

2) Ή παλιά «Γερμανική αύτοκρατορία» πού ιδρύθηκε στην

ξίωση γιά τήν ένωση όλων τών *disjecta membra* (διασκορπισμένων μελών) τοῦ γερμανικοῦ σώματος ἦταν ἡ γενικώτερη ἐκδήλωση τῆς δυσαρέσκειας ἐνάντια στήν καθιερωμένη τάξη πραγμάτων καί πιά πολύ στά μικρότερα κράτη, ὅπου οἱ μεγάλες δαπάνες γιά τήν ἀυλή, τή διοίκηση, τὸ στρατὸ κοντολογίης, μεγάλωνε τὸ νεκρὸ βάρος πάνω στὴ φορολογία, σ' εὐθύ λόγο μὲ τὴ μικρότητα καί τὴν ἀδυναμία τοῦ κράτους. Ὡστόσο τὸ τί ἔπρεπε νὰ εἶναι ἡ γερμανικὴ αὐτὴ ἐνότητα, σάν θὰ πραγματοποιιοῦταν, ἦταν ἓνα ζήτημα ποῦ σ' αὐτὸ τὰ κόμματα διαφωνοῦσαν. Ἡ ἀστικὴ τάξη ποῦ δὲν ἤθελε καθόλου σοβαρὲς ἐπαναστατικὲς ταραχές, ἱκανοποιόταν μ' αὐτὸ ποῦ ὅπως εἶδαμε θεωροῦσε «πραγματοποιήσιμο», δηλαδὴ μιὰ ένωση ὀλάκερης τῆς Γερμανίας, ἔξω ἀπ' τὴν Αὐστρία, μὲ τὰ πρωτεῖα σὲ μιὰ συνταγματικὴ κυβέρνησις τῆς Πρωσίας. Κι εἶναι βέβαιο, πὼς γιά τὴν ὥρα τίποτ' ἄλλο δὲ μπορούσε νὰ γίνει, χωρὶς νὰ ξεσπάσουν ἐπικίνδυνες θύελλες. Οἱ μαγαζάτορες κι οἱ ἀγρότες, στὸ βαθμὸ ποῦ αὐτοὶ οἱ τελευταῖοι ἐνδιαφερόταν γιά τέτοια ζητήματα, ποτὲ δὲν ἔφτασαν ὡς ἓναν ὀρισμὸ αὐτῆς τῆς γερμανικῆς ἐνότητος ποῦ τόσο θορυβώδικα τὴ ζητοῦσαν. Κάμποσοι ὀνειροπαρμένοι, πιά πολύ ἀντιδραστικοὶ φεουδάρχες, ἐλπίζανε στήν παλινὸρθωση τῆς γερμανικῆς αὐτοκρατορίας. Αἰγυσοὶ ἀμαθεῖς, *soidisant* (αὐτοκαλούμενοι) ριζοσπαστικοί, ποῦ θαυμάζανε τοὺς Ἐλβετικούς θεσμοὺς, ποῦ ὥστόσο δὲν εἶχαν ἀκόμα δοκιμάσει τὴν ἐφαρμογὴ τοὺς στὴν πράξη, ποῦ τόσο κωμικὰ τοὺς ἔβγαλε ἀργότερα ἀπ' τὴν πλάνη, κηρύχτηκαν γιά μιὰν ὀμοσπονδιακὴ δημοκρατία. Καί μόνο τὸ κόμμα ⁽¹⁾ τῶν ἄκρων ἦταν ἐκεῖνο ποῦ αὐτὴν τὴν ἐποχὴ, τόλμησε νὰ κηρυχτεῖ γιά μιὰ ἐνιαῖα κι ἀδιαίρετη γερμανικὴ δημοκρατία.

Γιά ν' ἀνακεφαλαιώσουμε, λοιπόν, ἡ κατάσταση στὴν Πρωσία καί στά μικρότερα κράτη τῆς Γερμανίας στὰ τέλη τοῦ 1847 ἦταν τοῦτη: Ἡ πλούσια τάξη, ἔχοντας συν-

περίοδο ποῦ ἀνθοῦσε ὁ φεουδαρχισμὸς διατηρήθηκε τυπικὰ στὴ ζωὴ ὡς τὸ 1806. Αὐτὸν τὸ χρόνο, ὅταν ὁ Ναπολέων κυρίεψε ἓνα σημαντικὸ τμήμα τῆς Αὐτοκρατορίας καί κατάργησε πάνω ἀπὸ ἓκα τὸ γερμανικὰ κράτη, ὁ Αὐτοκράτωρ τῆς Αὐστρίας—ποῦ ἦταν ταυτόχρονα καί αὐτοκράτορας τῆς «Ἀγίας Ρωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας τοῦ Γερμανικοῦ Ἔθνους» δήλωσε πὼς ὁ τίτλος τῆς ἀνώτατης κεφαλῆς τῆς αὐτοκρατορίας δὲν ὑπῆρχε πιά. (Σημ. Ἀγγλ. Ἐκδ.).

1) Ἐδῶ ἐννοεῖ τοὺς κομμουνιστὲς μ' ἐπικεφαλῆς τὸ Μάρξ καί τὰ ριζοσπαστικὰ ἀριστερὰ στοιχεῖα τοῦ Δημοκρατικοῦ κόμματος ποῦ βρίσκονταν κάτω ἀπὸ τὴν ἐπιρροὴ τῶν κομμουνιστῶν, ἰδιαίτερα στὴν περιοχὴ τοῦ Ρήνου. (Σημ. Ἀγγλ. Ἐκδ.).

αίσθηση της δύναμής της, ήταν αποφασισμένη νά μὴν ἀνεχτεῖ γιὰ πολὺν καιρὸ ἀκόμα τὰ δεσμὰ τοῦ ὁ φεουδαρχικὸς καὶ γραφειοκρατικὸς δεσποτισμὸς ἀλυσόδεναν μ' αὐτὰ τὶς ἐμπορικὲς τῆς δοσοληψίες, τῇ βιομηχανικῇ τῆς παραγωγικότητι, τὴν κοινὴ τῆς δράσῃ σὰν τάξης. Ἐνα μέρος ἀπ' τοὺς γαιοχτήμονες εὐγενεῖς εἶχαν μεταβληθεῖ σὲ τέτοιο σημεῖο σὲ παραγωγοὺς ἀπλῶν ἀγαθῶν γιὰ τὴν ἀγορὰ, ἔτσι ποὺ νὰ ἔχουν ἴδια συμφέροντα καὶ νὰ κάνουν κοινὸν ἀγῶνα μὲ τὴ μεσαία τάξη. Ἡ τάξη τῶν μικροπραγματευτῶν ποὺ ἦταν δυσαρεστημένοι καὶ γογγύζανε γιὰ τοὺς φόρους καὶ τὰ ἐμπόδια ποὺ μπαίνανε στὸ δρόμο τῶν ἐπιχειρήσεών τους, μὰ χωρὶς καθορισμένο σχέδιο γιὰ τὶς μεταρρυθμίσεις ἐκεῖνες ποὺ θὰ στεριώνανε τὴ θέση τους στὸ κοινωνικὸ καὶ πολιτικὸ σῶμα. Οἱ χωρικοί, καταπιεζόμενοι ἄλλοι ἀπ' τὰ φεουδαρχικὰ χαρατσώματα κι ἄλλοι ἀπ' τοὺς δανειστὲς τοὺς τοκογλύφους καὶ τοὺς δικηγόρους. Οἱ ἐργάτες τῶν πόλεων μολυσμένοι ἀπ' τὴ γενικὴ δυσφορία, ποὺ μισοῦσαν τὴν κυβέρνησιν ὅσο καὶ τοὺς μεγάλους βιομήχανους κεφαλαιοῦχους καὶ ποὺ εἶχαν προσβληθεῖ ἀπ' τὴν κολλητικὴ ἀρρώστια τῶν σοσιαλιστικῶν καὶ κομμουνιστικῶν ἰδεῶν. Κοντολογίς, μιὰ ἑτερογενὴς μάζα ἀντιπολίτευσης. ποὺ ξεπήγαζε ἀπὸ διάφορα συμφέροντα, ποὺ ὥστόσο κατευθυνόταν λιγότερο ἢ περισσότερο ἀπ' τὴν ἀστικὴ τάξη ποὺ στὶς πρῶτες πάλι γραμμὲς τῆς βადιζε ἡ ἀστικὴ τάξη τῆς Πρωσσίας κι ἰδιαίτερα ἡ ἀστικὴ τάξη τῆς περιοχῆς τοῦ Ρήνου. Ἀπ' τὴν ἄλλη μεριά κυβερνήσεις ποὺ διαφωνοῦσαν σὲ πολλὰ σημεῖα, ποὺ ὑποβλέπανε ἡ μιὰ τὴν ἄλλη κι ἰδιαίτερα τὴν κυβέρνησιν τῆς Πρωσσίας, ποὺ σ' αὐτὴν ὥστόσο στηρίζονταν γιὰ προστασία.

Στὴν Πρωσία, μιὰ κυβέρνησις ἐγκαταλειμένη ἀπ' τὴ δημοσίαν γνώμη, ἐγκαταλειμένη ἀκόμα κι ἀπὸ μιὰ μερίδα τῶν εὐγενῶν, ποὺ στηριζόταν πάνω σ' ἓνα στρατὸ καὶ μιὰ γραφειοκρατία ποὺ καθημερινὰ μολυνόταν ὅλο καὶ πλεονάζει ἀπ' τὶς ἰδέες τῆς ἀντιπολιτευόμενης ἀστικῆς τάξης καὶ περνοῦσαν κάτω ἀπ' τὴν ἐπιτροπὴ τῆς—μιὰ κυβέρνησις, ποὺ ἔξω ἀπ' ὅλα αὐτὰ, ἦταν ἀπένταρη, μὲ τὴν ἀπόλυτη κυριολεξία τῆς λέξης καὶ ποὺ δὲ μπορούσε μ' ἄλλον τρόπο νὰ βρεῖ ἔστω κι ἓνα μονόλεπτο γιὰ νὰ καλύψει τὸ ἑλλειμμά της, ποὺ ὅλο μεγάλωνε, ἐκτὸς κι ἂν ὑποχωροῦσε χωρὶς δρῶν στὴν ἀντιπολίτευσιν τῆς ἀστικῆς τάξης. Στάθηκε λοιπὸν ποτὲ πλεονάζουσα κατὰστασις γιὰ τὴ μεσαία τάξη, ὅποια σὲ ποτὲ χωρὶς, σὰν ἀγωνιζόταν γιὰ τὴν ἐξουσία ἐναντίον τῆς «νόμιμης» κυβερνήσεως;

Λονδίνο, Σεπτέμβριος 1851.

IV

ΑΥΣΤΡΙΑ

[New York Daily Tribune 7 Νοεμβρίου 1851]

Θά ἐξετάσουμε τώρα τὴν Αὐστρία, τὴ χώρα αὐτὴ ποῦ, ὥς τὸ Μάρτη 1848, ἦταν κρυμμένη ἀπ' τὰ βλέμματα τῶν ξένων ἔθνων σχεδὸν ὅσο κι ἡ Κίνα πρὶν ἀπ' τὸν τελευταῖο πόλεμο μὲ τὴν Ἀγγλία.

Ἐννοεῖται πὼς ἐδῶ δὲν μποροῦμε νὰ λάβουμε ὑπόψη μας τίποτ' ἄλλο ἔξω ἀπ' τὴ Γερμανικὴ Αὐστρία. Τὰ ζητήματα τῶν Πολωνῶν, τῶν Οὐγγρων ἢ Ἰταλῶν Αὐστριακῶν, δὲν ἀνήκουν στὸ θέμα μας καὶ κατὰ συνέπεια δὲν θ' ἀσχοληθοῦμε μ' αὐτὰ παρὰ μονάχα στὸ βαθμὸ ποῦ ἀπ' τὸ 1848 καὶ δῶθε ἐπηρέασαν τὴν τύχη τῶν γερμανῶν Αὐστριακῶν.

Ἡ κυβέρνησις τοῦ Πρίγκηπα Μέττερνιχ εἶχε σὰ βασικὴ πολιτικὴ δυὸ σημεία: Τὸ πρῶτο νὰ κρατῇ σὲ ὑποταγὴ καθένα ἀπ' τὰ ἔθνη ποῦ βρισκόταν κάτω ἀπ' τὴν ἐξουσίαν τῆς Αὐστρίας, χρησιμοποιώντας γι' αὐτὸ ὅλα τὰ ἄλλα ἔθνη ποῦ βρίσκονταν κάτω ἀπ' τὴν ἴδιαν συνθήκην καὶ τὸ δεύτερο μιὰ βασικὴ πάντα ἀρχὴ στὶς ἀπόλυτες μοναρχίες, νὰ βασιλεύει γιὰ ὑποστήριξιν σὲ δυὸ τάξεις, στοὺς φεουδάρχες γαιοχτήμονες καὶ τοὺς μεγάλους χρηματιστὲς κεφαλαιοῦχους καὶ ταυτόχρονα νὰ ἰσορροπεῖ τὴν ἐπιρροὴ καὶ τὴ δύναμιν τῆς μιᾶς ἀπ' αὐτέας τὶς τάξεις μὲ τὴν ἐπιρροὴ καὶ τὴ δύναμιν τῆς ἄλλης, ἔτσι ποῦ νὰ ἔχει ἡ κυβέρνησις ἀπόλυτη ἐλευθερίαν δράσεως. Οἱ εὐγενεῖς γαιοχτήμονες, ποῦ ὅλα τοὺς τὰ ἔσοδα τ' ἀποτελοῦσαν οἱ κάθε λογῆς φεουδαρχικὲς πρόσδοες, δὲν μποροῦσαν παρὰ νὰ ὑποστηρίξουν μιὰ κυβέρνησιν ποῦ ἀποδείχτηκε πὼς ἦταν ἡ μοναδικὴ τοὺς προστασία ἐναντίαν στὴν καταπιεζόμενη τάξιν τῶν δουλοπάροικων, ποῦ σὲ βάρος τοὺς ζοῦσαν κι ὅπου ἡ λιγότερο πλούσια μερίδα τῶν εὐγενῶν ἔπαιρνε ἀντιπολιτευτικὴν στάσιν ἐναντίαν στὴν κυβέρνησιν, ὅπως ἔγινε στὴ Γαλικία στὰ 1846, ὁ Μέττερνιχ ξεσήκωνε ἀμέσως ἐναντίαν τοὺς, τοὺς ἴδιους τοὺς δουλοπάροικους ποῦ ἄρπαζαν φυσικὰ τὴν εὐκαιρίαν ποῦ τοὺς δινόταν γιὰ

νά πάρουν άγρια έκδίκηση άπ' τούς πιό άμεσους καταπιεστές τους. 'Απ' τήν άλλη μεριά, οί μεγάλοι κεφαλαιοίχοι τοῦ Χρηματιστηρίου ήταν άλυσσοδεμένοι στήν κυβέρνηση τοῦ Μέττερνιχ μέ τό μεγάλο μερίδιο (σ' έπενδύσεις) πού είχαν στό δημόσιο χρέος τής χώρας. 'Η Αύστρία πού άποκαταστάθηκε σ' όλη της τή δύναμη στά 1815, παλινορθώνοντας καί διατηρώντας άπ' τό 1820 άκόμα άπόλυτη μοναρχία στήν 'Ιταλία κι άπαλλάχτηκε άπό ένα μέρος τών υποχρεώσεών της μέ τή χρεωκοπία τοῦ 1810, άποκατάστησε πολύ γρήγορα. Ξανά τήν πίστη της στίς μεγάλες Εύρωπαϊκές χρηματικές άγορές ύστερ' άπό τήν ειρήνη. Κι όσο ή πίστη της μεγάλωνε τόσο περισσότερο τή χρησιμοποιούσε. "Έτσι, όλοι οί μεγάλοι εύρωπαίοι τοκιστές είχαν δεσμεύσει σημαντικά ποσά, άπ' τά κεφάλαιά τους, στά Αύστριακά κρατικά χρεώγραφα κι όλοι τους ένδιαφέρονταν νά υποστηρίξουν τήν πίστη τής χώρας αὐτής καί καθώς ή Αύστριακή δημόσια πίστη γιά νά στηριχτεῖ χρειαζόταν καινούργια δάνεια, ήταν υποχρεωμένοι κάθε τόσο νά δίνουν καινούργια κεφάλαια γιά νά διατηρήσουν τήν πίστη τών χρεωγράφων πού γι' αὐτό είχαν κι όλας πληρώσει. 'Η μακρόχρονη ειρήνη πού άκολούθησε ύστερ' άπ' τό 1815 καί τό φαινομενικά άδύνατο ν' άνιτραπεῖ μιá χιλιόχρονη αὐτοκρατορία, σάν τής Αύστρίας, μεγάλωνε τήν πίστη τής κυβέρνησης τοῦ Μέττερνιχ καταπληκτικά καί τήν έκανε μάλιστα ανεξάρτητη άπό τήν καλή θέληση τών τραπεζιτῶν καί τών χρηματιστῶν τής Βιέννης. Γιατί όσο ο Μέττερνιχ μπορούσε νά βρεῖ άφθονο χρήμα στή Φρανκφούρτη καί τό "Αμστερνταμ, είχε φυσικά καί τήν Ικανοποίηση νά βλέπει τούς αὐστριακοὺς κεφαλαιούχους νά σέρνονται στά πόδια του. "Εξω άπ' αὐτό οί τραπεζίτες τής Αύστρίας βρισκόνταν κι άπό κάθε άλλη άποψη στό έλεός του. Τά μεγάλα κέρδη πού οί τραπεζίτες, χρηματιστές καί οί κρατικοί προμηθευτές πού πάντα καταφέρνουν νά τραβούν άπό μίαν άπόλυτη μοναρχία, άντισταθμιζόταν άπ' τή σχεδόν άπεριόριστη έξουσία πού ή κυβέρνηση είχε πάνω σ' άτομά τους καί τίς περιουσίες τους. Κατά συνέπεια, άπ' αὐτήν τήν πλευρά, δέν έπρεπε νά περιμένει κανένας οὔτε τήν παραμικρότερη σκιά άντιπολίτευσης. "Έτσι ο Μέττερνιχ ήταν σίγουρος πώς τόν υποστήριζαν οί δυό πιό δυνατές καί μέ μεγαλύτερη έπιρροή τάξεις τής αὐτοκρατορίας κι άκόμα είχε ένα στρατό καί μιá γραφειοκρατία, πού δέν μπορούσαν νά ναι καλύτερα όργανωμένα γιά κά-

θε σκοπό της άπολυταρχίας. Οί πολιτικοί και στρατιωτικοί άξιωματοϋχοι, στην ύπηρεσία της Αύστριας, άποτελοϋσαν μιá δική τους ξεχωριστή κάστα. Οί πατεράδες τους ήταν στην ύπηρεσία τοϋ καίσαρα και στην ύπηρεσία του θάναι και τá παιδιά τους. Δέν άνήκουν σέ καμμιάν άπ' τίς πολυποίκιλες έθνικότητες πού είναι συνενωμένες κάτω άπ' τίς φτεροϋγες τοϋ δικέφαλου άετοϋ. Τούς μεταθέτανε πάντα και τούς μετακινοϋσαν άπ' τή μιάν άκρη τής αυτοκρατορίας στην άλλη, άπ' τήν Πολωνία στην 'Ιταλία, άπ' τή Γερμανία στην Τρανσυλβανία. Ούγγροι, Πολωνοί, Γερμανοί, Ρουμάνοι, 'Ιταλοι, Κροάτες, κάθε άτομο πού δέν έχει τή σφραγίδα «βασιλική και αυτοκρατορική έξουσία» κι έχει διαφορετικό έθνικό χαρακτήρα, καταφρονιέται άπ' αυτούς. Δέν έχουν καμμιάν έθνικότητα; ή πιό σωστά αυτοί μονάχα άποτελοϋν τó πραγματικό αύστριακό έθνος. Είναι όλοφάνερο πόσο ύπάκουο και δυνατό όργανο πρέπει νάναι, στά χέρια ενός έξυπνου και δραστήριου άρχηγού κράτους, μιá τέτοια πολιτική και στρατιωτική ιεραρχία.

Όσο γιά τίς άλλες τάξεις τοϋ πληθυσμοϋ, ό Μέττερνιχ μέ τó γνήσιο πνεϋμα τοϋ πολιτικοϋ τοϋ ancien regime (τοϋ παλιού καθεστώτος) έλάχιστα γνοιαζόταν άν θά τόν υποστήριζαν ή όχι. Σχετικά μ' αυτές μιá μονάχα είχε πολιτική: νά τραβάει άπ' αυτές όσο μπορούσε περισσότερα χρήματα, μέ τή μορφή φόρων και ταυτόχρονα νά τίς κρατάει σέ ήσυχία. Οί έμπορευόμενες και χειροτεχνικές μεσαιές τάξεις άναπτύσσονταν μέ πολύ άργό ρυθμό στην Αύστρια. Τό έμπόριο στοϋ Δούναβη ήταν σχετικά άσήμαντο. 'Η χώρα είχε μονάχα ένα λιμάνι, τήν Τεργέστη και τó έμπόριο αυτοϋ τοϋ λιμανιοϋ ήταν πολύ περιορισμένο. Όσοο γιά τούς έργοστασιάρχες αυτοί απολάβαιναν σημαντική προστασία πού στις περισσότερες περιπτώσεις έφτανε ακόμα κι ώς τόν άπόλυτο άποκλεισμό κάθε έξωτερικοϋ συναγωνισμού. Όσotόσο τó πλεονέκτημα αυτό τούς είχε δοθεί προπάντων μέ τó σκοπό ν' αύξηθοϋν οι δυνατότητές τους γιά τήν καταβολή φόρων κι άντισταθμιζόταν, σέ μεγάλο βαθμό, άπ' τούς έσωτερικούς περιορισμούς στη χειροτεχνική παραγωγή, τά προνόμια τών συντεχνιών κι άλλων φεουδαρχικών όργανώσεων, πού υποστηρίζονταν προσεχτικά όσο δέν άποτελοϋσαν έμπόδιο στοϋς σκοπούς και τίς βλέψεις τής κυβέρνησης. Οί μικρέμποροι ήταν στριμωγμένοι μέσα στά στενά πλαίσια τών μεσαιωνικών αυτών συντεχνιών, πού κρατοϋσαν τά διάφορα επαγγέλματα σ' έναν άσταμάτητο πόλεμο άνάμεσά τους γιά τά προνόμια,

καί ταυτόχρονα, μέ τό νά στεροῦν τ' ἄτομα τῆς ἐργατικῆς τάξης ἀπ' τῆ δυνατότητα ν' ἀνέβουν στήν κοινωνική κλίμακα, ἔδιναν κάποια κληρονομική σταθερότητα στά μέλη τῶν ἀκούσιων αὐτῶν συνεταιρισμῶν. Τέλος, ὁ ἀγρότης κι ὁ ἐργάτης ποῦ τοὺς μεταχειρίζονταν σάν ἀπλό ὕλικό γιά φορολογία κι ἡ μόνη φροντίδα γι αὐτοὺς ἦταν νά τοὺς κρατοῦν ὅσομποροῦσαν στίς ἴδιες βιοτικές συνθήκες ποῦ ὑπῆρχαν ὡς τὰ τότε, ἴδιες μ' αὐτές ποῦ εἶχαν ζήσει κι οἱ πατεράδες τοὺς πρὶν ἀπ' αὐτοὺς. Γι' αὐτὸν τὸ σκοπὸ κάθε παλιά, καθιερωμένη, κληρονομική ἐξουσία, ὑποστηριζόταν μέ τὸν ἴδιο τρόπο ποῦ ὑποστηριζόταν ἡ ἐξουσία τοῦ κράτους. Ἡ κυβέρνησις διατηροῦσε παντοῦ αὐστηρά τὴν ἐξουσία τοῦ γαιοχτήμονα πάνω στὸ μικροενοικιαστή, τὴν ἐξουσία τοῦ ἐργοστασιαρχῆ πάνω στὸ χειροτέχνη ἐργάτη, τοῦ μικραφεντικοῦ πάνω στὸ μεροκαματιάρη καὶ τὸ μαθητευόμενο, τοῦ πατέρα πάνω στὸ γιό καὶ κάθε μορφὴ ἀνυπακοῆς τιμωρεῖται μέ τὸ ἴδιο ὄργανο ποῦ χρησιμοποιοῦσε ἡ αὐστριακὴ δικαιοσύνη σ' ὅλες αὐτές τις περιπτώσεις—τό ραβδί.

Τέλος, νά μαζέψουμε σ' ἓνα συνοπτικὸ σύστημα ὅλες αὐτὲς τίς προσπάθειες γιά νά δημιουργήσουν μιὰ τεχνητὴ σταθερότητα, ἡ πνευματικὴ τροφή ποῦ δινόταν στὸ ἔθνος διαλεγόταν μέ τὴν πιὸ λεπτὴ προσοχή καὶ μοιραζόταν σ' αὐτόμὲ ὅση ἔπαιρνε οἰκονομία. Ἡ Παιδεία βρισκόταν παντοῦ στὰ χέρια τοῦ καθολικοῦ κλήρου ποῦ οἱ ἀρχηγοὶ τοῦ ἐνδιαφέρονταν ζωηρά, ὅπως κι οἱ μεγαλοφρουδάρχες, γιά τὴ διατήρηση τοῦ συστήματος ποῦ ὑπῆρχε. Τὰ Πανεπιστήμια ἦταν μέ τέτοιον τρόπο ὁργανωμένα ποῦ τοὺς ἐπέτρεπε νά φκιάνουν μόνο εἰδικευμένους ἐπιστήμονες ποῦ μποροῦσαν ἢ δὲν μποροῦσαν ἴσως νά σημειώσουν μεγάλες ἐπιτυχίες σὲ κάποιον ξεχωριστὸ κλάδο γνώσης, μὰ ποῦ ὅπωςδὴποτε τοὺς ἀπόκλειε ἀπ' τὴ γενικὴ ἐκείνη φιλελεύθερη μόρφωση ποῦ ἀπαιτοῦμε ἀπὸ ἄλλα Πανεπιστήμια.

"Ἐξω ἀπ' τὴν Οὐγγαρία, δὲν ὑπῆρχαν ἄλλοι ἐφημερίδες κι οἱ οὐγγρικὲς ἐφημερίδες ἀπαγορευόταν νά κυκλοφοροῦν στ' ἄλλα τμήματα τῆς μοναρχίας. "Ὅσο γιά τὴ γεωγρὰφικὴ λογοτεχνία, ὅχι μόνο δὲν εἶχε πλατύνει τοὺς ὀρίζοντές της, ἐδῶ κι ἓναν αἰῶνα, μὰ καὶ τοὺς στένεψε ξανά πιὸ πολὺ ὅστερ' ἀπ' τὸ θάνατο τοῦ Ἰωσήφ Β'. "Ὀλοτόγυρα στὰ λὺ ὅστερ' ἀπ' τὸ θάνατο τοῦ Ἰωσήφ Β'. "Ὀλοτόγυρα στὰ σύνορα, σ' ὅποιο σημεῖο τ' αὐστριακὰ κράτη εἶχαν ἐπαφὴ μέ μιὰ πολιτισμένη χώρα, εἶχε ἐγκατασταθεῖ μιὰν ἀλυσίδα ἀπὸ λογοκριτές τῆς λογοτεχνίας, σὲ συνδυασμὸ μέ

τὴν ἀλυσίδα τῶν τελωνιακῶν ὑπαλλήλων, ποὺ ἐμπόδιζαν νὰ περάσει στὴν Αὐστρία ὁποιοδήποτε ξένο βιβλίο ἢ ἐφημερίδα πρὶν κοσκινιστεῖ τὸ περιεχόμενό του δυὸ καὶ τρεῖς φορές ἀπ' τὴν ἀρχὴ ὡς τὸ τέλος καὶ βρεθεῖ ὁλότελα ἀγνό κι ἀπ' τὸ παραμικρὸ ἀκόμα μίasma τοῦ κακοποιοῦ πνεύματος τῆς ἐποχῆς.

Τριάντα χρόνια πάνω-κάτω ὕστερ' ἀπ' τὸ 1815, τὸ σύστημα αὐτὸ ἐφαρμοζόταν μὲ θαυμάσια ἐπιτυχία. Ἡ Αὐστρία ἔμεινε σχεδὸν ἄγνωστη στὴν Εὐρώπη κι ἡ Εὐρώπη ἦταν ἄλλο τόσο λίγο γνωστὴ στὴν Αὐστρία. Ἡ κοινωνικὴ κατάσταση κάθε τάξης τοῦ πληθυσμοῦ, καθὼς κι ὁ πληθυσμὸς στὸ σύνολό του, γενικά φαίνονταν σὰν νὰ μὴν εἶχαν πάθει τὴν παραμικρὴ ἀλλαγὴ. Ὁση ἔχτρα κι ἂν ἔτρεφε ἡ μιὰ τάξη ἐνάντια στὴν ἄλλη—κι ἡ διατήρηση αὐτῆς τῆς ἔχτρας ἦταν γιὰ τὸ Μέττερνιχ, βασικὸς ὁρος γιὰ τὴ διακυβέρνηση καὶ γι' αὐτὸ τὴν ὑποδαύλιζε κιόλας μὲ τὸ νὰ κάνει τίς ἀνώτερες τάξεις ὄργανα γιὰ κάθε κυβερνητικὸ χαράτσι, φορτώνοντας ἔτσι πάνω σ' αὐτές τὴ δυσσρέσκεια—ἔτσι ποὺ ὅσο μῖσος κι ἂν ἔτρεφε ὁ λαὸς ἐνάντια στοὺς κατώτερους ἀξιωματοῦχους τοῦ κράτους, γενικά δὲν ὑπῆρχε δυσφορία ἐνάντια στὴν κεντρικὴ κυβέρνησις ἢ κι ἂν ὑπῆρχε ἦταν πολὺ περιορισμένη. Λάτρευαν τὸν Αὐτοκράτορα καὶ τὰ γεγονότα φαίνονταν νὰ δικαίωναν τὸ γερο-Φραγκίσκο Α', διὰ ἀμφιβάλλοντας γιὰ τὴ διάρκειά του συστήματος αὐτοῦ, πρόσθετε μὲ ἱκανοποίησι: «Ὡστόσο θὰ κρατήσῃ ὅσο ζῶ ἐγὼ κι ὁ Μέττερνιχ».

Ὡστόσο ὑπῆρχε μιὰ κρυφὴ ἀργὴ κίνησις ποὺ ματαίωνε: ὅλες τίς προσπάθειες τοῦ Μεττερνιχ. Ὁ πλοῦτος κι ἡ ἐπιρροὴ τῆς ἐργοστασιακῆς κι ἐμπορικῆς μεσαιᾶς τάξης μεγάλωναν. Ἡ εἰσαγωγὴ τῶν μηχανῶν καὶ τοῦ ἀτμοῦ στὰ ἐργοστάσια, ἀνέτρεψε καὶ στὴν Αὐστρία, ὅπως εἶχε γίνεῖ ὁλοῦθε, τίς παλιές σχέσεις καὶ βιοτικὲς συνθηκὲς σ' ὁλόκερες κοινωνικὲς τάξεις. Μετέβαλε τοὺς δουλοπάροικους σ' ἐλεύθερους ἀνθρώπους, σὲ μικροκαλλιερτές, σ' ἐργάτες τῆς μανιφακτούρας. Ὑπομόνευσε τίς παλιές φεουδαρχικὲς συντεχνιακὲς ὁργανώσεις καὶ στέρησε τὰ μέσα ὑπαρξῆς σὲ πολλὰ ἀπ' αὐτές. Ὁ καινούργιος ἐμπορικὸς κι ἐργοστασιακὸς πληθυσμὸς ἐρχόταν, ὁλοῦθε, σὲ σύγκρουση μὲ τοὺς παλιούς φεουδαρχικοὺς θεσμούς. Οἱ μεσαιᾶς τάξεις ποὺ ἀναγκάζονταν ἀπ' τίς ἐπιχειρήσεις τους νὰ ταξιδεύουν ὅλο καὶ πὺλ πολὺ στὸ ἐξωτερικόν, ἔφεραν μυθικὲς γνώσεις γιὰ τίς πολιτισμένες χώρες ποὺ βρίσκονταν πέρα ἀπ' τὴ γραμμὴ τῶν αὐτοκρατορικῶν τελωνείων.

Τέλος, ἡ εἰσαγωγή τῶν σιδηροδρόμων ἐπιτάχυνε τόσο τὴ βιομηχανικὴ ὥς καὶ τὴν πνευματικὴ κίνηση. Ἀκόμα στὸ αὐστριακὸ κρατικὸ οἰκοδόμημα ὑπῆρχε μιὰ ἐπικίνδυνη πλευρά, δηλαδὴ ὁ οὐγγρικὸς φεουδαρχικὸς καταστατικὸς χάρτης, μὲ τίς κοινοβουλευτικὲς τοῦ μέθοδες καὶ τοὺς ἀγῶνες ποὺ ἔκανε ἡ ξεπεσμένη κι ἀντιπολιτευόμενη μάζα τῶν εὐγενῶν ἐνάντια στὴν κυβέρνησις καὶ τοὺς συμμάχους της, τοὺς μεγιστάνες (magnates). Τὸ Presburg, ἡ ἔδρα τῆς Διαιτας, βρισκόταν μπροστὰ στὶς ἴδιες τίς πόλεις τῆς Βιέννης. Ὅλα τὰ στοιχεῖα βοηθοῦσαν γιὰ νὰ δημιουργηθεῖ ἀνάμεσα στὰ μεσαῖα στρώματα τῶν πόλεων ἓνα πνεῦμα, ἂν ὅχι ὁλότελα ἀντιπολιτευτικὸ, γιατί ἡ ἀντιπολίτευσις ἦταν ἀκόμ' ἀδύνατη, τουλάχιστο δυσαρέσκειας, πνεῦμα γενικῆς ἐπιθυμίας γιὰ μεταρρυθμίσεις περισσότερο διοικητικὲς παρά συνταγματικὲς. Ἀκόμα, τὸ ἴδιο ὅπως καὶ στὴν Πρωσσία, μιὰ μερίδα τῆς γραφειοκρατίας ἐνώθηκε μὲ τὴν ἀστικὴ τάξη. Στὴν κληρονομικὴ αὐτὴ κάστα τῶν ἀξιωματούχων δὲν εἶχαν ξεχαστεῖ οἱ παραδόσεις τοῦ Ἰωσήφ Β'. Οἱ πῶ μορφωμένοι κυβερνητικοὶ λειτουργοὶ ποὺ ἀσχολοῦνταν κι οἱ ἴδιοι μὲ τὴ φαντασία τους μερικὲς φορές μὲ τίς μεταρρυθμίσεις ποὺ μπορούσε νὰ γίνουν, προτιμοῦσαν πολὺ περισσότερο τὸν προοδευτικὸ κι ἔξυπνο δεσποτισμὸ τοῦ αὐτοκράτορα Ἰωσήφ ἀπ' τὸν «πατρικὸ» δεσποτισμὸ τοῦ Μέττερνιχ. Τὸ ἴδιο μιὰ μερίδα ἀπ' τοὺς πτωχοὺς εὐγενεῖς ἔπαιρναν κι αὐτοὶ τὸ μέρος τῆς μεσαίας τάξης. Ὅσο γιὰ τὰ κατώτερα στρώματα τοῦ πληθυσμοῦ, ποὺ πάντα βρῖσκανε ἀρκετὲς ἀφορμὲς νὰ παραπονιοῦνται ἐνάντια στοὺς ἀνώτερούς τους, ἂν ὅχι κι ἐνάντια στὴν κυβέρνησις, στὶς περισσότερες περιπτώσεις δὲν μπορούσαν παρά νὰ συμφωνᾶνε μὲ τοὺς μεταρρυθμιστικούς πῶθους τῆς ἀστικῆς τάξης.

Γύρω στὴν ἐποχὴ αὐτὴ, στὰ 1843 ἢ στὰ 1844, δημιουργήθηκε στὴ Γερμανία ἓνα ξεχωριστὸ εἶδος λογοτεχνίας ποὺ εὐνοοῦσε αὐτὴν τὴν ἀλλαγὴ. Λίγοι αὐστριακοὶ συγγραφεῖς, μυθιστοριογράφοι, λογοτεχνικοὶ κριτικοὶ καὶ ποιητές, ὅλοι τους πολὺ μέτριοι, μὰ προικισμένοι μὲ τὴ δυναμικότητα ἐκείνη ποὺ εἶναι χαρακτηριστικὴ στὴν ἑβραϊκὴ φυλὴ, ἐγκαταστάθηκαν στὴ Λειψία κι ἄλλες γερμανικὲς πόλεις ἔξω ἀπ' τὴν Αὐστρία καὶ κεῖ, δπου δὲν τοὺς ἔφτανε ὁ Μέττερνιχ, δημοσίευσαν κάμποσα βιβλία καὶ φυλλάδια πάνω στ' αὐστριακὰ ζητήματα. Τόσο αὐτοὶ ὥς κι οἱ ἐκδότες τους, ἔκαναν ἓνα «διαβολεμένο ἐμπόριο». Ὅλα κερὴ ἡ Γερμανία ἦταν πρόθυμη νὰ μνηθεῖ στὰ

μυστικά της πολιτικής της Ευρωπαϊκής Κίνας. Ἀκόμα πιδ πολὺ περίεργοι ἦταν οἱ ἴδιοι οἱ Αὐστριακοί, ποὺ λάβαιναν, μὲ τὸ χοντρικὸ λαθρεμπόριο ποὺ διεξαγόταν στὰ σύνορα τῆς Βοημίας, δλα αὐτὰ τὰ δημοσιεύματα. Φυσικά, τὰ μυστικά ποὺ ξεσκεπάζονταν ἀπ' αὐτὰ τὰ δημοσιεύματα δὲν εἶχαν καὶ μεγάλη σπουδαιότητα καὶ τὰ μεταρρυθμιστικὰ σχέδια ποὺ ἔδιναν σὲ σκιαγραφία οἱ καλοπροαίρετοι συγγραφεῖς τους, ἔφερναν τὴ σφραγίδα μιᾶς ἀθωότητος ποὺ ἔφτανε σχεδὸν στὴν πολιτικὴ παρθενικότητα. Σύνταγμα κι ἐλευθερία τοῦ τύπου, θεωροῦνταν σὰν ἀπραγματοποίητα γιὰ τὴν Αὐστρία. Διοικητικὲς μεταρρυθμίσεις, ἐπέκταση τῶν δικαιωμάτων ποὺ εἶχαν οἱ Γερμανικὲς Δίαιτες, εἰσαγωγή ξένων βιβλίων κι ἐφημερίδων καὶ μιὰ λιγότερο αὐστηρὴ λογοκρισία—δὲν προξωροῦσαν παραπέρα οἱ νομιμόφρονες καὶ ταπεινὲς ἐπιθυμίαι τῶν ἀπλῶν αὐτῶν Αὐστριακῶν.

Ὅπως κι ἂν ἔχει τὸ πρᾶγμα, οἱ αὐξανόμενες ἀδυναμίες στὸ νὰ ἐμποδιστεῖ ἡ φιλολογικὴ ἐπικοινωνία τῆς Αὐστρίας μὲ τὴν ὑπόλοιπὴ Γερμανία κι ἀπ' τὴ Γερμανία, μὲ τὸν ὑπόλοιπο κόσμον, βοήθησε πάρα πολὺ στὴ διαμόρφωση μιᾶς ἀντικυβερνητικῆς δημόσιας γνώμης κι ἔφερε σ' ἓνα τμῆμα τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Αὐστρίας ἔστω καὶ μερικὲς περιορισμέναις πολιτικὲς πληροφορίες. Ἔτσι, στὰ τέλη τοῦ 1847, καταλάβαινε καὶ τὴν Αὐστρία, ἂν καὶ σὲ κατώτερο βαθμὸ, ἡ πολιτικὴ καὶ πολιτικασθησκευτικὴ ἐκείνη ἀναταραχὴ ποὺ ἐπικρατοῦσε τότε σ' ὁλόκληρὴ τὴ Γερμανία. Ἄν ἡ πρόοδος τῆς στὴν Αὐστρία ἐγίνε λιγότερο θορυβώδεια, ὥστόσο βρῆκε ἀρκετὰ ἐπαναστατικὰ στοιχεῖα γιὰ νὰ τὰ ἐπηρεάσει. Ὑπῆρχε σ' αὐτὴν ὁ ἀγρότης, ὁ δουλοπάροικος κι ὁ κολλῆγος, τσακισμένοι ἀπ' τὰ δασύματα στοὺς ἀφεντάδες ἢ στὴν Κυβέρνηση. Ὑστερα ἦταν οἱ ἐργάτες τῆς φάμπρικας, ποὺ ἀναγκάζονταν μὲ τὸ ραβδί τοῦ ἀστυνομικοῦ νὰ δουλεύουν κάτω ἀπ' δποιουσδήποτε δρους θ' ἄρρεσε στὸν ἐργοστασιάρχην νὰ τοὺς ἐπιβάλλει. Ἀκολουθοῦνε ὁ μεροκαματιάρης, ποὺ οἱ νόμοι γιὰ τὰ σωματοεῖα τοῦ στεροῦσαν κάθε δυνατότητα ν' ἀποχτήσῃ ἔστω καὶ τὴν παραμικρὴ ἀνεξαρτησία στὸ ἐπάγγελμα του. Ὁ ἔμπορος ποὺ σὲ κάθε βῆμα του στὸ ἐμπόριο σκόνταβε σὲ κάποια παράλογη διάταξη. Ὁ ἐργοστασιάρχης ποὺ βρισκόταν σ' ἀσταμάτητὴ σύγκρουση μὲ τίς συντεχνίες, ποὺ φύλαγαν γερὰ τὰ προνόμιά τους, ἢ μὲ τοὺς ἀδιάκριτους κι ἀρπαχτικούς κρατικούς ὑπαλλήλους. Ὁ δάσκαλος, ὁ savant (σοφός), ὁ καλύτερα μορφωμένος δη-

μόσιος λειτουργός, πού ἄδικα πάλευε ἐνάντια στὸν ἀμόρφωτο καὶ ξιπασμένο κληρο ἢ κάποιον ἡλίθιο κι αὐταρχικό προϊστάμενο. Κοντολογίης δὲν ὑπῆρχε οὔτε μιὰ τάξη πού νᾶταν ἱκανοποιημένη, γιατί οἱ μικρές παραχωρήσεις πού ἦταν ὑποχρεωμένη νὰ κάνει ἡ κυβέρνησις κάθε τόσο, δὲν γίνονταν μὲ δικά της ἐξοδα, γιατί τὸ δημόσιο ταμεῖο δὲν τὸ ἐπέτρεπε, μὰ σὲ βάρος τῆς ἀνώτερης ἀριστοκρατίας καὶ τοῦ κλήρου. Ὅσο τώρα γιὰ τοὺς μεγάλους τραπεζίτες καὶ τοὺς κάτοχους κρατικῶν χρεωγράφων, τὰ τελευταῖα γεγονότα στὴν Ἰταλία, ἡ ὀγκούμενη ἀντιπολίτευσις τῆς οὐγγρικῆς Διαιτας, τὸ ἀσυνήθιστο πνεῦμα τῆς δυσφορίας κι ἡ ἀξίωσις γιὰ μεταρρυθμίσεις, πού ἐκδηλωνόταν ἀπ' τὴ μιὰν ἄκρῃ ὡς τὴν ἄλλῃ τῆς αὐτοκρατορίας, δὲν ἦταν τέτοιας φύσης πού νὰ δυναμώνουν τὴν πίστη τους στὸ στέρεο καὶ τὸ ἀξιόχρεο τῆς αὐστριακῆς αὐτοκρατορίας.

Ἔτσι καὶ ἡ Αὐστρία τραβοῦσε ἀργά, μὰ σίγουρα τὸ δρόμο γιὰ μιὰ σημαντικὴ ἀλλαγὴ, ὅταν, ὀλότελα ξαφνικά, δημιουργήθηκε στὴ Γαλλία ἓνα περιστάτικὸ πού ἔκαμε νὰ ξεσπάσει μὲ μιὰς ἡ ἐπικείμενη θύελλα καὶ διέψευσε τὴ βεβαίωσις τοῦ γέρου Φραγκίσκου πὼς τὸ οἰκοδόμημα θὰ κρατοῦσε ὅσο θὰ ζοῦσε αὐτός κι ὁ Μέττερνιχ.

Λονδίνο, Σεπτέμβρης 1851.

V

Η ΕΞΕΓΕΡΣΗ ΣΤΗ ΒΙΕΝΝΗ

[New York Daily Tribune, 7 Νοέμβρη 1851]

Στις 24 τοῦ Φλεβάρη 1848, ὁ Λουδοβίκος Φίλιππος διώχτηκε ἀπ' τὸ Παρίσι κι ἀνακηρύχτηκε ἡ Γαλλικὴ Δημοκρατία. Στις 13 τοῦ Μάρτη τῆς ἴδιας χρονιᾶς, ὁ λαὸς τῆς Βιέννης τσάκισε τὴν ἐξουσία τοῦ Πρίγκηπα Μέττερνιχ καὶ τὸν ἔκαμε νὰ φύγει ἐπονείδιστα ἔξω ἀπ' τὴ χώρα. Στις 18 τοῦ Μάρτη, ὁ λαὸς τοῦ Βερολίνου πῆρε τὰ ὅπλα κι ὕστερα ἀπὸ μιὰ λυσυῶδη πάλη ποὺ κράτησε δεκαοχτῶ ὧρες, εἶχε τὴν ἱκανοποίησιν νὰ δεῖ τὸ βασιλιά νὰ παραδίνεται στὰ χέρια του. Ταυτόχρονοι ἐξεγέρσεις μὲ περισσότερο ἢ λιγότερο βλαίον χαραχτήρα μὰ ὅλες μὲ τὴν ἴδια ἐπιτυχία, σημειώθηκαν στὶς πρωτεύουσες καὶ τῶν μικρότερων κρατῶν τῆς Γερμανίας. Ὁ γερμανικὸς λαὸς, ἂν καὶ δὲν εἶχε κάνει ἀκόμα τὴν πρώτη του ἐπανάσταση, μπῆκε τουλάχιστο μ' ὅλα του τὰ δυνατὰ στὸν ἐπαναστατικὸ δρόμο.

Δὲν μπορούμε δῶ ν' ἀσχοληθοῦμε μὲ τίς λεπτομέρειες τῶν ἐπεισοδίων ποὺ σημειώθηκαν στὶς διάφορες αὐτὲς ἐξεγέρσεις. Ἐκεῖνο ποὺ πρέπει νὰ ἐξηγήσουμε εἶναι ὁ χαρακτήρας τοὺς κι ἡ θέσις ποὺ πῆραν ἀντίκρουσ' αὐτὲς οἱ διάφορες τάξεις τοῦ πληθυσμοῦ.

Μποροῦμε νὰ ποῦμε πῶς ἡ ἐπανάσταση τῆς Βιέννης ἐγίνε σχεδὸν ἀπ' τὸ σύνολο τοῦ πληθυσμοῦ. Ἡ ἀστικὴ τάξις, ἔξω ἀπ' τοὺς τραπεζίτες καὶ τοὺς χρηματιστὲς, ἡ τάξις τῶν μικροεμπόρων κι ἡ ἐργατικὴ τάξις στὸ σύνολό της, ξεσηκώθηκαν μονομιάς ἐνάντια σὲ μιὰ κυβέρνησις ποὺ τὴ μισοῦσαν, μιὰ κυβέρνησις ποὺ ἦταν τόσο μισητὴ σ' ὅλους γενικά, ὥστε ἡ μικρὴ μειονότητα τῶν εὐγενῶν καὶ τῶν μεγιστάνων τοῦ χρήματος, ποὺ τὴν ὑποστήριζαν, ἐξαφανίστηκαν ἀπ' τὴν πρώτη στιγμὴ τῆς ἐπίθεσις. Ὁ Μέττερνιχ εἶχε κρατήσῃ τίς μεσαῖες τάξεις σὲ τέτοιο βαθμὸ πολιτικῆς ἀγνοίας, ὥστε ἡ εἵδησις ποὺ μεταδόθηκε ἀπ' τὸ Παρίσι γιὰ τὴν κυριαρχία τῆς ἀναρχίας, τοῦ σοσιαλισμοῦ καὶ

τῆς τρομοκρατίας καὶ γιὰ ἐπικείμενους ἀγῶνες ἀνάμεσα στὴν τάξη τῶν κεφαλαιούχων καὶ τὴν τάξη τῶν ἐργαζόμενων, ἀποδείχτηκε πῶς ἦταν γι' αὐτὲς ἀκατανόητα πράγματα. Μὲ τὴν πολιτικὴ τους ἀθωότητα, εἴτε δὲν ἔδιναν καμμιά σημασία στὶς εἰδήσεις αὐτές, εἴτε πίστευαν πῶς ἦταν διαβολικὲς ἐπινοήσεις τοῦ Μέττερνιχ, γιὰ νὰ τοὺς φοβίσει καὶ νὰ τοὺς ἐξαναγκάσει σὲ ὑπακοή. "Ἐπειτα δὲν εἶχαν δεῖ τοὺς ἐργάτες νὰ δροῦν σὰν τάξη, ἢ νὰ ξεσηκώνονται γιὰ τὰ χωριστὰ συμφέροντα τῆς τάξης τους. "Ἀπ' τὴν προηγούμενη πείρα τοὺς δὲν μπορούσαν ν' ἀχουν καμμιάν ἰδέα πῶς ἦταν δυνατό νὰ προκύψει κάποια διαφορὰ ἀνάμεσα σὲ τάξεις πού τώρα ἦταν τόσο ἐγκάρδια ἐνωμένες γιὰ ν' ἀνατρέψουν μιὰ κυβέρνησι μισητὴ σ' ὅλους. Ἐβλεπαν τοὺς ἐργάτες νὰ συμφωνᾶνε μαζί τους σ' ὅλα τὰ σημεῖα: σύνταγμα, ὀρκωτὰ δικαστήρια, ἐλευθερία τοῦ τύπου κλπ. Ἔτσι, τὸ Μάρτη τουλάχιστο τοῦ 1848, ἦταν ὁλόψυχα μὲ τὸ κίνημα καὶ τὸ κίνημα ἄλλωστε τοὺς ἔκαμε μονομιᾶς, τουλάχιστο στὴ θεωρία, νὰ γίνουν ἡ ἐπικρατοῦσα τάξη στὸ κράτος.

Μολαταῦτα, ἡ μοῖρα ὅλων τῶν ἐπαναστάσεων εἶναι νὰ μὴ πορεῖ νὰ βαστάξει γιὰ πολὺ ἡ ἔνωσι αὐτῆ τῶν διαφόρων τάξεων, πού ὡς ἓνα βαθμὸ εἶναι πάντα ὁ ἀπαραίτητος ὅρος γιὰ κάθε ἐπανάστασι. Μόλις κερδηθεῖ ἡ νίκη ἐνάντια στὸν κοινὸ ἐχθρό, οἱ νικητὲς χωρίζονται μετὰ τοὺς σὲ διάφορα στρατόπεδα καὶ γυρίζουν τὰ ὕπλα ὁ ἓνας ἐνάντια στὸν ἄλλο. Αὐτὴ ἴσια-ἴσια ἡ γρήγορη καὶ βίαιη ἀνάπτυξι τοῦ ἀνταγωνισμοῦ εἶναι κείνη πού, σὲ παλιούς καὶ πολυνυνηθετοὺς κοινωνικοὺς ὀργανισμοὺς, κάνει τὴν ἐπανάστασι ἓνα τόσο δυνατό παράγοντα τῆς κοινωνικῆς καὶ πολιτικῆς προόδου. Αὐτὴ ἡ ἀδιάκοπη καὶ γρήγορη δημιουργία καινούργιων κομμάτων πού διαδέχονται τὸνα τ' ἄλλο στὴν ἐξουσία, εἶναι κείνο πού, στοὺς βίαιους αὐτοὺς τρανταγμοὺς, κάνει ἓνα ἔθνος νὰ διατρέχει, μέσα σὲ πέντε χρόνια πῶς πολὺ δρόμο ἀπὸ κείνον πού θὰ διέτρεχε μέσα σ' ἓναν αἰῶνα, κάτω ἀπὸ ὁμαλὲς συνθήκες.

Ἡ ἐπανάστασι στὴ Βιέννη μετέβαλε τὴ μεσαία τάξη, σὲ τάξη πού θεωρητικὰ ἐπικρατοῦσε. Μ' ἄλλα λόγια οἱ παραχωρήσεις πού ἀποσπάστηκαν ἀπ' τὴν κυβέρνησι ἦταν τέτοιες πού, ἂν ἐφαρμόζονταν στὴν πράξι καὶ σταθεροποιούνταν γιὰ κάμποσον καιρό, θὰ ἐξασφάλιζαν ἀναπόφευχτα τὴν κυριαρχία τῆς μεσαίας τάξης. Μὰ στὴν πράξι, ἡ κυριαρχία τῆς τάξης αὐτῆς κάθε ἄλλο παρὰ σταθεροποιήθηκε.

Ἡ ἀλήθεια εἶναι πῶς μέ τῇ συγκρότησι μιᾶς ἔθνοφρουρᾶς ποῦ ἔδωσε ὄπλα στοὺς ἀστοὺς καὶ τοὺς μικροεπαγγελματίες, ἡ τάξη αὐτὴ πῆρε δύναμη καὶ σπουδαιότητη. Ἡ ἀλήθεια εἶναι ἀκόμα πῶς ἡ τάξη αὐτὴ μέ τὴν ἐγκατάστασιν μιᾶς «Ἐπιτροπῆς Σωτηρίας», ἓνα εἶδος ἐπαναστατικῆς ἀνεύθυνης κυβέρνησης, ὅπου ἐπικρατοῦσε ἡ ἀστική τάξη, μπῆκε ἐπικεφαλῆς τῆς ἐξουσίας. Μά, ταυτόχρονα, ὀπλίστηκαν ὡς ἓνα σημεῖο καὶ οἱ ἐργατικὲς τάξεις. Οἱ ἐργάτες καὶ οἱ σπουδαστὲς βάσταξαν τὴν ὁρμὴ τῆς μάχης, ὅσον καιρὸ κρατοῦσε αὐτὴ. Οἱ σπουδαστὲς, πάνω-κάτω 4000, καλὰ ὀπλισμένοι καὶ οἱ πρὸ καλύτερα πειθαρχημένοι ἀπ' τὴν Ἐθνοφρουρά, ἀποτελοῦσαν τὴν πυρῆνα, τὴν πραγματικὴ ἰσχὺ τῆς ἐπαναστατικῆς δύναμης καὶ δὲν εἶχαν καθόλου τὴ διάθεσιν νὰ ἐνεργήσουν σὰν ἀπλὸ ὄργανο στὰ χέρια τῆς Ἐπιτροπῆς Σωτηρίας. Μ' ὅλο ποῦ τὴν ἀναγνώριζαν καὶ ἦταν μάλιστα οἱ πρὸ ἐνθουσιώδικοι ὑποστηρικτὲς της, ἀποτελοῦσαν ὥστόσο ἓνα ἀνεξάρτητο καὶ τὸ πρὸ ταραχοποιοῦ σώμα: Συζητώντας μόνοι τοὺς στὴν «αὐλὴ» (1), κρατώντας μιὰν ἐνδιάμεση θέσιν ἀνάμεσα στὴν ἀστική καὶ τὴν ἐργατικὴ τάξη, ἐμποδίζοντας, μέ τὴν ἀδιάκοπη φασαρία, τὰ πράγματα νὰ ξαναγυρίσουν στὴν παλιὰ καθημερινὴ ἡρεμία τοὺς καὶ πολλὰς φορὲς ἐπιβάλλοντας τὶς ἀποφάσεις τοὺς στὴν Ἐπιτροπὴ Σωτηρίας.

Οἱ ἐργάτες ἀπ' τὴν ἄλλῃ μεριά, ποῦ βρέθηκαν σχεδὸν ὁλότελα χωρὶς δουλειά, ἔπρεπε νὰ χρησιμοποιοῦντο σὲ δημόσια ἔργα ποῦ θὰ γίνονταν μ' ἐξοδα τοῦ κράτους καὶ φυσικὰ τὰ χρήματα ποῦ χρειάζονταν γι' αὐτὸν τὸ σκοπὸ, ἔπρεπε νὰ παρθοῦν ἀπ' τὶς τσέπες τῶν φορολογουμένων ἢ ἀπ' τὸ ταμεῖο τῆς πόλης τῆς Βιέννης. Ὅλ' αὐτὰ δὲν μποροῦσαν παρὰ νὰ γίνουν πολὺ δυσάρεστα στοὺς ἔμπορους τῆς Βιέννης. Τὰ ἐργαστάσια τῆς πόλης, ποῦ ἡ παραγωγὴ τοὺς προοριζόταν γιὰ τὶς πλουσίαις καὶ ἀριστοκρατικὲς αὐλὰς μιᾶς μεγάλης χώρας, ὅπως εἶναι αὐτόνοητο, σταμάτησαν ὁλότελα μέ τὴν ἐπανάστασιν καὶ τὴ φευγάλα τῆς ἀριστοκρατίας καὶ τῆς αὐλῆς. Τὸ ἐμπόριο νεκρώθηκε καὶ ἡ ἀσταμάτητη ἀναταραχὴ καὶ ἡ ἔξαψη ποῦ τὴ συντηροῦσαν οἱ φοιτητὲς καὶ οἱ ἐργάτες, δὲν ἦταν σιγούρα τὰ μέσα γιὰ τὴν «ἀποκατάστασιν τῆς ἐμπιστοσύνης», ὅπως λένε συνηθῶς. Ἔτσι, πολὺ γρήγορα δημιουργήθηκε κάποια ψυχρότητα ἀνάμεσα στὶς μεσαῖες τάξεις

1. Ἑλληνικὰ στὸ κείμενο. Ἐννοεῖ τὸ Πανεπιστήμιο. (Σημ. τ. Μετ.).

ἀπ' τῇ μιᾷ μεριά καὶ τοὺς ταραχοποιούς σπουδαστές κι ἐργάτες ἀπ' τὴν ἄλλη κι ἂν ἡ ψυχρότητα αὐτὴ γιὰ πολὺν καιρὸ δὲν ἔφτασε ὡς τὴν ἀνοιχτὴ ἐχτρότητα, ἦταν γιὰ τὴν κυβέρνηση καὶ ἰδιαίτερα ἡ αὐλή, στὴ ἀνυπομονησία τους ν' ἀποκαταστήσουν τὴν παλιὰ τάξη πραγμάτων, διακαίωναν ὁλοένα τίς ὑποψίες καὶ τὴ θορυβοποιὸ δράση τῶν πρὸ ἐπαναστατικῶν κομμάτων κι ἔφερναν ἀδιάκοπα, ἀκόμα καὶ μπροστὰ στὰ μάτια τῶν μεσαίων τάξεων, τὸ φάσμα τοῦ παλιοῦ δεσποτισμοῦ τοῦ Μέττερνιχ. "Ἐτσι στὶς 15 τοῦ Μάη καὶ ξανά στὶς 29, σημειώθηκαν καινούργιες ἐξεγέρσεις ὄλων τῶν τάξεων στὴ Βιέννη, γιὰ τὴν κυβέρνηση προσπάθησε νὰ χτυπήσει ἢ νὰ τορπιλλήσει, μερικὲς ἀπ' τίς ἐλευθερίες ποὺ εἶχαν καταχτηθεῖ τελευταῖα. Σὲ κάθε τέτοια περίπτωση ἡ συμμαχία ἀνάμεσα στὴν ἐθνοφρουρὰ ἢ τὴν ὀπλισμένη μεσαία τάξη, τοὺς σπουδαστές καὶ τοὺς ἐργάτες, στερεωνόταν πάλι γιὰ κάμποσον καιρό.

"Ὅσο τώρα γιὰ τίς ἄλλες τάξεις τοῦ πληθυσμοῦ, ἡ ἀριστοκρατία κι οἱ ἄρχοντες τοῦ χρήματος εἶχαν ἐξαφανιστεῖ κι οἱ χωρικοὶ εἶχαν καταπιαστεῖ παντοῦ μὲ δραστηριότητα νὰ καταργήσουν καὶ τὰ τελευταῖα ἀπομεινάρια τοῦ φεουδαρχισμοῦ. Χάρη στὸν πόλεμο τῆς Ἰταλίας⁽¹⁾, καὶ τίς φροντίδες ποὺ δημιούργησαν στὴν Αὐλὴ ἢ Βιέννη κι ἡ Οὐγγαρία, οἱ χωρικοὶ βρῆκαν ἀπόλυτὴ ἐλευθερία καὶ πέτυχαν νὰ λευτερώσουν ἀπ' τὴν φεουδαρχία τὴν Αὐστρία καλύτερα ἀπὸ κάθε ἄλλο μέρος τῆς Γερμανίας. Ἡ Αὐστριακὴ Δίαιτα, ὕστερ' ἀπὸ λίγο, δὲν ἔχει νὰ κάμει τίποτ' ἄλλο παρὰ νὰ ἐπικυρώσει τίς προόδους ποὺ εἶχαν κιόλας κάμει στὴν πράξη οἱ ἀγρότες κι ὅτιδήποτε ἄλλο κι ἂν ἴσως μπορέσει ν' ἀποκαταστήσει ἡ κυβέρνηση τοῦ πρίγκηπα Schwartzenberg⁽²⁾, ποτὲ δὲ θὰ βρεῖ τὴ δύναμη ν' ἀποκαταστήσει πάλι τὴ φεουδαρχικὴ δουλεία στοὺς ἀγρότες. "Ἄν ἡ Αὐστρία, γιὰ τὴν ὥρα, εἶναι πάλι σχετικὰ ἡσυχὴ καὶ μάλιστα ἰσχυρὴ, αὐτὸ χρωσιέται προπάντων στὸ γεγονός πὼς ἡ μεγάλη πλειοψηφία τοῦ λαοῦ, οἱ ἀγρότες, ἦταν

1. Ἡ Βόρεια Ἰταλία τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ἀποτελοῦσε συστατικὸ μῆμα τῆς Αὐστριακῆς μοναρχίας. Στὶς ἀρχὲς τοῦ 1848, οἱ Ἰταλοὶ ἐπαναστάτησαν ἐνάντια στὴν ξενικὴ κυριαρχία, γιὰ τὴν ἀνεξαρτησία τους καὶ γιὰ τὴ δημιουργία μιᾶς Ἑνωμένης Ἰταλίας. Ὡστόσο ἡ Αὐστρία στὰ 1849 πέτυχε νὰ πνίξει τὸ Ἰταλικὸ ἀπελευθερωτικὸ κίνημα καὶ ν' ἀποκαταστήσει τὴν κυριαρχία της στὴν Ἰταλία. Ἡ ἐνοποίηση τῆς Ἰταλίας πραγματοποιήθηκε μονάχα στὰ 1870. (Σημ. Ἀγγλ. "Εκδ.).

2. Ὁ πρίγκηπας Schwartzenberg διαδέχθηκε τὸ Μέττερνιχ. (Σημ. τ. Μετ.).

ἐκεῖνοι ποὺ πραγματικά βγῆκαν κερδισμένοι ἀπ' τὴν ἐπανάσταση, καὶ γιατί ὅτιδὴποτε ἄλλο κι ἂν χτύπησε ἡ κυβέρνησις σὰν ξαναπῆρε τὴν ἐξουσία, ἔφησε ὥστόσο ἀπείραχτα τὰ οὐσιαστικά αὐτὰ πλεονεκτήματα ποὺ κατάχτησαν οἱ ἀγρότες.

Λονδίνο, Ὀκτώβρης 1851.

VI

Η ΕΞΕΓΕΡΣΗ ΣΤΟ ΒΕΡΟΛΙΝΟ

[New York Daily Tribune, 28 Νοέμβρη 1851]

Τό δεύτερο κέντρο τῆς ἐπαναστατικῆς δράσης ἦταν τὸ Βερολίνο. Ἀπ' ὅσα εἶπαμε στὰ προηγούμενα φύλλα, μπορεῖ κανένας νὰ μαντέψει πῶς ἐκεῖ, ἡ δράση αὐτή, δέν εἶχε τὴν ὁμόθυμη ἐκείνη ὑποστήριξη ὅλων σχεδὸν τῶν τάξεων ποὺ τὴ συνόδεψε στὴ Βιέννη. Στὴν Πρωσσία, ἡ ἀστική τάξη εἶχε κίόλας ἐμπλακεῖ σὲ πραγματικοὺς ἀγῶνες μὲ τὴν κυβέρνηση. Τὸ ἀποτέλεσμα τῆς «Ἐνωμένης Διαιτας» ἦταν ἡ ρήξη καὶ μιὰ ἀστική ἐπανάσταση ἦταν ἐπι- κείμενη. Ἡ ἐπανάσταση αὐτή, στὸ πρῶτο ξέσπασμά της, θὰ μπορούσε νάταν τόσο ὁμόθυμη ὅσο κι ἡ ἐπανάσταση στὴ Βιέννη, ἀν δέν ξεσποῦσε ἡ Παρισινή ἐπανάσταση τοῦ Φλεβάρη.

Αὐτὸ τὸ περιστατικό ἐπιτάχυνε τὸ κάθε τι, ἐνῶ ταυτόχρονα ἡ ἐπανάσταση στὸ Παρίσι γινόταν κάτω ἀπὸ συνθήματα ὁλότελα διαφορετικά ἀπὸ κείνα ποὺ ἡ ἀστική τάξη τῆς Πρωσσίας ἐτοίμαζε γιὰ νὰ προκαλέσει σὲ μάχη τὴν κυβέρνησή της.

Ἡ Ἐπανάσταση τοῦ Φλεβάρη ἀνέτρεψε στὴ Γαλλία μιὰ κυβέρνηση ὁλότελα ἴδια μὲ κείνη ποὺ ἡ πρωσσική ἀστική τάξη γύρευε νὰ ἐγκαταστήσει στὴ δική της τῇ χώρᾳ.

Ἡ Ἐπανάσταση τοῦ Φλεβάρη ἐμφανίστηκε μονάχη της σὰν ἐπανάσταση τῆς ἐργατικῆς τάξης ἐνάντια στὶς μεσαῖες τάξεις. Διεκήρυξε τὴν πτώση τῆς κυβέρνησης τῆς μεσαίας τάξης καὶ τὴ χειραφέτηση τοῦ ἐργάτη. Ἡ ἀστική τάξη δμως τῆς Πρωσσίας, εἶχε τελευταῖα ἀρκετές φασα- ρίες μὲ τὴν ἐργατική τάξη στὴ χώρα της.

Ἀφοῦ πέρασε ὁ πρῶτος τρόμος ἀπ' τὶς ταραχὲς τῆς Σιλεσίας⁽¹⁾, ἡ ἀστική τάξη πάσκιζε νὰ δώσει ἀκόμα καὶ

1. Πρόκειται γιὰ τὶς ἐξεγέρσεις τῶν ὑφαντουργῶν. (Σημ. τ. Μετ.).

στην εξέγερση αυτή, τέτοια τροπή που να εξυπηρετεί τα συμφέροντά της. Όσο διατηρούσε πάντα μιὰ σωτήρια φρίκη για τόν επαναστατικό σοσιαλισμό και κομμουνισμό. Κατά συνέπεια, μόλις είδαν επικεφαλής στην κυβέρνηση τοῦ Παρισιοῦ ἀνθρώπους που τοὺς θεωροῦσαν σάν τοὺς πιὸ ἐπικίνδυνους ἐχτροὺς τῆς ιδιοκτησίας, τῆς τάξης, τῆς θρησκείας, τῆς οἰκογένειας καὶ τῶν ἄλλων Ἑφεστίων Θεῶν τῆς σύγχρονης ἀστικῆς τάξης, ἀμέσως ὁκίμασαν σημαντικὴ πτώση στοῦ δικό τους επαναστατικό ζήλο. "Ἦξε-
ραν πὼς ἔπρεπε ν' ἀρπάξουν τὴν εὐκαιρία καὶ πὼς χωρὶς τὴ βοήθεια τῶν ἐργαζόμενων μαζῶν θὰ νικίωνταν. Τοὺς ἔλειψε ὁμως τὸ θάρρος. Ἐτσι πῆραν τὸ μέρος τῆς κυβέρνη-
σης καὶ μὲ τίς πρῶτες σποραδικές ταραχές που σημειώθη-
καν στίς ἐπαρχίες, προσπάθησαν νὰ κρατήσουν ἡρεμὸ τὸ
λαὸ στοῦ Βερολίνου που πέντε ὀλάκερες μέρες συγκεντρω-
νόταν κατὰ μάζες μπροστὰ στοῦ βασιλικὸ παλάτι, γιὰ νὰ
συζητήσῃ τὰ νέα καὶ νὰ ζητήσῃ μεταβολές στὴν κυβέρ-
νηση κι δταν τελικά, ὕστερ' ἀπ' τὴν εἶδηση τῆς πτώσης
τοῦ Μέττερνιχ, ὁ βασιλιάς ἔκαμε μερικὲς ἀσήμαντες πα-
ραχωρήσεις, ἡ ἀστικὴ τάξη θεώρησε πὼς ἡ ἐπανάσταση
ὀλοκληρώθηκε καὶ πῆγε νὰ εὐχαριστήσῃ τὴν Αὐτοῦ Με-
γαλειότητα γιατί ἱκανοποίησε ὅλες τίς ἐπιθυμίες τοῦ λαοῦ
του. Μὰ τότες ἀκολούθησε ἡ ἐπίθεση τοῦ στρατοῦ ἐνάντια
στοῦ πληθους, τὰ ὁδοφράγματα, ἡ ἀντίσταση κι ἡ ἥττα τῆς
βασιλείας. "Υστερα ὅλα ἔλλαξαν. Οἱ ἴδιες αὐτὲς ἐργατι-
κὲς τάξεις, που ἡ ἀστικὴ τάξη εἶχε τὴν τάση νὰ κρατᾷ
στὴν οὐρά, σπρώχτηκαν στὴν πρώτη γραμμὴ. Εἶχαν πολε-
μήσῃ κι εἶχαν πραγματοποιήσῃ καταχτήσεις κι ὅλοι μονο-
μιᾶς ἀπόχτησαν συνείδηση τῆς δυνάμει τους. Περιορισμοὶ
στοῦ δικαίωμα τῆς ψήφου, στὴν ἐλευθερία τοῦ τύπου, στοῦ
δικαίωμα τῆς συμμετοχῆς στὰ ὀρκωτὰ δικαστήρια, στοῦ δι-
καίωμα τοῦ συνέρχεσθαι, περιορισμοὶ που θάταν πολὺ εὐ-
χάριστοι στὴν ἀστικὴ τάξη, γιατί θὰ ἔθιγαν μόνο τίς τά-
ξεις που βρῆσκονταν κάτω ἀπ' αὐτὴ, τώρα πιά δὲν ἦταν
δυνατὸ νὰ σταθοῦν. Ὁ κίνδυνος νὰ ἐπαναληφτοῦν οἱ πα-
ρισινὲς σκηνές τῆς «ἀναρχίας», ἦταν ἄμεσος. Μπροστὰ σ'
αὐτὸν τὸν κίνδυνο ὅλες οἱ παλιότερες διαφορές ἔσβυσαν.
Μπροστὰ στοῦ νικητὴ ἐργάτη, μ' ὅλο που αὐτὸς δὲν εἶχε
διατυπώσῃ ἀκόμα καμμιά ἰδιαίτερη ἀξίωση γιὰ τὸν ἑαυτό
του, οἱ φίλοι κι ὅσοι γιὰ ὀλάκερα χρόνια ἦταν ἐχτροί, ἐνώ-
θηκαν κι ἡ συμμαχία, ἀνάμεσα στὴν ἀστικὴ τάξη καὶ τοὺς
ὑποστηρικτὲς τοῦ συστήματος που εἶχε ἀνατραπεῖ, κλει-
στηκε πάνω στὰ ἴδια τὰ ὁδοφράγματα τοῦ Βερολίνου. Θὰ

γίνονταν οι απαραίτητες παραχωρήσεις, μά δχι περισσότερες από κείνες που δέν μπορούσαν νά τίς ἀποφύγουν. Θά σχηματιζόταν μιὰ κυβέρνηση ἀπ' τούς ἀρχηγούς τῆς ἀντιπολίτευσης στήν Ἐνωμένη Δίαιτα καί σ' ἀνταμοιβή γιά τίς ὑπηρεσίες που πρόσφεραν, σώζοντας τό στέμμα, θά ὑποστηριζόταν ἀπ' ὄλους τούς στυλοβάτες τῆς παλιάς κυβέρνησης, δηλαδή τῇ φεουδαρχικῇ ἀριστοκρατίᾳ, τῇ γραφειοκρατίᾳ, τό στρατό. Μ' αὐτούς τούς ὁρους οἱ κ.κ. Καμ-χάουζεν καί Hansemann ἀνέλαβαν τό σχηματισμό κυβέρ-νησης.

Τέτοιοι ἦταν ὁ τρόμος που ἔδειχναν οἱ καινούργιοι ὑπουργοί μπροστά στίς ἐπαναστατημένες μάζες, που, στά μάτια τους, ὅλα τὰ μέσα ἦταν καλά, φτάνει μονάχα νά βοηθοῦσαν νά στεριωθοῦν τὰ κλονισμένα θέμελα τῆς ἐξουσίας. Οἱ ὑπουργοί αὐτοί, φτωχοί ξεστρατισμένοι, κακομοληδες, φαντάζονταν πῶς κάθε κίνδυνος, γιά παλινδρόωση τοῦ παλιοῦ συστήματος, εἶχε περάσει κι ἔτσι χρησιμοποιοῦσαν ὀλάκερον τόν παλιό κρατικό μηχανισμό γιά ν' ἀποκαταστήσουν τήν «τάξη». Δέν ἀπόλυσαν οὔτ' ἓνα γραφειοκράτη ἀξιωματοῦχο, οὔτ' ἓναν ἀξιωματικό τοῦ στρατοῦ. Δέν ἔγινε οὔτε ἡ ἐλάχιστη ἀλλαγὴ στό παλιό γραφειοκρατικό σύστημα τῆς διοίκησης. Οἱ πολῦτιμοι αὐτοί συνταγματικοί καί ὑπεύθυνοι ὑπουργοί, ξανάφεραν μάλιστα στίς θέσεις τους καί κείνους τούς δημόσιους λειτουργούς που ὁ λαός, στήν πρώτη ἔξαψη τῆς ἐπαναστατικῆς του ὁρμῆς, τούς εἶχε διώξει γιά τίς παλιότερες γραφειοκρατικές κατα-χρήσεις τους. Τίποτε δέν ἄλλαξε στήν Πρωσία ἔξω ἀπ' τὰ πρόσωπα που ἦταν ὑπουργοί. Ἀκόμα καί τὰ ὑπουργικά ἐπιτελεῖα, στά διάφορα ὑπουργεῖα, ἔμειναν ἄθικτα καί σ' ὄλους τούς συνταγματικούς «θεσιθῆρες», που ἀποτελοῦσαν τήν ἀκολουθία τῶν καινουργιοανεβασμένων κυβερνητῶν καί που περίμεναν τό μερτικό τους ἀπ' τήν ἐξουσία καί τίς δημόσιες ὑπηρεσίες, εἶπαν νά περιμένουν ὡς που ν' ἀποκατασταθεῖ ἡ σταθερότητα που θά ἐπέτρεπε νά γίνουν μεταβολές στό γραφειοκρατικό προσωπικό, πράγμα που, γιά τήν ὥρα, δέν μπορούσε νά γίνει χωρίς κίνδυνο.

Ὁ βασιλιάς, που εἶχε ἀπελπιστεῖ στόν ὑπέρτατο βαθμό ὥστερ' ἀπ' τήν ἐξέγερση τῆς 18 τοῦ Μάρτη, ἀνακάλυψε, πολύ γρήγορα, πῶς ἦταν ἀπόλυτα ἀπαραίτητος στούς «φιλελεύθερους» αὐτούς ὑπουργούς, ὅπως καί κείνο σ' αὐτόν. Ἡ ἐπανάσταση δέν πείραξε τό θρόνο. Ὁ θρόνος ἦταν τό τελευταῖο ἐμπόδιο που στεκόταν ἀκόμα

μπροστά στην «άναρχια». Ἡ φιλελεύθερη μεσαία τάξη κι οἱ ἄρχηγοί της, πού τώρα ἦταν στην κυβέρνηση, εἶχαν λοιπόν κάθε συμφέρον νά τᾶχουν καλά μέ τὸ στέμμα. Ὁ βασιλιάς κι ἡ ἀντιδραστικὴ *camarilla* ⁽¹⁾ (Καμαρίλλα) πού ἀποτελοῦσε τὸ περιβάλλον του, δὲν ἄργησαν νά τὸ ἀνακαλύψουν κι ἐκμεταλλεύτηκαν τὴν εὐκαιρία γιὰ νά ἐμποδίσουν τὴν κυβέρνηση νά πραγματοποιήσῃ καὶ κεῖνες ἀκόμα τίς μικρομεταρρυθμίσεις, πού λογάριαζε ἀπὸ καιρὸ νά κάνει.

Ἡ πρώτη φροντίδα τῆς κυβέρνησης ἦταν νά δώσει κάποια νομιμοφάνεια στίς τελευταῖες βίαιες ἀλλαγές. Ἔτσι κάλεσαν τὴν Ἐνωμένη Δίαιτα, μ' ὅλη τὴ λαϊκὴ ἀντίθεση, γιὰ νά ψηφίσει σάν νόμιμο καὶ συνταγματικὸ ὄργανο τοῦ λαοῦ, ἔναν καινούργιο ἐκλογικὸ νόμο γιὰ τὴν ἐκλογὴ μιᾶς συνέλευσης πού θάπρεπε νά συμφωνήσῃ μέ τὸ στέμμα γιὰ ἓνα καινούργιο σύνταγμα. Οἱ ἐκλογές θάταν ἐμμεσες. Οἱ λαϊκὲς μάζες θά ἐκλέγανε μερικοὺς ἐκλέκτορες καὶ τοῦτοι οἱ τελευταῖοι θά ἐκλέγανε, μέ τὴ σειρά τους τοὺς ἀντιπροσώπους γιὰ τὴ συνέλευση. Παρ' ὅλη τὴν ἀντίθεση τῆς ἀντιπολίτευσης, τὸ σύστημα τῆς διπλῆς ἐκλογῆς ἔγινε δεχτό. Ὑστερα ζητήθηκε ἀπ' τὴν Ἐνωμένη Δίαιτα νά ἐγκρίνῃ ἓνα δάνειο ἀπὸ εἰκοσιπέντε ἑκατομμύρια δολλάρια. Γιὰ τὸ δάνειο αὐτὸ ἦταν ἀντιθετο τὸ λαϊκὸ κόμμα, μὰ στὸ τέλος ἡ Δίαιτα ἔδωσε τὴν ἐγκρισή της.

Οἱ πράξεις αὐτές τῆς Κυβέρνησης, ἔδωσαν μιὰ πάρα πολὺ γοργὴ ἀνάπτυξη στὸ λαϊκὸ, ἢ ὅπως αὐτοκαλεῖται τώρα, τὸ Δημοκρατικὸ κόμμα. Τὸ κόμμα αὐτό, πού ἐπικεφαλῆς του βρισκόταν ἡ τάξη πού ἀποτελεῖται ἀπ' τοὺς μικροβιοτέχνες καὶ τοὺς μαγαζάτορες κι εἶχε ἐνώσει στὴν ἀρχὴ τῆς ἐπανάστασης, κάτω ἀπ' τὴ σημαία του, τὴ μεγάλῃ πλειονότητά των ἐργατῶν, ζητοῦσε ἄμεση καὶ καθολικὴ ψηφοφορία, ὅπως καὶ στὴ Γαλλία, μιὰ καὶ μόνη Νομοθετικὴ Ἐθνοσυνέλευση καὶ τὴν ὁλόπλευρη κι ἀνοιχτὴ ἀναγνώριση τῆς Ἐπανάστασης τῆς 18 τοῦ Μάρτη, σὰ βάση γιὰ τὸ καινούργιο κυβερνητικὸ σύστημα.

Ἡ μετριοπαθέστερη μερίδα θάμενε ἱκανοποιημένη μέ

1. Καμαρίλλα ἢ καμαρίτες λεγόταν στὴν Ἰσπανικὴ αὐλὴ ἡ μερίδα ἐκείνη των αὐλικῶν πού μέ τίς ἰντρίγκες της κατ' ὀρθον νά ἐπιβάλλεται καὶ νά ἐπηρεάζει ἀποφασιστικὰ τὸ βασιλιά. Μὲ τὴν πλατύτερὴ τῆς ἔννοια ἡ λέξη σημαίνει κάθε κλίκα πού μέ τίς δολοπλοκίες της καταφέρνει ν' ἀσκεῖ ἀποφασιστικὴ ἐπιρροή στὸν ὁποιοδήποτε βασιλιά ἢ ἀρχηγὸ κράτους καὶ μέ τὴν ἐπιρροή της αὐτὴ νά κατευθύνει τὰ κοινὰ ὅπως συμφέρει σ' αὐτὴ. (Σημ. τ. Μετ.).

μιά τέτοια «δημοκρατικοποιημένη» μοναρχία, ενώ η πιο προοδευτική μερίδα, αξίωνε την όριστική ανακήρυξη της δημοκρατίας. Οι δυο αυτές μερίδες συμφωνούσαν ωστόσο ν' αναγνωριστεί η Γερμανική Έθνοσυνέλευση της Φραγκφούρτης σαν η υπέρτατη εξουσία στη χώρα, ενώ οι Συνταγματικοί κι Αντιδραστικοί έκαναν πώς ένιωθαν μεγάλη φρίκη για την κυριαρχία του σώματος αυτού κι έκαναν τάχα πώς το θεωρούσαν σαν πέρα για πέρα επαναστατικό.

Τό ανεξάρτητο κίνημα των έργατικών τάξεων, σταμάτησε για κάμποσον καιρό μέ την επανάσταση. Οι άμεσες ανάγκες κι οι συνθήκες του κινήματος ήταν τέτοιες, που δέν επέτρεπαν νά προβληθεί στο προσκήνιο κανένα άπ' τά ειδικά αίτήματα του προλεταριάτου. Πραγματικά, όσο δέν ξεκαθαριζόταν τό έδαφος για μιάν ανεξάρτητη δράση των έργατών, όσο δέν είχε ακόμα καθιερωθεί ή άμεση και καθολική ψηφοφορία, όσον καιρό τά τριαντάξή μεγαλύτερα και μικρότερα κράτη έξακολουθούσαν νά χωρίζουν τί Γερμανία σέ πολυάριθμα κομματάκια, τί άλλο μπορούσε νά κάνει τό κόμμα του προλεταριάτου, παρά νά παρακολουθεί—πράγμα που είχε εξαιρετική σπουδαιότητα γι αυτό—τό κίνημά στο Παρίσι και ν' αγωνίζεται μαζί μέ τους μικρομαγαζάτορες για ν' άποκτήσει τά δικαιώματα εκείνα που θά του έπιτρέπανε νά δώσει άργότερα τί δική του μάχη ;

Τό κόμμα του προλεταριάτου στην πολιτική του δράση, ξεχώριζε τότε ούσιαστικά άπ' τί μικροεπαγγελματική τάξη, ή τό λεγόμενο Δημοκρατικό κόμμα, μόνο σέ τρία σημεία : Πρώτο γιατί έκρινε διαφορετικά τό Γαλλικό κίνημα. Οι δημοκρατικοί τό χτυπούσαν κι οι προλετάριοι ύποστήριζαν τό παρισινό κόμμα των άκρων (1). Δεύτερο διαδήλωναν την άνάγκη της έγκαθίδρυσης μιás ένιαίας κι άδιάρετης Γερμανικής Δημοκρατίας, ενώ οι πιο προοδευτικοί έξτρεμιστές ανάμεσα στους Δημοκρατικούς, μδλις τολμούσαν ν' αναστενάζουν για μιá δημοκρατική δημοσπονδία και τρίτο πώς τό κόμμα του προλεταριάτου έδειχνε σέ κάθε εύκαιρία την επαναστατική εκείνη τόλμη και προθυμία για δράση, που λείπει πάντα από κάθε κόμμα

1. Έδω έννοεί τις προλεταριακές λέσχες (clubs) που πήραν ένεργό μέρος στην επανάσταση του Φλεβάρη και στην έξεγερση του Ιούνη 1848. Άρχηγός τους ήταν ο επαναστάτης κομμουνιστής Μπλανκί. (Σημ. Άγγλ. Έκδ.).

πού είτε έχει στην ήγεσία, είτε αποτελείται βασικά από μικροεπαγγελματίες.

Τό προλεταριακό, ή τó πραγματικά επαναστατικό κόμμα, κατόρθωσε μόνο σιγά σιγά ν' αποσπάσει τήν μάζα τών εργαζόμενων άπ' τήν έπιρροή τών Δημοκρατικών, πού στην άρχή τής επανάστασης ήταν οι ούραγοι. 'Ωστόσο, ή έλλειψη αποφασιστικότητας, ή αδυναμία κι ή δειλία στην κατάλληλη στιγμή τών Δημοκρατικών άρχηγών, έκαμε τά υπόλοιπα και μπορούμε τώρα νά πούμε πώς ένα άπ' τά ούσιαστικά αποτελέσματα τών αναταραχών πού έγιναν στα τελευταία χρόνια, είναι πώς παντού θπου ή εργατική τάξη είναι συγκεντρωμένη σ' αξιόλογο δγκο, έχει πιά γλιτώσει όλότελα άπ' τή δημοκρατική έπιρροή, πού τήν όδήγησε σέ μιάν άτέλειωτη σειρά από λάθη κι άτυχήματα, στα 1848 και 1849. Μά τó καλύτερο είναι νά μñν προτρέχουμε. Τά περιστατικά πού συνέβηκαν στα δυό αυτά χρόνια, θά μάς δώσουν πολλές εύκαιρίες νά παρουσιάσουμε τούς δημοκρατικούς τζέντλεμεν στο έργο τους.

Οί χωρικοί στην Πρωσία, όπως και στην Αυστρία, μά με λιγότερη έδω ένεργητικότητα, έπειδή στο σύνολό τους δέν καταπιέζονταν τόσο σκληρά άπ' τή φεουδαρχία, βρήκαν στην επανάσταση τήν εύκαιρία νά λευτερωθοϋν μονομιθς άπ' όλα τά φεουδαρχικά δεσμά. Μά έδω, γιά τούς λόγους πού αναφέραμε παραπάνω, οι μεσαίτες τάξεις στράφηκαν άμέσως ενάντια τους, ενάντια στους πιδ παλιούς και πιδ άπαραίτητους σύμμαχούς τους. Οί Δημοκράτες, φοβισμένοι κι αυτοί όσο και ή αστική τάξη άπ' τίς θρυλλούμενες έπιθέσεις ενάντια στην άτομική ιδιοκτησία, άρνήθηκαν κι αυτοί τó ίδιο νά τούς υποστηρίξουν κι έτσι ύστερ' από μιá χειραφέτηση τριών μηνών, ύστερ' από σκληρούς αγώνες και στρατιωτικές έκτελέσεις, ιδιαίτερα στη Σιλεσία, ή φεουδαρχία αποκαταστάθηκε ξανά. με τά ίδια τά χέρια τής αστικής τάξης, πού ως τά χτές ήταν αντιφεουδαρχική. Δέν ύπάρχει άλλο πιδ αίσχρο άπ' αυτό τó περιστατικό πού νά μπορεί νά κατηγορηθεί τόσο βαρεία ή αστική τάξη. Παρόμοια προδοσία, ενάντια στους καλύτερουσ συμμάχους του, ενάντια στον ίδιο τόν έαυτό του, δέν έκανε ποτέ, κανένα κόμμα στην Ιστορία κι όσους έξευτελισμούς και τιμωρίες κι αν έπιφυλάσσει τó μέλλον γιά τó κόμμα τοϋτό τής μεσαίας τάξης, τοϋ αξίζουν άπ' άφορμή αυτή και μόνο αυτήν τήν πράξη του.

Λονδίνο, 'Οκτώβρης 1951

VII

Η ΕΘΝΟΣΥΝΕΛΕΥΣΗ ΤΗΣ ΦΡΑΓΚΦΟΥΡΤΗΣ

Οι αναγνώστες μας ίσως νά θυμούνται πώς στα ἔξη προηγούμενα ἄρθρα μας, παρακολουθήσαμε τὸ ἐπαναστατικό κίνημα τῆς Γερμανίας ὡς τις δυὸ μεγάλες λαϊκὲς νίκες, στίς 13 τοῦ Μάρτη στὴ Βιέννη καὶ στίς 18 τοῦ Μάρτη στὸ Βερολίνο. Εἶδαμε, τόσο στὴν Αὐστρία ὅσο καὶ στὴν Πρωσία, νὰ ἐγκατασταίνονται συνταγματικές κυβερνήσεις καὶ νὰ διακηρύχνονται, σὰν βασικοὶ κανόνες γιὰ κάθε μελλοντικὴ πολιτικὴ, οἱ φιλελεύθερες ἀρχές, δηλαδὴ οἱ ἀρχές τῆς μεσαίας τάξης. Τῇ μόνη διαφορᾷ ποὺ θά μπορούσε νὰ πατατηρήσει κανένας ἀνάμεσα στὰ δυὸ αὐτὰ μεγάλα κέντρα δράσης, ἦταν τούτη: Στὴν Πρωσία ἡ φιλελεύθερη ἀστικὴ τάξη, στὸ πρόσωπο δυὸ πλούσιων ἐμπόρων τῶν κυρίων-κυρίων Camphausen καὶ Hansemann, πῆρε ἀμέσως τὰ ἥνια τῆς ἐξουσίας, ἐνῶ στὴν Αὐστρία, ὅπου ἡ ἀστικὴ τάξη ἦταν πολιτικὰ πολὺ λιγότερη μορφωμένη, βάδισε ρυξὲ πὼς κρατοῦσε τὴν ἐξουσία γιὰ λογαριασμὸ τῆς ἀστικῆς ρυξὲ πὼς κρατοῦσε τὴν ἐξουσία γιὰ λογαριασμὸ τῆς ἀστικῆς τάξης. Εἶδαμε ἀκόμα πὼς τὰ κόμματα καὶ οἱ τάξεις τῆς κοινωνίας, ποὺ ὡς τότε ἦταν ἐνωμένες στὴν ἀντιπολίτευσιν τοὺς ἐναντία στὴν παλιὰ κυβέρνησιν, χωρίστηκαν ὕστερ' ἀπ' τὴ νίκη ἢ καὶ στὴ διάρκεια ἀκόμα τοῦ ἀγῶνα καὶ πὼς ἡ ἴδια ἡ φιλελεύθερη ἀστικὴ τάξη, ποὺ αὐτὴ μόνον ὠφελήθηκε ἀπ' τὴ νίκη, στράφηκε ἀμέσως ἐναντίον στοὺς χτεσινοὺς συμμάχους της, πῆρε ἐχτρικὴ στάσιν ἀντίκρου σὲ κάθε τάξη ἢ κόμμα ποὺ εἶχε περισσότερον προοδευτικὸ χαρακτήρα καὶ ἔκλεισε συμμαχία μὲ τὴ νικημένη φεουδαρχία καὶ γραφειοκρατία. Πραγματικά, ἦταν ὁλοφάνερο, ἀπ' τὴν ἀρχὴ ἀκόμα τοῦ ἐπαναστατικοῦ δράματος, πὼς ἡ φιλελεύθερη ἀστικὴ τάξη, δὲν μπορούσε νὰ κρατήσῃ μ' ἄλλον τρόπο τις θέσεις της μπροστὰ στὰ κόμματα τῆς φεουδαρχίας καὶ τῆς γραφειοκρατίας, ποὺ εἶχαν νικηθεῖ, μὰ δὲν εἶχαν ἐξαφανιστεῖ, παρὰ μόνο ἂν στηρι-

ζόταν στη βοήθεια τῶν λαϊκῶν καὶ πῶς προοδευτικῶν κομμάτων καὶ πῶς γιὰ ν' ἀντισταθεῖ στο χεῖμαρρο τῶν προοδευτικῶν αὐτῶν μαζῶν, χρειάζοταν ἀκόμα τῇ βοήθεια τῆς φεουδαρχικῆς ἀριστοκρατίας καὶ τῆς γραφειοκρατίας.

Ἦταν λοιπὸν ἀρκετὰ φανερὸ πῶς ἡ ἀστική τάξη στὴν Αὐστρία καὶ τὴν Πρωσία, δὲν εἶχε ἀρκετὴ δύναμη γιὰ νὰ κρατήσῃ τὴν ἐξουσία καὶ νὰ προσαρμόσῃ τοὺς θεσμοὺς τῆς χώρας στὶς δικές της ἀνάγκες καὶ ἰδέες. Ἡ φιλελεύθερη ἀστική κυβέρνησις ἦταν μονάχα ἓνας σταθμὸς ἀπ' ὅπου, ἀνάλογα μὲ τὴν στροφὴ ποὺ θάπαιρναν οἱ περιστάσεις, ἡ χώρα θὰ μπορούσε ἢ νὰ περάσῃ στο πῶς προχωρημένο στάδιο τοῦ Ἐνωτικοῦ δημοκρατισμοῦ, ἢ νὰ ξαναπέσῃ στο παλιὸ κληρικὸ—φεουδαρχικὸ καὶ γραφειοκρατικὸ regime (καθεστῶς). Ὅπως κι ἂν εἶχαν τὰ πράγματα, ὁ πραγματικὸς, ὁ ἀποφασιστικὸς ἀγώνας, δὲν εἶχε ἀκόμα δοθεῖ. Τὰ γεγονότα τοῦ Μάρτη ἀνοίξαν μονάχα τὴ μάχη.

Μιὰ ποὺ ἡ Αὐστρία κι ἡ Πρωσία εἶναι τὰ δυὸ κυρίαρχα κράτη τῆς Γερμανίας, κάθε ἀποφασιστικὴ ἐπαναστατικὴ κίνησις στὴ Βιέννη ἢ στο Βερολῖνο, θάταν ἀποφασιστικὴ γιὰ ὅλοκληρὴ τὴ Γερμανία. Καὶ πραγματικά, τὰ γεγονότα ποὺ διαδραματίστηκαν τὸ Μάρτη τοῦ 1848, στὶς δυὸ αὐτὲς πόλεις, στάθηκαν ἀποφασιστικὰ γιὰ τὴ στροφὴ τῶν γερμανικῶν πραγμάτων. Θάταν, λοιπὸν, περιττὸ ν' ἀνατρέξουμε στὰ κινήματα ποὺ ξέσπασαν στὰ μικρότερα κράτη καὶ θὰ μπορούσαμε πραγματικά νὰ περιοριστοῦμε στὴν ἐξέτασις ἀποκλειστικὰ τῶν αὐστριακῶν καὶ πρωσικῶν ὑποθέσεων, ἂν ἡ ὑπαρξὴ τῶν μικρότερων αὐτῶν κρατῶν δὲ γεννοῦσε ἓνα θεσμὸ ποὺ καὶ μόνο ἡ ὑπαρξὴ του, ἀποτελοῦσε μιὰ πολὺ χτυπητὴ ἀπόδειξις γιὰ τὴν ἀνώμαλη κατάστασις στὴ Γερμανία καὶ γιὰ τὸν ἀτελὴ χαρακτήρα τῆς τελευταίας ἐπανάστασις, ἓνα θεσμὸ τόσο ἀνώμαλο, τόσο γελοῖο ἀπ' τὴν ἴδια του τὴ φύσιν κι ὥστόσο τόσο βαθειὰ διαποτισμένο μὲ τὴν ἰδέαν πῶς ἦταν σπουδαῖος, ποὺ ἡ ἱστορία δὲν ἔχει παρουσιάσει ἴσως ποτὲ κάτι τὸ ἀνάλογο. Ὁ θεσμὸς αὐτὸς ἦταν ἡ καλούμενη Γερμανικὴ Ἐθνὸσυνέλευσις στὴ Φραγκφούρτη on the Main.

Ὑστερ' ἀπ' τίς λαϊκὲς νίκες στὴ Βιέννη καὶ στο Βερολῖνο, ἦταν αὐτονόητο πῶς ἔπρεπε νὰ γίνῃ μιὰ ἐθνὸσυνέλευσις ποὺ θ' ἀντιπροσώπευε ὅλοκληρὴ τὴ Γερμανία. Κατὰ συνέπεια, τὸ σῶμα αὐτὸ ἐκλέχτηκε καὶ συνήλθε στὴ Φραγκφούρτη, πλάι στὴν παλιὰ Ὁμοσπονδιακὴ Δίαιτα. Ὁ λαὸς περίμενε πῶς ἡ Γερμανικὴ Ἐθνὸσυνέλευσις θὰ

έλυνε όλα τὰ ἐπίμαχα ζητήματα καὶ πῶς θὰ ἐνεργοῦσε σὰν ὑπέρτατη νομοθετικὴ ἐξουσία γιὰ ὁλόκερη τὴ Γερμανικὴ Ὁμοσπονδία. Μὰ, σύγχρονα, ἡ Δίαιτα ποὺ τὴν εἶχε καλέσει, δὲν εἶχε καθορίσει καθόλου τίς δικαιοδοσίες της. Κανένας δὲν ἤξερε ἂν τὰ ψηφίσματά της θὰ εἶχαν ἰσχύ νόμου, ἢ ἂν θάπρεπε νὰ ὑποβληθοῦν στὴν ἔγκριση τῆς Δίαιτας, ἢ τῶν τοπικῶν κυβερνήσεων. Μέσα στὸ μπερδεύμα αὐτό, ἂν ἡ Ἐθνοσυνέλευση εἶχε καὶ τὴν παραμικρὴ ἐνεργητικότητά, θάπρεπε νὰ διαλύσει ἀμέσως τὴ Δίαιτα καὶ νὰ στείλει στὰ σπίτια τους τοὺς ἀντιπροσώπους της, μιὰ καὶ κατάντησε ἓνα σῶμα ποὺ στὴ Γερμανία δὲν εἶχε τὸ ὅμοιό του σ' ἀντιδημοτικότητα—καὶ θὰ τὴν ἀντικατάσταине μὲ μιὰ ὁμοσπονδιακὴ κυβέρνησις ποὺ θὰ ἐκλεγόταν ἀπ' τὰ ἴδια της τὰ μέλη. Θ' ἀνακήρυχνε τὸν ἑαυτὸς της σὰν τὴ μόνη νόμιμη ἔκφρασις τῆς κυριαρχίας θέλησος τοῦ Γερμανικοῦ λαοῦ κι ἔτσι θάδινε τὸ νόμιμο κύρος σ' όλα τὰ βουλευμάτα της. Θὰ φρόντιζε νὰ ἐξασφαλίσει πρῶτα πρῶτα μιὰ δική της ὀργανωμένη ἐνοπλὴ δύναμη μέσα στὴ χώρα, ποὺ θάταν ἱκανὴ νὰ τσακίσει κάθε ἀντίδραση ἀπ' τὴν πλευρά τῶν κυβερνήσεων. "Ὅλ' αὐτὰ ἦταν εὐκόλα, στὴν πρώτη περίοδο τῆς ἐπανάστασις.

Αὐτὸ ὅμως θὰ σήμαινε πῶς περιμέναμε πάρα πολλὰ ἀπὸ μιὰ Συνέλευσις ποὺ, στὴν πλειοψηφία της, τὴν ἀποτελοῦσαν φιλελεύθεροι δικηγόροι καὶ δογματικοὶ καθηγητές, μιὰ Συνέλευσις ποὺ, ἐνῶ ἰσχυριζόταν πῶς ἐνσάρκωνε τὴν ἴδια τὴν πεμπτουσία τῆς γερμανικῆς διανόησης κι ἐπιστήμης, δὲν ἦταν στὴν πραγματικότητά τίποτ' ἄλλο ἀπὸ μιὰ σκηνὴ δπου παλαιοὶ καὶ φθαρμένοι πολιτικοὶ ἐκθέτανε μπροστὰ στὰ μάτια ὁλόκερης τῆς Γερμανίας τὴν ἀκούσια κωμικότητά τους καὶ τὴν ἀναπηρία τόσο τῆς σκέψης ὅσο καὶ τῆς δράσης τους. Ἡ Συνέλευσις αὕτη, ποὺ ἔμοιαζε περισσότερο μὲ συγκέντρωση ἀπὸ γυναικοῦλες, ἔδειξε ἀπ' τὴν πρώτη στιγμὴ τῆς ζωῆς της πῶς φοβόταν πρὸς πολὺ τὸ παραμικρὸ λαϊκὸ κίνημα, παρὰ ὅλες τίς ἀντιδραστικὲς συνομωσίες ὄλων μαζί τῶν Γερμανικῶν κυβερνήσεων. Συζητοῦσε μπροστὰ στὰ μάτια τῆς Δίαιτας καὶ μάλιστα σχεδὸν ἐκλιπαροῦσε τὴν ἔγκριση τῶν ψηφισμάτων της ἀπ' τὴ Δίαιτα, γιὰτὶ οἱ πρῶτες ἀποφάσεις της ἔπρεπε νὰ δημοσιευτοῦν ἀπ' τὸ μισθὸ αὐτοῦ σώμα. Ἄντὶ νὰ διεκδικήσει τὴ δική της κυριαρχία, ἀπόφευγε μ' ἐπιμέλεια νὰ συζητήσει κάθε τέτοιο ἐπικίνδυνον πρόβλημα. Ἄντὶ νὰ συγκεντρώσει γύρω της μιὰ λαϊκὴ δύναμη, περνοῦσε στὴν ἡμερησία διάταξη ὅλες τίς βίαιες ἐπεμβάσεις τῶν κυβερνή-

σεων : ἡ Mayence (1), κάτω ἀπ' τὰ ἴδια τὰ μάτια της, κηρύχθηκε σὲ κατάσταση πολιορκίας, ὁ λαὸς της ἀφοπλίστηκε, μὰ ἡ Ἐθνοσυνέλευση οὔτε κἀν κουνήθηκε.

Ἀργότερα μ' ἐκλογή, ἔκαμε τὸν Ἀρχιδούκα Ἰωάννη τῆς Αὐστρίας Ἀντιβασιλιά τῆς Γερμανίας καὶ διακήρυξε πῶς ὅλες οἱ ἀποφάσεις του θὰ εἶχαν ἰσχύ νόμου. Ὁμως ὁ Ἀρχιδούκας Ἰωάννης δὲν ἐγκαταστάθηκε στὸ νέο του ἀξίωμα, παρὰ μονάχα σὰν πάρθηκε ἡ συγκατάθεση ἀπ' ὅλες τὶς κυβερνήσεις καὶ ἐγκαταστάθηκε ἔχι ἀπ' τὴ Συνέλευση μὰ ἀπ' τὴ Δίαιτα. Ὅσο γιὰ τὸ νόμιμο κύρος τῶν ψηφισμάτων τῆς Συνέλευσης, αὐτὸ δὲν ἀνγνωρίστηκε ποτέ ἀπ' τὶς μεγαλύτερες κυβερνήσεις, οὔτε καὶ ἡ ἴδια ἡ Συνέλευση ζήτησε νὰ τὸ ἐπιβάλλει ἀναγκαστικά. Ἐμείνε λοιπὸν τὸ ζήτημα ἐκκρεμές. Ἐτοί εἶχαμε τὸ παράξενο θέαμα μίᾶς Συνέλευσης ποὺ ἰσχυριζόταν πῶς ἦταν ὁ μόνος νόμιμος ἐκκρόσωπος ἑνὸς μεγάλου καὶ κυρίαρχου ἔθνους καὶ ὥστόσο δὲν εἶχε ποτέ οὔτε τὴ θέληση, οὔτε τὴ δύναμη νὰ ἐπιβάλλει τὶς ἀξιώσεις της. Οἱ χωρὶς κανένα πρακτικὸ ἀποτέλεσμα συζητήσεις τοῦ σώματος αὐτοῦ, δὲν εἶχαν οὔτε θεωρητικὴ κἀν ἀξία, γιατί ἀναμασοῦσαν μέχρις ἀηδίας τὰ πῶς κοινὰ καὶ πολὺ τριμμένα θέματα ἀπὸ ἀπαρχαιωμένες φιλοσοφικές καὶ νομικὰς σχολές. Κάθε φράση ποὺ λεγόταν ἢ σωστότερα τραυλιζόταν στὴ Συνέλευση αὐτὴ, εἶχε πολὺν καιρὸ πρὶν εἰπωθεῖ χιλιάδες φορές καὶ χίλιες φορές καλύτερα.

Ἐτοί, ἡ λεγόμενη καινούργια κεντρικὴ ἐξουσία στὴ Γερμανία, ἄφησε τὸ κάθε τι ὅπως τὸ βρῆκε. Ὅχι μονάχα δὲν πραγματοποιοῖσε τὴν ἐνότητα τῆς Γερμανίας, ποὺ τὴν ἀπαιτοῦσαν ἀπὸ καιρὸ, μὰ οὔτε ἐκθρόνισε ἔστω καὶ ἓναν ἀπ' τοὺς πῶς ἀσήμαντους πρίγκηπες ποὺ τὴν κυβερνοῦσαν. Δὲν ἔσφιξε τοὺς ἐνωτικoὺς δεσμοὺς ἀνάμεσα στίς χωριστὲς ἐπαρχίες της. Δὲν ἔκαμε οὐτ' ἓνα βῆμα γιὰ νὰ γκρεμίσει τὰ τελωνειακὰ τείχη ποὺ χώριζαν τὸ Ἀνόβερο ἀπ' τὴν Πρωσσία καὶ τὴν Πρωσσία ἀπ' τὴν Αὐστρία. Δὲν ἔκαμε οὔτε τὴν παραμικρότερη κἀν ἀπόπειρα νὰ καταργῇ τὰ τόσο μισητὰ διόδια ποὺ ἐμποδίζουν παντοῦ τὴν ποταμοπλοία στὴν Πρωσσία. Ὅσο λιγότερα ὁμως ἔκανε ἡ

1. Στὴ Mayence (πόλη στὸ Δουκάτο τοῦ Hesse—Darmstadt) ἡ πολιτοφυλακὴ καὶ ὁ ταχτικὸς στρατὸς συγκρούστηκαν στίς 21—22 τοῦ Μάη 1848. Ἡ Πολιτοφυλακὴ ἀφοπλίστηκε καὶ ἀπαγορεύτηκαν οἱ δημοκρατικὲς καὶ ἐργατικὲς ὁργανώσεις. Οἱ Ἀριστεροὶ στὴ Συνέλευση τῆς Φραγκφούρτης, πρότειναν στὸ σῶμα νὰ ζητήσῃ τὴν τιμωρία τῆς στρατιωτικῆς κ α μ α ρ ί λ λ α ς Ὡστόσο ἡ πλειοψηφία τῆς Συνέλευσης ἀρνῆθηκε νὰ ἐπέμβῃ (Σημ. Ἀγγ. Ἐκδ.).

Ἐθνοσυνέλευση αὐτῇ, τόσο περισσότερο κορδονόταν. Δημιούργησε ἓνα γερμανικό στόλο—στὰ χαρτιά. Προσάρτησε τῇ Πολωνία καὶ τὸ Schleswig. Ἐπέτρεψε στὴ Γερμανικὴ Αὐστρία νὰ κάμει πόλεμο ἐνάντια στὴν Ἰταλία κι ὥστόσο ἀπαγόρευσε στοὺς Ἰταλοὺς νὰ καταδιώξουν τοὺς Αὐστριακοὺς στὸ σίγουρο καταφύγιό τους, τὴ Γερμανία. Ζητωκραύγασε τρεῖς φορές καὶ μιὰ παραπάνω τὴ Γαλλικὴ Δημοκρατία καὶ δέχτηκε τὶς Οὐγγρικὲς ἀντιπροσώσεις, ποὺ σίγουρα ξαναγύρισαν στὴν πατρίδα τους μὲ πῶς μπερδεμένες ἰδέες γιὰ τὴ Γερμανία, ἀπὸ κείνες ποὺ εἶχαν πρὶν τὴν ἐπίσκεφτόν.

Στὴν ἀρχὴ τῆς ἐπανάστασης, ἡ Ἐθνοσυνέλευση αὐτὴ ἦταν τὸ φόβητρο γιὰ ὅλες τὶς γερμανικὲς κυβερνήσεις ποὺ περίμεναν ἀπ' αὐτὴ μιὰν ἐξαιρετικὰ δικτατορικὴ ἐπαναστατικὴ δράση—ἴσια ἴσια ἐπειδὴ κρίθηκε ἀναγκαῖο νὰ μὴν καθορίσουν μ' ἀκρίβεια τὰ πλαίσια τῆς δικαιοδοσίας της. Κατὰ συνέπεια, οἱ κυβερνήσεις αὐτὲς κατέστρωσαν ἓνα πλατὺ σύστημα ραδιουργιῶν γιὰ νὰ ἐξασθενίσουν τὴν ἐπιρροὴ τοῦ ἐπίφοβου αὐτοῦ σώματος. Μολαταῦτα ἀποδείχτηκε πὼς εἶχαν περισσότερη τύχη παρὰ μυαλό, γιατί ἡ Συνέλευση ἔκαμε τὴ δουλειὰ τῶν κυβερνήσεων αὐτῶν πολὺ καλύτερα ἀπ' ὅσο θὰ τὴν ἔκαναν οἱ ἴδιες. Τὸ κυριώτερο χαρακτηριστικὸ στὶς ραδιουργίες αὐτές, ἦταν ἡ σύγκληση τοπικῶν Νομοθετικῶν Συνελεύσεων καὶ κατὰ συνέπεια, δὲν κάλεσαν μόνο τὰ μικρότερα κράτη τὰ νομοθετικά τους σώματα, μὰ ἀκόμα κι ἡ Πρωσία κι ἡ Αὐστρία κάλεσαν κι αὐτὲς Συντακτικὲς Συνελεύσεις. Σ' αὐτὲς ὅπως καὶ στὴ Βουλὴ τῶν Ἀντιπροσώπων τῆς Φραγκφούρτης, ἡ φιλελεύθερη μεσαία τάξη ἢ οἱ σύμμαχοί της, οἱ φιλελεύθεροὶ νομικοὶ καὶ γραφειοκράτες, εἶχαν τὴν πλειοψηφία καὶ ἡ τροπὴ ποὺ πῆραν οἱ ἐργασίες στὴν κάθε μιὰ ἦταν σχεδὸν ἡ ἴδια. Ἡ μόνη διαφορὰ ἦταν πὼς ἡ Γερμανικὴ Ἐθνοσυνέλευση ἦταν ἡ Βουλὴ μιᾶς φανταστικῆς χώρας, μιὰ καὶ δὲν θέλησε νὰ πραγματοποιήσει ἐκεῖνο ποὺ ὥστόσο, ἦταν ὁ πρῶτος ὅρος γιὰ τὴν ἴδια τὴν ὑπαρξὴ της, δηλ. μιὰ Ἐνωμένη Γερμανία, πὼς συζητοῦσε τὰ φανταστικὰ μέτρα ποὺ ποτὲ δὲν θὰ ἐφαρμόζονταν ἀπὸ μιὰ φανταστικὴ κυβέρνησις ποὺ ἦταν δικό της κατασκευάσμα καὶ πὼς ἔπαιρνε φανταστικὲς ἀποφάσεις, ποὺ κανένας δὲν γνοιαζόταν γι' αὐτές. Ἐνῶ στὴν Αὐστρία καὶ στὴν Πρωσία τὰ συντακτικὰ σώματα ἦταν τουλάχιστο πραγματικὲς βουλές, ποὺ κατέβαζαν κι ἀνέβαζαν κυβερνήσεις κι ἐπέβαλλαν, γιὰ κάμποσο τουλάχιστο καιρὸ, τὶς

αποφάσεις τους στους πρίγκηπες πού μ' αὐτούς βρίσκονταν σ' ανταγωνισμό. Κι αὐτὰ τὰ συντακτικά σώματα ἦταν τὸ ἴδιο ἀνάνδρα καὶ χωρὶς τὴν πλατύτερη ἀντίληψη πού χρειαζόταν γιὰ τίς ἐπαναστατικές ἀποφάσεις. Κι αὐτὰ πρόδιναν τὸν ἴδιο τὸ λαὸ καὶ ξανάδωσαν τὴν ἐξουσία στὰ χέρια τοῦ φεουδαρχικοῦ, γραφειοκρατικοῦ καὶ στρατιωτικοῦ δεσποτισμοῦ. Ὡστόσο, τότε τουλάχιστο ἦταν ὑποχρεωμένα νὰ συζητοῦν πρακτικά καὶ μὲ ἄμεσο ἐνδιαφέρον ζητήματα καὶ νὰ ζοῦν πάνω στὴ γῆ μαζί μ' ἄλλους ἀνθρώπους, ἐνῶ οἱ ἀγύρτες τῆς Φραγκφούρτης δὲν ἦταν ποτὲ πλὴρ εὐτυχημένοι, παρὰ σὰν μποροῦσαν νὰ περιδιαβάσουν στὰ «ἀέρινα βασίλεια τοῦ ὄνειρου», im Luftreich des Traums. Ἔτσι, τὰ πρακτικά τῶν Συντακτικῶν Συνελεύσεων τοῦ Βερολίνου καὶ τῆς Βιέννης, ἀποτελοῦν σημαντικό τμήμα τῆς γερμανικῆς ἐπαναστατικῆς ἱστορίας, ἐνῶ τὰ νυχτερινὰ κατασκευάσματα μὲ τίς συλλογικὲς ἀνοήσιες τῆς Φραγκφούρτης, ἐνδιαφέρουν μονάχα ἐκείνους ποὺ μαζεῦουν φιλολογικά κι ἀρχαιολογικά παράξενα.

Ὁ γερμανικὸς λαὸς, πού ἐνιωθε βαθεῖα τὴν ἀνάγκη νὰ γλιτώσει ἀπ' τὸ μισητὸ ἐδαφικὸ κομμάτιασμα πού σκόρπιζε κι ἐκμηδένιζε τὴ συλλογικὴ δύναμη τοῦ ἔθνους, εἶχε γιὰ κάμποσον καιρὸ τὴν ἐλπίδα νὰ βρεῖ, στὴν Ἐθνοσυνέλευση τῆς Φραγκφούρτης, τὴν ἀρχὴ τουλάχιστο μιᾶς καινούργιας ἐποχῆς. Μὰ ἡ παιδισιῶδικη διαγωγή τῆς ὁμήγουρς αὐτῆς τῶν ἡλίθιων, ἔβγαλε γρήγορα τὸν ἐθνικὸ ἐνθουσιασμὸ ἀπ' τὴν πλάνη. Τὰ ἐπαλσχυντα πρακτικά, τὰ σχετικὰ μὲ τὴν ἀνακωχὴ τοῦ Malmoe (Σεπτέμβρης 18 '8), προκάλεσαν τὸ ξέσπασμα τῆς λαϊκῆς ἀγανάκτησης ἐναντίον σ' ἓνα σῶμα πού, ἀντὶς νὰ δώσει, καθὼς ἐλπίζανε, στὸ Ἔθνος ἓνα πλατὺ πεδίο δράσης, μὲ μιὰν ἀνανδρία πού δὲν ἔχει τὸ ὅμοιό της, ἀποκατέστησε μονάχα στὴν παλιά τους στερεότητα τὰ θέμελα πού πάνω τους χτίστηκε τὸ σημερινὸ ἀντεπαναστατικὸ οὐστημα.

Λονδίνο, Γενάρης 1852

V II

ΠΟΛΩΝΟΙ, ΤΣΕΧΟΙ ΚΑΙ ΓΕΡΜΑΝΟΙ (1)

[New York Daily Tribune, 5 του Μάη 1852]

Ἄπ' ὅσα εἶπαμε στὰ προηγούμενα ἄρθρα, εἶναι κιόλας αὐτονόητο πῶς, ἂν τὴν ἐπανάσταση τοῦ Μάρτη τοῦ 1848, δὲν ἀκολουθοῦσε μιὰ καινούργια ἐπανάσταση τὰ πράγματα στὴ Γερμανία θὰ ξαναγύριζαν ἀναπόφευκτα στὴν κατάσταση ποὺ βρισκόνταν πρὶν ἂπ' αὐτὸ τὸ περιστατικό. Μὰ εἶναι τόσο περίπλοκη ἡ φύση τοῦ ἱστορικοῦ θέματος, ποὺ πάνω σ' αὐτὸ προσπαθοῦμε νὰ ρίξουμε λίγο φῶς, ὥστε τὰ κατοπινὰ γεγονότα δὲν μποροῦν νὰ γίνουν ξεκάθαρα κατανοητά, χωρὶς νὰ ἐκθέσουμε αὐτὸ ποὺ μπορεῖ νὰ ὀνομαστεῖ ἐξωτερικὲς σχέσεις τῆς Γερμανικῆς ἐπανάστασης. Αὐτὲς οἱ ἐξωτερικὲς σχέσεις ἦταν

1) Ἡ πολιτικὴ τοῦ Μάρξ καὶ τοῦ Ἑνγκελς πάνω στὸ ἐθνικὸ ζήτημα στὰ 1848—49 διαστρεβλώθηκε συχνὰ ἀπὸ διάφορους ὀπορτουниστές ὁλων τῶν ἀποχρώσεων. Οἱ γερμανοὶ σοσιαλπατριῶτες στὴν ἐποχὴ τοῦ ἱμπεριαλιστικοῦ πολέμου [ἐννοῶ τὸν πρῶτο παγκόσμιον πόλεμον 1914—1918] πᾶσκιζαν νὰ δικαιολογήσουν τὴν προδοσίαν τους («ἀνα τῆς πατρίδας», ὑποστήριξη τῆς Γερμανίας στὸν πόλεμον ἐνάντια στὴ Ρωσσία) ἐπικαλούμενοι τὴ στάση τοῦ Μάρξ καὶ τοῦ Ἑνγκελς στὰ 1848. Ἄπ' τὴν ἄλλη μεριά, ὁ Ρῶσος σοσιαλεπαναστάτης, ὁ Λένιν, ἀναζητοῦσε τὶς ρίζες τῆς θέσης αὐτῆς τῶν γερμανῶν σοσιαλδημοκρατῶν στὰ 1914, στὸ «Γερμανικὸ σωβινισμό» τοῦ Μάρξ, καὶ τοῦ Ἑνγκελς τὴν ἐποχὴ τῆς Γερμανικῆς Ἐπανάστασης. Ὡστόσο, ἡ πραγματικὴ θέση τοῦ Μάρξ καὶ τοῦ Ἑνγκελς πάνω στὸ ἔθνικὸ ζήτημα, δὲν ἔχει τίποτε τὸ κοινὸ μὲ τὴν ἀντεπαναστατικὴ ἐρμηνεία ποὺ οἱ Γερμανοὶ καὶ Ρῶσοι σοσιαλπατριῶτες προσπάθησαν νὰ δώσουν σ' αὐτή. Ὁ Μάρξ καὶ ὁ Ἑνγκελς ἀντιμετώπισαν τὴ λύση τοῦ ἔθνικοῦ ζητήματος, ὅπως καὶ κάθε ἄλλου προβλήματος τῆς προλεταριακῆς πολιτικῆς, ἂπ' τὴν ἀποψη τῶν συμφερόντων τῆς ἐπανάστασης καὶ τῆς ταξικῆς πάλης τοῦ προλεταριάτου. Οἱ συγκεκριμένες μορφὲς ποὺ ὁ Μάρξ καὶ ὁ Ἑνγκελς ἔδωσαν λύση στὸ ἔθνικὸ ζήτημα στὰ 1848, πρέπει νὰ ἐξετάζονται σὲ συνάρτηση μὲ τὶς ἰδιομορφίες τῆς ἐποχῆς, μὲ τὴ συγκεκριμένη κατανομὴ τῶν ταξικῶν δυνάμεων μέσα κι ἔξω ἀπ' τὴ Γερμανία στὴν περίοδο αὐτή. Ὁ ρωσσικὸς τσαρισμὸς παρουσιάστηκε στὴ διεθνή πολιτικὴ σὰν ἡ πιδ ἀντιδραστικὴ δύναμις ἐνάντια στὰ δημοκρατικὰ κινήματα στὴν Εὐρώπῃ τοῦ 1848. Ὁ Μάρξ καὶ ὁ Ἑνγκελς, σὲ συνάρτηση μὲ τὰ ἐθνικὰ κινήματα στὰ διάφορα καταπιε-

ἀπ' τῆ φύσης τοὺς τὸ ἴδιο περίπλοκες ὅσο καὶ τὰ ἐσωτερικὰ προβλήματα.

Ὁ λάκερο τὸ Ἀνατολικὸ μισὸ τῆς Γερμανίας, πέρα ὡς τὸν Ἑλβα, τὸ Saale καὶ τὰ Βοημικὰ δάση, ὅπως εἶναι σ' ὅλους γνωστὸ, ἀνακτῆθηκε στὰ τελευταῖα χίλια χρόνια ἀπ' τοὺς Σλαύικης καταγωγῆς εἰσβολεῖς, πού τὸ κατεῖ-

ζόμενα ἔθνη, χωρίζαν τὰ ἔθνη αὐτὰ σὲ ἐπαναστατικά καὶ ἀντιδραστικά. Στὰ ἀντιδραστικά κατέταξαν τοὺς Τσέχους καὶ τοὺς Νοτιοσλαύους γιατί οἱ λαοὶ αὐτοὶ προσανατολίζονταν πρὸς τὴν τσαρική Ρωσσία στὸν ἀγώνα τους γιὰ τὴν ἀνεξαρτησία καὶ γίνονταν ἔτσι στὴν πραγματικότητα ὑποστηρικτὲς τῆς ἀντίδρασης στὴν Εὐρώπῃ. Σύμφωνα μ' αὐτὰ τὸ πανσλαυικὸ κίνημα ἔπαιξε ἀντεπαναστατικὸ ρόλο σὲ σχέση μὲ τὴν Εὐρωπαϊκὴ καὶ Γερμανικὴ ἐπανάστασι τοῦ 1848. Ὅπως εἶναι πασίγνωστο ὁ Αὐστριακὸς ἀπολυταρχισμὸς, χρησιμοποίησε τὸ κίνημα τῶν Σλαύων γιὰ νὰ πιέσει τὸ γερμανικὸ καὶ οὐγγρικὸ κίνημα. Γι' αὐτό, ὁ Μάρξ κι ὁ Ἑνγκελς στὰ 1848 καὶ στὰ 1849 ἦταν ἀντίθετοι στὸ ἐθνικὸ κίνημα τῶν Νοτιοσλαύων καὶ τῶν Τσέχων. Ὁ Ἑνγκελς ἔγραψε στὰ 1882:

«Μονάχα ὅταν ἡ κατάρρευση τοῦ τσαρισμοῦ θ' ἀπελευθερώσει τις ἐθνικὲς προσπάθειες τοῦ μικροῦ αὐτοῦ λαοῦ ἀπ' τὴ συγχώνυσή τους μὲ τις ιδέες τοῦ πανσλαυισμοῦ γιὰ τὴν κυριαρχία τοῦ κόσμου, τότε μονάχα μποροῦμε νὰ τοὺς ἀφίσουμε ἐλευθερίᾳ δράσης.»

Σχετικὰ μ' ἕναν ἄλλο σλαυικὸ λαό, δηλ. τοὺς Πολωνοὺς, ὁ Μάρξ κι ὁ Ἑνγκελς πῆραν ὁλότελα διαφορετικὴ θέση. Εἶχαν τὴ γνώμη πὼς ὁ λάκερη ἡ Δυτικοευρωπαϊκὴ δημοκρατία εἶχε τὴν ὑποχρέωση νὰ υποστηρίξει δραστήρια τοὺς Πολωνοὺς στὸν ἀγώνα τους γιὰ τὴν ἀνεξαρτησία. Ἡ ἀπελευθέρωση τῶν Πολωνῶν ἦταν ἕνα χτύπημα γιὰ τὸν πῶς μεγάλο ἐξωτερικὸ ἔχτρο τῆς εὐρωπαϊκῆς ἐπανάστασης—γιὰ τὴ τσαρική Ρωσσία. «Οἱ Πολωνοὶ εἶναι τὸ μοναδικὸ σλαυικὸ ἔθνος πού εἶναι ἀπαλλαγμένο ἀπ' ὅλους τοὺς πανσλαυικοὺς πόθους» (Ἑνγκελς) καὶ τὸ κίνημά τους «ἀπόχτησε μιὰ γιγάντια καὶ πρώτη τάξης σημασία ὄχι μόνο ἀπ' τὴν ἀποψη τῆς πανρωσσικῆς καὶ πανσλαυικῆς δημοκρατίας, μὰ κι ἀπ' τὴν ἀποψη τῆς πανευρωπαϊκῆς δημοκρατίας» (Λένιν: Ἀπαντα τομ. XVII).!

Στὸ βαθμὸ πού ἡ ἐποχὴ τοῦ ἱμπεριαλισμοῦ ἔφερνε βασικὲς ἀλλαγές στὴ κατανομὴ τῶν δυνάμεων τῆς Ἐπανάστασης καὶ τῆς ἀντίδρασης στὸ παγκόσμιον πεδίο, ἡ ἐκτίμηση τοῦ ἐθνικοῦ κινήματος στὰ μικρὰ σλαυικὰ ἔθνη, πού συνδέεται μ' αὐτὴ, ἦταν ὑποχρεωμένη ν' ἀλλάξει ἀνάλογα.

Ὁλοφάνερα κι ἀναμφισβήτητα ὁ τσαρισμὸς ἔπαιξε νὰ εἶναι ὁ στυλοβάτης τῆς ἀντίδρασης, τὸ κύριο προπύργιο τῆς, πρῶτα γιατί ἡ ἀντίδρασις ὑποστηρίζεται ἀπ' τὸ διεθνικὸ χρηματιστικὸ κεφάλαιο, ἰδιαίτερα τὸ γαλλικὸ καὶ δεῦτερο χάρις στὴν ἐπανάστασι τοῦ 1905. Τὴν ἐποχὴ ἐκείνη τὸ σύστημα τῶν μεγάλων ἐθνικῶν κρατῶν—οἱ δημοκρατίες τῆς Εὐρώπης—ἔφεραν τὴ δημοκρατία καὶ τὸ σοσιαλισμὸ στὸν κόσμον, σὲ πείσμα τοῦ τσαρισμοῦ. Ὁ Μάρξ κι ὁ Ἑνγκελς δὲν ἔζησαν γιὰ νὰ ἴδουν τὴν περίοδο τοῦ ἱμπεριαλισμοῦ. Σήμερα, δημιουργήθηκε ἕνα σύστημα ἀπὸ μιὰ χούφτα «μεγάλα» ἱμπεριαλιστικὰ ἔθνη (πέντε ἢ ἕξι ἔθνη) πού τὸ καθένα ἀπ' αὐτὰ καταπιέζει ἄλλα ἔθνη κι αὐτὴ ἡ καταπίεσις εἶναι μιὰ ἀπ' τίς αἰτίες γιὰ τὴν τεχνητὴ ἐπιβράδυνσι τῆς

χαν. Τό μεγαλύτερο μέρος απ' αυτές τις περιοχές έκγερμανίστηκε σέ σημείο ολοκληρωτικής έξαφάνισης κάθε Σλαυικής έθνικότητας και γλώσσας ύστερ' από κάμποσους αιώνες.

Αν έξαιρέσουμε έλάχιστα όλότελα απομονωμένα απομεινάρια, πού στό σύνολό τους δέν φτάνουν τίς έκατό χιλιάδες ψυχές (Κασσούβιοι στήν Πομερανία, Βένδοι ή Σορβιανοί στή Λουσσατία) οί κάτοικοί τους είναι Γερμανοί σ' όλες τους τίς έκδηλώσεις. Όσotόσο ή περίπτωση είναι διαφορετική σ' όλο τό μάκρος τών συνόρων τής παλιάς Πολωνίας και στίς χώρες πού μιλιέται ή τσέχικη γλώσσα, στή Βοημία και τή Μοραβία.

Οί δυό έθνικότητες έδω, σέ κάθε διαμέρισμα, είναι όλότελα άνακατωμένες. Οί πόλεις είναι γενικά λίγο-πολύ Γερμανικές, ένω στ' άγροτικά χωριά έπικρατεί τό Σλαυικό στοιχείο, απ' όπου ωστόσο, σιγά-σιγά έξαναγκάζεται νά υποχωρεί κι αποσυνθέεται μέ τή σταθερή προώθηση τής Γερμανικής έπιρροής.

Ό λόγος γι' αύτήν τήν κατάσταση πραγμάτων είναι τοϋτος: Απ' τήν έποχή κιόλας τοϋ Καρλομάγνου, οί Γερμανοί κατευθύνανε τίς πιό σταθερές κι έπίμονες προσπάθειές τους στήν κατάχτηση, τόν άποικισμό, ή τόν έκπολιτισμό τουλάχιστο τής Άνατολικής Εϋρώπης. Οί κατακτήσεις πού έγιναν απ' τούς φεουδάρχες εύγενείς, άνάμεσα στόν Έλβα και τόν Όντερ κι οί φεουδαρχικές άποικίες τών στρατιωτικών ταγμάτων τών Ιπποτών στήν Πρωσία και Λιβονία, προετοίμασαν μόνο τό έδαφος γιά ένα πολυπόδι πλατύ κι άποτελεσματικό σύστημα έκγερμανισμού απ' τίς έμπορικές και χειροτεχνικές μεσαίες τάξεις, πού αυτές στή Γερμανία, όπως και στήν υπόλοιπη Δυτική Εϋρώπη, πήραν κοινωνική και πολιτική σπουδαιότητα απ' τό 15ο αιώνα και δώθε. Οί Σλαϋοί και ιδιαίτερα οί Δυτικο-

---

κατάρρευσης τής κεφαλαιοκρατίας, γιά τήν τεχνητή υποστήριξη τοϋ όπορτουνισμού και τοϋ σοσιαλσβαβινισμού στά Ιμπεριαλιστικά Έθνη πού έξουσιάζουν τόν κόσμο. Τήν έποχή εκείνη, ή Δυτική Εϋρωπαϊκή δημοκρατία, πού λευτέρωσε τά μεγάλα Έθνη, βρισκόταν σ' άντίθεση μέ τόν τσαρισμό πού χειριζόταν όρισμένα μικρά Έθνη κινήματα γιά νά έξυπηρετεί άντιδραστικούς σκοπούς. Στίς μέρες μας, τό σοσιαλιστικό προλεταριάτο πού οί γραμμές του χωρίζονται σέ μία σωβινιστική «σοσιαλ-Ιμπεριαλιστική» μερίδα και μία επαναστατική, άντιμετωπίζει μία σύμμαχία τοϋ τσαρικού Ιμπεριαλισμού μέ τόν προοδευμένο Εϋρωπαϊκό κεφαλαιοκρατικό Ιμπεριαλισμό, στη βάση τής κοινής καταπίεσης ενός αριθμού Έθνών. (Λένιν: Άπαντα τομ. ΧΙΧ «Συμπεράσματα απ' τή συζήτηση γιά τήν Αϋτοδιοίκηση»).

σλαβοί (Πολωνοί καὶ Τσέχοι) εἶναι οὐσιαστικά γεωργικὴ φύλη. Τὸ ἐμπόριο καὶ ἡ χειροτεχνία δὲν εἶχαν ποτέ σ' αὐτοὺς μεγάλην ἐκτίμηση.

Ἡ συνέπεια ἦταν τούτη: μὲ τὴν αὐξησιν τοῦ πληθυσμοῦ καὶ τὴν δημιουργίαν τῶν πόλεων στίς περιοχάς αὐτές, ἡ παραγωγή τῶν εἰδῶν μανιφακτούρας, ἔπεσε στὰ χέρια τῶν Γερμανῶν μεταναστῶν καὶ ἡ ἀνταλλαγὴ αὐτῶν τῶν προϊόντων μ' ἀγροτικὰ προϊόντα, ἔγινε τὸ ἀποκλειστικὸ μονοπώλιο τῶν Ἑβραίων, πού, ἂν ἀνῆκουν σὲ κάποια ἔθνικότητα, σὲ τοῦτες τίς χώρες εἶναι πῶς πολὺ Γερμανοὶ παρά Σλαβοί.

Ἰδια εἶναι ἡ περίπτωσις, ἂν καὶ σὲ μικρότερο βαθμό, σ' ὁλόκληρην τὴν Ἀνατολικὴν Εὐρώπην. Ὁ χειροτέχνης, ὁ μικροεργοστασιάρχης, εἶναι Γερμανὸς ὥς τὰ σήμερα στὴν Πετρούπολιν, στὴν Πέστη, στὸ Ἰάσιο, ἀκόμα καὶ στὴν Κωνσταντινούπολιν, ἐνῶ ὁ τοκιστής, ὁ πανδοχέας, ὁ πραγματευτής—πολὺ σπουδαία προσωπικότητα στίς ἀραιοκατοικημένες τοῦτες χώρες—εἶναι σχεδὸν πάντα ἑβραῖος, πού μητρικὴ γλῶσσα τοῦ εἶναι μιὰ φριχτὰ σπασμένη Γερμανικὴ. Ἡ σημασία τοῦ Γερμανικοῦ στοιχείου στίς Σλαβικὰς περιοχάς, πού βρίσκονται κοντὰ στὰ σύνορα, πού μεγάλωνε μαζί μὲ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν πόλεων, τὸ ἐμπόριον καὶ τίς μανιφακτούρας, μεγάλωσε ἀκόμα πῶς πολὺ σὺν ὑποχρεώθηκαν νὰ μάζουν ἀπ' τὴν Γερμανίαν κάθε σχεδὸν στοιχεῖον πνευματικῆς κουλτούρας. Ὑστερ' ἀπ' τὸ Γερμανὸν ἔμπορον καὶ χειροτέχνην, ὁ Γερμανὸς κληρικός, ὁ Γερμανὸς δάσκαλος, ὁ Γερμανὸς savant (σοφὸς—ἐπιστήμονας) ἤρθαν νὰ ἐγκατασταθοῦν στὸ Σλαβικὸν ἔθνος καὶ τέλος τὸ σιδερένιον βῆμα τῶν κατακτητικῶν στρατιῶν ἢ τὸ προσηχτικόν, καλὰ προμελετημένον ἀγκάλιασμα τῆς διπλωματίας, ὅχι μόνον ἀκολουθοῦσαν, μὰ πολλὰς φορές προπορεύονταν ἀπ' τὸ ἀργὸν μὰ σίγουρον προοδευτικὸν χάσιμον τῆς ἐθνικότητος μὲ τὴν κοινωνικὴν ἐξέλιξιν. Ἔτσι μεγάλα τμήματα τῆς Δυτικῆς Πρωσίας καὶ τοῦ Πόζεν ἐγερμανίστηκαν ἀπ' τὸν πρῶτον διαμελισμὸν τῆς Πολωνίας καὶ δώθε, μὲ πωλήσεις ἢ παραχώρήσεις δημοσίων κτημάτων σὲ Γερμανοὺς ἀποίκους, μὲ τὴν ἐνθάρρυνσιν πού δινόταν στοὺς Γερμανοὺς κεφαλαιούχους γιὰ τὴν ἱδρυσιν ἐργοστασίων κλπ. σ' αὐτές καὶ τίς γειτονικὰς περιοχάς καὶ πολὺ συχνὰ ἀκόμα καὶ μὲ ὑπερβολικὰ δεσποτικὰ μέτρα ἐνάντια στοὺς Πολωνοὺς κατοίκους τῆς χώρας.

Μ' αὐτὸν τὸν τρόπον, μέσα στὰ ἑβδομήντα τελευταῖα

χρόνια, ή όροθετική γραμμή ανάμεσα στη Γερμανική και Πολωνική έθνικότητα, είχε όλότελα αλλάξει.

Ή επανάσταση του 1848, μιά και διαδήλωσε τή αίτημα όλων των καταπιεζομένων έθνων για τήν ανεξαρτησία και τή δικαίωμα νά ρυθμίζουν τίς ύποθέσεις τους με τή δική τους θέληση, ήταν όλότελα φυσικό πώς οί Πολωνοί θ' άξιωναν άμεσα τήν άποκατάσταση τής χώρας τους στα πριν άπ' τή 1772 σύνορα τής Πολωνικής Δημοκρατίας. Είται αλήθεια πώς αυτά τή σύνορα, από κείνην τήν εποχή μάλιστα, είχαν γίνει άπαρχαιωμένα, άν παρθούν σάν όροθετική γραμμή τής Γερμανικής και τής Πολωνικής έθνικότητας. Και γίνονταν όλο και περισσότερο άπαρχαιωμένα κάθε χρόνο από τότε, με τήν πρόοδο του έκγερανισμού. Όστούσο τότε, οί Γερμανοί διακήρυξαν με τόνον ένθουσιασμό τήν άποκατάσταση τής Πολωνίας, πού έπρεπε νά περιμένουν πώς θά τούς ζητηθεί σάν πρώτη άπόδειξη, για τήν είλικρίνεια των συμπαθειών τους, νά παραιτηθούν άπ' τή μερίδιο των λαφύρων τους. Άπ' τήν άλλη μεριά πώς όλάκερες περιοχές, κατοικούμενες κυρίως από Γερμανούς, όλάκερες πόλεις όλότελα Γερμανικές, θά παραδίνονταν σ' ένα λαό πού, ως τή τώρα ακόμα, δέν είχε δώσει ποτέ καμιάν άπόδειξη για τίς ικανότητές του νά προοδεύσει, έξω από μιά κατάσταση πού βασίζεται στή φεουδαρχισμό, στήν άγροτική δουλοπαροικία; Τό ζήτημα ήταν αρκετά μπλεγμένο. Ή μόνη δυνατή λύση ήταν ένας πόλεμος με τή Ρωσία. Τό ζήτημα τής όροθεσίας ανάμεσα στα διάφορα επαναστατημένα έθνη, θά μπορούσε νά γίνει δευτερότερο από κείνο του νά ίδρυθεί άρχικά ένα σύγυρο μέτωπο ένάντια στόν κοινό έχτρό. Οί Πολωνοί, παίρνοντας μεγάλες έδαφικές εκτάσεις σ' ανατολικά, θά γίνονταν πιδ καλόβολοι και πιδ λογικοί στη Δύση. Ή Ρήγα και τή Μιτάου, θά κρίνονταν, στή κάτω κάτω, άπ' αυτούς τή ίδιο σπουδαία, όσο τή Νιάντσιγκ και τή Έλμπιγκ.

Έτσι, τή προοδευτικό κόμμα στη Γερμανία, κρίνοντας άναγκαίο έναν πόλεμο με τή Ρωσία, για νά συγκρατήσει τή κίνημα στήν ήπειρωτική Εύρώπη και θεωρώντας πώς ή έθνική άποκατάσταση ακόμα κι ενός κομματιού τής Πολωνίας θά οδηγούσε χωρίς άλλο σ' έναν τέτοιο πόλεμο, ύποστήριζε τούς Πολωνούς. Ένώ τή κόμμα τής μεσαίας τάξης, πού βρισκόταν στήν έξουσία, προείδε ξεκάθαρα πώς ένας έθνικός πόλεμος με τή Ρωσία, θά οδηγούσε στήν πτώση του; γιατί θά χρειαζόταν νά καλέσουν στήν έξουσία ανθρώπους περισσότερο δραστήριους

κι ένεργητικούς. Γι' αυτό, μ' έναν προσποιητό ένθουσιασμό για την επέκταση της Γερμανικής έθνικότητας, διακήρυξαν πώς ή πρωσσική Πολωνία, ή κύρια έδρα της Πολωνικής επαναστατικής δράσης, έπρεπε να γίνει άναποσπαστο τμήμα της γερμανικής αυτοκρατορίας, πού θα σχηματιζόταν. Οι ύποσχέσεις πού δόθηκαν στους Πολωνούς, στις πρώτες μέρες της έξαψης, άθετήθηκαν αίσχρά. Οι ένοπλες πολωνικές δυνάμεις, πού ξεσηκώθηκαν με την Έγκριση της κυβέρνησης, διασκορπίστηκαν και κατακρεούργήθηκαν άπ' τό πρωσσικό πυροβολικό.

Μπαίνοντας κιόλας ό 'Απρίλης τοῦ 1848, έξη μόλις βδομάδες άπ' την επανάσταση στο Βερολίνο, τό Πολωνικό κίνημα τσακίστηκε κι ή παλιά έθνική έχτρα, ανάμεσα στους Γερμανούς και τους Πολωνούς, ξαναζωντάνεψε.

Αυτή ή τεράστια κι άνεκτίμητη ύπηρεσία στο Ρωσσικό άυταρχισμό, προσφέρθηκε άπ' τους φιλελεύθερους έμπορο-ύπουργούς Καμπχάουζεν και Χάνσεμαν. Πρέπει ακόμα να προσθέσουμε πώς τούτη ή Πολωνική έκστρατεία ήταν άπ' τά πρώτα μέσα για την αναδιοργάνωση και τό ξεθάρρεμα τοῦ ίδιου αυτού πρωσσικού στρατού, πού άργότερα γύρισε τά δίπλα ένάντια στο φιλελεύθερο κόμμα και τσάκισε τό κίνημα πού, οι κ. κ. Καμπχάουζεν και Χάνσεμαν, τόσο κοπίασαν να τό δημιουργήσουν.

«Για όσα άμάρτησαν, γι αυτά και τιμωρήθηκαν». Τέτοια στάθηκε ή μοίρα όλων των τυχοδιωκτών τοῦ 1848—1849, άπ' τό Ledru—Rollin ως τό Changarnier κι άπ' τόν Καμπχάουζεν ως τό Haynau.

Τό ζήτημα της έθνικότητας, ξεσήκωσε έναν άλλον άγώνα στη Βοημία. Σ' αυτήν τη χώρα πού την κατοικούσαν δυό εκατομμύρια γερμανοί και τρία εκατομμύρια Σλαβοί πού μιλάνε τη τσέχικη γλώσσα, οι κάτοικοι είχαν μεγάλες ιστορικές άναμνήσεις πού όλες συνδέονταν με την παλιότερη ύπεροχή των Τσέχων. Όστόσο ή δύναμη τοῦ κλάδου αυτού της Σλαυικής οίκογένειας, είχε τσακιστεί άπ' την εποχή τοῦ πολέμου των Ούσσσιων (1) στο δέκατο πέμπτο αιώνα.

Ή έπαρχία πού μιλιόταν ή τσέχικη γλώσσα, χωρίστηκε σε κομμάτια. Ένα μέρος αποτέλεσε τό βασίλειο

1. Κίνημα, στο πρώτο μισό τοῦ 15ου αιώνα, των οπαδών τοῦ θρησκευτικοῦ μεταρρυθμιστή Johann Huss πού έπιδίωκε με τη θρησκευτική μεταρρύθμιση, την έθνική ανεξαρτησία των Τσέχων. (Σημ. Άγγ. Έκδ.).

της Βοημίας, άλλο τὸ πριγκηπάτο της Μοραβίας καὶ τρίτο, ἡ ὄρεινὴ χώρα τῶν Σλοβάκων, στὰ Καρπάθια, ἔγινε τμῆμα τῆς Οὐγγαρίας. Οἱ Μοραβοὶ καὶ οἱ Σλοβάκοι, εἶχαν ἀπὸ καιρὸ τώρα χάσει κάθε ἀπομεινάρι ἀπὸ ἐθνικὸ αἶσθημα καὶ ζωντάνια, ἂν καὶ κράτησαν, σ' ἕναν πολὺ μεγάλου βαθμὸ, τὴ γλῶσσα τους. Ἡ Βοημία, στὶς τρεῖς ἀπ' τὶς τέσσερες πλευρὲς της, ἦταν ὁλότελα περικυκλωμένη ἀπὸ γερμανικὲς χώρες. Τὸ γερμανικὸ στοιχεῖο πραγματοποίησε μεγάλες προόδους. Στὸ τσέχικο ἔδαφος, ἀκόμα καὶ στὴν πρωτεύουσα, τὴν Πράγα, οἱ δυὸ ἐθνικότητες εἶχαν τὴν ἴδια σχεδὸν ἀριθμητικὴ ἀναλογία καὶ ὁλοῦθε κεφάλαιο, ἐμπόριο, βιομηχανία καὶ πνευματικὴ κουλτούρα, βρίσκονταν στὰ χέρια τῶν Γερμανῶν. Αὐτὸς ἀκόμα ὁ κύριος πρωταγωνιστὴς τῆς τσέχικης ἐθνικότητος, ὁ καθηγητὴς Palacky δὲν εἶναι τίποτ' ἄλλο παρὰ ἕνας πλανόδιος τρελλὸς μορφωμένος γερμανός, ποὺ ἀκόμα καὶ σήμερα δὲν τὰ καταφέρνει νὰ μιλήσει τὴν τσέχικη γλῶσσα σωστά καὶ χωρὶς ξενικὴ προφορά. Μὰ ὅπως συμβαίνει συχνά, ἡ τσέχικη ἐθνικότητα ποὺ ξεψυχάει, ποὺ πεθαίνει σύμφωνα μὲ ὅλα τὰ γνωστά στὴν ἱστορίαν γεγονότα στὰ τελευταῖα τετρακόσια χρόνια, ἔκαμε στὰ 1848 μιὰ τελευταία προσπάθεια νὰ ξανὰβρει τὴν παλιά της ζωντάνια, μιὰ προσπάθεια ποὺ ἡ ἀποτυχία της, ἀνεξάρτητα ἀπ' ὅλες τὶς ἐπαναστατικὰς θεωρίες, ἀπόδειξε πῶς ἡ Βοημία δὲν μπορεῖ νὰ ζήσει ἀπὸ δῶ καὶ μπροστά, παρὰ μόνο σάν τμῆμα τῆς Γερμανίας, ἂν καὶ ἕνα μέρος τοῦ πληθυσμοῦ της, μπορεῖ νὰ ἐξακολουθήσει, γιὰ κάμποσους αἰῶνες ἀκόμα, νὰ μιλάει μιάν ὀχι Γερμανικὴ γλῶσσα.

Λονδίνο, Φλεβάρης 1852.

IX

ΠΑΝΣΛΑΥΙΣΜΟΣ. — Ο ΠΟΛΕΜΟΣ ΤΟΥ SCHLESWIG HOLSTEIN

[New York Daily Tribune, 15 το Μάρτη 1852]

Ἡ Βοημία κι ἡ Κροατία (ἄλλο ἀποκομμένο μέλος τῆς Σλαυικῆς οἰκογένειας, πού βρίσκεται στή σφαίρα ἐπιρροῆς τῆς Οὐγγαρίας, ὅπως ἡ Βοημία στή γερμανική) ἦταν οἱ ἐστίες τοῦ «Πανσλαυισμού», ὅπως τὸν λένε στήν ἡπειρωτική Εὐρώπη. Οὔτε ἡ Βοημία, οὔτε ἡ Κροατία ἦταν ἀρκετά δυνατές γιά νά μπορέσουν νά σταθοῦν μόνες τους σάν ἔθνος. Ἡ ἀντίστοιχη ἐθνικότητά τους, πού ὑπονομεύεται ἀπ' τὴ δράση ἱστορικῶν αἰτίων σιγά-σιγά καί ἀπορροφίεται ἀπὸ πληθυσμούς προικισμένους μὲ μεγαλότερη ἐνεργητικότητα, θά μπορούσε μόνο νά ἐλπίζει σ' ἓνα εἶδος ἀνεξαρτησίας, μὲ μιὰ συμμαχία μὲ τ' ἄλλα Σλαυικά ἔθνη. Ὑπῆρχαν 22 ἑκατομμύρια Πολωνοί, 45 ἑκατομμ. Ρῶσσοι, 8 ἑκατομμ. Σέρβοι καί Βούλγαροι. Γιατί λοιπὸν νά μὴν ἀποτελέσουν μιὰ ἰσχυρὴ ὁμοσπονδία δλα αὐτὰ τὰ 80 ἑκατ. Σλαῶι καί νά διώξουν ἢ νά ἐξοντώσουν τοὺς εἰσβολεῖς ἀπ' τὸ ἱερὸ σλαυικὸ ἔδαφος, τοὺς Τούρκους τοὺς Οὐγγρους καί προπάντων τοὺς μισητοὺς μ' ἀπαραιτήτους Niemetz, τοὺς Γερμανοὺς; Ἔτσι, στίς μελέτες ἐλάχιστων Σλαύων dilettanti (ἐρασιτεχνῶν) τῆς ἱστορικῆς ἐπιστήμης, γεννήθηκε αὐτὸ τὸ γελοῖο ἱστορικὸ κίνημα, ἓνα κίνημα πού σκόπευε, οὔτε λίγο οὔτε πολύ, νά ὑποτάξει τὴν πολιτισμένη Δύση κάτω ἀπ' τὸ ζυγὸ τῆς βάρβαρης Ἀνατολῆς, τὴν πόλη στὸ ζυγὸ τῆς υπαίθρου, τὸ ἐμπόριο, τὴ μανιφακτούρα (ἐργοστασιακὴ χειροτεχνία), τὴ διάνοια κάτω ἀπ' τὴν πρωτόγονη γεωργία τῶν σλαύων δουλοπάροικων. Μά πίσω ἀπ' τὴν κωμικὴ αὐτὴ θεωρία, στεκόταν ἡ φοβερὴ πραγματικότητα τῆς Ρωσικῆς Αὐτοκρατορίας, αὐτῆς τῆς αὐτοκρατορίας πού σὲ κάθε κίνησή της διαλαλεῖ τὴν ἀξίωση νά θεωρεῖ ὀλόκληρὴ τὴν Εὐρώπη σάν περιοχὴ τῆς σλαυικῆς φυλῆς κι ἰδιαίτερα τοῦ μόνου δραστήριου μέρους αὐτῆς τῆς φυλῆς, τῶν Ρώσων.

Αυτῆς τῆς αὐτοκρατορίας, πού μέ δυό πρωτεύουσες σάν τὴν Ἁγία Πετρούπολη καὶ τὴ Μόσχα, δὲν βρῆκε ἀκόμα τὸ κέντρο βαρύτητας, ὅσο ἡ «πόλη τῶν Τσάρων», (ἡ Κωσταντινόπολη, πού στὴ ρωσικὴ τὴ λένε Τσάριγκραντ= πόλη τῶν Τσάρων) πού κάθε χωρικός τὴ θεωροῦσε σάν πραγματικὴ μητρόπολη τῆς θρησκείας καὶ τοῦ ἔθνους του, δὲν εἶναι ἀκόμα ἡ ἔδρα τῆς αὐτοκρατορίας. Αὐτῆς τῆς αὐτοκρατορίας πού, στὰ τελευταῖα ἑκατὸν πενήντα χρόνια, δὲν ἔχασε ποτὲ οὔτε σπιθαμὴ ἀπ' τὸ ἔδαφός της, μὰ πάντα κέρδιζε σὲ κάθε πόλεμο πού ἄρχιζε.

Εἶναι πολὺ γνωστὲς στὴν κεντρικὴ Εὐρώπῃ, οἱ μηχανογραφίες πού χρησιμοποίησε ἡ ρωσικὴ πολιτικὴ γιὰ νὰ ὑποστηρίξει τὸ σύστημα πού τελευταῖα ἐφευρέθηκε, τὸν πανοσλαυισμό, ἓνα σύστημα πού καλύτερό του, γιὰ νὰ ταιριάζει στοὺς σκοποὺς της, ἦταν ἀδύνατο νὰ γίνεῖ. Ἔτσι, οἱ Βοημοὶ καὶ Κροάτες πανοσλαυιστές, μερικοὶ συνειδητά, ἄλλοι χωρὶς νὰ τὸ καταλαβαίνουν, ἐργάζονταν ἄμεσα γιὰ τὰ συμφέροντα τῆς Ρωσσίας. Πρόδιναν τὴν ἐπαναστατικὴ ὑπόθεση γιὰ τὴ σκιὰ μιᾶς ἐθνικότητας πού, στὴν καλύτερη περίπτωσι, θὰ συμμεριζόταν τὴν τύχη τῆς Πολωνικῆς ἐθνικότητας κάτω ἀπὸ τὴ ρωσικὴ κυριαρχία. Ὡστόσο, πρέπει νὰ ποῦμε πρὸς τιμὴ τῶν Πολωνῶν, πῶς αὐτοὶ δὲν μπλέχτηκαν ποτὲ σοβαρὰ στὰ πανοσλαυικά αὐτὰ διχτυὰ κι ἂν λιγοστοὶ ἀπ' τὴν ἀριστοκρατίαν τους, ἔγιναν λυσσασμένοι πανοσλαυιστές, ἦταν γιὰ τὴν ἡξίαν πῶς, μέ τὴν ὑποταγὴ τους στοὺς Ρώσους, εἶχαν νὰ χάσουν πολὺ λιγότερα ἀπὸ κεῖνα πού θάχαναν ἀπὸ μιὰ ἐπανάστασι τῶν δικῶν τους δουλοπάροικων.

Οἱ Βοημοὶ καὶ Κροάτες, κάλεσαν τότε στὴν Πράγα ἓνα γενικὸ συνέδριο τῶν Σλαύων, γιὰ νὰ προετοιμάσει τὴν γενικὴ Σλαυικὴ συμμαχία. Τὸ συνέδριο αὐτὸ θ' ἀποτύχαινε ὀριστικά, ἀκόμα καὶ χωρὶς τὴν ἐπέμβασι τοῦ αὐστριακοῦ στρατοῦ. Οἱ διάφορες σλαυικὲς γλώσσες, διαφέρουν μεταξύ τους τόσο πολὺ, ὅσο τ' ἀγγλικά, τὰ γερμανικά καὶ τὰ σουηδικά κι ἔτσι σὰν ἄρχισαν οἱ συζητήσεις δὲν ὑπῆρχε κοινὴ σλαυικὴ γλώσσα πού σ' αὐτὴ νὰ μποροῦν νὰ συνεννοηθοῦν μεταξύ τους οἱ ὁμιλητές. Δοκίμασαν τὴ γαλλικὴ, μὰ ἦταν τὸ ἴδιο ἀκατανόητη στοὺς περισσότερους κι ἔτσι ὅλοι αὐτοὶ οἱ φτωχοὶ, γιομάτοι ἐνθουσιασμό σλαῦοι, πού τὸ μόνον αἶσθημα πού εἶχαν κοινὸ ἦταν μονάχα τὸ κοινὸ μίσος τους ἐνάντια στοὺς γερμανοὺς, ἀναγκάστηκαν τελικά νὰ μιλήσουν τὴ μισητὴ γερμανικὴ γλώσσα, γιὰ τὴν ἦ μόνη πού ὅλοι τους τὴν καταλάβαι-

ναν! Μά τότε Ίσια-Ίσια, συνήλθε στην Πράγα ένα άλλο, σλαυικό κι αυτό συνέδριο, μέ τή μορφή Γαλικιανών λογοφόρων, Κροατών και Σλοβάκων Γρεναδιέρων και Βοημών πυροβολητών και θωρακοφόρων κι αυτό τὸ πραγματικό, ἔνοπλο σλαυικό συνέδριο, μ' ἐπικεφαλῆς τὸν Windischgrätz, μέσα σὲ λιγότερο ἀπὸ εἰκοσιτέσσερες ὥρες, ἐοίωξε ἀπ' τὴν πόλη τοὺς ἰδρυτὲς μιᾶς φανταστικῆς σλαυικῆς ἡγεμονίας και τοὺς σκόρπισε στοὺς τέσσερες ἀνέμους.

Στὴν Αὐστριακὴ Συντακτικὴ Δίαιτα, οἱ Βοημοί, Μοραβοί, Δάλματοί, ἓνα μέρος ἀπ' τοὺς Πολωνοὺς ἀντιπρόσωπους (ἡ ἀριστοκρατία), κι ὅλα τὰ σλαυικά στοιχεῖα ἔκαναν σ' αὐτὴν τὴ Συνέλευση, συστηματικὸν πόλεμον ἐνάντια στὸ γερμανικὸ στοιχεῖο. Οἱ γερμανοὶ κι ἓνα μέρος ἀπ' τοὺς Πολωνοὺς (ἡ ξεπεσμένη ἀριστοκρατία), ἦταν στὴ Συνέλευση αὐτὴ οἱ κύριοι ὑποστηρικτὲς τῆς ἐπαναστατικῆς προόδου. Ἡ ὁμάδα τῶν σλαύων ἀντιπροσώπων, ποὺ βρίσκονταν σ' ἀντίθεση μαζί τους, δέν ἔμενε ἱκανοποιημένη μέ τὸ νὰ δείχνει ξεκάθαρα τίς ἀντιδραστικὲς τάξεις τοῦ κινήματός της, μά τὰ μέλη της εἶχαν ἐξαχρειωθεῖ σὲ τέτοιο σημεῖο ποὺ νὰ παζαρεύουν και νὰ συνομωτοῦν μ' αὐτὴν τὴν ἴδια τὴν αὐστριακὴ κυβέρνηση ποὺ διέλυσε τὸ συνέδριό τους στὴν Πράγα. Ἀκόμα και πληρώθηκαν γιὰ τὴν ἀτιμὴ αὐτὴ διαγωγή τους. Ἀφοῦ ὑποστήριξαν τὴν κυβέρνηση στὴν ἐξέγερση τοῦ Ὀκτώβρη 1848, πράγμα, ποὺ τελικά τους ἐξασφάλισε τὴν πλειοψηφία στὴ Δίαιτα, αὐτὴ ἡ ἀποκλειστικὰ σχεδὸν σλαυικὴ Δίαιτα, διαλύθηκε ἀπὸ αὐστριακοὺς στρατιῶτες, τὸ ἴδιο ὅπως και τὸ συνέδριο τῆς Πράγας και μάλιστα φοβέρισαν τοὺς πανσλαυιστὲς μέ φυλάκιση ἂν ξανακινηθοῦν. Τὸ μόνο ποὺ πέτυχαν εἶναι πῶς ἡ σλαυικὴ ἐθνικότητα ὑπονομεύεται τώρα ὁλοῦθε, μέ τὴ συγκέντρωση τῶν ἐξουσιῶν στοὺς αὐστριακοὺς και αὐτὸ χρωσιέται ἀποκλειστικὰ και μόνο στὸ φανατισμὸ και τὴ στραβομάρα τους.

Ἄν ὑπῆρχε ἔστω κι ἡ παραμικρὴ ἀμφισβήτηση γιὰ τὰ σύνορα τῆς Οὐγγαρίας και τῆς Γερμανίας, σίγουρα θὰ ξεσποῦσε κι ἐκεῖ ἄλλη φιλονεικία. Μά γιὰ καλὴ τύχη τους δέν ὑπῆρχε κανένα πρόσχημα κι ἐπειδὴ τὰ συμφέροντα τῶν δυὸ αὐτῶν χωρῶν ἦταν τόσο στενὰ δεμένα, ἀγωνίζονταν μαζί ἐνάντια στοὺς κοινούς ἐχτρούς, δηλαδὴ ἐνάντια στὴν αὐστριακὴ κυβέρνηση και τὸν πανσλαυικὸ φανατισμὸ. Ἡ καλὴ κατανόηση δέν διαταράχθηκε οὔτε στιγμή. Μά ἡ ἰταλικὴ ἐπανάσταση ἔμπλεξε ἓνα μέρος τουλάχιστο τῆς Γερμανίας, σ' ἓναν πόλεμον ἀλληλοεξόντωσης και πρέπει ἐδῶ νὰ σημειώσουμε, σὰν ἀπόδειξη ἴσια

μέ ποιό βαθμό τὸ σύστημα τοῦ Μέττερνιχ εἶχε πετύχει ν' ἀργοπορήσει τὴν πνευματικὴ ἀνάπτυξιν τοῦ λαοῦ, πῶς οἱ ἴδιοι ἄνθρωποι, πού στοὺς ἔξη πρώτους μῆνες τοῦ 1848, εἶχαν ἀνέβει στὰ ὁδοφράγματα τῆς Βιέννης, πῆγαν τώρα γιομάτοι ἐνθουσιασμό νὰ καταταχτοῦν στὸ στρατὸ πὺ πολέμησε ἐνάντια στοὺς Ἰταλοὺς πατριώτες. Ὡστόσο, ἡ ἀξιοθρήνητὴ αὐτὴ σύγχυσις ἰδεῶν, δὲν κράτησε γιὰ πολὺν καιρό.

Τελικὰ, ἄρχισε ὁ πόλεμος μετὰ τὴ Δανία γιὰ τὸ Schleswig καὶ τὸ Holstein. Οἱ χώρες αὐτές, χωρὶς ἀντιλογία γερμανικὲς σ' ἐθνικότητα, γλῶσσα καὶ διάθεσις, εἶναι ἀπαραίτητες στὴ Γερμανία, γιὰ λόγους στρατιωτικούς, ναυτικούς καὶ ἐμπορικούς. Οἱ κάτοικοι τοὺς στὰ τελευταῖα τρία χρόνια, πάλεψαν σκληρὰ ἐνάντια στὴ Δανικὴ διείσδυση. Ἄλλωστε τὸ δίκιο, σύμφωνα μετὰ τὰς συνθήκας, ἦταν μετὰ τὸ μέρος τοὺς. Ἡ ἐπανάστασις τοῦ Μάρτη τοὺς ἔφερε σ' ἀνοιχτὴ σύγκρουσις μετὰ τοὺς Δανούς καὶ ἡ Γερμανία τοὺς ὑποστήριξε. Ὡστόσο, ἐνῶ στὴν Πολωνία, στὴν Ἰταλία, στὴ Βοημία καὶ τελευταῖα στὴν Οὐγγαρία, οἱ στρατιωτικὲς ἐπιχειρήσεις προχωροῦσαν μετὰ τὴ μεγαλύτερη ὁρμή, σ' αὐτὸν τὸν πόλεμον, τὸ μοναδικὸ λαϊκόν, τὸ μόνον, ὡς ἓνα βαθμὸ τουλάχιστον, ἐπαναστατικόν πόλεμον, εἶχαν υλοθετήσῃ μιὰ ταχτικὴ ἀπὸ ἐλιγμούς καὶ κόντρα ἐλιγμούς χωρὶς ἀποτέλεσμα καὶ ὑποτάχτηκαν στὴν ἐπέμβασις τῆς ξένης διπλωματίας, πὺ ὁδήγησε, ὕστερ' ἀπὸ πολλὰς ἥρωικὰς μάχας, στὸ πῶς ἐλεεινὸ τέλος. Στὴ διάρκειαν τοῦ πολέμου αὐτοῦ, ἡ γερμανικὴ κυβέρνησις δὲν ἄφησε εὐκαιρίαν πὺ νὰ μὴν προδώσῃ τὸν ἐπαναστατικόν στρατὸ τοῦ Schleswig-Holstein καὶ ἄφησε σκόπιμα νὰ ἐξοντωθῇ, ὁ στρατὸς αὐτός, ἀπ' τοὺς Δανούς, σὰν διαλύθηκε ἡ χωρίστηκε σὲ ομάδες. Μετὰ τὸν ἴδιον τρόπο φέρθηκαν καὶ στὸ σῶμα τῶν γερμανῶν ἐθελοντῶν.

Μὰ ἐνῶ ἔτσι τὸ γερμανικὸ ὄνομα, δὲν κέρδιζε παρὰ μονάχα μῖσος ἀπ' ὅλες τὰς πλευράς, οἱ Γερμανικὲς συνταγματικὲς καὶ φιλελεύθερες κυβερνήσεις ἔτριβαν τὰ χεῖρας τοὺς ἀπὸ χαρὰ. Εἶχαν καταφέρει νὰ συντρίψουν τὰ κινήματα στὴν Πολωνία καὶ τὴ Βοημία. Εἶχαν παντοῦ ξαναζωντανέψῃ τὰς παλιὰς ἐθνικὰς ἔχτρες, πὺ ὡς τώρα ἐμπόδιζαν τὴν κοινὴ συνεννόησιν καὶ δράσιν, ἀνάμεσα στοὺς Γερμανούς, τοὺς Πολωνοὺς καὶ τοὺς Ἰταλοὺς. Συνήθισαν τὸ λαὸς τὰς σκηνὰς τοῦ ἐμφυλίου πολέμου καὶ στὴ στρατιωτικὴν κατασπῆσιν. Ὁ Πρωσικὸς στρατὸς εἶχε ξαναβρεῖ τὴν ἐμπιστοσύνην στὸν ἑαυτὸ τοῦ στὴν Πολωνία, ὁ αὐστριακὸς στρα-

τὸς στὴν Πράγα κι ἐνῶ ὁ «ξέχειλος πατριωτισμός, «Die Patriotische Ueberkraft» ὅπως τὸν λέει ὁ Χάινε, τῆς ἐπαναστατικῆς μὰ κοντόθωρης νεολαίας διοχετεύονταν, στὸ Schleswig καὶ στὴν Λομβαρδία, γιὰ νὰ τσακιστεῖ ἐκεῖ ἀπ' τὰ μυδράλια τοῦ ἐχτροῦ, στὸν τακτικό στρατό, τὸ πραγματικό ὄργανο δράσης, τόσο στὴν Πρωσία ὅσο καὶ στὴν Αὐστρία, ἔδωσαν τέτοια θέση, ὥστε νὰ ξανακερδίσει τὴν εὐνοια τοῦ λαοῦ μὲ νίκες ἐνάντια στοὺς ξένους. Μὰ τὸ ξαναλέμε: οἱ στρατιῆς αὐτές, ποὺ οἱ φιλελεύθεροι ἐνίσχυσαν σὰ δραστικό μέσο ἐνάντια στὸ πιδ προοδευτικό κόμμα, μὲν ξαναβρῆκαν, ἴσια μ' ἓνα βαθμό, τὴν ἐμπιστοσύνη στὸν ἑαυτὸ τους καὶ τὴν πειθαρχία τους, γύρισαν τὰ ὅπλα ἐνάντια στοὺς φιλελεύθερους κι ἀποκατέστησαν στὴν ἐξουσία τοὺς ἀνθρώπους τοῦ παλιοῦ καθεστῶτος. Ὁ Radetzky, σὰν πῆρε στὸ στρατόπεδό του πίσω ἀπ' τὸν Ἀδρίην ποταμό, τίς πρώτες διαταγές ἀπ' τοὺς «ὀπεύθονους ὑπουργοὺς» τῆς Βιέννης, ξεφώνισε: «Ποιοὶ εἶναι αὐτοὶ οἱ Ὑπουργοί;» δὲν εἶναι αὐτὴ ἡ κυβέρνησις τῆς Αὐστρίας! Ἡ Αὐστρία τώρα δὲν βρίσκεται πουθενά ἄλλοῦ ἔξω ἀπ' τὸ στρατόπεδό μου. Ἐγὼ κι ὁ στρατός μου ἀποτελοῦμε τὴν Αὐστρία καὶ σὰν νικῆσουμε τοὺς Ἰταλοὺς, θὰ ξανακαταχτήσουμε τὴν αὐτοκρατορία γιὰ τὸν αὐτοκράτορα!» Ὁ Radetzky εἶχε δίκιο. Ὡστόσο οἱ ἡλίθιοι «ὀπεύθονοι» ὑπουργοὶ στὴ Βιέννη, δὲν ἔδωσαν προσοχὴ στὰ λόγια του.

Λονδίνο, Φλεβάρης 1852

X

Η ΕΞΕΓΕΡΣΗ ΣΤΟ ΠΑΡΙΣΙ. Η ΣΥΝΕΛΕΥΣΗ ΤΗΣ ΦΡΑΓΚΦΟΥΡΤΗΣ.

[New York Daily Tribune 18 Μάρτη 1852]

Ἐπὶ τὰς πρῶτες κιόλας μέρες τοῦ Ἀπρίλη 1848, ὁ ἐπαναστατικὸς χεῖμαρρος βρῆκε φραγμὸν στὸ δρόμον του, σ' ὀλάκερην τὴν Εὐρώπῃ, τῇ συμμαχίᾳ ποὺ πραγματοποιήσαν μετὰ τοὺς νικημένους, οἱ τάξεις ἴσια-ἴσια ἐκεῖνες, ποὺ εἶχαν ὠφεληθεῖ ἀπ' τὴν πρώτην νίκην. Στὴ Γαλλίᾳ ἡ τάξις τῶν μικροεπαγγελματιῶν καὶ ἡ ρεμπουμπλικάνικη μερίδα τῆς ἀστικῆς τάξεως, ἐνώθησαν μετὰ τὴν μοναρχικὴν ἀστικὴν τάξιν ἐναντία τοῖς προλετάρειοις. Στὴ Γερμανίᾳ καὶ στὴν Ἰταλίᾳ, ἡ νικητρία ἀστικὴ τάξις, βιάστηκε νὰ ζητήσῃ τὴν ὑποστήριξιν τῆς φεουδαρχικῆς ἀριστοκρατίας, τῆς ἐπίσημης γρᾶφειοκρατίας καὶ τοῦ στρατοῦ, ἐναντία στὴ μάζαν τοῦ λαοῦ καὶ τῶν μικροεπαγγελματιῶν. Ἔτσι, πολὺ γρήγορα, ἐνωμένα τὰ συντηρητικὰ καὶ ἀντεπαναστατικὰ κόμματα, ξαναβρῆκαν τὴν ὑπεροχὴν τους. Στὴν Ἀγγλίᾳ, μὴ παράκαιρην καὶ ὄχι καλὰ προετοιμασμένη λαϊκὴ διαδήλωσις (10 Ἀπρίλη) (1) κατέληξε σὲ μὴ ὀλοκληρωτικὴ καὶ ἀποφασιστικὴ ἥττα τοῦ ἐπαναστατικοῦ κόμματος.

---

1. Στις 10 τοῦ Ἀπρίλη 1848, οἱ Χαρτιστὲς ὁργάνωσαν μὴ συγκέντρωσιν στὸ Λονδίνο καὶ ταυτόχρονα σχεδίαζαν μὴ διαδήλωσιν σὲ συνδυασμὸν μετὰ τὴν ὑπόβολήν τοῦ κοινοβουλίου μὴς αἰτήσεως ποὺ εἶχε πεντέμισι ἑκατομμύρια ὑπογραφάς. Ἡ διαδήλωσις ἀπαγορεύτηκε καὶ ὁ στρατὸς συγκεντρώθηκε στὸ Λονδίνο. Κάτω ἀπ' τὰς συνθήκας αὐτὰς τὸ συνέδριον τῶν Χαρτιστῶν παράτησε τὸ σχέδιον γιὰ τὴν διαδήλωσιν καὶ τὸ κοινοβούλιον ἀπόρριψε τὴν αἴτησιν... Ὑστερ' ἀπ' τὴν ἀποτυχίαν τῆς διαδήλωσιν, στίς 10 Ἀπρίλη, τὸ κίνημα τῶν Χαρτιστῶν ἀρχίσει νὰ ξεφύλλῃ. (Σημ. Ἀγγλ. Μετ.).

Χαρτισμὸς ὀνομάστηκε στὴν Ἀγγλίᾳ τὸ ἐργατικὸν κίνημα, ποὺ ἔπαιξε σημαντικὸν ρόλον στὴν πολιτικὴν ἐξέλιξιν τῆς Χώρας ἀπ' τὰ 1835 ὥς τὰ 1848.

Στὰ 1835 μὴ ἐπιτροπὴ τῆς ἑνώσεως Ἐργατῶν (Working Men's Association) διατύπωσε τὰ αἰτήματα τῆς ἐργατικῆς τάξεως, σὲ σχέσιν βασικά, μετὰ τὴν χορήγησιν τοῦ δικαιώματος τῆς μυστικῆς καθολικῆς ψηφοφορίας καὶ αὐτὰ τὰ αἰτήματα ὀνομάστηκαν Χάρτα τοῦ Λαοῦ. Χάρτα

Τὸ ἴδιο καὶ στὴ Γαλλία, δυὸ τέτοια κινήματα (στὶς 16 Ἀπρίλη καὶ 16 τοῦ Μάη) ⁽²⁾ τσακίστηκαν. Στὴν Ἰταλία, ὁ

εἶναι ἑλληνικὴ λέξη. Εἶχε τὴν ἔννοια τῶν συνταγματικῶν καὶ πολιτικῶν ἐλευθεριῶν καὶ σήμερα ἀκόμα σημαίνει σύνταγμα. (συνταγματικός χάριτης κλπ.). Στὴν πάλιν γιὰ τὰ πολιτικὰ δικαιώματα, ὁ χαρτισμός ἀρχισε νὰ παίρνει συνείδηση τοῦ κοινωνικοῦ τοῦ ρόλου.

Ὁ Ἑνγκελς στὸ ἔργο του, «Ἡ θέσις τῶν ἐργαζόμενων τάξεων στὴν Ἀγγλία», γράφει: «Ὁ χαρτισμός, ἔλεγε ἕνας ρήτορας στὸ Μάντσεστερ, δὲν εἶναι ἓν· ἀπλὸ πολιτικὸ πρόβλημα ποῦ πρόκειται νὰ μάθει ἂν θάχουμε τὸ δικαίωμα ψήφου... Ὁ χαρτισμός εἶναι πρόβλημα μαχαίριου καὶ κουταλιοῦ (ψωμιοῦ καὶ φαγητοῦ). Χάρτα θὰ πει καλὸ φαγητό, καλὸ πιτό, γενικὰ καλοπέραση καὶ μικρὴ ἐργασίμη μέρα». Ἀρχηγὸς τῶν χαρτιστῶν ἦταν ὁ Lowett, ὁπαδὸς τοῦ Ὁουεν κι ὁ χαρτισμός ἦταν διαποτισμένος ἀπ' τὶς οὐτοπικὲς ἰδέες. Ὡστόσο ἂν καὶ τοῦλειπαν οἱ ξεκαθαρισμένες κατευθυντήριες γραμμές, ἦταν ἕνα προοδευτικὸ κίνημα κι αὐτὴ ἡ ἔλλειψη, ποῦ χρωστιέται στὶς συνθήκες ποῦ ἐπικρατοῦσαν τότε στὴν Ἀγγλία, ἔφεραν καὶ τὴν ἀδοξή πτώση του. Στὰ 1832 ξέσπασε σοβαρὴ οἰκονομικὴ κρίσις στὴν Ἀγγλία. Τὴν κρίσις αὐτὴ ἐκμεταλλεύθηκαν οἱ Οὐίγοι ποῦ ἀντιπροσώπευαν τὸ βιομηχανικὸ κεφάλαιο, ποῦ ἐνδιαφέρονταν γιὰ τὴν κατάργηση τῶν νόμων γιὰ τὴν προστασίαν τῶν δημητριακῶν καὶ ζήτησαν τὴν συμμαχία τῶν χαρτιστῶν μετὰ τὴν ὑπόσχεση ἐφαρμογῆς τῆς Χάρτας. Οἱ Οὐίγοι μετὰ τὴ βοήθεια τῶν Χαρτιστῶν ξεσήκωσαν ταραχές στὰ βιομηχανικὰ κέντρα. Ἀφοῦ ξεπούλησαν στὸ μεταξύ τ' ἀποθέματά τους, πρόδωσαν τοὺς συμμάχους τους Χαρτιστές, συμμαχησαν μετὰ τὴν κυβέρνησις κι ἡ τάξις ἀποκαταστάθηκε ὕστερ' ἀπὸ μερικὲς συμπλοκές, τραυματισμοὺς καὶ μιὰ ἐκτέλεση. Ὡστόσο ὁ Χαρτισμός δὲν ἔσβυσε καὶ συνέχισε τὴν πραχτικὴ του δράσις μετὰ σύμμαχο τὴ μικροαστικὴ τάξι.

«Ἡ ἐπανάστασις ὅμως τοῦ 1848, στὴ Γαλλία, ἔνωσε τὴν ἀγγλικὴ ἀστικὴ τάξι. Οἱ ἐπαναστατικὲς σοσιαλιστικὲς διακηρύξεις τῶν νικητῶν Γάλλων ἐργατῶν, τρομοκράτησαν τὴ μικροαστικὴ τάξι τῆς Ἀγγλίας, ἀποδιοργάνωσαν τὴν κίνησι τῶν ἀγγλίων ἐργατῶν ποῦ κινιόταν μέσα σ' ὅλο καὶ πιὸ στενὰ πλαίσια, ἀλλὰ πιὸ ἄμεσα πρακτικὰ. Τὴ στιγμὴ ἀκριβῶς ποῦ ὁ Χαρτισμός χρειαζόταν ν' ἀναπτύξει ὅλη του τὴ δύναμι, κλείστηκε στὸ καβούκι του, πρὶν σβύσει ὀριστικὰ στὶς 10 Ἀπρίλη 1848. Ἡ πολιτικὴ δράσις τῆς ἐργατικῆς τάξης, μετατοπίστηκε στὸ μακρυνὸ μέλλον.»—(Πρόλογος στὴ Γερμανικὴ ἔκδοσι. «Ἡ θέσις τῶν ἐργαζόμενων τάξεων στὴν Ἀγγλία» σελ. XXV καὶ XXVI). (Σημ. τ. Μετ.).

1. Στὶς 16 τοῦ Ἀπρίλη ἔγινε συγκέντρωση τῶν γάλλων ἐργατῶν στὸ πεδίο τοῦ Ἀρεως, σχετικὴ μετὰ τὴν ἐκλογὴ τῶν ἀξιωματικῶν τῆς Ἑθνοφυλακῆς. Ἀκολούθησε μιὰ εἰρηνικὴ διαδήλωση ποῦ τράβηξε γιὰ τὸ δημορχεῖο, ὅπου εἶχε τὴν ἔδρα τῆς ἡ προσωρινῆς κυβέρνησις καὶ μετὰ σκοπὸ νὰ ὑποβληθεῖ ψήφισμα ποῦ μ' αὐτὸ οἱ ἐργάτες ζητοῦσαν τὴν ἄμεση ἐγκαθίδρυσι μιᾶς δημοκρατικῆς καὶ κοινωνικῆς δημοκρατίας. Ἡ προσωρινὴ κυβέρνησις, ποῦ ἔβγαχνε νὰ βρεῖ τὴν εὐκαιρία γιὰ νὰ χτυπήσει τὸ ἐργατικὸ κίνημα καὶ ν' ἀπαλλαγεῖ ἔτσι ἀπ' τὴν ἐργατικὴν τάξι, διέταξε τὴν ἐθνοφυλακὴ νὰ διαλύσει τὴ διαδήλωση.

Στὶς 15 τοῦ Μάη οἱ ἐργάτες τοῦ Παρισιοῦ, ὁργάνωσαν διαδήλωση μετὰ αἵτημα τὴν κήρυξη πολέμου γιὰ τὴν ἀπελευθέρωσι τῆς Πολωνίας καὶ γιὰ νὰ παρθοῦν μέτρα ἐνάντια στὴν ἐξαθλίωσι τοῦ λαοῦ,

βασιλιάς Βόμβας (1) ξαναπήρε μ' ένα και μόνο χτύπημα την εξουσία του στις 15 του Μάη. Στη Γερμανία, οι διάφορες καινούργιες άστικές κυβερνήσεις κι οι αντίστοιχες συντακτικές συνελεύσεις τους, στέριωσαν τη θέση τους κι άν, ή γιομάτη έπεισόδια μέρα 15 του Μάη, έδωσε την εύκαιρία για μιá λαϊκή νίκη στη Βιέννη, ώστόσο αυτό ήταν ένα περιστατικό που είχε μονάχα δευτερότερη σημασία και μπορεί νά θεωρηθεί σάν ή τελευταία ανάλαμπη λαϊκής ενέργειας που σημείωσε έπιτυχία. Στην Ούγγαρία, τό κίνημα φαινόταν πώς πήρε στροφή για τό ήρεμο κανάλι της απόλυτης νομιμότητας και τό πολωνικό κίνημα, όπως είδαμε στο τελευταίο άρθρο μας, τδπνιξαν στη γέννησή του μέ τις πρωσοικές λόγχες. Μολαταύτα δέν υπήρχε τίποτε ακόμα τό αποφασιστικό σέ σχέση μέ τη στροφή που θάπαιρναν τά πράγματα και κάθε σπιθαμή έδαφος που έχαναν τ' αντιδραστικά κόμματα, στις διάφορες χώρες, δέν είχε άλλο αποτέλεσμα, παρά νά ένώνει όλοένα και πιό πολύ τις τάξεις τους για την αποφασιστική δράση.

Ή αποφασιστική δράση σίμωνε. Μόνο στη Γαλλία μπορούσε νά γίνει. Γιατί ή Γαλλία, όσον καιρό ή 'Αγγλία δέν έπαιρνε μέρος στόν έπαναστατικό άγώνα, ή όσο ή Γερμανία έμενε χωρισμένη, ήταν για την έθνική της ανεξαρτησία, τόν πολιτισμό της και τη συγκέντρωσή της, ή μόνη χώρα που μπορούσε νά δώσει την ώθηση για ένα δυνατό τράνταγμα στις γειτονικές χώρες. Έτσι, όταν στις 23 του Ιούνη 1848 άρχισε ό ματωμένος άγώνας στο Παρίσι, όταν κάθε νεώτερο τηλεγράφημα ή ταχυδρομείο έδειχνε όλο και πιό καθαρά στά μάτια της Εύρώπης, πώς ή πάλη τούτη γινόταν ανάμεσα στη μάζα τών έργαζόμενων άπ' τη μιá μεριά κι άπ' τις άλλες τάξεις του Παρισιού, άπ' την άλλη, που τις υποστήριζε ό στρατός, σάν ή μάχη κράτησε κάμποσες μέρες μέ μιάν ένταση που δέν είχε τό προηγούμενό της στην ιστορία του σύγχρονου έμφύλιου πολέμου, μά και χωρίς κανένα φανερό πλεονέκτημα για καμμιá πλευρά, τότε έγινε φανερό στόν καθένα,

Έγινε ακόμα μιá άπόπειρα διάλυσης της Συντακτικής Συνέλευσης, που ώστόσο άπότυχε. Τό κίνημα χτυπήθηκε. Ό Μπλανκί κι άλλοι ήγέτες της έργατικής τάξης πιάστηκαν. (Σημ. τ. Μετ.).

1. Τό παρατσούκλι αυτό δόθηκε στο Φερδινάνδο Β' βασιλιά της Νεάπολης, ύστερ' άπ' τό λυσσώδη βομβαρδισμό που διέταξε ένάντια στην πόλη της Μεσσήνης, όπου σημειώθηκαν λαϊκές εξέγέρσεις (Σεπτέμβρης 1848). Στις 15 του Σεπτέμβρη διαλύθηκε τό Κοινοβούλιο της Νεάπολης. (Σημ. τ. Μετ.).

πώς αὐτὴ ἦταν ἡ μεγάλη ἀποφασιστικὴ μάχη πού, ἂν σ' αὐτὴ νικοῦσε ἡ ἐπανάσταση, ὀλάκερη ἡ ἡπειρωτικὴ Εὐρώπη θὰ κατακλυζόταν ἀπὸ καινούριες ἐπαναστάσεις ἢ ἀν νικιόταν, αὐτὸ θάφερνε μιὰ προσωρινὴ τουλάχιστο ἀποκατάσταση τῆς ἀντεπαναστατικῆς κυριαρχίας.

Οἱ προλετάριοι στὸ Παρίσι νικῆθηκαν, ἀποδεκατίστηκαν σὲ τέτοιο σημεῖο, πού ἀκόμα καὶ σήμερα, δὲν τῶχουν πᾶρει πάνω τους ἀπ' τὸ χτύπημα. Ἀμέσως, σ' ὀλάκερη τὴν Εὐρώπῃ, οἱ νέοι καὶ παλιοὶ συντηρητικοὶ κι ἀντεπαναστάτες, σήκωσαν τὰ κεφάλια τους μὲ τόσο θράσος, πού ἔδειχνε πόσο καλὰ ἐνιωθάν τὴ σημασία πού εἶχε αὐτὸ τὸ γεγονός. Ὁ τύπος χτυπήθηκε παντοῦ, μπῆκαν περιορισμοὶ στὸ δικαίωμα τοῦ συνέρχεσθαι καὶ συνεταίριζεσθαι καὶ σιτὴν κάθε μικρὴ ἐπαρχιακὴ πόλῃ, ἐκμεταλλεύτηκαν καὶ τὸ παραμικρότερο περιστάτικὸ γιὰ ν' ἀφοπλίσουν τὸ λαό, νὰ κηρύξουν τὸ στρατιωτικὸ νόμο, νὰ γυμνάσουν τὸ στρατὸ στὶς καινούργιες μανοῦβρες καὶ τὰ καινούργια τερτίπια πού τοὺς ἔμαθε ὁ Καβαϊνιάκ. Ἀκόμα, γιὰ πρώτη φορὰ ἀπ' τὸ Φλεβάρη, ἀποδείχτηκε ἀπατηλὴ ἡ ἰδέα πὼς μιὰ λαϊκὴ ἐξέγερση σὲ μιὰ μεγάλη πόλῃ, ἦταν ἀήτητη. Ἡ τιμὴ τῶν στρατῶν ἀποκαταστάθηκε. Τὰ στρατεύματα, πού ὡς τὰ τώρα στὶς σοβαρὲς ὁδομαχίες πάντα βγαίνανε νικημένα, ξαναβρῆκαν τὴν ἐμπιστοσύνη στὴ δύναμή τους καὶ σ' αὐτὴν ἀκόμα τὴ μορφή πάλης.

Ἀπ' τὴν ἥττα αὐτῇ τῶν ἐ ρ γ α τ ὠ ν τοῦ Παρισιοῦ, μποροῦν νὰ χρονολογηθοῦν τὰ πρῶτα θετικὰ βήματα καὶ τὰ ὀριστικὰ σχέδια τοῦ παλιοῦ φεουδαρχικοῦ, γραφειοκρατικοῦ κόμματος στὴ Γερμανία, νὰ ξεφορτωθεῖ κι αὐτοὺς ἀκόμα τοὺς προσωρινούς συμμάχους του, τὶς μεσαῖες τάξεις καὶ νὰ ξαναφέρει τὴ Γερμανία στὴν κατάσταση πού βασιλεψε πρὶν ἀπ' τὰ γεγονότα τοῦ Μάρτη. Ὁ στρατὸς ἔγινε πάλι ἡ ἀποφασιστικὴ δύναμη μέσα στὸ κράτος κι ὁ στρατὸς αὐτὸς δὲν ἀνῆκε στὶς μεσαῖες τάξεις, μὰ στοὺς ἀντιπάλους τῆς. Ἀκόμα καὶ στὴν Πρωσσία, πού πρὶν ἀπ' τὸ 1848 εἶχε παρατηρηθεῖ μιὰ ἀξιόλογη τάση ἀπ' τοὺς κατώτερους ἀξιοματικούς τοῦ στρατοῦ γιὰ μιὰ συνταγματικὴ κυβέρνησι, ἡ ἀταξία πού ἔφερε στὸ στρατὸ ἡ ἐπανάσταση, ἔκαμε τοὺς στοχαστικούς αὐτοὺς νέους νὰ ξαναγυρίσουν στὴν παλιά τους πίστη. Μόλις ὁ ἀπλὸς στρατιώτης πῆρε κάποιες ἐλευθεριότητες ἀντίκρουστος ἀξιοματικούς του, οἱ νεαροὶ αὐτοὶ ἀξιοματικοί, κατάλαβαν μονομιᾶς ξεκάθαρα τὴν ἐπιτακτικὴ ἀνάγκη τῆς πειθαρχίας καὶ τῆς παθητικῆς ὑπακοῆς. Οἱ νικημένοι εὐγενεῖς καὶ

γραφειοκράτες, άρχισαν τώρα νά βλέπουν ξεκάθαρα τὸ δρόμο πού ξανοιγόταν μπροστά τους. Πῶς ὁ στρατός, περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλη φορά ἐνωμένος, περήφανος γιὰ τίς νίκες πού πέτυχε σέ μικρότερες ἐξεγέρσεις καί στοὺς ἐξωτερικοὺς πολέμους καί ζηλεύοντας τὴ μεγάλη ἐπιτυχία πού μόλις εἶχαν σημειώσει οἱ γάλλοι στρατιῶτες, ἔπρεπε νά παίρνει μέρος, κάθε λίγο καί λιγάκι, σέ μικροσυμπλοκές μὲ τὸ λαό, ἔτσι πού, σάν θάφτανε ἡ ἀποφασιστικὴ στιγμή, νά ναι σέ θέση, μ' ἓνα δυνατό χτύπημα, νά συντρίψει τοὺς ἐπαναστάτες καί νά μὴ λογαριάσει τίς ἀξιώσεις τῶν κοινοβουλευτικῶν τῆς μεσαίας τάξης. Ἡ κατάλληλη στιγμή γιὰ τὸ ἀποφασιστικὸ αὐτὸ χτύπημα, ἦρθε ἀρκετὰ γρήγορα.

Θά παραλείψουμε τίς πολλές φορές ἀρκετὰ περιέργες, μὰ τίς πιδ πολλές φορές ἀνιάρεις κοινοβουλευτικὲς συζητήσεις καί τοὺς τοπικοὺς ἀγῶνες πού ἀπασχόλησαν, στὴ Γερμανία, τὰ διάφορα κόμματα στὴ διάρκεια τοῦ καλοκαιριοῦ. Φτάνει νά ποῦμε πῶς οἱ ὑποστηρίχτες τῶν συμφερόντων τῆς μεσαίας τάξης, παρὰ τίς πολυάριθμες κοινοβουλευτικὲς νίκες, πού ὥστόσο καμμιὰ δὲν ὀδήγησε στὸ παραμικρὸ πρακτικὸ ἀποτέλεσμα, ἐνιωθαν γενικά πῶς ἡ θέση τους ἀνάμεσα στὰ ἐξτρεμιστικὰ κόμματα, γινόταν κάθε μέρα καί πιδ δύσκολο νά κρατηθεῖ καί πῶς, κατὰ συνέπεια, ἦταν ὑποχρεωμένοι νά ζητοῦν σήμερα τὴ συμμαχία τῶν ἀντιδραστικῶν κι αὐριο νὰ φλερτάρουν μὲ τὴν εὐνοια τῶν πιδ λαϊκῶν μερίδων. Τ' ἀτέλειωτα αὐτὰ τσλαντεύματα, ἔδωσαν στὴ δημόσια γνώμη, τὸ τελειωτικὸ χτύπημα γιὰ τὸ χαραχτήρα τους κι ἀνάλογα μὲ τὴ στροφή πού ἔπαιρναν τὰ γεγονότα, ἡ ἀνυποληψία πού ἔπесαν, ὠφελοῦσε γιὰ τὴν ὥρα, πιδ πολὺ ἀπ' ὅλους, τοὺς γραφειοκράτες καί τοὺς φεουδάρχες.

Μπαίνοντας τὸ Φθινόπωρο, ἡ θέση τῶν διαφόρων κομμάτων ἦταν τόσο ἀπελπιστικὴ, σέ τέτοιο σημεῖο ἐντασης εἶχαν φτάσει οἱ σχέσεις τους, πού ἡ ἀποφασιστικὴ μάχη γινόταν ἀναπόφευκτη. Οἱ πρῶτες ἀψιμαχίες ἀνάμεσα στίς δημοκρατικὲς κι ἐπαναστατικὲς μάζες καί τὸ στρατό, ἔγιναν στὴ Φραγκφούρτη. Μ' ὅλο πού οἱ ἀψιμαχίες αὐτὲς δὲν εἶχαν παρὰ δευτερότερη σημασία, ὥστόσο ἦταν ἡ πρώτη κάπως σημαντικὴ νίκη πού πέτυχε ὁ στρατός ἐνάντια στὴν ἐπανάσταση κι αὐτὸ εἶχε μεγάλη ἠθικὴ ἐπίδραση. Ἐπιτράπηκε ἔτσι, ἀπ' τὴν Πρωσία, στὴ φανταστικὴ κυβέρνηση πού εἶχε ἐγκαταστήσει ἡ Ἐθνο-

συνέλευση τῆς Φραγκφούρτης, γιά λόγους ποῦ εἶναι ὀλοφάνεροι, νά κλείσει ἀνακωχή μέ τή Δανία, ποῦ μ' αὐτὴ δχι μόνο ἄφηνε στήν ἐκδίκηση τῶν Δανῶν τοὺς Γερμανοὺς τοῦ Schleswig, μ' ἀκόμα ἀποδοκίμαζε πέρα γιά πέρα τίς λίγο πολὺ ἐπαναστατικὲς ἀρχές, ποῦ, καθὼς πιστευόταν γενικά, γι' αὐτὲς γινόταν ὁ πόλεμος μέ τή Δανία. Ἡ Ἐθνোসυνέλευση τῆς Φραγκφούρτης, μέ πλειοψηφία δυὸ ἢ τριῶν ψήφων, ἀπέρριψε τὴν ἀνακωχή. Τὴν ψηφοφορία αὐτὴ, τὴν ἀκολούθησε μιὰ Κυβερνητικὴ ψευτοκρίση, μὰ ὕστερ' ἀπὸ τρεῖς μέρες ἡ Ἐθνোসυνέλευση ἐξέτασε καὶ πάλι τὴν ἀπόφασί της μέ πρόθεση νά τὴν ἀκυρώσει καὶ ν' ἀναγνώρισει τὴν ἀνακωχή. Ἡ ἄτιμη αὐτὴ πράξι, ξεσήκωσε τὴν ἀγανάκτηση τοῦ λαοῦ. Στήθηκαν ὁδοφράγματα, μὰ στὸ μεταξὺ εἶχαν φέρει στὴ Φραγκφούρτη στρατεύματα κι ὕστερ' ἀπὸ ἕξη ὧρες μάχη ἡ ἐξέγερση τσακίστηκε. Ἀνάλογα, μὰ μέ λιγότερη σημασία, κινήματα ποῦ σχετίζονται μ' αὐτὸ τὸ περιστάτικό, ἐσπασαν καὶ σ' ἄλλα τμήματα τῆς Γερμανίας (Μπάντεν Κολώνια), μὰ χτυπήθηκαν μέ τὸν ἴδιον τρόπο.

Ἡ δοκιμαστικὴ αὐτὴ ἀψιμαχία, ἔδωσε στὸ ἀντεπαναστατικὸ κόμμα ἓνα μεγάλο πλεονέκτημα. Πῶς τώρα ἡ μόνη κυβέρνησις ποῦ προερχόταν ἀπόλυτα—τουλάχιστο φαινομενικά—ἀπὸ λαϊκὴ ἐκλογὴ, ἡ αὐτοκρατορικὴ κυβέρνησις τῆς Φραγκφούρτης, ὅπως κι ἡ Ἐθνোসυνέλευση, εἶχαν χρεωκοπήσει στὰ μάτια τοῦ λαοῦ. Ἡ κυβέρνησις αὐτὴ, ὅπως κι ἡ Ἐθνোসυνέλευσις, ἦταν ὑποχρεωμένες νά καταφεύγουν στὶς ξιφολόγχες τοῦ στρατοῦ γιά ν' ἀντιμετωπίζουν τίς ἐκδηλώσεις τῆς λαϊκῆς θέλησης. Εἶχαν συμβιβαστεῖ, μὰ ὅσο λίγη ἐκτίμησις κι ἂν μποροῦσαν ὥς τότε ν' ἀξιώσουν, ἡ ἀποκήρυξις αὐτὴ τῆς καταγωγῆς τους, ἡ ἐξάρτησή τους ἀπ' τίς ἀντιλαϊκὲς κυβερνήσεις καὶ τὸ στρατό τους, ἔκαμαν τόσο τὸν τοποτηρητὴ τῆς Αὐτοκρατορίας, ὅσο καὶ τοὺς ὑπουργούς του καὶ τοὺς βουλευτές του τέλεια μηδενικά ἀπὸ δῶ καὶ πέρα. Θὰ ἴδοιμε σὲ λίγο μέ πόση περιφρόνησις, πρώτη ἡ Αὐστρία, ὕστερα ἡ Πρωσσία κι ἀργότερα καὶ τὰ μικρότερα κράτη ἀκόμα, φέρνονταν σὲ κάθε διαταγὴ, κάθε αἴτημα, κάθε ἀντιπροσωπεῖα ποῦ δέχονταν ἀπ' τὸ σῶμα αὐτῶν ἀνάπηρων ὀνειροπαρμένων.

Ἐρχόμαστε τώρα στὸ μεγάλον ἀντίχτυπο ποῦ εἶχε στὴ Γερμανία ἡ μάχη τοῦ Ἰούνη στὴ Γαλλία, στὸ περιστάτικό αὐτὸ ποῦ στάθηκε, γιά τὴ Γερμανία, τόσο ἀποφασιστικό, ὅσο κι ὁ προλεταριακὸς ἀγώνας τοῦ Παρισιοῦ γιά τὴ Γαλλία. Ἐννοοῦμε τὴν ἐπανάστασις στὴ Βιέννη καὶ

τὴν κατάληψη τῆς πόλης αὐτῆς μ' ἐφοδο, τὸν Ὀκτώβρη 1848. Ὡστόσο ἡ σημασία τῆς μάχης αὐτῆς εἶναι τέτοια, ποὺ ἡ ἀνάλυση τῶν διαφόρων περιστατικῶν, ποὺ συνέβησαν ἄμεσα στὴν ἐκβασή της, θ' ἀπαιτῇ τόσο χῶρο στίς στήλες τῆς Tribune, ποὺ θὰ πρέπει νὰ τὴν ἐξετάσουμε σὲ χωριστὸ γράμμα.

Λονδίνο, Φλεβάρης 1852.

XI

Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΣΤΗ ΒΙΕΝΝΗ

[New York Daily Tribune, 19 τοῦ Μάρτη 1852]

Ἐρχόμαστε τώρα στ' ἀποφασιστικά γεγονότα ποὺ ἀποτελοῦν γιὰ τὴ Γερμανία, τὸ πανομοιότυπο τῆς παρισινῆς ἐπανάστασης τοῦ Ἰούνη καὶ ποὺ, μ' ἓνα μόνο χτύπημα, ἔγυραν τὴν πλάστιγκα σ' ὄφελος τοῦ ἀντεπαναστατικοῦ κόμματος: στὴν ἐξέγερση τοῦ Ὀκτώβρη 1848, στὴ Βιέννη,

Εἶδαμε παραπάνω ποιά ἦταν ἡ θέση ποὺ εἶχαν οἱ διάφορες τάξεις, στὴ Βιέννη, ὕστερ' ἀπ' τὴ νίκη στίς 12 τοῦ Μάρτη. Εἶδαμε ἀκόμα πὼς τὸ γερμανοαυστριακὸ κίνημα ἦταν μεπερδεμένο κι ἐμποδιζόταν ἀπ' τὰ γεγονότα στίς ἐπαρχίες τῆς Αὐστρίας ποὺ δὲν ἦταν Γερμανικές. Δὲν μᾶς μένει λοιπὸν, παρὰ νὰ ἐξετάσουμε μὲ συντομία τὰ αἷτια ποὺ ὁδήγησαν σ' αὐτὴν τὴν τελευταία, τὴν πιὸ φοβερὴ γερμανο-αὐστριακὴ ἐξέγερση.

Ἡ ὑψηλὴ ἀριστοκρατία κι ἡ ἀστικὴ τάξη τοῦ χρόματος, ποὺ ἀποτελοῦσαν τοὺς κύριους ἀνεπίσημους ὑποστηρικτὲς τῆς κυβέρνησης τοῦ Μέττερνιχ, στάθηκαν ἱκανές, ἀκόμα κι ὕστερ' ἀπ' τὰ γεγονότα τοῦ Μάρτη, νὰ διατηρήσουν μιὰ ἀρκετὰ σημαντικὴ ἐπιρροή στὴν κυβέρνηση, ὄχι μονάχα μὲ τὴν αὐλή, τὸ στρατὸ καὶ τὴ γραφειοκρατία, μὰ πιὸ πολὺ μὲ τὴ φοβέρα τῆς «ἀναρχίας», ποὺ ἀπλώθηκε πολὺ γρήγορα ἀνάμεσα στίς μεσαῖες τάξεις. Οἱ τάξεις αὐτές ριψοκινδύνευσαν πολὺ γρήγορα μερικὲς βολιδοσκοπήσεις μὲ τὴ μορφή ἑνὸς νόμου γιὰ τὸν τύπο, ἑνὸς ἀπερίγραπτα ἀριστοκρατικοῦ συντάγματος κι ἑνὸς ἐκλογικοῦ νόμου ποὺ βασιζόταν στὴν παλιὰ διαίρεση τῶν «estates» (κάστες τάξεις) (1).

---

1. Ὁ Νόμος γιὰ τὸν τύπο ἀπαιτοῦσε τὴν καταβολὴ μεγάλης χρηματικῆς ἐγγύησης γιὰ ν' ἀποκτήσει κανένας τὸ δικαίωμα νὰ βγάλει ἐφημερίδα. Τὸ σύνταγμα τῆς 25 Ἀπρίλη δὲν ἔδινε δικαίωμα ψήφου στοὺς ἐργάτες, δημιουργοῦσε μιὰ δεύτερη βουλή, ἀφῆνε τ' ἀντιπροσωπευτικὰ σώματα ποὺ στηρίζονταν στίς «τάξεις» ποὺ ὑπῆρχαν καὶ ξανάδινε στὸν αὐτοκράτορα τὸ δικαίωμα τῆς ἀρνησικυρίας (βέτο). (Σημ. Ἀγγλ. Ἐκδ.).

Ἡ αὐτοκαλούμενη συνταγματική κυβέρνηση, πού τὴν ἀποτελοῦσαν μισοφιλελεύθεροι, δειλοί, ἀνίκανοι γραφειοκράτες, τόλμησε ἀκόμα καὶ στίς 14 τοῦ Μάρτη, μίαν ἀμεση ἐπίθεση ἐνάντια στίς ἐπαναστατικές ὁργανώσεις τῶν λαϊκῶν μαζῶν, διαλύοντας τὴν Κεντρικὴ Ἐπιτροπὴ τῶν Ἀντιπροσώπων τῆς Ἐθνοφυλακῆς καὶ τῆς Ἀκαδημαϊκῆς Λεγεώνας (¹), σῶμα πού ὁργανώθηκε μὲ τὸν εἰδικό σκοπὸ νὰ ἐλέγχει τὴν κυβέρνησις καὶ σὲ περίπτωσιν ἀνάγκης νὰ καλεῖ τίς λαϊκὰς δυνάμεις ἐνάντιά της. Ὡστόσο, ἡ πράξις αὕτη δὲν εἶχε ἄλλο ἀποτέλεσμα παρὰ νὰ προκαλέσῃ τὴν ἐξέγερσιν στίς 15 τοῦ Μάη, πού ὑποχρέωσε τὴν κυβέρνησις ν' ἀναγνωρίσῃ τὴν Ἐπιτροπὴ, ν' ἀνακαλέσῃ τὸ σύνταγμα καὶ τὸν ἐκλογικὸ νόμον καὶ νὰ δώσῃ τὸ δικαίωμα καταρτισμοῦ ἐνὸς καινούργιου βασικοῦ νόμου σὲ μίαν Συντακτικὴν Δίαιταν, πού θὰ ἐκλεγόταν μὲ καθολικὴ ψηφοφορία. Ὅλ' αὐτὰ ἐπικυρώθηκαν τὴν ἄλλην μέραν μ' ἓνα αὐτοκρατορικὸ διάγγελμα. Μολαταῦτα τὸ ἀντιδραστικὸ κόμμα, πού εἶχε κι αὐτὸ τοὺς ἀντιπροσώπους του στὴν κυβέρνηση, πολὺ γρήγορα ἔβαλε τοὺς «φιλελεύθερους» συναδέλφους του, ν' ἀναλάβουν μίαν καινούργιαν ἐπίθεση ἐνάντια στίς λαϊκὰς καταχτήσεις. Ἡ Ἀκαδημαϊκὴ Λεγεώνα, τὸ προϋργίον αὐτὸ τοῦ ἐπαναστατικοῦ κόμματος, τὸ κέντρο τῆς ἀδιάκοπης δράσεως, εἶχε γίνῃ, γι αὐτοὺς τοὺς λόγους ἴσια-ἴσια, μισητὴ στοὺς μετριοπαθέστερους ἀστούς τῆς Βιέννης. Ἐτοίς 26 τοῦ Μάη, βγήκε κυβερνητικὸ διάγγελμα γιὰ τὴ διάλυσή της. Τὸ χτύπημα ἴσως νὰ πετύχαινε, μόνον ἂν δινόταν ἀπὸ τμήματα τῆς Ἐθνοφυλακῆς. Ἡ κυβέρνηση ὅμως πού δὲν εἶχε ἐμπιστοσύνη οὔτε στὴν Ἐθνοφυλακὴν, κινητοποίησε, γιὰ τὴ διάλυσιν τῆς Ἀκαδημαϊκῆς Λεγεώνας, τὸ στρατό. Ἡ Ἐθνοφυλακὴ πῆρε ἀμέσως ἀντίθετον θέσιν, ἐνώθηκε μὲ τὴν Ἀκαδημαϊκὴν Λεγεώνα καὶ ἔτσι τὸ κυβερνητικὸ σχέδιον ματαιώθηκε.

Ὡστόσο, σ' αὐτὸ τὸ μεταξύ, ὁ αὐτοκράτορας κι ἡ Αὐλὴ του, ἐγκατέλειψαν στίς 16 τοῦ Μάη τὴ Βιέννη καὶ κατέφυγαν στὸ Ἰνσμπουργκ. Ἐκεῖ, τριγυρισμένο ἀπ' τοὺς φανατικοὺς τυρολῆζους, πού ἡ ἀφοσίωσή τους στὸν αὐτοκράτορα εἶχε ἀναζωογονηθεῖ ἀπ' τὸν κίνδυνον ἐισβολῆς στὴ χώρα τους τοῦ Σαρδολομβαρδικοῦ (²) ἔχον-

1. Ἡ Ἀκαδημαϊκὴ λεγεώνα ἦταν μίαν ὁργάνωσιν πού τὴν ἀποτελοῦσαν σπουδαστὲς τοῦ Πανεπιστημίου. Ἦταν ἡ πρὸ ριζοσπαστικῆς ἀπ' ὅλες τίς ἀστικὰς στρατιωτικὰς ὁργανώσεις. (Σημ. Ἀγγλ. Ἐκδ.).

2. Ἐτοίς λεγόταν ὁ Ἰταλικὸς ἐπαναστατικὸς στρατός, πού τὸν πυρῆνα του τὸν ἀποτελοῦσε ὁ Σαρδολομβαρδικὸς στρατός. Τὴν ἐποχὴ

τας στήριγμα τῇ γειτνίασῃ τοῦ στρατοῦ τοῦ Radetzky, πού βρισκόταν σ' ἄκτινα βολῆς ὀπλοῦ ἀπ' τὸ Ἴννσμπουργκ, ἐκεῖ τὸ ἀντεπαναστατικὸ κόμμα βρῆκε ἄσυλο κι ἀπὸ κεῖ, χωρὶς ἔλεγχον, ἀπαρτήρητο κι ἀσφαλισμένο,μποροῦσε ν' ἀνασυντάξει τὶς σκόρπιες δυνάμεις του, νὰ ἐπιδιορθώσῃ καὶ ν' ἀπλώσῃ ξανά, σ' ὁλόκληρη τὴ χώρα, τὸ δίχτυ τῶν συνωμοσιῶν του. Ἀποκαταστάθηκε ἡ ἐπικοινωνία μὲ τὸν Radetzky, τὸ Jellachich, καὶ τὸν Windischgätz, καθὼς καὶ μὲ τοὺς πιστοὺς ὁπαδοὺς του στὴ διοικητικὴ ἱεραρχία ποὺ βρίσκονταν στὶς διάφορες ἐπαρχίες. Ἀρχισαν μὴχανογραφίαι μὲ τοὺς ἀρχηγοὺς τῶν Σλαύων κι ἔτσι σχηματίσθηκε μιὰ πραγματικὴ δύναμη στὴ διάθεση τῆς ἀντεπαναστατικῆς Καμαρίλλας, ἐνῶ ἄφησαν τοὺς ἀνάπηρους ὑπουργοὺς στὴ Βιέννη νὰ χάνουν καὶ τὴ μικρὴ κι ἀδύναμη δημοτικότητά τους στὶς ἀτέλειωτες φαγωμάρες μὲ τὶς ἐπαναστατικὲς μάζες καὶ στὶς συζητήσεις γιὰ τὴ Συντακτικὴ Ἐθνοσυνέλευση, πού πρόβλεπαν νὰ γίνῃ. Ἔτσι ἡ πολιτικὴ τῆς προσωρινῆς φυγῆς ἀπ' τὴν ἀναταραχὴ τῆς πρωτεύουσας, πολιτικὴ πού σὲ μιὰ συγκεντρωμένη ὁμοιογενῆ χώρα, σὰν τὴ Γαλλία, θᾶφερνε παντοδύναμο στὴν ἐξουσία τὸ ἐπαναστατικὸ κόμμα, ἐδῶ, στὴν Αὐστρία, πού ἦταν ἓνα χωρὶς ὁμοιογένεια ἐτερόγεννο πολιτικὸ μωσαϊκόν, ἦταν ἀπ' τὰ πιὸ σίγουρα μέσα γιὰ τὴν ἀναδιοργάνωση τῆς δυνάμεως τῶν ἀντιδραστικῶν.

Στὴ Βιέννη, ἡ μεσαία τάξη, πού σ' αὐτὴ εἶχε γίνῃ πίστη πὼς ὕστερ' ἀπὸ τρεῖς ἀπανωτὲς ἡττες καὶ μπροστὰ σὲ μιὰ Συντακτικὴ Ἐθνοσυνέλευση πού θὰ στηριζόταν στὴν καθολικὴ ψηφοφορία, τὸ αὐλικὸ κόμμα δὲν ἦταν πιά ὁ ἀντίπαλος πού ἔπρεπε νὰ φοβᾶται, ἔπεφτε ὁλοένα καὶ πιὸ πολὺ στὴν ἀδράνεια καὶ τὴν ἀπάθεια κι ἀφινόταν νὰ παρασυρθεῖ ἀπ' τὴν αἰώνια ἐκείνη κραυγὴ γιὰ τάξη καὶ γαλήνη, πού ὁλοῦθε συγκινεῖ τὴν τάξη αὐτὴ ὕστερ' ἀπὸ βίαιες στάσεις καὶ τὴν ἀναταραχὴ πού φέρνουν αὐτὲς στὸ ἐμπόριο. Οἱ μανιφακτοῦρες τῆς αὐστριακῆς πρωτεύουσας, περιορίζονται νὰ βγάζουν σχεδὸν ἀποκλειστικὰ εἶδη πολυτέλειας, πού, ἀναγκαστικά, ὕστερ' ἀπ' τὴν ἐπανάσταση καὶ τὴ φυγὴ τῆς αὐλῆς, εἶχαν μικρὴ ζήτηση. Ἔτσι ἡ κραυγὴ γιὰ μιὰ ἐπιστροφή σ' ἓνα κανονικὸ κυβερνητικὸ σύστημα καὶ γιὰ τὸ γυρισμὸ τῆς Αὐλῆς στὴ Βιέννη, πού τόσο τὸ

αὐτὴ τὰ σαρδολομβαρδικὰ στρατεύματα εἶχαν ἀποκρούσει μ' ἐπιτυχία τοὺς Αὐστριακοὺς καὶ τοὺς εἶχαν ἀναγκάσει νὰ τραβηχτοῦν κατὰ τὰ βόρεια. (Σημ. Ἀγγλ. Ἔκδ.).

ένα ἔσο καὶ τ' ἄλλο, περίμεναν πῶς θὰ ξαναζωντάνευε τὴν ἐμπορικὴ ἡμέρεια, γινόνταν τώρα γενικὴ ἀνάμεσα στὶς μεσαῖες τάξεις. Τὸν Ἰούλιο, ἡ σύνοδος τῆς Συντακτικῆς Συνέλευσης χαιρετίστηκε σὰν τὸ τέλος ἐπαναστατικῆς περιόδου. Τὸ ἴδιο χαιρετίστηκε κι ὁ γυρισμός τῆς Αὐλῆς, ποὺ ὕστερ' ἀπ' τὶς νίκες τοῦ Radetzky στὴν Ἰταλία (1) καὶ τὸ σχηματισμὸ τῆς ἀντιδραστικῆς κυβέρνησης τοῦ Dobhoff, ἔκρινε πῶς ἦταν ἀρκετὰ ἰσχυρὴ γιὰ ν' ἀντιμετωπίσει τὸ ἐπαναστατικὸ ρεῦμα. "Αλλωστε, ἡ παρουσία τῆς στῆ Βιέννη, κρινόταν ἀπαραίτητη, γιὰ νὰ ὀλοκληρωθοῦν οἱ μηχανορραφίες τῆς μετὰ τὴ σλαβικὴ πλειοψηφία τῆς Διαιτας. Ἐνῶ ἡ Συντακτικὴ Διαιτα συζητοῦσε τοὺς νόμους γιὰ τὴν ἀπελευθέρωση τῶν χωρικῶν ἀπ' τὴ φεουδαρχικὴ σκλαβιά καὶ τὶς ἀγγαρεῖες γιὰ ὄφελος τῶν εὐγενῶν, ἡ Αὐλὴ κατάφερε καίριο χτύπημα ἐναντίᾱ τῆς. Στὶς 19 Αὐγούστου, ὁ αὐτοκράτορας ἐπιθεώρησε τὴν ἐθνοφυλακὴ. Ἡ αὐτοκρατορικὴ οἰκογένεια, οἱ αὐλικοί, οἱ ἀξιωματικοί τοῦ Ἐπιτελείου, ὅλοι τοὺς συναγωνίζονταν μεταξύ τους σὲ κολακεῖες γιὰ τοὺς ἔνοπλους ἀστούς, ποὺ εἶχαν κιάλας ξιπαστεῖ βλέποντας ν' ἀναγνωρίζονται δημόσια σὰν ἕνα ἀπ' τὰ σπουδαιότερα ἔνοπλα σώματα τοῦ κράτους. Ἀμέσως ὕστερ' ἀπ' τὴν ἐπιθεώρηση αὐτῇ, δημοσιεύτηκα διάταγμα ποὺ ὑπογραφόταν ἀπ' τὸν M. Schwarzer, τὸ μόνο δημοφιλὲς ὑπουργὸ στὴν κυβέρνηση, ποὺ καταργοῦσε τὰ κυβερνητικὰ βοηθήματα ποὺ δίνονταν ὡς τὰ τότε στοὺς ἀεργούς ἐργάτες. Τὸ τέχνασμα πέτυχε. Οἱ ἐργάτες ὀργάνωσαν διαδήλωση διαμαρτυρίας. Ἡ Ἐθνοφυλακὴ τῆς μεσαίας τάξης, ὑποστήριξε τὸ διάταγμα τοῦ ὑπουργοῦ τῆς. Ρίχτηκαν πάνω στοὺς «Ἀναρχικούς» καὶ χύμηξαν σὰν τίγρεις πάνω στὴν ἄοπλη καὶ χωρὶς ἀντίσταση ἐργατιά καὶ κατέσφαξαν πάρα πολλοὺς στὶς 23 Αὐγούστου. Ἔτσι ἡ ἐνόητα κι ἡ δύναμη τῶν ἐπαναστατικῶν δυνάμεων τσακίστηκαν. Ἡ ταξικὴ πάλι ἀνάμεσα στοὺς ἀστούς καὶ τοὺς προλετάρους εἶχε φτάσει καὶ στὴ Βιέννη, σὲ μιὰ τὸ ἴδιο ματωμένη σύγκρουση κι ἡ ἀντεπαναστατικὴ κ α μ α ρ ί λ λ α εἶδε πῶς πλησίαζε ἡ μέρα ποὺ θὰ μπορούσε νὰ δώσει τὸ μεγάλο τῆς χτύπημα.

Οἱ Οὐγγρικὲς ὑποθέσεις πρόσφεραν, πολὺ γρήγορα, μιὰν εὐκαιρία νὰ διακηρύξουν ἀνοιχτὰ τὶς ἀρχές, σύμφω-

1. Ὁ Radetzky ὀλοκλήρωσε τὶς νίκες τοῦ αὐτέος τὸν Αὐγούστο. Ἡ κυβέρνηση τοῦ Dobhoff, ἀνέβηκε στὴν ἐξουσία στὰ μέσα Ὀυλίου 1848. (Σημ. Ἀγγλ. Ἐκδ.).

να με τις οποίες σκόπευαν νά δράσουν. Στις 5 'Οκτώβρη, ἔνα αὐτοκρατορικό διάταγμα πού δημοσιεύτηκε στὴ Vienna Gazette (ἐφημερίδα τῆς Βιέννης), γιὰ τὴν Οὐγγαρία, ἔνα διάταγμα πού δὲν τὸ προσυπόγραφε κανένας ἀπ' τοὺς ὑπεύθυνους ὑπουργούς, κήρυχνε τὴ διάλυση τῆς Οὐγγρικής Διαιτας καὶ διόριζε τὸν ἀρχηγό τῆς Νοτιοσλαυικῆς ἀντίδρασης, ἕναν ἄνθρωπο πού βρισκόταν ὡς τώρα σ' ἐμπόλεμη κατάσταση μετὶς νόμιμες ἀρχές τῆς Οὐγγαρίας, τὸ Βάνο Jellachich τῆς Κροατίας, πολιτικό καὶ στρατιωτικό διοικητὴ αὐτῆς τῆς χώρας. Ταυτόχρονα διατάχθηκαν τὰ στρατεύματα τῆς Βιέννης νά βγοῦν ἀπ' τὴν πόλιν καὶ νά ἐνωθοῦν μετὶς τὸ στρατὸ πού θά ἐπέβαλε τὴν ἐξουσία τοῦ Jellachich. Ὡστόσο αὐτό, ἔδειχνε ὀλοφάνερα τὸ διαβολικό σκοπὸ τους. Ὅλοι στὴ Βιέννη ἐνιῶθαν πῶς πόλεμος ἐνάντια στὴν Οὐγγαρία, ἦταν πόλεμος ἐνάντια στὶς ἀρχές τῆς συνταγματικῆς κυβέρνησης, ἀρ. ς πού εἶχαν κιόλας καταπατηθεῖ μετὶς τὴν ἀπόπειρα τοῦ αὐτοκράτορα νά βγάξει διατάγματα, μετὶς νόμιμη ἰσχὺ, χωρὶς τὴν προσυπογραφή ἐνὸς ὑπεύθυνου ὑπουργοῦ. Ὁ λαὸς, ἡ Ἀκαδημαϊκὴ Λεγεὼνα, ἡ Ἐθνοφυλακὴ τῆς Βιέννης, στὶς 6 'Οκτώβρη, ξεσηκώθηκαν μαζικά κι ἐμπόδισαν τὴν ἀναχώρηση τῶν στρατευμάτων.

Μερικοὶ γρεναδιέροι πέρασαν μετὶς τὸ μέρος τοῦ λαοῦ. Μιά σύντομη πάλη ἔγινε ἀνάμεσα στὶς λαϊκὲς δυνάμεις καὶ στὸ στρατό. Ὁ Ὑπουργὸς τοῦ πολέμου, ὁ Latour, σφάχτηκε ἀπ' τὸ πλῆθος καὶ τὸ βράδυ ὁ λαὸς ἦταν νικητῆς. Σ' αὐτὸ τὸ μεταξύ, ὁ Βάνος Jellachich, πού νικήθηκε στὸ Stuhlweissenburg ἀπ' τὸν Perczel, βρῆκε καταφύγιο κοντὰ στὴ Βιέννη, σὲ αὐстроγερμανικὸ ἔδαφος. Τὰ στρατεύματα τῆς Βιέννης πού θά ἔπρεπε νά κινηθοῦν γιὰ νά τὸν ὑποστηρίξουν πῆραν τώρα ὀλοφάνερα ἐχτρικὴ κι ἀμυντικὴ θέση ἐναντίᾱ του. Ὁ αὐτοκράτορας κι ἡ Αὐλὴ ξανάφυγαν γιὰ τὸ Olmütz, μισοσλαβικό ἔδαφος. Μὰ στὸ Olmütz ἡ αὐλὴ βρέθηκε κάτω ἀπὸ πολὺ διαφορετικὲς συνθήκες ἀπὸ κείνες πού ὑπῆρχαν στὸ Ἰνσμπουργκ. Τώρα ἦταν σὲ θέση ν' ἀρχίσει ἀμέσως τὴν ἐκστρατεία ἐνάντια στὴν ἐπανάσταση. Τὴν περιστοίχιζαν οἱ σλαβοὶ βουλευτὲς τῆς Συντακτικῆς, πού ἔτρεξαν κοπαδιαστά στὸ Olmütz κι ἐνθουσιῶδεις σλαβοὶ ἀπ' ὅλα τὰ μέρη τῆς μοναρχίας. Στὰ μάτια τους, ἡ ἐκστρατεία ἐνάντια στὴν ἐπανάσταση, θάταν πόλεμος γιὰ τὴν ἀποκατάσταση τῶν σλαβῶν κι ἐξοντωτικός πόλεμος ἐνάντια στοὺς δυὸ ἐισβολεῖς, σ' αὐτὸ τὸ ἔδαφος πού τὸ θεωροῦσαν σλαβικό : ἐνάντια

στούς Γερμανούς και τούς Μαγυάρους. 'Ο Windischgrätz, ὁ καταχτητὴς τῆς Πράγας, ἀρχηγὸς τώρα τοῦ στρατοῦ ποὺ εἶχε συγκεντρωθεῖ γύρω ἀπὸ τὴ Βιέννη, ἔγινε μονομιάς ὁ ἥρωας τῆς σλαύικης ἐθνικότητος. 'Ο στρατὸς τοῦ συγκεντρωνόταν γρήγορα ἀπ' ὅλα τὰ μέρη. 'Απ' τὴ Βοημία, τὴ Μοραβία, τὴ Στυρία, τὴν Ἀνω Αὐστρία καὶ τὴν Ἰταλία, τὸ ἕνα σύνταγμα πίσω ἀπ' τ' ἄλλο, βιάζαν τοὺς δρόμους ποὺ ἔφερναν στὴ Βιέννη γιὰ νὰ ἐνωθοῦν μὲ τὰ στρατεύματα τοῦ Jellachich καὶ τὴν παλιά φρουρά τῆς πρωτεύουσας. 'Ἔτσι, γύρω στὰ τέλη τοῦ 'Οκτώβρη, εἶχαν συγκεντρωθεῖ πάνω ἀπὸ ἐξήντα χιλιάδες ἄντρες κι ἀμέσως ἄρχισαν νὰ περιζώνουν τὴν αὐτοκρατορικὴ πόλη ἀπ' ὅλες τὶς πλευρές, ὥσπου στὶς 30 τοῦ 'Οκτώβρη εἶχαν προχωρήσει τόσο, ὥστε νὰ τολμήσουν τὴν ἀποφασιστικὴ ἐπίθεση. Σ' αὐτὸ τὸ μεταξὺ, στὴ Βιέννη ἐπικρατοῦσε σύγχυση κι ἀμηχανία. 'Ἡ μεσαία τάξη, τὸ ἴδιο γρήγορα ὅσο κερδίσθηκε κι ἡ νίκη, κατελήφθη ἀπ' τὴν παλιά τῆς δυσπιστία ἐνάντια στὴν «ἀναρχικὴ» ἐργατικὴ τάξη. Οἱ ἐργάτες, ποὺ θυμοῦνταν τὴ μεταχείριση ποὺ βρῆκαν πρὶν ἀπὸ ἕξη βδομάδες, στὰ χέρια τῶν ἐνοπλίων ἐμπόρων κι ἀκόμα θυμοῦνταν τὴν ἄστατη, ταλαντευόμενη πολιτικὴ τῆς μεσαίας τάξης γενικά, δὲν ἤθελαν νὰ τοὺς ἐμπιστευτοῦν τὴν ἀμυνα τῆς πόλης· καὶ ζήτησαν ὅπλα καὶ νὰ ὀργανωθοῦν στρατιωτικά. 'Ἡ Ἀκαδημαϊκὴ λεγεῶνα, ὅλο φωτιά καὶ φλόγα στὸν ἀγῶνα ἐνάντια στὸν αὐτοκρατορικὸ δεσποτισμὸ, ἦταν ὁλότελα ἀνίκανη νὰ καταλάβει τὴν ἀποξένωση τῶν δυὸ τάξεων ἢ καὶ ν' ἀντιληφτεῖ τὶς ἀνάγκες τῆς κατάστασης.

'Υπῆρχε σύγχυση στὴν κοινὴ γνώμη, σύγχυση στὰ συμβούλια ποὺ βρίσκονταν στὴν ἡγεσία. Τ' ἀπομεινάρια τῆς Διαιτας, γερμανοὶ βουλευτὲς καὶ λιγοστοὶ σλαῶν, ποὺ παίζανε τὸ ρόλο κατασκόπων γιὰ λογαριασμὸ τῶν φίλων τους στὸ Olmütz κι ἀκόμα μιά χούφτα ἀπ' τοὺς πιὸ ἐπανάστατες Πολωνοὺς βουλευτὲς, συνεδρίαζαν ἀδιάκοπα, μὰ ἀντὶ νὰ πάρουν ἀποφασιστικὰ θέση, ἔχαναν ὅλον τὸν καιρὸ τους σ' ἄχρηστες συζητήσεις γιὰ τὴ δυνατότητα ἀντίστασης στὸν αὐτοκρατορικὸ στρατό, χωρὶς νὰ ξεπεράσουν τὰ ὅρια τῆς συνταγματικῆς ἐθιμοτυπίας. 'Ἡ Ἐπιτροπὴ Σωτηρίας, ποὺ τὴν ἀποτελοῦσαν ἀντιπρόσωποι ἀπ' ὅλες σχεδὸν τὶς λαϊκὲς ὀργανώσεις τῆς Βιέννης, ἀν καὶ πῆρε τὴν ἀπόφαση ν' ἀντισταθεῖ, ἦταν ἀκόμα κάτ' ἀπ' τὴν κυριαρχία μιᾶς πλειοψηφίας ἀπὸ ἀστοὺς κι ἐμπόρους, ποὺ δὲν τὴν ἄφηναν ποτέ ν' ἀκολουθήσει μιὰν

άποφασιστική, ένεργητική γραμμή δράσης. Τό συμβούλιο τής 'Ακαδημαϊκής Αεγεώνας, έπαιρνε ήρωϊκές αποφάσεις, μά ήταν όλότελα άνίκανο νά πάρει τήν ήγεσία. Οι έργατικές τάξεις, φιλύποπτες, άφοπλισμένες, άποδιοργανωμένες, μόλις βγαίνοντας άπ' τήν πνευματική σκλαβιά τοϋ παλιοϋ καθεστώτος, μόλις ξυπνώντας, όχι μέ τή γνώση μ' άπό άπλό ένστικτο τής κοινωνικής τους θέσης καί τής κατάλληλης πολιτικής γραμμής δράσης, μπορούσαν νά έπιβάλλουν ν' άκουστούν, μονάχα μέ θορυβώδικες διαδηλώσεις καί δέν μπορούσε νά περιμένει κανένας ν' ανταποκριθούν στίς δυσκολίες τής στιγμής. 'Ωστόσο, ήταν έτοιμες—όπως πάντα στή γερμανία όσο διαρκούσε ή επανάσταση—νά πολεμήσουν ως τό τέλος άν άποχτούσαν δπλα.

Αυτή ήταν ή κατάσταση τών πραγμάτων μέσα στή Βιέννη. 'Εξω, ό άναδιοργανωμένος Αύστριακός στρατός, ξηπασμένος άπ' τίς νίκες τοϋ Racletzky στήν 'Ιταλία, έξήντα ή έβδομήντα χιλιάδες άντρες, καλά όπλισμένοι, καλά οργανωμένοι κι άν όχι καλά διοικούμενοι, έχοντας τουλάχιστο διοικητές. Μέσα σύγχυση, ταξική διαίρεση, άποδιοργάνωση. Μιά 'Εθνοφυλακή πού ένα μέρος άπ' αυτή ήταν άποφασισμένο νά μήν πολεμήσει καθόλου, ένα μέρος άναποφασιστο καί μονάχα τό μικρότερο μέρος ήταν έτοιμο νά δράσει. Μιά προλεταριακή μάζα, δυνατή αριθμητικά μά χωρίς άρχηγούς, χωρίς καμιά πολιτική διαπαιδαγώγηση, πού μπορούσε νά πάθει πανικό όσο καί παροξυσμούς σχεδόν χωρίς καμιά αίτία, έρμαιο σέ κάθε ψεύτικη φήμη πού διαδινόταν, όλότελα έτοιμη νά πολεμήσει, μά άοπλη, τουλάχιστο στήν άρχή κι όχι πλέρια όπλισμένη καί μόλις οργανωμένη όταν τελικά όδηγήθηκε στή μάχη, μία Δίαιτα, πού βρισκόταν σ' άμηχανία, πού συζητούσε θεωρητικούς γρίφους ενώ ή στέγη, πάνω άπ' τά κεφάλια τής, είχε σχεδόν καεί, μία διευθύνουσα έπιτροπή χωρίς παλμό κι ένεργητικότητα. Τό κάθε τι είχε αλλάξει άπ' τίς ήμέρες τοϋ Μάρτη καί τοϋ Μάη, όταν στο άντεπαναστατικό στρατόπεδο βασίλευε σ' όλα ή σύγχυση κι όταν ή μόνη οργανωμένη δύναμη, ήταν αυτή πού είχε δημιουργήσει ή επανάσταση. Δύσκολα μπορούσε νά ύπάρχει άμφιβολία για τήν έκβαση ενός τέτοιου άγώνα κι ή παραμικρότερη άμφιβολία πού μπορούσε νά ύπάρχει, διαλύθηκε μέ τά συμβάντα στίς 30 καί 31 τοϋ 'Οκτώβρη καί τήν 1η τοϋ Νοέμβρη.

Λονδίνο, Μάρτης 1852

XII

Η ΕΦΟΔΟΣ ΣΤΗ BIENNH.—Η ΠΡΟΔΟΣΙΑ ΤΗΣ BIENNHΣ

[New York Daily Tribune, 9 Ἀπρίλη τοῦ 1852]

Ὅταν τελικά, τὰ συγκεντρωμένα στρατεύματα τοῦ Windischgrätz ἄρχισαν τὴν ἐπίθεση ἐνάντια στὴ Βιέννη, οἱ δυνάμεις ποὺ μποροῦσαν νὰ παραταχθοῦν γιὰ τὴν ἄμυνα, ἦταν ἐξαιρετικὰ ἀνεπαρκεῖς γι' αὐτὸν τὸ σκοπὸ. Ἀπ' τὴν Ἐθνοφυλακὴ, μονάχα ἓνα τμήμα ὡδηγήθηκε στὰ χαρακώματα. Εἶναι ἀλήθεια πὼς μιὰ προλεταριακὴ φρουρὰ εἶχε σχηματιστεῖ στὰ τελευταῖα, μὰ ἀπ' ἀφορμὴ τὴν καθυστέρηση στὴν προσπάθεια νὰ κάμουν χρῆσιμο τὸ πιὸ πολυάριθμο, τὸ πιὸ τολμηρὸ, τὸ πιὸ ἐνεργητικὸ τμήμα τοῦ πληθυσμοῦ, ἦταν πολὺ λίγο γυμνασμένη στὴ χρῆση τῶν ὅπλων καὶ στὶς βασικὰς ἀρχὰς τῆς πειθαρχείας γιὰ νὰ μπόρῃ ν' ἀντιτάξει ἀποτελεσματικὴ ἄμυνα. Ἔτσι ἡ Ἀκαδηματικὴ Λεγεὼνα, τρεῖς ὥς τέσσερες χιλιάδες γεροὶ, καλογυμνασμένοι κι ὥς ἓνα βαθμὸ πειθαρχημένοι, γενναῖοι καὶ γιομάτοι ἐνθουσιασμὸ νέοι, ἦταν, γιὰ νὰ μεταχειριστοῦμε τὴ στρατιωτικὴ γλῶσσα, ἡ μόνη δύναμη ποὺ ἦταν σὲ θέση νὰ κάμει μ' ἐπιτυχία τὸ χρέος τῆς. Μὰ τί ἦταν αὕτη, μαζὶ μὲ τοὺς λιγοστοὺς πιστοὺς ἐθνοφύλακες καὶ τὴν γιομάτη σύγχυση μάζα τῶν ὀπλισμένων προλετάρων, μπροστὰ στοὺς πάρα πολὺ περισσότερους τακτικοὺς τοῦ Windischgrätz, χωρὶς μάλιστα νὰ λογαριάσουμε τίς ληστρικὰς ὁρδὰς τοῦ Jellaehich, ὁρδὰς, ποὺ ἀπὸ τὴν ἴδια τὴ φύση τῶν συνηθειῶν τους, ἦταν πολὺ χρήσιμες σ' ἓναν πόλεμο ἀπὸ σπῆτι σὲ σπῆτι, ἀπὸ στενὸ σὲ στενὸ ; Καὶ τί ἄλλο ἀπὸ λίγα παλιά, φθαρμένα, δυσκολομεταχείριστα καὶ κακοτροφοδοτούμενα κομμάτια κανόνια εἶχαν ν' ἀντιπαρατάξουν οἱ ἐπαναστάτες, σ' αὐτὸ τὸ πολυάριθμο, καλοδιοικούμενο πυροβολικὸ ποῦ ἔκαμε τόσο ἀσυνείδητη χρῆση ὁ Windishgrätz ;

Ὅσο πιὸ πολὺ σίμωνε ὁ κίνδυνος, τόσο περισσότερο

μεγάλωνε ἡ σύγκρουση μέσα στὴ Βιέννη. Ἡ Δίαιτα, ὡς τὴν τελευταία στιγμή, δὲ μπόρεσε νὰ συγκεντρώσει ἄρκετὴ ἐνεργητικότητα γιὰ νὰ καλέσει σὲ βοήθεια τὴν οὐγγρική στρατιά τοῦ Perczel, στρατοπεδευμένη λίγες λευγες πρὸ κάτω ἀπ' τὴν πρωτεύουσα. Ἡ ἐπιτροπὴ ἔπαιρνε ἀντιφαιτικές ἀποφάσεις, γιατί τὰ ἴδια μέλη της, σὰν καὶ οἱ ὀπλισμένες λαϊκὲς μάζες, ταλατεύονταν μὲ τὴν ἀλλαγὴ τῆς παλιρροιακῆς πλημμυρίδας κι ἀμπώτιδας τῶν διαδόσεων κι ἀντιδιαδόσεων. Ὑπῆρχε μόνο ἓνα πράγμα ποὺ πάνω σ' αὐτὸ συμφωνοῦσαν ὅλοι: στὸ σεβασμὸ τῆς ἰδιοκτησίας. Κι αὐτὸ καταντοῦσε, ὡς ἓνα βαθμὸ, σχεδὸν κωμικὸ γιὰ τέτοιες ὥρες. "Ὅσο γιὰ τὸν τελικὸ καταρτισμὸ ἐνὸς σχεδίου ἄμυνας, πολὺ λίγα πράγματα ἔκαμαν. Ὁ Bem, ὁ μόνος ἀνθρωπος ἀπ' αὐτοὺς ποὺ βρῖσκονταν ἐκεῖ καὶ ποὺ θὰ μπορούσε νὰ σώσει τὴ Βιέννη, ἂν κάποιος μπορούσε νὰ τὴ σώσει, ἦταν σχεδὸν ἀγνωστος, ξένος τότε στὴ Βιέννη, σλαβὸς στὴν καταγωγὴ, παράτησε τὴν προσπάθεια καθὼς ἦταν τσακισμένος ἀπ' τὴ γενικὴ δυσπιστία. "Ἀνεῖχε ἐπιμείνει, ἴσως νᾶχε λυντσαριστεῖ σὰν προδότης. Ὁ Messenhauer, ὁ διοικητὴς τῶν ἐπαναστατικῶν δυνάμεων, ποὺ ἔκανε περισσότερο γιὰ νὰ γράφει νουβέλλες παρά καὶ γιὰ ὑπαξιωματικὸς ἀκόμα, ἦταν ὁλότελα ἀκατάλληλος γιὰ τὸ καθῆκον ποὺ τοῦ εἶχε ἀνατεθεῖ. "Ὡστόσο, ὕστερ' ἀπὸ ὀχτῶ μῆνες ἐπαναστατικοὺς ἀγῶνες, τὸ λαϊκὸ κόμμα δὲν εἶχε βγάλει ἢ ἀποχτήσει κανένα στρατιωτικὸ μὲ μεγαλύτερη ἱκανότητα ἀπ' αὐτόν. "Ἔτσι ἄρχισε ὁ ἀγῶνας. Οἱ Βιεννέζοι, παρά τὴ σχεδὸν ὁλοκληρωτικὴ ἀνεπάρκεια τους σὲ μέσα ἄμυνας, παρά τὴν ὁλοκληρωτικὴ ἔλλειψη στρατιωτικῆς πείρας καὶ ὀργάνωσης στὶς γραμμές τους, ἀντέταξαν πολὺ ἥρωικὴ ἀντίσταση. Σὲ πολλές θέσεις, ἢ διαταγὴ ποὺ δόθηκε ἀπ' τὸ Bem, ὅταν ἦταν στὴ διοίκηση, «νὰ ὑπερασπίσετε τὴ θέση αὐτὴ ὡς τὸν τελευταῖο ἄντρα», ἐκτελέστηκε κατὰ γράμμα. Μὰ ἡ δύναμη ἐπικράτησε. Ὁδόφραγμα ὕστερ' ἀπὸ ὀδόφραγμα σαρώθηκαν ἀπ' τὸ αὐτοκρατορικὸ πυροβολικὸ στὶς μεγάλες καὶ πλατιὲς λεωφόρους ποὺ ἀποτελοῦν τοὺς κύριους δρόμους γιὰ τὰ προάστεια καὶ τὸ βράδυ τῆς δεύτερης μέρας τῆς μάχης, οἱ Κροάτες εἶχαν καταλάβει τὴ γραμμὴ τῶν σπιτιῶν ποὺ ἀντικρύζει τὸ πρᾶνὲς τῆς παλαιᾶς πόλης. Μιὰν ἀδύναμη κι ἄτακτη ἐπίθεση τοῦ Οὐγγρικοῦ στρατοῦ, εἶχε ἀποτύχει πέρα γιὰ πέρα καὶ στὴ διάρκεια μιᾶς ἀνακωχῆς, ἐνῶ μερικὰ τμήματα στὴν παλιὰ πόλη συνθηκολόγησαν, ἐνῶ ἄλλα δίσταζαν ἀκόμα κι ἔσπερ-

ναν τῇ σύγχυση, ἐνῶ τ' ἀπομεινάρια τῆς 'Ακαδημαϊκῆς λεγεώνας ἐτοίμαζαν καινούργια χαρακώματα, ἓνα ρήγμα πραγματοποιήθηκε ἀπ' τ' αὐτοκρατορικά στρατεύματα καὶ μέσα στὴ γενικὴ ἀταξία, ἡ παλιὰ πόλη κυριεύθηκε.

Οἱ ἄμεσες συνέπειες αὐτῆς τῆς νίκης, οἱ κτηνωδίες κι οἱ ἐκτελέσεις μὲ τὸ στρατιωτικὸ νόμο, οἱ ἀνήκουστες ὁμότητες κι οἱ ἀτιμίες ποὺ διαπράχτηκαν ἀπ' τὶς σλαυικὲς ὀρδές ποὺ τὶς ἄφησαν ἐλεύθερες, στὴ Βιέννη, εἶναι πολὺ γνωστά, γιὰ νὰ τ' ἀναφέρουμε λεπτομερειακὰ ἐδῶ.

Τὶς κατοπινὲς συνέπειες, τὴν ὀλοκληρωτικὴ καινούργια στροφή ποὺ δόθηκε στὶς γερμανικὲς ὑποθέσεις μὲ τὴν ἥττα τῆς ἐπανάστασης στὴ Βιέννη, θὰ βροῦμε ἀφορμὴ νὰ τ' ἀναφέρουμε ἀργότερα. Ἐδῶ μένουν δυὸ σημεῖα νὰ ἐξετάσουμε σχετικὰ μὲ τὴν ἐπίθεση ἐνάντια στὴ Βιέννη. Ὁ λαὸς τῆς πρωτεύουσας αὐτῆς εἶχε δυὸ συμμαχούς: τοὺς Οὐγγυροὺς καὶ τὸ Γερμανικὸ λαό. Ποῦ ἦταν αὐτοὶ στὴν ὥρα τῆς δοκιμασίας;

Εἶδαμε πῶς οἱ Βιεννέζοι, μ' ὅλη τὴ μεγαλοψυχία ἐνός τώρα μόλις ἐλευθερωμένου λαοῦ, εἶχαν ξεσηκωθεί γιὰ μιὰ ὑπόθεση ποὺ, ἂν καὶ σὲ τελευταία ἀνάλυση ἦταν δικιά τους, ἦταν κατὰ πρῶτο λόγο καὶ προπάντων, ὑπόθεση τῶν Οὐγγρων. Πιὸ πολὺ, γιὰ νὰ μὴν ἀνεχθοῦν ὁ αὐστριακὸς στρατός, νὰ βαδίσει ἐνάντια στὴν Οὐγγαρία, θὰ δέχονταν πάνω τους τὴν πρώτη καὶ τὴν πιὸ τρομαχτικὴ ἐπίθεση. Κι ἐνῶ αὐτοί, τόσο εὐγενικά, μῆψκαν μπροστὰ γιὰ τὴν ὑποστήριξη τῶν συμμαχῶν τους, οἱ Οὐγγροι, νικητὲς ἐνάντια στοὺς Jellachieh, τὸν ἀπώθησαν πρὸς τὴ Βιέννη καὶ μὲ τὴ νίκη τους ἐνίσχυσαν τὴ δύναμη ποὺ ἦταν νὰ χτυπήσει τὴν πόλη αὐτή. Κάτω ἀπ' τὶς συνθήκες αὐτές, ἦταν ὀλοκάθαρο τὸ καθήκον τῆς Οὐγγαρίας, νὰ ὑποστηρίξει χωρὶς ἀναβολὴ καὶ μ' ὅλες τὶς διαθέσιμες δυνάμεις της, ὅχι τὴ Διαιτα τῆς Βιέννης, ὅχι τὴν Ἐπιτροπὴ Σωτηρίας, ἢ ὅποιοδῆποτε ἄλλο ἐπίσημο σῶμα τῆς Βιέννης, μὰ τὴ Βιεννέζικη Ἐπαναστάσις. Κι ἂν ἀκόμα ἡ Οὐγγαρία θὰ λησμονοῦσε πῶς ἡ Βιέννη ἔδωκε τὴν πρώτη μάχη γιὰ τὴν Οὐγγαρία, ὅφειλε, γιὰ τὴν ἴδια τὴν ἀσφάλειά της, νὰ μὴν ξεχνᾷ πῶς ἡ Βιέννη ἦταν ἡ μόνη προφυλακὴ τῆς Οὐγγρικῆς ἀνεξαρτησίας καὶ πῶς ὅστερ' ἀπὸ τὴν πτῶση τῆς Βιέννης, τίποτε δὲ μπορούσε ν' ἀντιμετωπίζει τὴν προέλαση τοῦ αὐτοκρατορικοῦ στρατοῦ ἐνάντια της. Τώρα, ξέρομε πολὺ καλά, ὅλα δσα οἱ Οὐγγροι μπορούν νὰ ποῦν κι ἔχουν πεῖ γιὰ δικαιολογία τῆς ἀδράνειας τους στὴ διὰ ρκεία τῆς πολιορκίας καὶ τῆς ἐφόδου ἐνάν-

τια στη Βιέννη: πώς τάχα οι δυνάμεις τους δεν ήταν αρκετές, πώς ή Δίαιτα ή οποιοδήποτε άλλο έπiσημο σώμα μέσα στη Βιέννη, αρνήθηκαν να τους καλέσουν μέσα στην πόλη, πώς ήταν ανάγκη να κρατήσουν τη συνταγματική αρχή και ν' αποφύγουν περιπλοκές με την Κεντρική Γερμανική Έξουσία. Όσο το γεγονός είναι πώς, δσον αφορά την ανεπάρκεια του ούγγρικού στρατού, στίς πρώτες ημέρες ύστερ' απ' την επανάσταση στη Βιέννη και την άφιξη του Jellachich, δεν υπήρχε καθόλου ανάγκη να σχηματιστεί τακτικός στρατός γιατί ο αυστριακός τακτικός στρατός άργουσε να συγκεντρωθεί και μιά θαρραλέα κι άδυσώπητη καταδίωξη, ύστερ' απ' την πρώτη νίκη ενάντια στον Jellachich, χωρίς τίποτ' άλλο παρά μονάχα με την Landsturm που πολέμησε στο Stuhlweissenburg, θάταν άρκετό για να πετύχουν έπαφή με τους Βιεννέζους και ν' αναβάλουν έτσι έξη μήνες από κείνην τη μέρα, κάθε συγκέντρωση Αυστριακού στρατού. Στόν πόλεμο κι ίδιοιέρα στόν επαναστατικό πόλεμο, ή ταχύτητα δράσης ώσπου να κερδιθεί κάποια αποφασιστική νίκη, είναι ο πρώτος κανόνας και δέ διστάζουμε να πούμε, πώς για καθαρά στρατιωτικούς λόγους, ο Perczel ήταν υποχρεωμένος να μη σταματήσει, ώς πού θά πραγματοποιούσε την ένωση με τους Βιεννέζους. Βέβαια υπήρχε κάποιος κίνδυνος, μά ποιός κέρδισε ποτέ μάχη χωρίς να διακινδυνεύσει κάτι; Και δέν ριψοκινδύνεψε τίποτε ο λαός της Βιέννης, όταν έκαμε να στραφούν ενάντια του—αυτόι, ένας πληθυσμός από τετρακόσιες χιλιάδες—τίς δυνάμεις πού προορίζονταν να βαδίσουν για την κατάχτηση δώδεκα έκατομμυρίων ούγγρων; Τό στρατιωτικό λάθος πού διέπραξαν με τό να περιμένουν ώσπου οι Αυστριακοί ένώθηκαν και με τό να κάνουν την αδύνατη διαδήλωση στο Schwechat πού τέλειωσε, όπως και τό άξιζε, με μιά άδοξη ήττα—τό στρατιωτικό αυτό λάθος, έκλεινε πολύ περισσότερους κινδύνους απ' δσους θάχε μιά αποφασιστική πορεία στη Βιέννη, ενάντια στους διασκορπισμένους ληστές του Jellachich.

Μά, λέγεται πώς μιά τέτοια πορεία των Ούγγρων, χωρίς έξουσιοδότηση από κάποιο έπiσημο σώμα, θ' άποτελούσε παραβίαση του γερμανικού έδάφους, θά οδηγούσε σε περιπλοκές με την Κεντρική Έξουσία στη Φρανκφούρτη και θάταν, προπάντων, μιά έγκατάλειψη της νόμιμης και συνταγματικής πολιτικής, πού άποτελούσε τη δύναμη της Ούγγρικής υπόθεσης. Γιατί τά έπiσημα σώματα στη Βιέννη, ή-

ταν σωστά μηδενικά. Μά ήταν ή Δίαιτα, ήταν ή Λαϊκή έπιτροπή που ξεσηκώθηκαν για χάρη της Ούγγαρίας, ή ήταν ό λαός και μόνο ό λαός της Βιέννης, που είχε πάρει τά ντουφέκια για νά δεχτεί πάνω του την όρμη της πρώτης μάχης, για την ανεξαρτησία της Ούγγαρίας; Δέν ένδιέφερε λοιπόν νά υποστηρίξει τουτό ή εκείνο τό έπίσημο σώμα στη Βιέννη—δλα αὐτά τά σώματα μπορούσαν ν'ανατραποῦν και θάχαν ανατραπεί πολύ γρήγορα στην πορεία της επαναστατικής εξέλιξης—μά εκείνο που ένδιέφερε ήταν ή επικράτηση τοῦ επαναστατικοῦ κινήματος, ή αδάμαστη πρόδος της Ίδιας της λαϊκής δράσης που μόνο γι' αὐτή γίνεται λόγος και μόνο αὐτή μπορούσε νά σώσει την Ούγγαρία απ' την εισβολή. Ποιές μορφές ίσως θάπαιρνε από κεί και πέρα αὐτό τό επαναστατικό κίνημα, ήταν δουλειά τῶν Βιεννέζων, όχι τῶν Ούγγρων, όσον καιρό ή Βιέννη και γενικώτερα ή Γερμανική Αὐστρία θάέξακολουθοῦσαν νά εἶναι σύμμαχοι τους έναντια στόν κοινό έχτρο. Μά τό ζήτημα εἶναι άν σ' αὐτήν τή λογοκοπία της Ούγγρικής κυβέρνησης για κάποια νόμιμη τάχα έξουσιοδότηση, δέν πρέπει νά δοῦμε τό πρώτο όλοκάθαρο σύμπτωμα της πρόφασης εκείνης για μία άμφίβολη πιό πολύ νομιμότητα, πού, άν δέν έσωσε την Ούγγαρία, τουλάχιστο έκανε πολύ καλή έντύπωση σέ μία κατοπινή περίοδο, σάν έξιστορήθηκε μπροστά σι' άκροατήρια της μεσαιας 'Αγγλικής τάξης (1).

"Όσο για την πρόφαση πιθανών συγκρούσεων με την Κεντρική Έξουσία της Γερμανίας, στη Φρανκφούρτη, εἶναι όλότελα περιττό νά συζητήσουμε. Οι άρχές της Φραγκφούρτης είχαν ανατραπεί *de facto* (στην πράξη) με τή νίκη της άντεπανάστασης στη Βιέννη. Θ' ανατρέπονταν τό ίδιο άν ή επανάσταση εύρισκε κεί την αναγκαία υποστήριξη για νά νικήσει τοῦς έχτροῦς της. Και τελευταία, τό μεγάλο έπιχείρημα πώς ή Ούγγαρία δέν μπορούσε νά εγκαταλείψει τό νόμιμο και συνταγματικό πεδίο, ίσως νάχει μεγάλη πέραση ανάμεσα στους Βρεττανούς έμπό-

1. Ένας ύπαινιγμός για τόν Kossuth, τόν άρχηγό της Ούγγρικής Έπανάστασης, που στη διάρκεια άναταραχής στην 'Αγγλία, στά 1851, προσπάθησε νά κερδίσει τή συμπάθεια και τό βαλάντιο τοῦ αστικοῦ κοινοῦ τονίζοντας αδιάκοπα πώς ή Ούγγρική επαναστατική κυβέρνηση ένεργοῦσε πάνω σέ νόμιμη βάση και πώς ό βασιλιάς ήταν εκείνος που ένεργοῦσε παράνομα (Σημ. 'Αγγλ. "Εκδ.).

ρους, όπαδούς της έλευθερίας τοῦ έμπορίου (1) μά δέ θα κριθεῖ ποτέ άρκετή δικαιολογία στά μάτια της Ιστορίας. "Ας υποθέσουμε πώς ό λαός της Βιέννης είχε κολλήσει στά «νόμιμα καί συνταγματικά» μέσα στίς 13 τοῦ Μάρτη καί στίς 6 τοῦ 'Οκτώβρη. Τίθά γινόταν τότε τό «νόμιμο καί συνταγματικό» κίνημα κι όλες οι δοξασμένες εκείνες μάχες πού, γιά πρώτη φορά, κίνησαν τήν προσοχή τοῦ πολιτισμένου κόσμου γιά τήν Ούγγαρία; Τό πραγματικό νόμιμο καί συνταγματικό αὐτό πεδίο, πού υποστηρίζεται πώς κινήθηκαν οι Ούγγροι στά 1848 καί στά 1849, είχε κατακτηθεῖ γι' αὐτούς άπό τήν πέρα γιά πέρα παράνομη κι άντισυνταγματική εξέγερση τοῦ λαοῦ της Βιέννης στίς 19ης τοῦ Μάρτη. Δέν έχουμε έδω σκοπό νά συζητήσουμε τήν επαναστατική Ιστορία της Ούγγαρίας, μά μπορεί νά κριθεῖ σωστότερα άν παρατηρήσουμε πώς εἶναι φανερά όλότελα άχρηστο νά μεταχειριζόμαστε καθαρά νόμιμα μέσα γιά τήν άντίστασηένάντια σ' έναν έχτρο πού χλευάζει τέτοιες υπερευσυνειδησίες καί νά προσθέσουμε, πώς άν δέν υπήρχε ή αἰώνια αὐτή πρόφαση της νομιμότητας πού άπ' αὐτή άρπάχτηκε ό Gőrgey καί στράφηκε ένάντια στην κυβέρνηση, ή άφοσίωση τοῦ στρατοῦ τοῦ Gőrgey στο στρατηγό του κι ή έπονειδιστή καταστροφή τοῦ Villagos (2) θάταν άδύνατη. Κι όταν τελευταία, οι Ούγγροι γιά νά σώσουν τήν τιμή τους, στίς τελευταίες μέρες τοῦ 'Οκτώβρη 1848, διέσχισαν τή Leitha — αὐτό δέν ήταν τό ἴδιο πέρα γιά πέρα παράνομο, όσο θάταν καί μιá άμεση κι άποφασιστική επίθεση;

Εἶναι γνωστό πώς εμεῖς δέν τρέφουμε καθόλου έχτρικά αἰσθήματα ένάντια στην Ούγγαρία. Σταθήκαμε πλάι της όσο κράτησε ό άγώνας. "Ας μάς επιτραπεί μάλιστα νά ποῦμε πώς ή έφεμερίδα μας ή New Rheinische Zeitung, έκαμε περισσότερα άπό κάθε άλλη γιά νά κάμει λαοφιλή τήν Ούγγρική υπόθεση στη Γερμανία, εξηγώντας τή φύση τοῦ άγώνα ανάμεσα στίς Μαγυάρικες καί Σλαυικές φυλές καί παρακολουθώντας τόν Ούγγρικό πόλεμο σέ μιá σειρά άρθρα, πού τους έκαμαν τήν τιμή νά τά λογοκλέψουν σχεδόν σέ κάθε κατοπινό βί-

1. Η κίνηση τοῦ Kossuth είχε τήν ήθική καί υλική υποστήριξη τών Βρεταννών Φιλελευθέρων πού υποστήριζαν τήν έλευθερία τοῦ έμπορίου καί πού άρχηγός τους ήταν ό Cobden (Σημ. 'Αγγ. "Εκδ.).

2. Τόν Αύγουστο τοῦ 1849, 'Ο Gőrgey παραδόθηκε χωρίς όρους στον Πάσκεβιτς στοῦ Villagos κι ό στρατός του κατέθεσε τά όπλα (Σημ. 'Αγγλ. "Εκδ.)

βλίο σχετικό μ' αυτό τό θέμα, χωρίς εξαίρεση ούτε στά έργα τών ἰδιωντῶν Οὐγγρων καί κείνα ἀκόμα πού γράφτηκαν ἀπό αὐτόπτες μάρτυρες». Ἀκόμα καί σήμερα, θεωροῦμε τήν Οὐγγαρία σάν τόν ἀπαραίτητο καί φυσικό σύμμαχο τῆς Γερμανίας σέ κάθε μελλοντική κίνηση στήν ἡπειρωτική Εὐρώπη. Ὡστόσο, σταθήκαμε ἀρκετά αὐστηροί στούς ἴδιους τοὺς συμπατριῶτες μας, γιά νά χουμε δικαίωμα νά μιλάμε ἔξω ἀπ' τά δόντια στούς γείτονες μας. Εἵμαστε λοιπόν ὑποχρεωμένοι νά μνημονεύσουμε ἐδῶ γεγονότα μέ ἱστορική ἀμεροληψία καί πρέπει νά ποῦμε πῶς στήν ξεχωριστή τοῦτη περίπτωση, ἡ μεγαλόψυχη παλληκαριά τοῦ λαοῦ τῆς Βιέννης δέν ἦταν μονάχα πάρα πολύ εὐγενική, μὰ τό ἴδιο καί πιό διορατική ἀπ' τήν προφυλαχτική περίσκεψη τῆς Οὐγγρικής κυβέρνησης. Καί, σάν Γερμανοί, ἔχουμε τό δικαίωμα νά ποῦμε παρατέρα πῶς οὔτε μ' ὅλες τίς λαμπρές νίκες, τίς δοξασμένες μάχες τῆς Οὐγγρικής ἐκστρατείας, δέ θ' ἀνταλλάξαμε αὐτόν τόν ἀβοήθητο, τόν αὐθόρμητο ξεσηκωμό καί τήν ἡρωϊκή ἀντίσταση τοῦ λαοῦ τῆς Βιέννης, τῶν συμπατριωτῶν μας, πού ἔδωσε στήν Οὐγγαρία τόν καιρό νά ὀργανώσει τό στρατό πού μπόρεσε νά πραγματοποιήσει τόσα μεγάλα πράγματα (1).

Ὁ δεύτερος σύμμαχος τῆς Βιέννης στάθηκε ὁ Γερμανικός λαός. Μά ὁ Γερμανικός λαός εἶχε καταπιαστεῖ, παντοῦ στόν ἴδιον ἀγῶνα μέ τό λαό τῆς Βιέννης. Ὁ λαός τῆς Φραγκφούρτης, τῆς Βάδης, τῆς Κολωνίας τότε μόλις νικήθηκε κι ἀφοπλίστηκε. Στό Βερολίνο καί στό Μπρεσλάου, ὁ λαός βρισκόταν στά μαχαίρια μέ τό στρατό καί περίμεναν μέρα μέ τή μέρα νά πιαστούν στά χέρια. Ἡ ἴδια κατάσταση ἐπικρατοῦσε σ' ὅλα τά κέντρα δράσης. Παντοῦ ἦταν ἐκκρεμῇ ζητήματα πού δέ μπορούσαν νά λυθοῦν παρά μονάχα μέ τή δύναμη τῶν δυνάμεων. Καί τώρα ἦταν γιά πρώτη φορά πού αἰσθάνονταν τσουχτερά τίς καταστρεπτικές συνέπειες ἀπ' τή συνέχιση τοῦ παλιοῦ διαμελισμοῦ καί τῆς ἀποκέντρωσης τῆς Γερμανίας. Τά διάφορα προβλήματα, σέ κάθε κράτος, κάθε ἐπαρχία, κάθε πόλη, ἦταν στό βάθος τά ἴδια. Ὡστόσο ὁλοῦθε προβάλλονταν κάτω ἀπό διαφορετικές μορφές καί προσχή-

1. Στήν ἀνοιξη τοῦ 1849, ὁ Οὐγγρικός ἐπαναστατικός στρατός ὅσοι ἀπὸ μιὰ σειρά νίκες ξεκαθάρισε ὁλόκερο τό ἔδαφος τῆς Οὐγγαρίας ἀπ' τίς αὐστριακές δυνάμεις κι ἀνάγκασε τόν αὐτοκράτορα τῆς Αὐστρίας νά καταφύγει στή βοήθεια πού ἀπὸ καιρὸ πολὺ τοῦ προσέφερε ὁ Τσάρος τῆς Ρωσίας (Σημ. Ἀγγλ. Ἐκδ.).

ματα και σε κάθε μέρος ειχαν φτάσει σε διαφορετικούς βαθμούς ωριμότητας. Έτσι παρουσιάστηκε το φαινόμενο σε κάθε περιοχή να αισθάνονται την αποφασιστική σοβαρότητα κι όμως να μη μπορούν πουθενά να δώσουν ένα χτύπημα με κάποια έλπιδα να βοηθήσουν το λαό της Βιέννης ή να φέρουν κάποιον αντιπερισπασμό για δικό τους όφελος. Δεν έμενε λοιπόν κανένας για να τον βοηθήσει, παρά η Βουλή κι η Κεντρική Έξουσία της Φραγκφούρτης. 'Απ' όλα τα μέρη τους στάλθηκαν εκκλήσεις. Όμως τί έκαναν;

Η Βουλή της Φραγκφούρτης και το νόθο τέκνο που έφερε στον κόσμο απ' την αίμομιχτική συνουσία της με την παλιά Γερμανική Δίαιτα, ή αυτοκαλούμενη Κεντρική Έξουσία, βρήκαν την ευκαιρία με το κίνημα της Βιέννης να δείξουν την απόλυτη μηδενικότητά τους. Η αξιοκαταφρόνητη αυτή Συνέλευση, όπως είδαμε, είχε από καιρό τώρα θυσιάσει την παρθενικότητά της κι αν και νεαρή καθώς ήταν είχε κιάλας άσπρίσει κι είχε αποχτήσει μεγάλη πείρα σ' όλα τα τεχνάσματα της φλυαρίας και της ψευδοδιπλωματικής πορνείας. 'Απ' τα όνειρα και τις φρεναπάτες της έξουσας, απ' την αναγέννηση και την ένότητα της Γερμανίας που ήταν διαποτισμένη στην αρχή, δεν έμενε τίποτ' άλλο, παρά μιá συλλογή από τευτονικές φρασεολογικές άγυρτεις που επαναλαμβάνονταν σε κάθε ευκαιρία και μιá σταθερή πίστη που είχε κάθε ξεχωριστό μέλος της για τη σπουδαιότητά του, καθώς και για την ευπιστία του κοινού. Η αρχική αφέλεια έσβυσε. Οι αντιπρόσωποι του γερμανικού λαού έγιναν πρακτικοί άνθρωποι, δηλαδή κατάλαβαν, πώς όσο λιγότερα έκαναν κι όσο περισσότερο φλυαρούσαν, τόσο πιο σίγουρη θάταν η θέση τους σά διαιτητών της τύχης της Γερμανίας. Όχι πώς θεωρούσαν τα πρακτικά τους άνωφελα. Κάθε άλλο. Μά ειχαν ανακαλύψει πώς μιá κι όλα τα πραγματικά μεγάλα προβλήματα, ήταν γι' αυτούς απαγορευμένο πεδίο, το καλύτερο ήταν να ξεμοναχιαστούν κι εκεί σάν ένας όμιλος από Βυζαντιολόγους της Κάτω Αυτοκρατορίας, συζητούσαν, με σπουδαιότητα και λεπτολογία, άξιος της τύχης που τους βρήκε τελικά, θεωρητικά δόγματα που από πολύν καιρό ειχαν σ' όλα τα μέρη του πολιτισμένου κόσμου ή μικροσκοπικά (τιποτένια) πραγματικά ζητήματα που δεν οδηγούσαν ποτέ σε κανένα πρακτικό αποτέλεσμα.

Έτσι, η Συνέλευση έγινε ένα είδος Λανκαστριανής

Σχολής⁽¹⁾ για την αλληλοδιδασχὴ τῶν μελῶν της κι ἔτσι, τὰ μέλη της, ἔχοντας πάρα πολὺ μεγάλη ἰδέα γιὰ τοὺς ἑαυτοὺς τους, εἶχαν πιστέψει πὼς αὐτὸ ποὺ ἔκαναν ἦταν πολὺ περισσότερο ἀπ' αὐτὸ ποὺ ὁ Γερμανικὸς λαὸς εἶχε δικαίωμα νὰ περιμένει ἀπ' αὐτοὺς καὶ θεωροῦσαν σὰν προδότῃ τῆς χώρας τὸν καθένα ποῦχε τὴν ἀναίδια ν' ἀπαιτήσῃ ἀπ' αὐτοὺς νὰ καταλήξουν σὲ κάποιο ἀποτέλεσμα.

Ὅταν ξέσπασε ἡ ἐπανάσταση στὴ Βιέννη, ἔγιναν ἐνα σωρὸ ἐπερωτήσεις, συζητήσεις, προτάσεις καὶ τροποποιήσεις στὶς προτάσεις πού, φυσικά, δὲν ὁδήγησαν σὲ τίποτα. Χρειάστηκε ν' ἀνακατευτεῖ ἡ Κεντρικὴ Ἐξουσία. Ἔστειλε δυὸ ἐπίτροπους στὴ Βιέννη, τὸν Welcker, παλιὸ φιλελεύθερο καὶ τὸν Mosle. Τὰ ταξίδια τοῦ Δὸν Κιχώτη καὶ τοῦ Σάντσο Πάντσα, ἀποτελοῦν θέμα γιὰ μιὰ Ὀδύσεια, σὲ σύγκριση μὲ τὰ ἡρωϊκὰ κατορθώματα καὶ τὶς θαυμαστὲς περιπέτειες αὐτῶν τῶν δυὸ πλανόδιων ἱπποτῶν τῆς Γερμανικῆς ἐνότητος. Ἀφοῦ δὲν τόλμησαν νὰ πᾶνε στὴ Βιέννη, τρομοκρατοῦνταν ἀπ' τὶς ψευτοπαληκαριές τοῦ Windischgratz, προκαλοῦσαν τὸ θαυμασμὸ τοῦ ἡλίθιο αὐτοκράτορα καὶ περιπαίζονταν ξεδιάντροπα ἀπ' τὸν Ὑπουργὸ Standion. Τὰ μηνύματα κι οἱ ἀναφορές τους εἶναι ἴσως τὸ μόνον κομμάτι ἀπ' τὰ πρακτικὰ τῆς Φραγκφούρτης, ποὺ θὰ πάρει ἴσως μιὰ θέση στὴ Γερμανικὴ φιλολογία. Εἶναι ἓνα τέλειο σατιρικό ρομάτζο, καλοπροετομασμένο κι ἓνα αἰώνιο μνημεῖο καταισχύνῃς γιὰ τὴ Συνέλευση τῆς Φραγκφούρτης καὶ τὴν κυβέρνησή της.

Ἡ ἀριστερὴ πτέρυγα τῆς Συνέλευσης, εἶχε κι αὐτὴ στείλει δυὸ ἐπίτροπους στὴ Βιέννη, μὲ σκοπὸ νὰ διατηρήσῃ τὴν ἐξουσία της ἐκεῖ—τοὺς κ. κ. Froebel καὶ Robert Blum. Ὁ Blum, σὰν σίμωσε ὁ κίνδυνος, ἔκρινε σωστά πὼς ἐκεῖ θὰ δινόταν ἡ μεγάλη μάχη γιὰ τὴ Γερμανικὴ Ἐπανάσταση καὶ χωρὶς δισταγμὸ, ἀποφάσισε νὰ παίξῃ τὸ κεφάλι του. Ἀντίθετα ὁ Froebel, εἶχε τὴ γνώμη πὼς τὸ καθήκον του ἦταν νὰ γλιτώσῃ τὸν ἑαυτὸ του γιὰ τὰ σπουδαῖα καθήκοντα τῆς θέσης του στὴ Φραγκφούρτη. Στὸ Blum τὸν θεωροῦσαν σὰν τὸν καλύτερο ρήτορα στὴ Συνέλευση τῆς Φραγκφούρτης. Σίγουρα ἦταν ὁ περισσότερο λαοφιλὴς. Ἡ ρητορία του δὲ θὰ μπορούσε νὰ σταθεῖ στὴ

1. Λαγκαστριανὴ σχολή=Μιά σχολή ὅπου ἡ αλληλοδιδασχὴ ἔπαιζε τὸ μεγαλύτερο ρόλο. Οἱ καλύτεροι μαθητὲς βοηθοῦσαν τοὺς πρὸ ἀδύνατους (Σημ. Ἀγγλ. Ἐκδ.).

δοκιμασία οποιασδήποτε εμπειρης κοινοβουλευτικῆς συνέλευσης. Παθαινόταν πολύ γιά τίς ρηχές ἐκφράσεις ἐνός αἰρετικοῦ γερμανοῦ ιεροκῆρυκα καί ἀπ' τὰ ἐπιχειρήματά του ἔλλειπε ἡ φιλοσοφική λεπτότητα κι ἡ γνώση τῶν πρακτικῶν ζητημάτων. Στήν πολιτική ἀνῆκε στή «Συντηρητική Δημοκρατία», ἕνα πάρα πολύ ἀκαθόριστο πράγμα, πού τὸ ἀγαποῦσε ἀκριβῶς γιὰ τὸν βόλεψε στήν ἀοριστία τῶν ἀρχῶν του. Μολαταῦτα ὁ Robert Blum ἦταν ἀπ' τῇ φύσει τοῦ ἑναὸς πέρα γιά πέρα πληβεῖος, ἀν καί κάπως λουστραρισμένος καί στίς ἀποφασιστικές στιγμές τὸ πληβειακὸ τοῦ ἐνστικτο κι ἡ πληβειακή του ἐνεργητικότητά, ἔκαναν τὸ καλῦτερο κι ὄχι ἡ ἀόριστη καί γι' αὐτὸ ἀναποφάσιστη πολιτική του πλίστη καί γνώση. Σέ τέτοιες στιγμές ὤψωνόταν πολύ πάνω ἀπ' τὸ συνειθισμένο δείχτη τῶν ἱκανοτήτων του.

Ἔτσι στή Βιέννη, εἶδε μέ τὴν πρώτη ματιά πὼς ἐδῶ κι ὄχι μέσα στήν ὁμίχλη τῶν λεγομένων κομψῶν συζητήσεων τῆς Φραγκφούρτης, θ' ἀποφασίζοταν ἡ τύχη τῆς χώρας αὐτῆς. Πῆρε ἀμέσως τὴν ἀπόφασή του, παράτησε κάθε ἰδέα ὑποχώρησης, μπῆκε ἐπικεφαλῆς μιᾶς ἐπαναστατικῆς δύναμης καί στάθηκε μ' ἐξαιρετική ψυχραιμία κι ἀποφασιστικότητα. Αὐτὸς ἦταν πού καθυστέρησε γι' ἄρκετὸν καιρὸ τὸ πάρσιμο τῆς πόλης καί κάλυψε μίαν ἀπ' τίς πλευρές της ἀπ' τὴν ἐπίθεση, καίοντας τὴν γέφυρα Tabor πάνω στὸ Δούναβη. Καθένας, ξέρει πὼς ὕστερ' ἀπ' τὴ θύελλα πιάστηκε, δικάστηκε ἀπὸ στρατοδικεῖο καί τουφεκίστηκε. Πέθανε σάν ἥρωας. Κι ἡ Συνέλευσις τῆς Φραγκφούρτης τσακισμένη ἀπὸ φρίκη, ὅπως ἦταν, δέχτηκε ἀκόμα καί τὴν αἰματηρὴ προσβολὴ μὲ μιὰ φαινομενικὴ συγκατάβαση. Πῆρε μίαν ἀπόφασιν, πού, μέ τὴ μαλακότητα καί τὴ διπλωματικὴ εὐπρέπεια τῆς γλώσσας της, ἀποτελοῦσε πῶς πολὺ μιὰ προσβολὴ στὸν τάφο τοῦ δολοφονημένου μάρτυρα, παρὰ καταδικαστικὸ στίγμα γιά τὴν Αὐστρία. Μὰ δὲν ἔπρεπε νὰ περιμένει κανένας πὼς ἡ δολοφονία ἐνός ἀπ' τὰ μέλη της καί μάλιστα τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς Ἀριστερᾶς, θὰ συγκινοῦσε τὴν ἐλευθέρη αὐτὴ Συνέλευσιν.

Λονδίνο, Μάρτης 1852

XIII

Η ΠΡΩΣΣΙΚΗ ΣΥΝΕΛΕΥΣΗ Η ΕΘΝΟΣΥΝΕΛΕΥΣΗ

[New York Daily Tribune, 17 'Απρίλη 1852]

Ἡ Βιέννη ἔπescε τὴν 1η τοῦ Νοέμβρη καὶ στίς 9 τοῦ ἴδιου μήνα ἡ διάλυση τῆς Συντακτικῆς Συνέλευσης τοῦ Βερολίνου, φανέρωσε πόσο τὸ γεγονὸς αὐτὸ ἀνέβασε μονομιᾶς τὸ ἠθικὸ καὶ τὴ δύναμη τοῦ ἀντεπαναστατικοῦ κόμματος, σ' ὁλόκερῃ τῇ Γερμανίᾳ.

Τὰ συμβάντα τοῦ καλοκαιριοῦ τοῦ 1848, ἐξιστοροῦνται ἀμέσως παρακάτω. Ἡ Συντακτικὴ Συνέλευσις, ἡ πιδ σωστά «ἡ Συνέλευσις ποὺ ἐκλέχτηκε μὲ τὸ σκοπὸ νὰ συμφωνήσῃ, πάνω σ' ἓνα σύνταγμα μὲ τὸ στέμμα» (1) καὶ ἡ πλειοψηφία τῶν ἀντιπροσώπων τῶν συμφερόντων τῶν μεσαίων τάξεων, εἶχε ἀπὸ καιρὸ ἀποξενωθεί ἀπὸ κάθε ἐκτίμησις τῆς κοινῆς γνώμης, γιὰτὶ μὲ τὸ φόβο ποὺ εἶχε γιὰ τὰ πιδ ἐνεργητικὰ στοιχεῖα τοῦ πληθυσμοῦ, ἔκαμε τὸν ἑαυτὸ τῆς ὄργανο σ' ὅλες τίς ραδιουργίες τῆς αὐλῆς. Εἶχαν ἐπικυρώσει, πιδ σωστά εἶχαν ἀποκαταστήσει τὰ μισητὰ πρानόμια τοῦ φεουδαρχισμοῦ καὶ ἔτσι πρόδοσαν τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὰ συμφέροντα τῶν χωρικῶν. Δέν στάθηκαν ἱκανοὶ οὔτε νὰ ἐπεξεργαστοῦν ἓνα σύνταγμα οὔτε καὶ νὰ τροποποιήσουν κατὰ κάποιον τρόπο τὴ γενικὴ νομοθεσίαν. Ἀσχολήθηκαν σχεδὸν ἀποκλειστικὰ μὲ λεπτές θεωρητικὰς διακρίσεις, μὲ ἀπλοὺς τύπους καὶ ζητήματα συνταγματικῆς ἐτικέτας. Πραγματικά, ἡ Συνέλευσις ἦταν πιδ πολὺ μιὰ Σχολὴ κοινοβουλευτικοῦ savoir vivre (καλῆς συμπεριφορᾶς γιὰ τὰ μέλη τῆς, παρὰ ἓνα σῶμα ποὺ θὰ μπορούσε νὰ κινήσῃ τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ λαοῦ. Ἐξω ἀπ' αὐτὸ οἱ πλειοψηφίες, ἦταν πάρα πολὺ καλοζυγιασμένες καὶ σχεδὸν πάντα κρίνονταν ἀπ' τοὺς ταλαντευόμενους

1. Οἱ ἐργασίες τῆς Συνέλευσης ἀρχισαν στίς 22 τοῦ Μάη τοῦ 1848 (Σημ. τῆς Ἀγγλ. Ἐκδ.)

«ΚΕΝΤΡΩΟΥΣ» πού οί ταλαντεύσεις τους, ἀπ' τή Δεξιά πρὸς τὴν Ἀριστερά καὶ vice versa (ἀντίστροφα), ἀνέτρεψαν πρῶτα τὴν κυβέρνησις τοῦ Camphausen, ὕστερα τοῦ Auerswald. Hansemann (1). Μὰ ἐνῶ ἔτσι οἱ φιλελεύθεροι κι ἐδῶ, ὅπως καὶ παντοῦ ἄλλοῦ, ἄφηναν τὴν εὐκαιρία νὰ ξεφεύγει ἀπ' τὰ χέρια τους, ἡ αὐτὴ ἀναδιοργάνωση τὰ στοιχεῖα πού ἀποτελοῦσαν τὴ δύναμὴ της, ἀνάμεσα στοὺς εὐγενεῖς καὶ τὴν πῖο ἀμόρφωτη καὶ καθυστερημένη μερίδα τοῦ ἀγροτικοῦ πληθυσμοῦ, καθὼς καὶ στὸ στρατό καὶ τὴ γραφειοκρατία. Ὑστερ' ἀπ' τὴν πτώσις τῆς κυβέρνησις Hansemann, σχηματίσθηκε μιὰ κυβέρνησις, ἀπὸ γραφειοκράτες κι ἀξιωματικούς τοῦ στρατοῦ (2), πού ὅλοι τους ἦσαν ξεκαθαρισμένοι ἀντιδραστικοὶ καὶ πού ὥστόσο, φαινομενικά, ἀνοίγε τὸ δρόμο στὶς διεκδικήσεις τῆς Βουλῆς κι ἡ Συνέλευσις πού ἐφάρμοζε τὴ βολικὴ ἀρχὴ «μέτρα, ὄχι ἄνθρωποι», ἐξαπατήθηκε πραγματικά καὶ χειροκρότησε τὴν κυβέρνησις αὐτὴ, ἐνῶ, ὅπως εἶναι φυσικό, ἀπὸ στραβομάρα, δὲν ἔβλεπε πῶς ἡ ἴδια αὐτὴ κυβέρνησις πραγματοποιοῦσε ὁλότελα ἀνοιχτὰ τὴ συγκέντρωσις κι ἀναδιοργάνωσις τῶν ἀντιδραστικῶν δυνάμεων. Στὸ τέλος, σὰν δόθηκε τὸ σύνθημα μὲ τὴν πτώσις τῆς Βιέννης, ὁ βασιλιάς ἀπέλυσε τοὺς ὑπουργοὺς του καὶ τοὺς ἀντικατέστησε μὲ «ἀνθρώπους δράσης» κάτω ἀπ' τὴν ἡγεσία τοῦ σημερινοῦ πρωθυπουργοῦ, κ. Manteuffel. Τότες ἡ ὄνειροπαρμένη Συνέλευσις, ξύπνησε μονομιᾶς, μπροστὰ στὸν κίνδυνο. Δὲν ἔδωσε ψῆφο ἐμπιστοσύνης στὴν καινούργια κυβέρνησις, πού ἀπάντησε ἀμέσως μ' ἓνα διάταγμα πού μετέθετε τὴ Συνέλευσις ἀπ' τὸ Βερολίνο, ὅπου μποροῦσε, σὲ περίπτωσι σύγκρουσις, νὰ λογαριάζει στὴν ὑποστήριξι τῶν μαζῶν, στὸ Βραδεμβούργο, μιὰ μικρὴ ἐπαρχιακὴ πόλη, πού ἐξαρτιόταν ἀπόλυτα ἀπ' τὴν κυβέρνησις. Ὡστόσο, ἡ Συνέλευσις διακήρυξε πῶς δὲ μποροῦσε νὰ διακόψει τίς ἐργασίες της, νὰ μεταταθεῖ ἢ νὰ διαλυθεῖ, παρὰ μονάχα μὲ τὴ δικὴ της συναινέσις. Στὸ μεταξύ, ὁ στρατηγὸς Wrangel, μπῆκε στὸ Βερολίνο ἐπικεφαλῆς κάποιου σαράντα χιλιάδων στρατοῦ. Σὲ μιὰ σύσκεψι τῶν δη-

1. Ἡ Κυβέρνησις τοῦ Camphausen ἀνατράπηκε στὶς 20 τοῦ Ἰουνίου. Τοῦ Auerswald, πού σ' αὐτὴν τὸν ἡγετικὸ ρόλο τὸν εἶχε στὴν πραγματικότητά ὁ ὑπουργὸς τῶν Οἰκονομικῶν Hansemann ἀπολύθηκε στὰ μέσα τοῦ Σεπτεμβρίου τοῦ 1848 (Σημ. Ἀγγλ. Ἐκδ.).

2. Ἐπικεφαλῆς τῆς καινούργιας κυβέρνησις πού ἐγκαταστάθηκε στὶς 21 τοῦ Σεπτεμβρίου, βρισκόταν ὁ στρατηγὸς Pfuel (Σημ. Ἀγγλ. Ἐκδ.).

μοτικών αρχόντων και των αξιωματικών της έθνοφυλακής, αποφασίστηκε να μην προβάλλουν καμμιάν αντίσταση.

Και τώρα, αφού η Έθνοσυνέλευση κι οι έντολοδοτές της, οι φιλελεύθεροι άστοι, είχαν επιτρέψει στο ένωμένο αντιδραστικό κόμμα να καταλάβει κάθε σημαντική θέση και να τους άποσπάσει άπ' τ'ά χέρια τους σχεδόν κάθε μέσο άμυνας, άρχισε η μεγάλη αυτή κωμωδία της «παθητικής και νόμιμης αντίστασης» που ίσχυρίζονταν πως ήταν μια ένδοξη αντιγραφή άπ' τ'ό παράδειγμα του Kampden⁽¹⁾ κι άπ' τις πρώτες προσπάθειες των Άμερικανών στον πόλεμο της Άνεξαρτησίας. Τό Βερολίνο κηρύχτηκε σέ κατάσταση πολιορκίας και τό Βερολίνο έμεινε ήσυχο· η Έθνοφυλακή διαλύθηκε άπ' την κυβέρνηση και τ'ά όπλα της παραδόθηκαν μέ την πιο μεγάλη τάξη. Η Συνέλευση κυνηγιόταν άπ' τόν έναν τόπο συνεδρίασης στον άλλον, ένα δλ'άκερο δεκαπενθήμερο και παντού διασκορπιζόταν άπ' τό στρατό, ενώ τ'ά μέλη της Συνέλευσης ζητούσαν άπ' τους πολίτες να μένουν ήσυχοι. Στο τέλος, αφού η κυβέρνηση κήρυξε τη Συνέλευση διαλυμένη, η τελευταία πήρε την άπόφαση να κηρύξει την είσπραξη των φόρων παράνομη κι ύστερα τ'ά μέλη της σκορπίστηκαν σ' όλα κερη τη χώρα, για να οργανώσουν την άρνηση καταβολής των φόρων. Όσ'όσο, βρήκαν πως πλανήθηκαν οίκτρα στην έκλογη των μέσων τους. "Όστερ' άπό μερικές ταραχώδικες έβδομάδες, που τις άκολούθησαν άυστηρά κυβερνητικά μέτρα ενάντια στην αντιπολίτευση, καθένας έγκατέλειψε την ιδέα ν' άρνηθεί την καταβολή των φόρων, μόνο και μόνο για ν'άναι άρεστός σέ μια μακαρίτισσα Συνέλευση, που μάλιστα δέν είχε ποτέ τό θάρρος να υπερασπίσει τόν έαυτό της.

"Αν, στις άρχές του Νοέμβρη του 1848, ήταν κιάλας πολύ άργά να γίνει προσπάθεια για ένοπλη αντίσταση,

1. Ο Kampden ήταν ένας άπό τους άρχηγούς της αντιπολίτευσης στο Άγγλικό Κοινοβούλιο άπ' τό 1630 ως τό 1640. Άντέδρασε ενάντια στην πληρωμή των φόρων που δέν είχαν ψηφιστεί άπ' τό Κοινοβούλιο. Ο Κάρολος Ι', που παρουσιάστηκε στη Βουλή των Κοινοτήτων μέ κάπου έκατό στρατιώτες, μέ σκοπό να πιάσει τους άρχηγούς της αντιπολίτευσης, μαζί και τόν Kampden, συνάντησε δυνατή αντίσταση. Η παραβίαση αυτή των δικαιωμάτων του Κοινοβουλίου ξεσήκωσε θύελλα άγανάκτησης στη χώρα. Η ρήξη ανάμεσα στη Βουλή των Κοινοτήτων και τό βασιλιά, οδήγησε σ' άνοιχτόν πόλεμο που τέλειωσε μέ την έγκαθίδρυση της δημοκρατίας, που έπικεφαλής της βρισκόταν ο Κρόμβελ. (Σημ. Άγγλ. Έκδ.).

ἢ ἂν ἓνα τμήμα τοῦ στρατοῦ, βρίσκοντας σοβαρῇ ἀντί-
 σταση, θά γύριζε μέ τό μέρος τῆς Συνέλευσης κι ἔτσι θά
 ἔκρινε τό ζήτημα πρός ὄφελός της, εἶναι πρόβλημα πού
 ἴσως ποτέ νά μὴ λυθεῖ. Μά στήν ἐπανάσταση, ὅπως καί
 στόν πόλεμο, εἶναι πάντα ἀνάγκη νά παρουσιάζει κανέ-
 νας ἰσχυρό μέτωπο καί κείνος πού ἐπιτίθεται, βρίσκεται
 σέ πλεονεκτική θέση. Ἀκόμα, στήν ἐπανάσταση ὅπως
 καί στόν πόλεμο, εἶναι ἐπιτακτική ἀνάγκη νά τά παίζει
 κανένας ὅλα γιά ὅλα στήν ἀποφασιστική στιγμή, ὅποιες
 κι ἂν εἶναι οἱ πιθατότητες. Δέν ὑπάρχει στήν ἱστορία
 οὔτε μιά ἐπιτυχημένη ἐπανάσταση, πού νά μὴν ἀποδείχνει
 τήν ἀλήθεια αὐτῶν τῶν ἀξιωμάτων. Λοιπόν, γιά τήν Πρω-
 σική Ἐπανάσταση, ἡ ἀποφασιστική στιγμή εἶχε φτάσει
 τό Νοέμβρη τοῦ 1848. Ἡ Συνέλευση, πού βρισκόταν, ἐπι-
 σημα, ἐπικεφαλῆς ὅλων τῶν ἐπαναστατικῶν συμφερόν-
 των, δέν παρουσίαζε ἰσχυρό μέτωπο, γιατί ὑποχωροῦσε
 σέ κάθε προώθηση τοῦ ἐχτροῦ. Πολύ λιγότερο δέν ἦταν
 ὁ ἐπιτιθέμενος—γι' αὐτό καί προτίμησε νά μὴν ὑπερα-
 σπῇ τόν ἑαυτό της. Ἔτσι, ὅταν ἔφτασε ἡ ἀποφασι-
 στική στιγμή, ὅταν ὁ Wrangel, ἐπικεφαλῆς σαράντα χι-
 λιᾶδων ἀνδρῶν, χτύπησε τίς πύλες τοῦ Βερολίνου, ἀντί
 νά βρεῖ, ὅπως τόσο αὐτός ὅσο κι ὅλοι οἱ ἀξιωματικοί
 του περίμεναν σίγουρα, κάθε δρόμο φραγμένο μέ ὀδο-
 φράγματα, κάθε παράθυρο καί πολεμίστρα, βρῆκε τίς πόρ-
 τες ἀνοιχτές καί τοὺς δρόμους πῆχτρα μονάχα ἀπὸ ἥσυ-
 χους Βερολινέζους ἀστοὺς πού διασκέδαζαν μέ τό ἀστεῖο
 πού τοῦ παίξανε, νά παραδοθοῦν, δεμένους χεροπόδαρα,
 στοὺς κατάπληκτους στρατιῶτες. Ἡ ἀλήθεια εἶναι, πῶς ἡ
 Συνέλευση κι ὁ λαός, ἂν εἶχαν ἀντισταθεῖ μπορούσε νά
 ἡττηθοῦν. Τὸ Βερολίνο ἴσως νά βομβαρδιζόταν κι ἴσως
 νά σκοτώνονταν πολλὲς ἑκατοντάδες, χωρὶς νά ἐμποδί-
 σουν τὴν τελικὴ νίκη τοῦ βασιλικοῦ κόμματος. Μ' αὐτό
 δέν ἦταν λόγος νά παραδώσουν τὰ ὅπλα τους μονομιάς.
 Μιά ἡττα πού διαφειλονικήθηκε γερὰ, εἶναι ἓνα γεγονός
 πού ἔχει ἴση σημασία ὅσο καί μιά εὐκόλα κερδισμένη νί-
 κη. Οἱ ἥττες, στὸ Παρίσι τὸν Ἰούνη τοῦ 1848 καί στὴ Βιέν-
 νη τὸν Ὀκτώβρη, σίγουρα βοήθησαν πολὺ περισσότερο
 στὸ νά ἐπαναστατήσουν τὰ πνεύματα τοῦ λαοῦ στὶς δυὸ
 αὐτὲς πόλεις, παρά οἱ νίκες τοῦ Φλεβάρη καί τοῦ Μάρτη.
 Ἡ Συνέλευση κι ὁ λαός τοῦ Βερολίνου, θά συμμερίζονταν
 ὁλοφάνερα τὴν τύχη τῶν δυὸ πόλεων πού ἀναφέραμε πα-
 ραπάνω, μὰ ἄπεφταν ἐνδοξα καί θάφηναν πίσω τους, στὰ
 πνεύματα τῶν ἐπιζώντων, τὴ λαχτάρα τῆς ἐκδίκησης πού,

στούς επαναστατικούς καιρούς, είναι ένα απ' τὰ δυνατὰ κίνητρα για τὴν ἐνεργητικὴ καὶ γιομάτη πάθος δράση. Εἶναι γεγονὸς φυσικά, πῶς, σὲ κάθε ἀγῶνα, ἐκεῖνος ποὺ σηκώνει τὸ γάντι, κινδυνεύει νὰ χτυπηθεῖ. Μὰ θάταν λόγος αὐτὸς γιὰ νὰ ὁμολογήσει τὴν ἡττα του καὶ νὰ ὑποκύψει στὸ ζυγὸ, χωρὶς νὰ τραβῇ τὸ σπαθί του ;

Στὴν ἐπανάσταση, ἐκεῖνος ποὺ διοικεῖ μιὰ θέση ἀποφασιστικῆς σημασίας καὶ τὴν παραδίνει, ἀντὶ ν' ἀναγκάσει τὸν ἐχτρὸ νὰ δοκιμάσει νὰ τὴν πάρει μ' ἐπίθεση, ἀξίζει κατὰ κανόνα νὰ τὸν μεταχειριστοῦν σάν προδότη.

Μὲ τὸ ἴδιο διάταγμα τοῦ βασιλιά τῆς Πρωσίας, ποὺ διάλυσε τὴ Συντακτικὴ Συνέλευση δημοσιεύτηκε καινούργιο σύνταγμα, ποὺ στηριζόταν πάνω στὸ σχέδιο ποὺ εἶχε ἐπεξεργαστεῖ κάποια ἐπιτροπὴ τῆς Συνέλευσης αὐτῆς, μὰ ποὺ πλάταινε σὲ μερικὰ σημεῖα τὶς ἐξουσίες τοῦ στέμματος, ἐνῶ σ' ἄλλα σημεῖα ἔκανε ἀμφιβολές τὶς ἐξουσίες τῆς Βουλῆς. Τὸ σύνταγμα αὐτὸ καθιέρωνε δυὸ βουλές, ποὺ ἔπρεπε νὰ συνέλθουν γρήγορα μὲ τὸ σκοπὸ νὰ τὸ ἐπικυρώσουν καὶ νὰ τὸ ἀναθεωρήσουν.

Δὲ χρειάζεται διόλου νὰ ρωτήσουμε ποῦ βρισκόταν ἡ Γερμανικὴ Ἐθνοσυνέλευση στὴν περίοδο τῆς «νόμιμης κι εἰρηνικῆς» πάλης τῶν Πρώσων συνταγματικῶν. Βρισκόταν, ὅπως συνήθως, στὴ Φραγκφούρτη, ἀπασχολημένη νὰ ψηφίζει πολὺ νερόβραστες ἀποφάσεις ἐνάντια στὶς πράξεις τῆς Πρωσικῆς Κυβέρνησης καὶ νὰ καμαρώνει τὸ «ἐπιβλητικὸ θέαμα τῆς παθητικῆς, νόμιμης καὶ ὁμόθυμης ἀντίστασης ἐνὸς δλάκερου λαοῦ ἐνάντια στὴν «κτηνώδη βία». Ἡ Κεντρικὴ Κυβέρνηση ἔστειλε ἐπιτρόπους στὸ Βερολῖνο γιὰ νὰ μεσολαβήσουν ἀνάμεσα στὴν κυβέρνηση καὶ τὴ Συνέλευση, μὰ εἶχαν τὴν ἴδια τύχη μὲ τοὺς προκατόχους τοὺς στὸ Οὐμύτς καὶ διώχτηκαν μ' εὐγένεια. Ἡ Ἀριστερὰ τῆς Ἐθνοσυνέλευσης, δηλ. τὸ λεγόμενο Ριζοσπαστικὸ Κόμμα, ἔστειλε τὸ ἴδιο κι αὐτὸ τοὺς ἐπιτρόπους του, μὰ ἀφοῦ πείστηκαν ὅσο χρειάζοταν γιὰ τὴν ἀπόλυτη ἀδυναμία τῆς Συνέλευσης τοῦ Βερολίνου κι ὁμολόγησαν τὴν δική τους ἴση ἀδυναμία, ξαναγύρισαν στὴν Φραγκφούρτη γιὰ ν' ἀναφέρουν ἐπιτυχίες καὶ νὰ ἐπιβεβαιώσουν τὴ θαυμαστὴ εἰρηνικὴ διαγωγὴ τοῦ λαοῦ τοῦ Βερολίνου. Κι ἀκόμα σάν νὰ μὴν ἔφτανε αὐτό, δταν ὁ κ. Basserman, ἓνας απ' τοὺς ἐπιτρόπους τῆς Κεντρικῆς Κυβέρνησης, ἀνέφερε ὅτι τὰ τελευταῖα αὐστηρὰ μέτρα τῶν Πρώσων ὑπουργῶν δὲν ἦταν ὁλότελα ἀδικαιολόγητα, μιά καὶ τὶς τελευταῖες μέρες εἶχαν δεῖ νὰ κυκλο-

φοροῦν στοὺς δρόμους τοῦ Βερολίνου, ἄτομα μὲ σκοτεινά κι ἄγριωπά πρόσωπα σάν ἐκεῖνα ποὺ κάνουν πάντα τὴν ἐμφάνισή τους στὶς παραμονές ἀναρχικῶν κινημάτων (ἀπὸ τότες πῆραν τ' ὄνομα «μπασερμάνικοι τύποι»), οἱ ἀξιότιμοι αὐτοὶ βουλευτές τῆς Ἀριστερᾶς κι ἐνεργητικοὶ ἀντιπρόσωποι τῶν ἐπαναστατικῶν συμφερόντων, σηκώθηκαν γιὰ νὰ ὀρκιστοῦν καὶ νὰ βεβαιώσουν πῶς αὐτὸ δὲν ἦταν γεγονὸς! Ἔτσι, μέσα σέ δυὸ μῆνες, ἀποδείχτηκε πλέρια καὶ μὲ τρόπο χαρακτηριστικὸ, ἡ ἀναπηρία τῆς Ἐθνοσυνέλευσης τῆς Φραγκφούρτης. Δὲν μποροῦσαν νὰ ὑπάρξουν πρὸ ὀλοφάνερες ἀποδείξεις πῶς τὸ σῶμα αὐτὸ ἦταν ὁλότελα ἀκατάλληλο γιὰ τὸ ἔργο του κι ὄχι μονάχα αὐτὸ μὰ κι ἀκόμα πῶς δὲν εἶχε τὴν παραμικρὴ ἰδέα ποῖο ἦταν στὴν πραγματικότητα τὸ καθήκον του.

Τὸ γεγονὸς πῶς τόσο στὴ Βιέννη όσο καὶ στὸ Βερολῖνο, ἡ τύχη τῆς ἐπανάστασης εἶχε κριθεῖ, πῶς καὶ στὶς δυὸ αὐτές πρωτεύουσες τὰ πρὸ σημαντικὰ καὶ πρὸ ζωτικὰ προβλήματα εἶχαν τακτοποιηθεῖ, χωρὶς νὰ παρθεῖ διόλου ὑπόψη, οὔτε καὶ στὸ παραμικρό, ἡ ὑπαρξὴ τῆς Συνέλευσης τῆς Φραγκφούρτης—καὶ μόνο τὸ γεγονὸς αὐτό, εἶναι ἀρκετὸ νὰ στερεώσῃ τὴν πίστη πῶς τὸ σῶμα αὐτὸ δὲν ἦταν παρὰ μονάχα μιὰ ἐριστικὴ λέσχη, ποὺ τὴν ἀποτελοῦσαν πλήθος χαζοί, ποὺ ἐπιτρέψανε στὶς κυβερνήσεις νὰ τοὺς μεταχειρίζονται σάν μιὰ κοινοβουλευτικὴ μαριονέττα καὶ νὰ τὴ δείχνουν γιὰ νὰ διασκεδάζουν τοὺς μαγαζάτορες καὶ μικροεμπόρους στὰ μικρά κράτη καὶ στὶς μικρές πόλεις, ὅσο θεωροῦσαν βολικὸ νὰ στρέφουν ἄλλοῦ τὴν προσοχὴ τῶν μερίδων αὐτῶν. Πόσον καιρὸ ἔκριναν πῶς αὐτὸ ἦταν βολικὸ, θὰ δοῦμε ἀμέσως παρακάτω. Μὰ ἔνα γεγονὸς ποὺ ἀξίζει νὰ προσέξουμε εἶναι τοῦτο: πῶς ἀνάμεσα σ' ὅλους αὐτοὺς τοὺς «ἔξοχους» ἄντρες τῆς Συνέλευσης αὐτῆς, δὲν ὑπῆρχε οὔτε ἓνας ποὺ νᾶχει τὴν παραμικρὴ ἀντίληψη γιὰ τὸ ρόλο ποὺ ἔπαιζε καὶ μάλιστα ἀκόμα καὶ σήμερα, τὰ τέως μέλη τῆς λέσχης τῆς Φραγκφούρτης, ἔχουν, χωρὶς ἐξαιρέσεις, ὁλότελα δικὰ τους ἰδιόμορφα ὄργανα γιὰ τὴν ἀντίληψη τῶν ἱστορικῶν συμβάντων.

Λονδίνο, Μάρτης 1852.

XIV

Η ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΤΑΞΗΣ.

ΔΙΑΙΤΑ ΚΑΙ ΒΟΥΛΗ

[New York Daily Tribune, 24 Ἀπρίλη τοῦ 1852]

Οἱ κυβερνήσεις τῆς Αὐστρίας καὶ τῆς Πρωσίας, χρησιμοποίησαν τοὺς πρώτους μῆνες τοῦ 1849, γιὰ νὰ ἐκμεταλλευσθῶν τὰ πλεονεκτήματα ποὺ κέρδισαν τὸν Ὀκτώβρη καὶ τὸ Νοέμβρη τῆς περασμένης χρονιάς. Ἡ Αὐστριακὴ Δίαιτα ἀπ' τὴν ἐποχὴ τῆς κατάληψης τῆς Βιέννης, ὑπῆρχε μόνο γιὰ τῶνομα, σὲ μιὰ μικρὴ ἐπαρχιακὴ πόλιν τῆς Μοραβίας, ποὺ τὴ λέγανε Kresmir. Ἐκεῖ, οἱ σλαῶι βουλευτές, ποὺ μαζί μὲ τοὺς ἐντολοδόχους τοὺς, στάθηκαν βασικά τὰ ὄργανα ποὺ ἐβγαλαν τὴν αὐστριακὴν κυβέρνησιν ἀπ' τὴν ταπεινώσιν της, τιμωρήθηκαν κατὰ τρόπο μοναδικὸ γιὰ τὴν προδοσίαν τοὺς ἀπέναντι στὴν εὐρωπαϊκὴ ἐπανάστασιν. Μόλις ἡ κυβέρνησιν ξαναβρῆκε τὴ δύναμίν της, μεταχειρίσθηκε τὴ Δίαιτα καὶ τὴ σλαύικη πλειοψηφίαν της μὲ ἀπόλυτη περιφρόνησιν, καὶ ὅταν οἱ πρώτοι ἐπιτυχίες τῶν αὐτοκρατορικῶν δυνάμεων προηγήθησαν τὸ γρήγορον τερματισμὸ τοῦ Οὐγγρικοῦ Πολέμου, ἡ Δίαιτα διαλύθηκε στίς 4 τοῦ Μάρτη καὶ οἱ βουλευτές της διασκορπίστηκαν ἀπ' τὸ στρατό. Τότε μόνον οἱ σλαῶι βουλευτές κατάλαβαν πῶς ἐξαπατήθηκαν καὶ ἄρχισαν νὰ ξεφωνίζουν : "Ἄς πάμε στὴ Φραγκφούρτη νὰ κάνουμε ἀπὸ κεῖ τὴν ἀντιπολίτευσιν ποὺ δὲ μπορούμε νὰ κάμουμε ἐδῶ! Μὰ τότε πιά ἦταν πολὺ ἄργα καὶ τὸ γεγονός πῶς δὲν εἶχαν ἄλλην διέξοδον, παρὰ νὰ μείνουν ἡσυχῇ ἢ νὰ σμίξουν μὲ τὴν ἀνάπηρην Συνέλευσιν τῆς Φραγκφούρτης—αὐτὸ καὶ μόνο τὸ περιστατικὸ εἶναι ἀρκετὸ νὰ δείξῃ τὴν ἀπόλυτην ἀδυναμίαν τοὺς.

"Ἐτσι, σταμάτησαν γιὰ τὴν ὥραν καὶ ἴσως γιὰ πάντα οἱ ἀπόπειρες τῶν σλαῶν τῆς Γερμανίας νὰ ξαναποκτήσουν μιάν ἀνεξάρτητην ἐθνικὴν ὑπόστασιν. Διασκορπισμένα ἀπομεινάρια πολυαριθμῶν ἐθνῶν, ποὺ ἡ ἐθνικὴ καὶ πολι-

τική τους ζωντάνια είχε σβήσει έδω και καιρό και πού κατά συνέπεια, ήταν υποχρεωμένα, έδω και χίλια πάνω κάτω χρόνια, νά σέρνονται στην ούρά ενός πιδ δυνατού έθνους, του κατακτητή τους, τó ίδιο όπως οι Ούαλοι στην Άγγλία, οι Βάσκοι στην Ίσπανία, οι Κάτω Βρετόνοι στη Γαλλία και στην πιδ νεώτερη περίοδο οι Ίσπανοί και Γάλλοι Κρεολοί στις περιοχές εκείνες της Βόρειας Άμερικής, πού κατάκτησε ή Άγγλο—άμερικανική φυλή—οι έθνικότητες αυτές πού ψυχорραγούσαν, οι Βοημοί, οι Καρινθιοί, οι Δαλματοί, κλπ, προσπάθησαν νά έπωφεληθούν άπ' την καθολική σύγχυση του 1848, γιά ν' άποκαταστήσουν τó τελικό τους status quo του Σωτηρίου Έτους 800 μ.Χ.

Η Ιστορία μιās δλόκερης χιλιετηρίδας, έπρεπε νά τους είχε μάθει πώς μιá τέτοια πιασδρόμηση ήταν άδύνατη· πώς αν δλόακερη ή περιοχή ανατολικά άπ' τόν Έλβα και Saale είχε κάποτε κατακτηθεί άπό συγγενικούς σλαύους, τó γεγονός αυτό δείχνει μονάχα την Ιστορική τάση και ταυτόχρονα τή φυσική και διανοητική δύναμη του γερμανικού έθνους νά υποτάξει, ν' άπορροφήσει και ν' άφομοιώσει τους παλιούς ανατολικούς του γείτονες· πώς ή τάση γιά τήν άπορρόφηση, άπ' τήν πλευρά των Γερμανών, υπήρξε πάντα κι ήταν άκόμα, ένα άπ' τά πιδ δυνατά μέσα πού μ' αυτά άπλώθηκε ó πολιτισμός της Δυτικής Εύρώπης στ' ανατολικά της ήπείρου αυτής· πώς ή τάση αυτή τότε μονάχα θά σταματήσει, σάν ή πορεία του έκγερμανισμού φτάσει στά σύνορα μεγάλων, ένιαίων, στέρεων έθνών, πού είναι ικανά γιά μιάν ανεξάρτητη έθνική ζωή, όπως είναι οι Ούγγροι κι ως ένα βαθμό οι Πολωνοί και πώς κατά συνέπεια, ή φυσική κι αναπόφευκτη μοίρα γιά όλα αυτά τά έθνη, πού ψυχорραγούν, είναι ν' άφήσουν νά ολοκληρωθεί ή πρόοδος της άποσύνθεσης και της άπορρόφησης άπ' τους ισχυρότερους γείτονες τους. Βέβαια αυτό δέν άποτελεί πάρα πολύ κολακευτική προοπτική γιά τήν έθνική φιλοδοξία των όνειροπαρμένων πανσλαυιστών, πού κατόρθωσαν νά ξεσηκώσουν μιá μερίδα του λαού της Βοημίας και των Νοτιοσλαύων.

Μά μπορούν νά έλπίζουν πώς ή Ιστορία θά πιασγυρίσει κατά χίλια χρόνια μόνο και μόνο γιά ν' άρέσει σέ λιγοστές φθισικές ομάδες ανθρώπων, πού σ' όποιαδήποτε περιοχή κι αν βρίσκονται είναι ανακατωμένες και περιστοιχίζονται άπό γερμανούς, πού άπό άμέτρητα σχεδόν χρόνια δέν μιλούν γιά τους διάφορους σκοπούς του πολι-

τισμοῦ ἄλλη γλώσσα ἔξω ἀπ' τὴ γερμανικὴ καὶ ποῦ τοὺς λείπουν οἱ ἀπαραίτητοι ὄροι τῆς ἐθνικῆς ὑπαρξῆς, ἡ ἔκτασις καὶ ἡ ἐνότητα τοῦ ἐδάφους; "Ἔτσι, ὁ πανσλαυιστικὸς ξεσηκωμὸς, ποῦ παντοῦ, στὰ γερμανικά καὶ οὐγγρικά ἐδάφη, ἦταν τὸ περὶντομα γιὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς ἀνεξαρτησίας ὅλων αὐτῶν τῶν ἀμέτρητων μικρῶν ἐθνῶν, συγκρούστηκε παντοῦ μὲ τὰ εὐρωπαϊκὰ ἐπαναστατικὰ κινήματα καὶ οἱ σλαῦοι ἂν καὶ ἰσχυρίζονται πὼς πολεμοῦν γιὰ τὴν ἀνεξαρτησία, βρέθηκαν πάντα σταθερά (ἔξω ἀπ' τὴ δημοκρατικὴ μερίδα τῶν Πολωνῶν) μὲ τὴν πλευρά τοῦ δεσποτισμοῦ καὶ τῆς ἀντίδρασης. "Ἔτσι ἔγινε στὴ Γερμανία, ἔτσι στὴν Οὐγγαρία, ἔτσι ἀκόμα ἐδῶ καὶ κεῖ στὴν Τουρκία. Προδότες τῆς λαϊκῆς ὑπόθεσης, ὑποστηρικτὲς καὶ στυλοβάτες τῶν ραδιούργων τῆς αὐστριακῆς κυβερνήσεως, πῆραν οἱ ἴδιοι τὴ θέση τῶν ἀπόβλητων στὰ μάτια ὅλων τῶν ἐπαναστατικῶν ἐθνῶν. Καὶ ἂν πουθενά ἢ μάζα τοῦ λαοῦ, δὲν πῆρε μέρος στὶς μικροφιλονεικίες γιὰ τὴν ἐθνικότητα ποῦ ξεσηκώσαν οἱ πανσλαυιστὲς ἡγέτες, ἔγινε μόνο καὶ μόνο γιατί εἶναι βυθισμένη στὴν ἀπόλυτη ἄγνοια. Ὡστόσο δὲν πρέπει νὰ ξεχνῶμε πὼς στὴν Πράγα, σὲ μιὰ μισογερμανικὴ πόλιν, πλήθη ἀπὸ σλαῦους φανατικούς χειροκροτοῦσαν καὶ ἐπαναλαμβάνανε τὴν κραυγὴ: «Καλύτερα τὸ Ρωσσικὸ κνοῦτό ἀπ' τὴ γερμανικὴ ἐλευθερία!». Ἀφοῦ ξεθύμανε ἡ πρώτη τους προσπάθεια στὰ 1848 καὶ ὕστερ' ἀπ' τὸ μάθημα ποῦ τοὺς ἔδωσε ἡ αὐστριακὴ κυβέρνησις, δὲ φαίνεται τὸ θανὸ νὰ ξανακάμουν ἀπόπειρα σὲ μιὰ μελλοντικὴ εὐκαιρία. Μὰ ἂν θὰ προσπαθήσουν ξανά, μὲ τὰ ἴδια προσχήματα, νὰ συμμαχήσουν μὲ τὶς ἀντεπαναστατικὰς δυνάμεις, τὸ καθήκον τῶν γερμανῶν εἶναι ὀλοφάνερο. Καμμιά χώρα σ' ἐπαναστατικὴ κατάστασις καὶ μπερδεμένη σ' ἓναν ἐξωτερικὸ πόλεμον, δὲν μπορεῖ ν' ἀνεχτεῖ στοὺς κόλπους τῆς μιᾶς Βανδέας (1).

Ὅσο γιὰ τὸ σύνταγμα ποῦ θέσπισε ὁ αὐτοκράτορας, ταυτόχρονα μὲ τὴ διάλυση τῆς Διαιτας, δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ ξαναγυρίσουμε σ' αὐτὸ, γιατί ποτὲ δὲν ἐφαρμόστη-

---

1. Βανδέα : Περιοχὴ στὴ Δυτικὴ Γαλλία. Ἔδρα τῆς ἀντεπανάστασις τὴν ἐποχὴ τῆς πρώτης ἀστικῆς ἐπανάστασις στὴ Γαλλία. Οἱ ὁπαδοὶ τοῦ βασιλεῖς συμμάχησαν μὲ τὰ πρὸ καθυστερημένα στρώματα τῶν χωρικῶν καὶ ὀργάνωσαν ἀπανωτὲς στάσεις στὴ Βανδέα ἐναντίον τῆς ἐπαναστατικῆς κυβερνήσεως (Σημ. τ. Ἀγγλ. Ἐκδ.).

κε στην πράξη και τώρα παραμερίστηκε δόλοτελα. 'Απ' τις 4 τοῦ Μάρτη τοῦ 1849, ἡ ἀπολυταρχία ἀποκαταστάθηκε στην Αὐστρία, σ' ὅλες τις ἐκδηλώσεις καὶ τοὺς σκοποὺς της.

Στὴν Πρωσσία, οἱ βουλές συνήλθαν τὸ Φλεβάρη γιὰ νὰ ἐπικυρώσουν καὶ ν' ἀναθεωρήσουν τὸν καινούργιο καταστατικό χάρτη, ποὺ θέσπισε ὁ βασιλιάς. Συνεδρίαζαν γύρω στὶς ἑξὶ βδομάδες, ταπεινὲς κι ἀρκετὰ χλιαρὲς στὴ συμπεριφορά τοὺς ἀντίκρυ στὴν κυβέρνησι, χωρὶς ὥστόσο νὰ ναι πέρα γιὰ πέρα προετοιμασμένους νὰ προχωρήσουν τόσο μακριά, ὅσο θάθελαν ὁ βασιλιάς κι οἱ ὑπουργοὶ του. Κατὰ συνέπεια, μόλις παρουσιάστηκε ἡ πρώτη κατάλληλη εὐκαιρία, τὶς διέλυσαν.

Ἔτσι, τόσο ἡ Αὐστρία ὅσο κι ἡ Πρωσσία, τίναξαν γιὰ τὴν ὥρα τὶς ἀλυσίδες τοῦ κοινοβουλευτικοῦ ἐλέγχου. Τώρα οἱ κυβερνήσεις συγκέντρωσαν στὰ χέρια τοὺς ὅλη τὴν ἐξουσία καὶ μποροῦσαν νὰ ἐπιβάλλουν τὴν ἐξουσία αὐτὴ, ὅπου χρειαζόταν. Ἡ Αὐστρία πάνω στὴν Οὐγγαρία καὶ στὴν Ἰταλία, ἡ Πρωσσία πάνω στὴ Γερμανία. Γιατὶ κι ἡ Πρωσσία, τὸ ἴδιο προετοίμαζε μὴ ἐκστρατεία γιὰ ν' ἀποκαταστήσει τὴν «τάξη» στὰ μικρότερα κράτη.

Μιά κι ἡ ἀντεπανάσταση ἐπεκράτησε τώρα στὰ δύο μεγάλα κέντρα δράσης τῆς Γερμανίας, στὴ Βιέννη καὶ τὸ Βερολίνο, δὲν ἀπομένανε πιά παρὰ μονάχα τὰ πῶς μικρὰ κράτη ὅπου ὁ ἀγῶνας ἦταν ἀκόμα ἀμφίβολου, ἀν κι ἐκεῖ τὸ ἴδιο ἡ ζυγαριὰ ἐγερνε ὀλοένα καὶ πῶς πολὺ ἐνάντια στὰ ἐπαναστατικὰ συμφέροντα. Τὰ μικρὰ αὐτὰ κράτη, ὅπως εἶπαμε, βρῆκαν ἓνα κοινὸ κέντρο στὴν Ἐθνοσυνέλευση τῆς Φραγκφούρτης. Ἡ λεγομένη αὐτὴ Ἐθνοσυνέλευση, λοιπόν, μ' ὅλο ποὺ τὸ ἀντιδραστικὸ πνεῦμα τῆς ἦταν ἀπὸ καιρὸ ὀλοφάνερο, σὲ τέτοιο βαθμὸ μάλιστα ὥστε ὁ ἴδιος ὁ λαὸς τῆς Φραγκφούρτης νὰ ξεσηκωθεί καὶ νὰ πάρει τὰ ὅπλα ἐνάντια της, ὥστόσο, λίγο πολὺ, ἡ καταγωγή της ἦταν ἐπαναστατικῆς φύσης. Τὸ Γενάρη εἶχε πάρει μιὰν ἀνώμαλη, ἐπαναστατικὴ θέση· μὴ κι ἡ ἀρμοδιότητά της δὲν εἶχε ποτὲ καθοριστεῖ, πήρε στὸ τέλος τὴν ἀπόφαση—ἀπόφαση ποὺ ὥστόσο, ποτὲ δὲν ἀναγνωρίστηκε ἀπ' τὰ μεγαλύτερα κράτη—πὼς οἱ ἀποφάσεις της εἶχαν ἰσχύ νόμου. Δὲν πρέπει νὰ μᾶς κάνει ἐντύπωση πὼς ἡ φιλελεύθερη, μοναρχικὴ ἀστικὴ τάξη ὀλάκερης

σχεδόν της Γερμανίας, κάτω απ' τις συνθήκες αυτές κι ήταν τό συνταγματικό—μοναρχικό κόμμα είδε νά τοῦ παίρνουν τίς θέσεις του οί ἀναστημένοι ἀπολυταρχικοί, θά στήριζε τήν τελευταία ἐλπίδα της, στήν πλειοψηφία της Συνέλευσης αὐτῆς, τό ἴδιο ἀκριβῶς ὅπως, οί μικρομαγαζάτορες, ὁ πυρήνας αὐτός τοῦ Δημοκρατικοῦ Κόμματος, συγκεντρώθηκαν στήν ἀπόγνωσή τους, πού μεγάλωνε ὁλοένα, γύρω απ' τή μειοψηφία τοῦ ἴδιου αὐτοῦ σώματος, πού στήν πραγματικότητα ἀποτελοῦσε τήν τελευταία συμπαγή κοινοβουλευτική φάλαγγα της δημοκρατίας. Ἀπ' τήν ἄλλη μεριά, οί μεγάλες κυβερνήσεις καί ἰδιαίτερα ἡ πρωσική Κυβέρνηση, ἔβλεπαν ὁλοένα καί πῶς πολὺ πῶς τό σῶμα αὐτό πού ἐκλέχθηκε ἀνώμαλα, δέν συμβιβαζόταν μέ τό παλινорθωμένο Μοναρχικό σύστημα στή Γερμανία κι ἂν δέν ἐπέβαλαν ἀμέσως τή διάλυσή του, αὐτό τό ἔκαμαν μόνο καί μόνο γιατί δέν εἶχε φτάσει ἀκόμα ἡ ὥρα καί γιατί ἡ Πρωσσία περίμενε νά τό χρησιμοποιήσει προτῆτερα γιά νά ὑποστηρίξει τοὺς παρὰ πέρα φιλόδοξους σκοπούς της.

Στό ἀναμεταξύ, ἡ φτωχή αὐτή Συνέλευση, ἔπεφτε ὁλοένα καί σέ μεγαλότερη σύγχυση. Τοὺς ἀντιπροσώπους καί τοὺς ἐπιτρόπους της, τοὺς μεταχειρίστηκαν μέ τήν ἔσχατη περιφρόνηση, τόσο στή Βιέννη, ὅσο καί στό Βερολίνο. Ἐνα απ' τὰ μέλη της, μ' ὅλη τήν κοινοβουλευτική του ἀσυλία, ἐκτελέστηκε στή Βιέννη σάν κοινός στασιαστής. Πουθενά δέν σέβονταν, δέν ἔδιναν σημασία, τὰ διατάγματά της. Κι ἂν καμιά φορά τὰ πρόσεχαν τὰ μεγαλότερα κράτη, αὐτό γινόταν μέ νότες διαμαρτυρίας, πού σ' αὐτές ἀμφισβητοῦσαν τό δικαίωμα της Συνέλευσης νά ψηφίζει νόμους καί νά παίρνει ἀποφάσεις πού δεσμεύανε τίς κυβερνήσεις τους. Ὁ ἀντιπρόσωπος της Συνέλευσης, ἡ κεντρική ἐκτελεστική ἐξουσία, εἶχε μπερδευτεῖ σέ διπλωματική φαγωμάρα μ' ὅλες σχεδόν τίς κυβερνήσεις της Γερμανίας καί παρ' ὅλες τίς προσπάθειές τους, οὔτε ἡ Συνέλευση, οὔτε ἡ Κεντρική Κυβέρνηση δέν μποροῦσαν νά κάμουν τήν Αὐστρία καί τήν Πρωσσία νά ἀναγνωρίσουν ὀριστικά τίς ἀπόψεις, τὰ σχέδια καί τὰ αἰτήματά τους. Στό τέλος ἡ Συνέλευση, ἀρχισε νά βλέπει καθαρά, τοῦλάχιστο ὡς ἓνα βαθμό, πῶς ἄφησε νά της ξεφύγει απ' τὰ χερίά της ὅλη ἡ ἐξουσία της, πῶς βρισκόταν στό ἔλεος της Αὐστρίας καί της Πρωσίας καί πῶς ἂν σκόπευε κἂν νά ἐπεξεργαστεῖ ἓνα ὁμο-

σπονδιακό σύνταγμα για την Γερμανία, έπρεπε να καταπιαστεί με τη δουλειά άμέσως, με προθυμία και με μεγάλη σοβαρότητα. Και πολλά απ' τα ταλαντευόμενα μέλη της, έβλεπαν το ίδιο όλοκάθαρο πώς είχαν εξαπατηθεί έλεεινά απ' τις κυβερνήσεις. Μά, στην αδύναμη θέση που βρίσκονταν, τι μπορούσαν να κάμουν τώρα; Το μόνο πράγμα που θα μπορούσε να τους σώσει, ήταν να περάσουν πρόθυμα κι αποφασιστικά στο λαϊκό στρατόπεδο. Μά η έπιτυχία, ακόμα κι αυτής της απόπειρας, ήταν κάτι παραπάνω από αμφίβολη. Κι ύστερα, που ήταν μέσα σ' αυτό το αδύνατο πλήθος απ' τ' αναποφάσιστα, κοντόφθαλμα, ξιπασμένα όντα που, όταν ο αιώνιος θόρυβος απ' τις άλληλοσυγκρουόμενες φήμες και τις διπλωματικές διακοινώσεις τους έκανε να τά χάνουν όλότελα, που ζητούσαν μοναδική παρηγοριά και στήριγμα στην άσταμάτητα επαναλαμβανόμενη βεβαίωση πώς ήταν οι πιο μεγάλοι και πιο σοφοί άντρες της χώρας και πώς μονάχα αυτοί μπορούσαν να σώσουν τη Γερμανία—που, λέμε, βρίσκονταν ανάμεσα στα φτωχά αυτά πλάσματα, που ένας και μόνος χρόνος κοινοβουλευτικής ζωής τα είχε μεταβάλει σε όλότελα βλάκες, που βρίσκονταν οι ίκανοί άνθρωποι για μιá γρήγορη κι όριστική απόφαση κι ακόμα λιγότερο για μιá ένεργητική και λογική δράση;

Τελικά, η Αυστριακή κυβέρνηση έβγαλε τη μάσκα. Στο σύνταγμα της της 4ης του Μάρτη, ανακήρυξε την Αυστρία αδιαίρετη μοναρχία, με κοινά οικονομικά, κοινό σύστημα τελωνιακών δασμών και στρατιωτικών θεσμών, καταργώντας μ' αυτό κάθε φραγμό και διάκριση ανάμεσα σε γερμανικές και μη γερμανικές έπαρχίες. 'Η δήλωση αυτή έγινε παρά τις αποφάσεις και τ' άρθρα του όμοσπονδιακού συντάγματος που αναφέραμε κι είχε κιόλας ψηφιστεί απ' τη Συνέλευση της Φρανκφούρτης. Ήταν το γάντι του πολέμου που της πετοόσε κατάμουτρα η Αυστρία κι η φτωχή Συνέλευση, δέν μπορούσε να κάμει διαφορετικά παρά να τό σηκώσει. Αυτό τόκαμε μ' άρκετό φαμεφρονισμό, μά η Αυστρία, έχοντας πλέρια συνείδηση της δύναμής της και της απόλυτης μηδενικότητας της Συνέλευσης, μπόρεσε μιá χαρά ν' αφήσει να περάσει απαρατήρητο. Κι η πολύτιμη αυτή αντιπροσωπεία του γερμανικού λαού, όπως αυτοχαρακτηριζόταν, για να έκδικηθεί την προσβολή αυτή που της έκανε η Αυστρία, δέ βρήκε καλύτερον τρόπο παρά να ριχτεί, χεροπόδαρα δεμένη,

στά πόδια της Πρωσικής κυβέρνησης. "Όσο κι αν φανεί
άπίστευτο, γονάτισε μπροστά στους ίδιους εκείνους ύ-
πουργούς που είχε καταδικάσει σαν αντισυνταγματικούς
κι αντιλαϊκούς και που μάταια είχε ζητήσει την απόλυ-
σή τους. Οι λεπτομέρειες της ατιμής αυτής συναλλαγής
και τα κωμικοτραγικά περιστατικά που ακολούθησαν, θ'
αποτελέσουν τό θέμα για τό επόμενο άρθρο μας.

Λονδίνο, Ἀπρίλης 1852.

XV

Ο ΘΡΙΑΜΒΟΣ ΤΗΣ ΠΡΩΣΣΙΑΣ

[New York Daily Tribune, 27 'Ιούλη 1852]

Ἐρχόμαστε τώρα στο τελευταῖο κεφάλαιο τῆς ἱστορίας τῆς Γερμανικῆς Ἐπανάστασης: τῇ σύγκρουση τῆς Ἐθνικῆς Συνέλευσης μέ τίς κυβερνήσεις στά διάφορα κράτη καί εἰδικά μέ τὴν κυβέρνηση τῆς Πρωσσίας, τὴν ἐξέγερση στή Νότια καί Δυτικὴ Γερμανία καί τὴν τελικὴ καταστολὴ τῆς ἀπ' τὴν Πρωσία.

Εἶδαμε κίόλας τὴν Ἐθνοσυνέλευση τῆς Φραγκφούρτης πάνω στὴ δουλειά. Τὴν εἶδαμε νὰ τὴν κλωτοᾷ ἡ Αὐστρία, νὰ τὴν προσβάλλει ἡ Πρωσία, νὰ μὴν τὴν ἀκοῦν τὰ πιό μικρά κράτη, νὰ τὴν ξεγελάει ἡ ἴδια ἡ δικὴ τῆς ἀνίκανη Κεντρικὴ «Κυβέρνηση», πού, μέ τὴ σειρά τῆς πάλι, εἶχε γίνει, γιὰ ὅλους μαζί τοὺς ἡγεμόνες τῆς χώρας καί γιὰ τὸν καθένα ξεχωριστά, τὸ κορόϊδο. Μά στο τέλος τὰ πράγματα ἄρχισαν νὰ γίνονται ἀπειλητικά γιὰ τὸ καχεκτικό, ἀναποφάσιστο, νερόβραστο νομοθετικὸ αὐτὸ σῶμα. Ἀναγκάστηκε νὰ φτάσει στο συμπέρασμα πῶς «ἡ πραγματοποίησις τῆς ὑψηλῆς ἰδέας τῆς Γερμανικῆς ἐνότητος κινδύνευε» πρᾶγμα πού σήμαινε, οὔτε λίγο οὔτε πολὺ, πῶς ἡ Συνέλευσις τῆς Φραγκφούρτης, ὅλα ὅσα εἶχε κάμει κι ὅλα ὅσα ἐμελλε νὰ κάμει, ἐπρόκειτο ἴσως νὰ γίνουν καπνός. Ἔτσι βάλθηκε νὰ δουλέψει στά σοβαρά γιὰ νὰ πραγματοποιήσῃ ὅσο τὸ δυνατό πιό γρήγορα τὸ μεγάλο τῆς ἔργο, τὸ «Αὐτοκρατορικὸ Σύνταγμα». Ὡστόσο, ὁπῆρχε μιὰ δυσκολία. Τί θὰ ἦταν ἡ ἐκτελεστικὴ ἐξουσία; Ἐκτελεστικὸ συμβούλιο; Ὁχι, γιὰτὶ αὐτὸ θὰ σήμαινε, ἔτσι νόμιζαν μέ τὴ σοφία τους, πῶς ἔκαναν τὴ Γερμανία, Δημοκρατία. «Πρόεδρος»; Τὸ ἴδιο πρᾶγμα θάταν. Ἐπρεπε λοιπὸν ν' ἀποκαταστήσουν τὸ παλιὸ αὐτοκρατορικὸ ἀξίωμα. Μά—μιὰ καί κάποιος πρίγκηπας βέβαια ἔπρεπε νὰ γίνῃ αὐτοκράτορας—ποῖός θάταν αὐτός; Ἀσφαλῶς δὲν μπορούσε νὰναι κανένας *di i minorum gentium*, (μικροευ-

γενής) από τη Reuss - Schleiz - Greiz - Lobenstein - Ebersdorf, ως τη Βαυαρία. Ούτε η Αυστρία, ούτε η Πρωσία θά τό ανέχονταν αυτό. Δέν μπορούσε λοιπόν νάναι παρά μονάχα αὐστριακός ἢ πρῶσσος πρίγκηπας. Μά ποίος ἀπό τοὺς δυό; Δέν ὑπάρχει ἀμφιβολία, πῶς κάτω ἀπὸ διαφορετικές, εὐνοϊκές συνθήκες, ἡ ἀξιοσέβαστη αὐτὴ Συνέλευση, θά συνεδρίαζε ὡς τὰ σήμερα, συζητώντας τὸ σπουδαῖο αὐτὸ δίλημμα, χωρὶς νάναι ἱκανὴ νὰ φτάσει σὲ κάποιο συμπέρασμα, ἂν ἡ Αὐστριακὴ κυβέρνησις δέν ἔκοβε τὸ Γόρδιο δεσμὸ καὶ δέν τοὺς γλύτωνε ἔτσι ἀπ' τὸν κόπο καὶ τὴ φασαρία.

Ἡ Αὐστρία, ἤξερε πάρα πολὺ καλά, πῶς ἀπ' τῆ στιγμῇ ποὺ θά μπορούσε νὰ ἐμφανιστεῖ μπροστὰ στὴν Εὐρώπῃ μὲ ὑποταγμένες ὅλες τῆς τίς ἐπαρχίες, σὰ μιὰ ἰσχυρὴ καὶ μεγάλη Εὐρωπαϊκὴ δύναμη, ὁ νόμος τῆς πολιτικῆς βαρῦτητας θά τραβοῦσε τὴν ὑπόλοιπὴ Γερμανία στὴν τροχιά τῆς, χωρὶς τὴ βοήθεια καμμιάς ἐξουσίας, σὰν ἐκείνη ποὺ θά τῆς ἔδινε ἓνα αὐτοκρατορικὸ στέμμα, ποὺ θά τὸ πρόσφερε ἡ Συνέλευσις τῆς Φραγκφούρτης. Ἡ Αὐστρία ἦταν πολὺ πιὸ δυνατὴ, πολὺ πιὸ ἐλεύθερη στίς κινήσεις τῆς, ἀπ' τὴν ἐποχὴ ποὺ τίναξε τὸ ἀνίσχυρο στέμμα τῆς Γερμανικῆς Αὐτοκρατορίας—ἓνα στέμμα ποὺ ἐμπόδιζε τὴν ἀνεξάρτητὴ πολιτικὴ τῆς, ἐνῶ δέν πρόσθετε οὔτε ἓνα γιώτα στὴ δύναμή τῆς εἴτε μέσα, εἴτε ἔξω ἀπ' τὴ Γερμανία. Κι ἂν πάρουμε σὰν πιθανὴ τὴν περίπτωσι πῶς ἡ Αὐστρία δέ μπορούσε νὰ κρατῇ τῆς θέσεις τῆς στὴν Ἰταλία καὶ τὴν Οὐγγαρία, ποὺ τότε εἶχε διαλυθεῖ, ἐκμηδενιστεῖ καὶ ἡ Γερμανία τὸ ἴδιο, δέν θά μπορούσε ποτὲ νὰ ἔχει ἀξιώσεις νὰ ξαναπάρει ἓνα στέμμα ποὺ εἶχε ξεφύγει ἀπὸ τὰ χέρια τῆς ἐνῶ βρισκόταν στὸ ἀπόγειο τῆς δυνάμεώς τῆς. Ἔτσι ἡ Αὐστρία κηρύχτηκε ἀμέσως ἐνάντια σὲ κάθε αὐτοκρατορικὴ παλινὸρθωσι καὶ ζήτησε ἀνοιχτὰ μόνο τὴν ἀποκατάστασι τῆς Γερμανικῆς Διαιτίας, τῆς μόνης Κεντρικῆς Κυβέρνησις τῆς Γερμανίας ποὺ ἦταν γνωστὴ καὶ ἀναγνωριζόταν ἀπ' τίς συνθήκες τοῦ 1815, καὶ στίς 4 τοῦ Μάρτη, δημοσίευσε τὸ σύνταγμα ἐκεῖνο, ποὺ δέν εἶχε ἄλλο νόημα παρά μονάχα νὰ κηρύξει τὴν Αὐστρία μιὰ ἀδιαίρετὴ, συγκεντρωτικὴ καὶ ἀνεξάρτητὴ μοναρχία, διαφορετικὴ ἀκόμα καὶ ἀπ' τὴ Γερμανία ἐκείνη, ποὺ ἔμελλε ν' ἀναδιοργανώσῃ ἡ Συνέλευσις τῆς Φραγκφούρτης.

Πραγματικὰ, ἡ ἀνοιχτὴ αὐτὴ κήρυξι πολέμου, δέν ἄφηνε, στοὺς τάχατες σοφοὺς τῆς Φραγκφούρτης, ἄλλὴ ἐκλογὴ παρά ν' ἀποκλείσουν τὴν Αὐστρία ἀπ' τὴ Γερμα-

νία και νά δημιουργήσουν, μέ τήν υπόλοιπη χώρα, ένα εϊδος Κάτω Αυτοκρατορίας (¹), μιά «Μικρή Γερμανία» (²) πού τόν κάπως φτωχικό αυτοκρατορικό μανδύα της θά τόν έρριχναν στους ώμους της Αυτόυ Μεγαλειότητας του βασιλιά της Πρωσίας. Αυτό, θά πρέπει νά τό υπενθυμίσουμε, ήταν ή άναβίωση ενός παλιού σχεδίου πού είχε κιόλας προταθεί έδώ και πρίν έξη ή όχτώ χρόνια, πάνω - κάτω, από κάποιο κόμμα φιλελευθέρων δογματικών της Νότιας και Κεντρικής Γερμανίας, πού θεωρούσαν σά θεόσταλτες τις ταπεινωτικές συνθήκες πού μ' αυτές, ή παλιά τους τρέλλα, προβαλλόταν πάλι σάν ή τελευταία «καινούργια γραμμή» γιά τή σωτηρία της χώρας.

Έτσι, τό Φλεβάρη και τό Μάρτη του 1849, τελείωσαν τή συζήτηση πάνω στό Αυτοκρατορικό Σύνταγμα, μαζί μέ τή Διακήρυξη των Δικαιωμάτων και τόν Αυτοκρατορικό Έκλογικό Νόμο. Ώστόσο, μιά κι υποχρεώθηκαν νά κάμουν, σέ πάρα πολλά σημεία, τις πιό αντιφατικές παραχωρήσεις—πότε στό συντηρητικό ή πιό σωστά στό αντιδραστικό κόμμα—πότε στις πιό προοδευτικές μερίδες της Συνέλευσης. Στην πραγματικότητα, ήταν όλοφάνερο πώς ή ήγεσία της Συνέλευσης, πού πρίν άνήκε στη Δεξιά και τό Δεξιό Κέντρο (τους συντηρητικούς και τους αντιδραστικούς), σιγά - σιγά, άν κι άργά, περνούσε στην Άριστερα ή τή δημοκρατική πλευρά του σώματος αυτού.

Ή κάπως άμφίβολη θέση των άυστριακών βουλευτών, σέ μιά Συνέλευση πού άπόκλεισε τή χώρα τους άπ' τή Γερμανία και όπου ώστόσο καλουνταν νά πάρουν μέρος και νά ψηφίσουν, ευνουόσε τή διατάραξη της Ισορροπίας κι έτσι, νωρίς, γύρω στα τέλη του Φλεβάρη, ή Άριστερά του Κέντρου κι ή Άριστερά, βρέθηκαν μέ τή βοήθεια των άυστριακών ψηφών γενικά σέ πλειοψηφία, ένω άλλες μέρες, ή συντηρητική μερίδα των Άυστριακών, όλότελα ξαφνικά και γιά τό άσπεϊο του πράγματος, ψήφισε μαζί μέ τή δεξιά, κάνοντας έτσι τή ζυγαριά νά γέρνει πάλι πρός

1. Τό όνομα αυτό δινόταν στην Άνατολική Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία (Βυζάντιο) στην περίοδο της παρακμής της. (Σημ. Άγγλ. Έκδ.).

2. Ύστερ' άπ' τό Γαλλο - Πρωσικό πόλεμο του 1870 - 71 και την ήττα της Γαλλίας, συγκροτήθηκε όριστικά ή Γερμανική Αυτοκρατορία. Στην Αυτοκρατορία αυτή δέν συμπεριλαμβανόταν ή Άυστρία. Έτσι στην αυτοκρατορία αυτή δόθηκε κι ό τίτλος «Μικρή Γερμανία» και τόν τίτλο αυτό χρησιμοποίησαν άργότερα ό Μάρξ κι ό Ένγκελς στα έργα τους. (Σημ. τ. Μετ.).

τὴν ἄλλη πλευρά. Σκοπὲς τῶν αὐστριακῶν μετ' ἀπότομα αὐτὰ *soubresauts* (ἀναπηδήματα) ἦταν νὰ ρίξουν τὴ Συνέλευση στὴν κοινὴ περιφρόνηση, πράγμα πού, ὥστόσο, ἦταν ὀλότελα περιττό, γιατί ἡ μάζα τοῦ λαοῦ ἀπὸ καιρὸ εἶχε κιάλας πειστοτεῖ γιὰ τὸ ἀπόλυτα ψεύτικο κι ὀλότελα τιποτένιο κάθε πράγματος πού ἐρχόταν ἀπ' τὴ Φραγκφούρτη. Τώρα τί εἶδους Σύνταγμα σχεδιάστηκε, στὸ μεταξὺ, κάτω ἀπ' αὐτὰ τὰ σύρε κι ἔλα, εἶναι εὐκόλο νὰ τὸ φανταστεῖ ὁ καθένας.

Ἡ Ἀριστερὰ τῆς Συνέλευσης—αὐτὴ ἡ *élite* (τὸ ἄνθος) καὶ τὸ καμάρι τῆς ἐπαναστατικῆς Γερμανίας, ὅπως πρίστευε γιὰ τὸν ἑαυτὸ τῆς πῶς εἶναι—εἶχε μεθύσει ὀλότελα ἀπ' τίς λιγοστές τιποτένιες ἐπιτυχίες πού εἶχε καταφέρει, μετ' τὴ καλὴ θέληση ἢ πιὸ σωστὰ μετ' τὴν κακὴ θέληση μιᾶς χούφτας αὐστριακῶν πολιτικάτηδων πού ἐνεργοῦσαν σύμφωνα μετ' τίς ἐντολές καὶ γιὰ τὸ συμφέρον τοῦ αὐστριακοῦ δεσποτισμοῦ. Ὅταν ἡ παραμικρὴ προσέγγιση μετ' τίς δικιές τους ὄχι καὶ πολὺ καλὰ ξεκαθαρισμένες ἀρχές πετύχαινε, μετ' μιὰ ὁμοιοποιητικὴ, ἐκλεπτυσμένη μορφή, κάποιο εἶδος κύρωσης ὅπ' τὴ Συνέλευση τῆς Φραγκφούρτης, οἱ Δημοκρατικοὶ αὐτοὶ διαλαλοῦσαν πῶς εἶχαν σώσει τὴ χώρα καὶ τὸ λαό. Οἱ φτωχοὶ αὐτοὶ, ἀλαφρόμυαλοι ἄνθρωποι, στὴν πορεία τῆς γενικὰ πολὺ σκοτεινῆς ζωῆς τους, ἦταν τόσο πολὺ λίγο συνηθισμένοι σὲ κάτι πού νὰ μοιάζει μ' ἐπιτυχία, πού πίστευαν στ' ἀλήθεια τώρα πῶς οἱ τιποτένιες τροποποιήσεις τους, πού ψηφίζονταν μετ' πλειοψηφία δυὸ ἢ τριῶν ψήφων, θ' ἄλλαζαν τὴν ὄψη τῆς Εὐρώπης. Ἀπ' τὴν ἀρχὴ τοῦ νομοθετικοῦ τους σταδίου, εἶχαν μολυνθεῖ, περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλη μερίδα τῆς Συνέλευσης, ἀπ' τὴν ἀγιάτρευτὴ ἐκείνη ἀρρώστεια τοῦ κοινοβουλευτικοῦ κρετινισμού, μὰ πάθηση πού διαποτίζει τ' ἄτυχα θύματά της μετ' τὴ πανηγυρικὴ πεποίθηση πῶς ὀλόκληρος ὁ κόσμος, ἡ ἱστορία του καὶ τὸ μέλλον, κυβερνοῦνται καὶ καθορίζονται ἀπὸ μιὰ πλειοψηφία ψήφων στὸ ξεχωριστὸ αὐτὸ ἀντιπροσωπευτικὸ σῶμα πού ἔχει τὴν τιμὴ νὰ τοὺς λογαριάζει ἀνάμεσα στὰ μέλη του καὶ πῶς ὅλα καὶ κάθετι ξεχωριστά, πού γίνονται ἔξω ἀπ' τοὺς τοίχους τῆς αἵθουσας τῶν συνεδριάσεων τους—πόλεμοι, ἐπαναστάσεις, κατασκευές ἰδιοδρομῶν, ἀποικισμοὶ σ' ὀλάκερες καινούργιες ἡπείρους, ἀνακαλύψεις χρυσορυχείων στὴν Καλιφόρνια, δώρυγες στὴν Κεντρικὴ Ἀμερικὴ, ρωσικὲς στρατιές κι' ὅτι ἄλλο μπορεῖ νὰ ἔχει κάποια μικρὴ ἀξίωση πῶς ἔχει ἐπίδραση πάνω στὰ

πεπρωμένα της ανθρωπότητας—δέν είναι τίποτε σέ σύγκριση μέ τ' ασύγκριτα περιστατικά πού συνδέονται μέ τό σπουδαίο ζήτημα, οποιοδήποτε κι αν είναι, πού άπασχολεί άκριβώς τούτη τή στιγμή τήν προσοχή της αξιότιμης Βουλής.

Έτσι, τό Δηματικό Κόμμα στη Συνέλευση, μέ τό νά βάλει λαθραία λίγες άπ' τίς πανάκειές του (posttrums) στο «Αυτοκρατορικό Σύνταγμα», ανέλωβε τήν ύποχρέωση πρώτα νά τό ύποστηρίξει, αν και σέ κάθε ούσιαστικό του σημείο βρισκόταν σέ ξεκάθαρη αντίθεση μέ τίς τόσες φορές διακηρυγμένες δικές του άρχές. Καί τελικά, όταν τό νόθο αυτό έργο, έγκαταλείφτηκε άπ' τούς ίδιους τούς συγγραφείς του και κληροδοτήθηκε σ' αυτό, αποδέχτηκε τήν κληρονομιά κι ύποστήριξε αυτό τό μ ο ν α ρ χ ι κ ό Σύνταγμα, άκόμα κι ένάντια σ' όλους όσοι τό τε διακήρυχναν τίς δικές του δ η μ ο κ ρ α τ ι κ έ ς άρχές.

Μά πρέπει νά όμολογήσουμε πώς αυτή ή αντίφαση εν όλοφάνερη. Ό άκαθόριστος αυτό - αντιφατικός, άριμος χαρακτήρας τοϋ Αυτοκρατορικοϋ Συντάγματος δέν ήταν παρά ή πιστή εικόνα άπ' τίς άνώριμες ομάτες σύγχυση, συγκρουόμενες ιδέες τών δημοκρατικών αυτών τζέντλεμεν. Κι αν τά ίδια τους τά λεγόμενα και γραφτά—στο βαθμό πού ήταν σέ θέση νά γράφουν—δέν ήταν άρκετή απόδειξη γι αυτό, τήν απόδειξη μας τήν έδωσαν οί πράξεις τους. Γιατί, άνάμεσα σέ φρόνιμους ανθρώπους, θεωρείται φυσικό νά κρίνεται ένας άνθρωπος όχι άπ' τίς όμολογίες του, μά μέ τίς πράξεις του, όχι άπ' αυτό πού ισχυρίζεται πώς είναι, μά από κείνο πού κάνει κι από κείνο πού πραγματικά είναι και τά κατορθώματα τών ήρώων αυτών της Γερμανικής δημοκρατίας, μιλάνε, από μόνα τους, άρκετά καυγαλέα, όπως θά μάθουμε σιγά-σιγά. Όστόσο, τό Αυτοκρατορικό Σύνταγμα μ' όλα τά συμπληρώματα και τά πανωπροίκια του (paraphernalia), ψηφίστηκε όριστικά και στις 28 τοϋ Μάρτη ό βασιλιάς της Πρωσίας, μέ 290 ψήφους, ένάντια σέ 248 άποχές και 200 πάνω κάτω πού άπουσίαζαν, έκλέχτηκε αυτοκράτορας της Γερμανίας minus (πλήν) της Αδστρίας. Η Ιστορική ειρωνία όλοκληρώθηκε. Η αυτοκρατορική φάρσα πού παίχτηκε στους δρόμους τοϋ Βερολίνου μπροστά στον κατάπληκτο λαό, τρεις μέρες ύστερ' άπ'

την επανάσταση στις 18 του Μάρτη 1848 (1), απ' το Φρειδερίκο Γουλιέλμο Δ', ενώ βρισκόταν σε κατάσταση ποδ
 σε κάθε άλλο μέρος του κόσμου θαπεφτε στις κυρώσεις
 του νόμου ενάντια στη μέθη—ή αηδιαστική αυτή φάρσα,
 ακριβώς ένα χρόνο αργότερα, επικυρωνόταν απ' τη λε-
 γόμενη αντιπροσωπευτική Συνέλευση ολάκερης της Γερ-
 μανίας. Αυτό, λοιπόν, ήταν το αποτέλεσμα της Γερμανι-
 κής Έπανάστασης.

Λονδίνο, 'Ιούλης 1852.

---

1. Στις 18 του Μάρτη—του 1848, ο βασιλιάς, μισομεθυσμένος, γύ-
 ριζε στους δρόμους της πόλης του Βερολίνου και διαλαλούσε στο
 λαό πως ήταν έτοιμος να μπει επικεφαλής του κινήματος, για τη δη-
 μιουργία μιας Ένωμένης Γερμανίας. (Σ.τ.Μ.)

XVI

Η ΣΥΝΕΛΕΥΣΗ ΚΑΙ ΟΙ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΙΣ

[New York Tribune, 19 Αυγούστου 1852]

Ἡ Ἐθνোসυνέλευση τῆς Φραγκφούρτης, ὕστερ' ἀπ' τὴν ἐκλογὴ τοῦ βασιλιά τῆς Πρωσσίας, σάν Αὐτοκράτορα τῆς Γερμανίας (minus τῆς Αὐστρίας), ἔστειλε μίαν ἀντιπροσωπεία στό Βερολίνο νά τοῦ προσφέρει τὸ στέμμα καί διέκοψε τίς ἐργασίες της. Στίς 2 τοῦ Ἀπρίλη ὁ Φρειδερίκος Γουλιέλμος δέχτηκε τοὺς βουλευτές. Τοὺς εἶπε πὼς ἀν καὶ δεχόταν τὸ δικαίωμα τοῦ προβαδίσματος σέ σχέση μὲ τοὺς ἄλλους ἡγεμόνες τῆς Γερμανίας, ποῦ τοῦ εἶχε δώσει ἡ ψῆφος αὐτῇ τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ λαοῦ, ὥστόσο δὲ μπορούσε νά δεχτεῖ τὸ αὐτοκρατορικὸ στέμμα, ὅσο δὲν ἦταν σίγουρος πὼς οἱ ὑπόλοιποι πρίγκηπες ἀναγνώριζαν τὴν ὑπεροχὴ του καί τὸ Αὐτοκρατορικὸ Σύνταγμα, ποῦ τοῦ ἔδινε αὐτά τὰ δικαιώματα. Χρειαζόταν, πρόστεσε, οἱ κυβερνήσεις τῆς Γερμανίας, νά ἴδου, ἀν τὸ σύνταγμα αὐτὸ ἦταν τέτοιο ποῦ θά μπορούσε νά ἐπικυρωθεῖ ἀπ' αὐτές. Ὅπωςδὴποτε, τόνισε συμπερασματικά, θάταν πάντα ἔτοιμος νά τραβήξει τὸ σπαθί του ἐνάντια σέ κάθε ἐξωτερικὸ ἢ ἐσωτερικὸ πολέμιο. Θά ἴδοιμε γρήγορα πὼς κράτησε τὴν ὑπόσχεσή του, μ' ἓναν καταπληκτικὸν τρόπο γιὰ τὴν Ἐθνোসυνέλευση.

Οἱ σχολαστικοὶ τῆς Φραγκφούρτης, ὕστερ' ἀπὸ βαθειὰ διπλωματικὴ ἔρευνα, ἔφτασαν τελικά στοὺς συμπεράσματα πὼς ἡ ἀπάντηση λογιζόταν σάν ἄρνηση νά δεχτεῖ τὸ στέμμα. Ἀποφάσισαν λοιπὸν τότε (στὶς 12 τοῦ Ἀπρίλη): πὼς τὸ Αὐτοκρατορικὸ Σύνταγμα ἦταν ὁ νόμος τῆς χώρας καί πρέπει νά διατηρηθεῖ καί μὴ βλέποντας ἄλλο δρόμο μπροστὰ τους, ἐκλέξανε μιὰ Ἐπιτροπὴ τῶν Τριάντα, γιὰ νά κάνει προτάσεις σχετικὰ μὲ τὰ μέσα ποῦ χρειάζονταν γιὰ νά ἐφαρμοστεῖ.

Ἡ ἀπόφαση αὐτὴ στάθηκε τὸ σύνθημα γιὰ τὴ σύγκρουση ποῦ ξέσπασε ἀνάμεσα στὴ Συνέλευση τῆς Φραγκφούρτης καί τίς Γερμανικὲς κυβερνήσεις. Οἱ μεσαῖες τά-

ξεις καὶ εἰδικὰ ἡ τάξι τῶν μικρεμπορίων, ὅλες μὲ μίαν εἶχαν ταχτεῖ μὲ τὸ καινούριο Σύνταγμα τῆς Φραγκφούρτης. Δὲν μποροῦσαν νὰ περιμένουν περισσότερο τῇ στιγμῇ ποὺ ἦταν «νὰ κλείσει ἡ ἐπανάσταση». Στὴν Αὐστρία καὶ τὴν Πρωσσία, ἡ ἐπανάσταση εἶχε κλειστεῖ, γιὰ τὴν ὥρα, μὲ τὴν ἐπέμβαση τῆς ἐνοπλῆς δυνάμεως. Οἱ τάξεις ποὺ ἀναφέραμε, θὰ προτιμοῦσαν ἓνα λιγότερο βλαίον τρόπο ἐκτέλεσης αὐτῆς τῆς ἐπιχείρησης, μὰ δὲν τοὺς ἔγινε ἡ χάρη. Τὸ πράγμα ἔγινε καὶ τὸ καλύτερο ποὺ εἶχαν νὰ κάμουν ἦταν μίαν ἀπόφαση ποὺ πῆραν, νὰ τὴν ἐφαρμόσουν μὲ μίαν μὲ τὸ μεγαλύτερο ἥρωϊσμό. Στὰ μικρότερα κράτη, ποὺ τὰ πράγματα συγκριτικὰ εἶχαν ἐξελιχτεῖ ἡρεμα, οἱ μεσαῖες τάξεις εἶχαν ἀπὸ καιρὸ ριχτεῖ πάλι στὸν ἐπιδεικτικὸ ἐκεῖνο, μὰ χωρὶς ἀποτελέσματα κι ὁλότελα ἀνίσχυρο κοινοβουλευτικὸ σάλο, ποὺ ἦταν πῶς βολικὸς γι αὐτές. Τὰ διάφορα κράτη τῆς Γερμανίας, ἂν πάρουμε καθένα ἀπ' αὐτὰ χωριστά, φαίνονταν πῶς ἔφτασαν στὴν καινούργια κι ὀριστικὴ ἐκείνη μορφή, ποὺ ὑποθέτανε πῶς τὰ ἔκανε ἱκανὰ νὰ μποῦν ἀπὸ κεῖ καὶ πέρα στὸ δρόμο τῆς εἰρηνικῆς συνταγματικῆς ἐξέλιξης. Δὲν ἔμενε ἀνοιχτὸ παρά μονάχα ἓνα ζήτημα, τὸ ζήτημα τῆς καινούριας πολιτικῆς ὁργάνωσης τῆς Γερμανικῆς Ὁμοσπονδίας. Καὶ τὸ ζήτημα αὐτό, τὸ μόνον ποὺ παρουσιαζόταν ἀκόμα γιομάτο κινδύνους, κρινόταν ἀνάγκη νὰ λυθεῖ ἀμέσως. Ἀπ' αὐτὸ ἡ πλεονη ποὺ ἀσκήθηκε ἀπ' τίς μεσαῖες τάξεις στὴ Συνέλευση τῆς Φραγκφούρτης, μὲ σκοπὸ νὰ τὴν παρακινήσουν νὰ τὸ ἐτοιμάσει ὅσο τὸ δυνατό πῶς γρήγορα ἀπ' αὐτὸ ἡ ἀπόφαση τῆς μεγαλοαστικῆς τάξης νὰ δεχτοῦν καὶ νὰ ὑποστηρίξουν αὐτὸ τὸ σύνταγμα, ὅ,τι κι ἂν ἦταν, μὲ σκοπὸ νὰ δημιουργήσουν μιὰ σταθερὴ κατάσταση πραγμάτων. Ἔτσι, ἀπὸ μίαν ἀρχή, ὁ σάλος γιὰ τὸ Αὐτοκρατορικὸ Σύνταγμα, ξεσηκώθηκε ἀπὸ αἶσθημα ἀντίδρασης κι ἀπλώθηκε ἀνάμεσα στὶς τάξεις αὐτὲς ποὺ ἀπὸ καιρὸ τώρα ἦταν κουρασμένες ἀπ' τὴν ἐπανάσταση.

Ὡστόσο, ὕπρχε ἀκόμα κι ἓνα ἄλλο χαρακτηριστικὸ σ' αὐτό. Οἱ πρῶτες καὶ θεμελιώδικες ἀρχές τοῦ μελλοντικοῦ Γερμανικοῦ Συντάγματος, εἶχαν ψηφιστεῖ στοὺς πρῶτους μῆνες τῆς ἀνοιξης καὶ τοῦ καλοκαιριοῦ τοῦ 1848 — σὲ μιὰ ἐποχὴ ποὺ κυριαρχοῦσε ἡ μεγάλη λαϊκὴ ἀναταραχὴ. Οἱ ἀποφάσεις ποὺ εἶχαν περάσει τότε—ἂν καὶ τότε ἦταν πλέρια ἀντιδραστικὲς—τώρα, ὕστερ' ἀπ' τίς αὐθαίρετες πράξεις τῆς Αὐστριακῆς καὶ Γερμανικῆς κυβερνήσεως, φαίνονταν ἐξαιρετικὰ φιλελεύθερες καὶ

ὕπερβολικά δημοκρατικές. Ὁ γνώμονας γὰρ τῇ σύγκρισί, εἶχε ἀλλάξει. Ἡ Συνέλευσις τῆς Φραγκφούρτης δὲν μπορούσε, χωρὶς ν' αὐτοκτονήσῃ ἠθικά, νὰ σβύσῃ τις διατάξεις ποὺ εἶχαν ψηφιστεῖ παλιότερα καὶ ν' ἀναμορφώσῃ τὸ Αὐτοκρατορικὸ Σύνταγμα, σύμφωνα μὲ κεῖνα ποὺ οἱ κυβερνήσεις τῆς Αὐστρίας καὶ τῆς Γερμανίας, εἶχαν ὑπαγορεύσει μὲ τὸ σπαθὶ στὸ χέρι. Ἐξω ἀπ' αὐτό, ὅπως ἔχουμε δεῖ, ἡ πλειοψηφία σ' αὐτὴν τῇ Συνέλευσί, εἶχε ἀλλάξει πλευρά καὶ τὸ Φιλελεύθερο καὶ τὸ Δημοκρατικὸ κόμμα κέρδιζαν σ' ἐπιρροή. Ἔτσι τὸ Αὐτοκρατορικὸ Σύνταγμα δὲν διακρινόταν μονάχα ἀπ' τῇ φαινομενικῇ ἀποκλειστικῇ λαϊκῇ προέλευσὶ τοῦ, μὰ ταυτόχρονα, ἔστω καὶ γιομάτο ἀντιφάσεις, καθὼς ἦταν, ἦταν ἀκόμα τὸ πῶς φιλελεύθερο σύνταγμα σ' ὁλόκληρῇ τῇ Γερμανίᾳ. Τὸ μεγαλύτερό τοῦ ἐλάττωμα στεκόταν στὸ πῶς ἦταν ἔν' ἀπλό φύλλο χαρτιοῦ, χωρὶς δύναμη γιὰ νὰ ἐπιβάλλῃ τις διατάξεις τοῦ.

Κάτω ἀπ' τις περιστάσεις αὐτές, ἦταν φυσικόν, τὸ λεγόμενον Δημοκρατικὸ Κόμμα, δηλαδὴ ἡ μάζα τῆς τάξης τῶν μικρεμπόρων, νὰ προσκολληθεῖ στὸ Αὐτοκρατορικὸ Σύνταγμα. Ἡ τάξι αὐτή, στάθηκε πάντα πῶς προοδευτικὴ στὰ αἰτήματά της παρὰ ἡ φιλελεύθερη, μοναρχικο-συνταγματικὴ ἀστικὴ τάξι. Εἶχε παρουσιάσει πῶς τολμηρὸ μέτωπο, εἶχε ἀπειλήσῃ πολλές φορές ἔνοπλη ἀντίστασις καὶ ἦταν ἄσωτη σὲ τις ὑποσχέσεις της νὰ θυσιάσῃ τὸ αἷμα της καὶ τῇ ζωῇ της στὸν ἀγῶνα γιὰ τῇ λευτερίᾳ. Μολαταῦτα, εἶχε κιόλας δώσει ἕνα σωρὸ ἀποδείξεις πῶς τὴν ἡμέρα τοῦ κινδύνου δὲν βρισκόταν πούθενά καὶ πῶς ποτὲ δὲν ἔνιωθε περισσότερη ἀνεσις ἀπ' τὴν ἐπόμενη μέρα μιᾶς ἀποφασιστικῆς ἡττας, δταν, μὲ τὸ πᾶν χαμένο, εἶχε τουλάχιστο τὴν παρηγορίαν νὰ ξέρει πῶς κάπως, ἔτσι ἢ ἀλλιῶς, τὸ ζήτημα εἶχε ρυθμιστεῖ. Ἐνῶ, λοιπόν, ἡ προσκόλλησις τῶν μεγάλων τραπεζιτῶν, ἐργοστασιαρχῶν καὶ ἐμπόρων εἶχε πῶς περιορισμένο χαρακτήρα καὶ ἔπαιρνε πῶς πολὺ τὴ μορφὴ μιᾶς ἀπλῆς ἐκδήλωσης γιὰ χάρις τοῦ Συντάγματος τῆς Φραγκφούρτης, ἡ ἀμέσως κάτω ἀπ' αὐτοὺς τάξι, οἱ ἀντρειωμένοι μας δημοκρατικοὶ μαγαζάτορες, τράβηξαν μὲ μεγαλοπρέπεια πῶς μπροστά, ὅπως συνήθως, διακήρυξαν πῶς θάχυναν καὶ τὴν τελευταία ἀκόμα σταλαγματιὰ ἀπ' τὸ αἷμα τοὺς παρὰ ν' ἀφήσουν νὰ τσαλαπατηθεῖ τὸ Αὐτοκρατορικὸ Σύνταγμα.

Μὲ τὴν ὑποστήριξι τῶν δυὸ αὐτῶν κομμάτων, τοὺς ἀστούς ὁπαδοὺς τῆς συνταγματικῆς βασιλείας καὶ τοὺς

λιγότερο ἢ περισσότερο δημοκρατικούς μαγαζάτορες, ὁ σάλος, γιὰ τὴν ἄμεση ἐφαρμογὴ τοῦ Αὐτοκρατορικοῦ Συντάγματος, κέρδισε γρήγορα ἔδαφος καὶ βρῆκε τὴν πὺδ δυνατὴ ἔκφρασή του στὶς βουλές μερικῶν κρατῶν. Οἱ Βουλές τῆς Πρωσσίας, τοῦ Ἀνόβερου, τῆς Σαξωνίας, τῆς Βάδης, τῆς Βυρτεμβέργης, διαδήλωσαν τὴν εὐνοιά τους σ' αὐτό. Ὁ ἀγώνας, ἀνάμεσα στὶς κυβερνήσεις καὶ τὴ Συνέλευση τῆς Φραγκφούρτης, ἔπαιρνε ἀπειλητικὴ μορφή.

Ὡστόσο, οἱ κυβερνήσεις ἔδρασαν γρήγορα. Οἱ Βουλές τῆς Πρωσσίας, ποὺ σκόπευαν ν' ἀναθεωρήσουν καὶ νὰ κυρώσουν τὸ σύνταγμα, διαλύθηκαν ἀντισυνταγματικά. Στὸ Βερολίνο ξέσπασαν ταραχές ποὺ τίς προκάλεσε σκόπιμα ἡ κυβέρνησις καὶ τὴν ἄλλη μέρα, στὶς 28 τοῦ Ἀπριλίου, ἡ Πρωσσικὴ Κυβέρνησις ἔβγαλε μιὰ ἐγκύκλιον ποὺ μ' αὐτὴ τὸ Αὐτοκρατορικὸ Σύνταγμα χαρακτηριζόταν σὰν ἐξαιρετικὰ ἀναρχικὸ καὶ ἐπαναστατικὸ ἔγγραφο καὶ πὼς στὶς Γερμανικὲς κυβερνήσεις ἀνῆκε νὰ τὸ μεταρρυθμίσουν καὶ νὰ τὸ ξεκαθαρίσουν. Ἔτσι, ἡ Πρωσσία ἀρνιόταν κατηγορηματικά, τὴν κυρίαρχη συνταγματικὴ ἐξουσία, ποὺ γι' αὐτὴ οἱ σοφοὶ τῆς Φραγκφούρτης καυχώμενταν πάντα, μὰ δὲν τὴν ἐγκατέστησαν ποτέ. Ἔτσι, ἔνα Συμβούλιον τῶν Ἡγεμόνων, ἀναβίωσις τῆς παλιᾶς Ὀμοσπονδιακῆς Διαιτας, κλήθηκε ν' ἀποφασίσαι πάνω σ' αὐτὸ τὸ σύνταγμα, ποὺ εἶχε κιόλας δημοσιευτεῖ σὰ νόμος. Ταυτόχρονα ἡ Πρωσσία συγκέντρωνε στρατεύματα στὸ Κρεuznach, τρεῖς μέρες ποδαρόδρομον ἀπ' τὴ Φραγκφούρτη καὶ καλοῦσε τὰ μικρότερα κράτη ν' ἀκολουθήσουν τὸ παράδειγμά της καὶ νὰ διαλύσουν καὶ αὐτὰ ἀμέσως τίς βουλές τους, μόλις θᾶδιναν τὴ συγκατάθεσίν τους στὴ Συνέλευση τῆς Φραγκφούρτης. Τὸ παράδειγμά της τὸ ἀκολούθησαν ἀμέσως τὸ Ἀνόβερο καὶ ἡ Σαξωνία.

Ἦταν ὀλοφάνερο πὼς μιὰ κρίσις τοῦ ἀγῶνα μὲ τὴ δύναμη τῶν ὀπλων, δὲ μποροῦσαν νὰ τὴν ἀποφύγουν. Ἡ ἐχτρότητα τῶν κυβερνήσεων, ἡ ἀναταραχὴ ἀνάμεσα στὸ λαό, ἔπαιρναν κάθε μέρα ὄλο καὶ πὺδ ζωηρὸ χρῶμα. Παντοῦ οἱ δημοκρατικοὶ πολῖτες προπαγάνδιζαν ἀνάμεσα στοὺς στρατιῶτες καὶ εἶχαν μεγάλῃ ἐπιτυχίᾳ στὰ νότια τῆς Γερμανίας. Μεγάλες μαζικὲς συγκεντρώσεις ὀργανωνόνταν παντοῦ καὶ ἔπαιρναν ἀποφάσεις νὰ ὑποστηρίξουν τὸ Αὐτοκρατορικὸ Σύνταγμα καὶ τὴν Ἐθνοσυνέλευση, μὲ τὴ δύναμη τῶν ὀπλων, ἀν' θὰ τὸ καλοῦσε ἡ ἀνάγκη. Στὴν Κολωνία ἐγινε συγκέντρωση, ποὺ πῆραν μέρος ἀντιπρό-

σωποι απ' όλα τὰ κοινοτικά συμβούλια τῆς Πρωσίας τοῦ Ρήνου, γι' αὐτόν τὸ σκοπό. Στὸ Παλατινάτο, στὸ Μπέργκεν, στὴ Φούλντα, στὴ Νυρεμβέργη καὶ στὸ "Οντενβαλντ, οἱ ἀγρότες ουκεντρώθηκαν κατὰ μυριάδες καὶ προσχωρήσανε μ' ἐνθουσιασμό στὸ κίνημα. Τὴν ἴδια ἐποχὴ διαλύθηκαν ἡ Συντακτικὴ Ἐθνোসυνέλευση στὴ Γαλλία ⁽¹⁾ καὶ οἱ καὶ νούργιες ἐκλογές ἐτοιμάζονταν μέσα σ' ἐμιά βίαιη ἀναταραχὴ, ἐνῶ στ' ἀνατολικά σύνορα τῆς Γερμανίας, οἱ Οὐγγροι, μέσα σ' ἓνα μῆνα μ' ἀπανωτὲς λαμπρὲς νίκες, γύριζαν πίσω τὴν πλημμύρα τῆς αὐστριακῆς ἐισβολῆς ἀπ' τὸν Theiss ⁽²⁾ στὸ Leitha καὶ ὅλοι περίμεναν, μέρα μετὰ τὴ μέρα, νὰ καταλάβουν τὴ Βιέννη μ' ἐπίθεση. Ἔτσι, μιά καὶ ἡ λαϊκὴ φαντασία ποὺ κεντριζόταν ἀπ' ὅλες τὶς πλευρὲς στὸν ἀνώτατο βαθμὸ καὶ ἡ ἐπιθετικὴ πολιτικὴ τῶν κυβερνήσεων ἐκδηλωνόταν κάθε μέρα καὶ πὺδ ἑάστερα, μιά βίαιη σύγκρουση δὲν μποροῦσε ν' ἀποφευχθεῖ καὶ μονάχα ἡ ἀναντρη βλακεία μποροῦσε νὰ πιστεῦει πῶς ἡ πάλῃ ἦταν δυνατό νὰ τελειώσει εἰρηνικά. Μὰ ἡ ἀναντρη αὐτὴ βλακεία, ἀντιπροσωπευδὸν σὲ μεγάλο βαθμὸ στὴ Συνέλευση τῆς Φραγκφούρτης.

Λονδίνο, Ἰούλης 1852.

1. Ἡ Συντακτικὴ Ἐθνোসυνέλευση τῆς Γαλλίας διαλύθηκε τὸ Μάη τοῦ 1848 ὅστερ' ἀπὸ σοβαρὴ ρήξη μετὰ τὴν κυβέρνησιν τοῦ Λουδοβίκου Βοναπάρτη καὶ στίς 13 τοῦ ἴδιου μηνὸς ἔγιναν ἐκλογές γιὰ τὴ Νομοθετικὴ Συνέλευση. Στίς ἐκλογές αὐτὲς νίκησε τὸ «κόμμα τῆς τάξης». Οἱ «γνήσιοι δημοκρατικοί» ἔπαθαν συντριπτικὴ ἥττα καὶ κέρδισε ἄρκετὲς ἑδρες τὸ καινούργιο σοσιαλιστικὸ κόμμα, δηλαδὴ ὁ συνασπισμὸς τοῦ παλιοῦ κόμματος τῶν Ὀρεινῶν μετὰ τὶς σοσιαλιστικὲς ομάδες. (Σημ. τ. Μετ.)

2. Theiss—ποταμὸς ποὺ χωρίζει τὴν παλαιὰ Οὐγγαρία καὶ ρεῖει χει ἀπ' τὸ Βορρὰ πρὸς τὸ νότο, Leitha—ποταμὸς στὰ δυτικὰ σύνορα τῆς Οὐγγαρίας ποὺ τὴ χωρίζει ἀπ' τὴν Αὐστρία. (Σημ. Ἀγ. Ἐκδ.)

XVII

Η ΕΞΕΓΕΡΣΗ

[New York Daily Tribune, 18 Σεπτέμβρη 1852]

Ἡ ἀναπόφευκτη σύγκρουση, ἀνάμεσα στήν Ἐθνοσυνέλευση τῆς Φραγκφούρτης καί τίς κυβερνήσεις τῶν Γερμανικῶν κρατῶν, ξέσπασε τελικά σ' ἀνοιχτές ἐχτροπραξίες, στίς πρῶτες μέρες τοῦ Μάη τοῦ 1849. Οἱ αὐστριακοὶ ἀντιπρόσωποι, ποὺ τοὺς ἀνακάλεσε ἡ κυβέρνησή τους, εἶχαν κιάλας παρατήσει τὴ Συνέλευση ἔξω ἀπὸ λίγα μέλη τῆς Ἀριστερᾶς ἢ τοῦ Δημοκρατικοῦ Κόμματος καὶ γύρισαν στὰ σπίτια τους. Τὸ μεγαλύτερο μέρος τῶν συντηρητικῶν μελῶν, παρατηρώντας τὴ στροφή ποὺ πηγαιναν νὰ παρουν τὰ πράγματα, ἀποτραβήχτηκε ἀπ' τὴ Συνέλευση πολὺ πρὶν οἱ ἀξιώτιμες κυβερνήσεις τους τοὺς καλέσουν νὰ τὸ κάμουν. Ἔτσι, ἀνεξάρτητα ἀκόμα κι ἀπ' τὰ αἷτια, ποὺ ὅπως εἶδαμε στὰ προηγούμενα ἄρθρα μας μεγάλωναν τὴν ἐπιρροή τῆς Ἀριστερᾶς καὶ μόνο ἡ λιποταξία αὐτῇ ἀπ' τίς θέσεις τους, τῶν μελῶν τῆς Δεξιᾶς, ἦταν ἀρκετὴ νὰ ἀλλάξει τὴν παλιά μειοψηφία σὲ πλειοψηφία, στὴ Συνέλευση. Ἡ καινούργια πλειοψηφία, ποὺ δὲν εἶχε ποτέ πρὶν ὄνειρευτεῖ πῶς θὰ τῆς δινόταν αὐτὴ ἡ καλὴ τύχη, ἐπωφελῆθηκε ἀπ' τὴν παλιά θέση τῆς στίς ἔδρες τῆς ἀντιπολίτευσης γιὰ νὰ ρητορεύει ἐνάντια στὴν ἀδυναμία, τὴν ἀναποφασιστικότητα, τὴ νωθρότητα τῆς παλιάς πλειοψηφίας καὶ τοῦ Αὐτοκρατορικοῦ Τοποτηρητῆ τῆς. Τώρα, ὁλότελα ξαφνικά, τὰ μέλη τῆς κλήθηκαν ν' ἀντικαταστήσουν τὴν παλιά αὐτὴ πλειοψηφία. Αὐτοὶ ἔπρεπε νὰ δειξουν, τώρα, τί μπορούσαν νὰ κάμουν. Φυσικά, ἡ σταδιοδρομία τοῦ σ, ἔπρεπε νὰναι γιομάτη ἐνέργεια, ἀποφασιστικότητα καὶ δραστηριότητα. Αὐτοὶ, ἡ élite (ἄνθος) τῆς Γερμανίας, θάταν πολὺ γρήγορα σὲ θέση νὰ ὠθήσουν σὲ δράση τὸ γέρο τοποτηρητὴ τῆς Αὐτοκρατορίας καὶ τοὺς διατακτικούς ὑπουργοὺς του καὶ σὲ περίπτωση ποὺ αὐτὸ θάταν ἀδύνατο, θάφταναν—δὲν μπορούσε νὰ χωρέσει καμμιὰ ἀμφιβολία γι αὐτό,—μέ τὴ δύναμη τοῦ κυριαρχικοῦ δικαιώματος τοῦ λαοῦ, νὰ καθαιρέσουν τὴν ἀντί-

κανη αὐτὴ κυβέρνησις καὶ νὰ τὴν ἀντικαταστήσουν μὲ μιὰ ἐνεργητικὴ, ἀκούραστη ἐκτελεστικὴ ἐξουσία, ποὺ θὰ μποροῦσε νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴ σωτηρίαν τῆς Γερμανίας. Φτωχοὶ ἄνθρωποι! Ἡ ἐξουσία τ ο υ ς—ἂν μποροῦμε νὰ τὴν ὀνομάσουμε ἐξουσία, ἐκεῖ ποὺ κανένας δὲν ὑπακούει—ἦταν ἀκόμα πῶς γελοία ὑπόθεσις καὶ ἀπ' τὴν ἐξουσία τῶν προκατόχων τους.

Ἡ καινούργια πλειοψηφία διακήρυξε πῶς, παρ' ὅλα τὰ ἐμπόδια, τὸ Αὐτοκρατορικὸ Σύνταγμα ἔπρεπε νὰ ἐφαρμοστεῖ καὶ ἂ μ ε σ ω ς μάλιστα. Πῶς στίς 15 τοῦ ἐρχόμενου Ἰουλίου, ὁ λαὸς ἔπρεπε νὰ ἐκλέξει τοὺς ἀντιπροσώπους του γιὰ τὴν καινούργια Βουλὴ καὶ αὐτὴ θὰ συνερχόταν στίς 15 τοῦ ἐρχόμενου Αὐγούστου στὴ Φραγκφούρτη. Ὡστόσο, αὐτὸ ἦταν μιὰ ἀνοιχτὴ κήρυξις πολέμου ἐνάντια στίς κυβερνήσεις ἐκεῖνες ποὺ δὲν εἶχαν ἀναγνωρίσει τὸ Αὐτοκρατορικὸ Σύνταγμα, πρῶτες ἀνάμεσα σ' αὐτές ἦταν ἡ Πρωσία, ἡ Αὐστρία, ἡ Βαυαρία, ὡς καὶ ποὺ περιλάβαιναν πᾶνω ἀπὸ τὰ τρία τέταρτα τοῦ γερμανικοῦ πληθυσμοῦ, κήρυξις πολέμου ποὺ τὴ δέχτηκαν ἀμέσως οἱ κυβερνήσεις αὐτές. Ἡ Πρωσία καὶ ἡ Βαυαρία, ἀνακάλεσαν ἀμέσως τοὺς πληρεξουσίους ποὺ εἶχαν σταλεῖ ἀπ' τὰ ἐδάφη τους καὶ ἐπιταχύνανε τίς στρατιωτικὰς προετοιμασίας τους ἐνάντια στὴν Ἐθνοσυνέλευση, ἐνῶ ἀπ' τὴν ἄλλῃ μεριά, οἱ διαδηλώσεις τοῦ Δημοκρατικοῦ Κόμματος (ἐξω ἀπ' τὴ Βουλὴ), ὑπὲρ τοῦ Αὐτοκρατορικοῦ Συντάγματος καὶ τῆς Ἐθνοσυνέλευσης, ἐπαιρναν ὀλοένα καὶ περισσότερον θορυβώδικο καὶ βίαιο χαρακτήρα καὶ οἱ μάζες τοῦ ἐργαζόμενου λαοῦ, μ' ἐπικεφαλῆς ἄνθρωπους ἀπ' τὸ πῶς ἀδιάλλαχτο κόμμα, ἦταν ἔτοιμες νὰ πάρουν τὰ ὅπλα γιὰ μιὰ ὑπόθεσις ποὺ, ἂν καὶ δὲν ἦταν δική τους, τουλάχιστον τοὺς ἔδινε τὴν πιθανότητα γιὰ κάτι ποὺ πλησίαζε στοὺς σκοποὺς τους, τὸ ξεκαθάρισμα τῆς Γερμανίας ἀπ' τὰ παλιὰ μοναρχικὰ της βάρη.

Ἔτσι παντοῦ ὁ λαὸς καὶ οἱ κυβερνήσεις, βρίσκονταν στὰ μαχαίρια πᾶνω σ' αὐτὸ τὸ θέμα. Ἡ ἐκκρηξὴ ἦταν ἀναπόφευκτη. Τὸ λαγοῦμι ἦταν γιομισμένο καὶ δὲ χρειαζόταν παρά μονάχα μιὰ σπίθα γιὰ νὰ ἐκκραγεῖ. Ἡ διάλυσις τῶν Βουλῶν στὴ Σαξωνία, ἡ πρόσκλησις τῆς Landwehr (στρατιωτικῆς ἐφεδρείας) στὴν Πρωσία, ἡ ἀνοιχτὴ ἀντίστασις τῆς κυβερνήσεως στοῦ Αὐτοκρατορικοῦ Συντάγματος, ἦταν ἰσάριθμες σπίθες. Οἱ σπίθες αὐτές ἔπεσαν καὶ μονομιᾶς ἡ χώρα βρέθηκε μέσα στίς φλόγες. Στὴ Δρέσδη, στίς 4 τοῦ Μάη, ὁ λαὸς νίκησε, κατέλαβε τὴν

πόλη κι έδωξε τὸ βασιλιά, ἐνῶ ὅλα τὰ γύρω διαμερίσματα ἔστελναν ἐνισχύσεις στοὺς ἐπαναστάτες. Στὴν Πρωσία τοῦ Ρήνου καὶ τῇ Βετοφαλία, ἡ Landwehr ἀρνήθηκε νὰ κινηθεῖ, πῆρε τὶς ἀποθήκες πυρομαχικῶν κι ὀπλίστηκε γιὰ νὰ ὑπερασπίσει τὸ Αὐτοκρατορικὸ Σύνταγμα. Στὸ Παλατινάτο ὁ λαὸς ἔπιασε τοὺς ἀξιωματούχους τῆς Βαυαρικῆς κυβέρνησης, πῆρε τὰ δημόσια ταμεῖα, ἔγκατέστησε μιὰ Ἐπιτροπὴ Ἀμυνας κι ἔβαλε τὴν ἐπαρχία κάτω ἀπ' τὴν προστασία τῆς Ἐθνοσυνέλευσης. Στὴ Βυρτεμβέργη, ὁ λαὸς ἀνάγκασε τὸ βασιλιά ν' ἀναγνώρισει τὸ Αὐτοκρατορικὸ Σύνταγμα καὶ στὴ Βάδη, ὁ στρατὸς ἐνώθηκε μὲ τὸ λαό, ἀνάγκασε τὸ Μεγάλο Δοῦκα νὰ δραπετεύσει κι ἐγκατέστησε ἐπαρχιακὴ κυβέρνησι. Σ' ἄλλα μέρη τῆς Γερμανίας ὁ λαὸς δὲν περίμενε παρὰ μονάχα τὸ ἀποφασιστικὸ σύνθημα ἀπ' τὴν Ἐθνοσυνέλευση γιὰ ν' ἀρπάξει τὰ ἔπλα καὶ νὰ μπεῖ στὴ διάθεσή της.

Ἡ θέσις τῆς Ἐθνοσυνέλευσης ἦταν πάρα πολὺ εὐνοϊκὴ, πολὺ περισσότερὸ ἀπ' ὅσο μπορούσε νὰ περιμένει ὅστερ' ἀπ' τὴν ἄτιμη σταδιοδρομία της. Ἡ μισὴ δυτικὴ Γερμανία εἶχε πάρει τὰ δῖπλα γιὰ χατῆρι της. Ὁ στρατὸς Γερμανοῦ δίσταζε· στὰ μικρότερα κράτη, εἶχε ἀναμφισβήτητα εὐνοϊκὰς διαθέσεις γιὰ τὸ κίνημα. Ἡ Αὐστρία εἶχε ταπεινωθεῖ ἀπ' τὴ νικηφόρα προέλαση τῶν Οὐγγρῶν κι ἡ Ρωσσία, ἡ ἐφεδρική αὐτὴ δύναμις τῶν γερμανικῶν κυβερνήσεων, κινητοποιοῦσε ὅλες τὶς δυνάμεις της γιὰ νὰ ὑποστηρίξει τὴν Αὐστρία, ἐνάντια στὶς Μαγυαρικὲς στρατιές. Δὲν ἔμενε νὰ ὑποταχτεῖ παρὰ μονάχα ἡ Πρωσσία καὶ μὲ τὶς ἐπαναστατικὲς συμπάθειες ποὺ ὑπῆρχαν στὴ χώρα αὐτή, σίγουρα ὑπῆρχε πιθανότητα νὰ πετύχει αὐτὸς ὁ σκοπός. Ὅλα λοιπὸν ἐξαρτιόνταν ἀπ' τὴ διαγωγὴ τῆς Ἐθνοσυνέλευσης.

Ἡ ἐπανάσταση, λοιπόν, εἶναι μιὰ τέχνη, ὅπως κι ὁ πόλεμος ἢ κάθε ἄλλη τέχνη κι ὑπόκειται σ' ὀρισμένους πρακτικοὺς κανόνες, ποὺ, σὰν παραμεληθοῦν, θὰ φέρουν τὴν καταστροφὴν στὸ κόμμα ποὺ δὲν τοὺς λογαριάζει. Οἱ κανόνες αὗτοί, λογικὲς ἀφαιρέσεις ἀπ' τὴ φύσις τῶν κομμάτων καὶ τῶν περιστάσεων, ποὺ ἀντιμετωπίζει κανένας, σὲ μιὰ τέτοια περίπτωσι, εἶναι τόσο ξεκάθαροι καὶ τόσο ἀπλοῖ, ἔτσι ποὺ ἡ σύντομη πείρα τοῦ 1848 τοὺς εἶχε κάμει πολὺ γνωστοὺς σ' ὅλους τοὺς γερμανοὺς. Πρῶτα-πρῶτα, ποτὲ μὴν παίζετε μὲ τὴν ἐπανάσταση, παρὰ μονάχα σὰν εἴστε ἀπόλυτα προετοιμασμένοι ν' ἀντιμετωπίσετε τὶς συνέπειες τοῦ παιχνιδιοῦ σας. Ἐπανάσταση εἶναι

μαθηματικός ύπολογισμός με πολύ άοριστα μεγέθη, που ή αξία τους μπορεί ν' αλλάζει κάθε μέρα· οι αντίπαλες δυνάμεις σας έχουν όλα τὰ πλεονεκτήματα της οργάνωσης, της πειθαρχίας και τή συνήθεια της κυριαρχίας. "Αν δέν τούς αντίτάξετε πολύ μεγάλη δύναμη, θά νικηθείτε και θά καταστραφείτε. Δεύτερο, μόλις μπειτε στο επαναστατικό στάδιο, πρέπει νά δράσετε με τήν πιό μεγάλη αποφασιστικότητα και σάν έπιτιθέμενοι. "Η άμυνα είναι ο θάνατος κάθε ένοπλης εξέγερσης, που χάνεται πριν ακόμα αναμετρηθεί με τούς έχτρους της. Αίφνηδιάστε τούς ανταγωνιστές σας ενώ οι δυνάμεις τους είναι σκορπισμένες· προετοιμάστε καινούργιες έπιτυχίες, έστω και μικρές, μά καθημερινές· κρατείστε ψηλά τó ανεβασμένο ήθικό που σας έδωσε ή πρώτη έπιτυχημένη εξέγερση. Συγκεντρώστε έτσι γύρω σας τὰ ταλαντευόμενα εκείνα στοιχεία που ακολουθούν πάντα τήν πιό δυνατή παρόρμηση και που πάντα ψάχνουν για τήν πιό σίγουρη μεριά· αναγκάστε τούς έχτρους σας σέ υποχώρηση, πριν μπορέσουν νά συγκεντρώσουν τις δυνάμεις τους ενάντιά σας. Σύμφωνα με τὰ λόγια του Δαντών, του πιό μεγάλου, γνωστού, ως τὰ σήμερα, δάσκαλου στήν επαναστατική πολιτική: *de l'audace, de l'audace, encore de l'audace* (!) (τόλμη, τόλμη, κι ακόμα περισσότερη τόλμη).

Τι έπρεπε, λοιπόν, νά κάμει ή "Εθνοσυνέλευση της Φραγκφούρτης, αν ήθελε νά ξεφύγει τή σίγουρη καταστροφή που τήν απειλούσε; Πρώτ' άπ' όλα νά ιδεί καθαρά τήν κατάσταση και νά πειστεί πώς δέν υπήρχε άλλη έκλογη παρά μονάχα ή νά υποταχτεί στις κυβερνήσεις χωρίς όρους, ή νά πάρει στα χέρια της τήν υπόθεση της ένοπλης εξέγερσης, χωρίς έπιφύλαξη ή δισταγμό. Δεύτερο, ν' αναγνωρίσει δημόσια όλες τις εξέγέρσεις που είχαν κιόλας ξεσπάσει και νά καλέσει τó λαό νά πάρει τὰ όπλα για νά υπερασπίσει τήν έθνική αντιπροσωπεία,

1. Οι άρχές αυτές του Μάρξ και του "Ενγκελς, που έπιβεβαιώθηκαν άπ' τήν πείρα όλων τών αγώνων της εργατικής τάξης, διατηρούν τó κύρος τους ακόμα και σήμερα. "Ο Λένιν και τó κόμμα τών Μπολσεβίκων, έχοντας τήν ήγηση της "Οκτωβριανής επανάστασης στα 1917, εφαρμόσανε κατά τόν πιό λαμπρό τρόπο τούς κανόνες αυτούς, τούς πλούτισαν με τήν πείρα της τελευταίας πάλης του προλεταριάτου και ιδιαίτερα με τήν έμπειρία της Δεκεμβριανής εξέγερσης στη Μόσχα στα 1905. Βλ. Λένιν: Μαρξισμός και "Επαναστασιασμός ενός Παρτηρητή, κι άλλα άρθρα του, τó 1917. (Σημ. "Αγγλ. "Εκδ.)

κηρύχοντας έκτος νόμου όλους τους πρίγκηπες, ύπουργούς και κάθε άλλον που θά τολμούσε ν' αντίταχτεί στον κυρίαρχο λαό, που τον εκπροσωπούσαν οι έντολοδοχοί του. Τρίτο, νά καθαιρέσει άμέσως τὸ Γερμανό Αυτόκρατορικό Τοποτηρητή, νά δημιουργήσει ένα γερό, δραστήριο, άδίστακτο Έκτελεστικό, νά καλέσει έπαναστατικά στρατεύματα στη Φραγκφούρτη γιά τήν άμεση προστασία της, δίνοντας έτσι ταυτόχρονα ένα νόμιμο πρόσχημα γιά τὸ άπλωμα της εξέγερσης, νά οργανώσει σ' ένα συμπαγές σώμα όλες τις δυνάμεις που είχε στη διάθεσή της και κοντολογής, νά έπωφεληθεϊ γρήγορα κι άδίστακτα άπ' όλα τὰ δυνατά μέσα γιά νά δυναμώσει τή θέση της και νά έξασθενίσει εκείνη τών αντιπάλων της (1).

Άπ' όλ' αυτά, οι ένάρετοι Δημοκρατικοί στη Συνέλευση της Φρανκφούρτης, έκαμαν άκριβώς τὸ αντίθετο. Μή μένοντας ευχαριστημένοι ν' αφήσουν τὰ πράγματα νά πάρουν τὸ δρόμο τους, αυτοί οι άξιοι, προχώρησαν τόσο πολὺ έτσι που νά πνίξουν μέ τήν αντίθεσή τους όλα τὰ έπαναστατικά κινήματα που προετοιμάζονταν. Αυτό έκαμε, λόγου χάρι, ὁ κ. Karl Vogt στη Νυρεμβέργη. "Άφησαν νά καταπνιγοὺν οι έξεγέρσεις στη Κολώνια, στην Πρωσία τοῦ Ρήνου, στη Βεσφαλία, χωρίς καμμιάν άλλη βοήθεια παρά μιὰ μεταγενέστερη, αίσθηματική διαμαρτυρία ένάντια στην ανάληψη βία της Πρωσικής Κυβέρνησης. Διατηροῦσαν κρυφές διπλωματικές σχέσεις μέ τήν επανάσταση στη Νότια Γερμανία, μὰ ποτέ δέν της έδωσαν τήν υποστήριξη της άνοιχτής αναγνώρισής τους. "Ήξεραν πὼς ὁ Τοποτηρητής της Αυτόκρατορίας είχε συνταχτεί μέ τὸ μέρος τών κυβερνήσεων κι ὁμως ζητοῦσαν άπ' αὐτόν, που ποτέ δέν κινήθηκε, ν' αντίταχτεί στις ραδιουργίες αὐτῶν τών κυβερνήσεων.

Οι ύπουργοί της αὐτοκρατορίας, παλιοί συντηρητικοί, γελοιοποιοῦσαν σέ κάθε συνεδρίαση τήν άνίκανη αὐτή Συνέλευση κι αυτοί τὸ άνέχονταν. Κι όταν ὁ William Wolff, ένας πληρεξούσιος άπ' τή Σιλεσία κι ένας άπ' τοὺς εκδότες της Rheinisch Gasette, τοὺς ζήτησε νά

1. Όλες αὐτές οι οδηγίες τακτικής, γνωστοποιήθηκαν άπό τον Μάρξ και Ένγκελς προσωπικά στους άρχηγούς της Άριστερᾶς της Συνέλευσης της Φραγκφούρτης, σάν ήρθαν στη Φραγκφούρτη ύστερ' άπ' τή διακοπή της Neue Rheinische Zeitung. Ὁ Ένγκελς μάλιστα κατάστρωσε ένα ολάκερο στρατηγικό σχέδιο γιά τήν εξέγερση. (Σημ. Άγγλ. "Εκδ.)

κηρύξουν ἐκτὸς νόμου τὸν Τοποτηρητὴ τῆς Αὐτοκρατορίας—ποῦ δὲν ἦταν, ὅπως σωστά εἶπε, τίποτ' ἄλλο παρὰ ὁ πρῶτος κι ὁ μεγαλύτερος προδότης τῆς αὐτοκρατορίας—γιουχαῖστηκε μέ τὴν ὁμόφωνη κι ἐνάρετη ἀγανάχτηση τῶν δημοκρατικῶν αὐτῶν ἐπαναστατῶν! Κοντολογίς, ἐξακολούθησαν νὰ φλυαροῦν, νὰ διαμαρτύρονται, νὰ βγάζουν προκηρύξεις, νὰ ξεφωνίζουν, μὰ δὲν εἶχαν ποτὲ τὸ θάρρος οὔτε τὴ φρόνηση νὰ δράσουν, ἐνῶ τὰ ἐχτρικὰ στρατεύματα τῶν κυβερνήσεων σίμωναν ὀλοένα καὶ πιὸ κοντὰ καὶ τὸ Ἐκτελεστικὸ τους, ὁ Τοποτηρητὴς τῆς Αὐτοκρατορίας, συνομωτοῦσε δραστήρια μέ τοὺς γερμανοὺς ἡγεμόνες γιὰ τὴ γρήγορη καταστροφή τους. Ἔτσι, ἡ ἀξιοκαταφρόνητη αὐτὴ Συνέλευση, ἔχασε καὶ τὸ τελευταῖο ἀπομεινάρι ἐκτίμησης. Οἱ ἐπαναστάτες ποῦ εἶχαν ξεσηκωθεί γιὰ νὰ τὴν ὑπερασπίσουν, σταμάτησαν νὰ γνιοάζονται γι' αὐτὴν καὶ σὰν τελικὰ ἦρθε τὸ ντροπιασμὲνο τέλος τῆς, καθὼς θὰ ἴδοῦμε, πέθανε χωρὶς κατένας νὰ προσέξει τὴ χωρὶς τιμὲς κηδεῖα τῆς.

Λονδίνο, Αὐγουστος 1852

XVIII

ΟΙ ΜΙΚΡΕΜΠΟΡΕΙΟΙ

[New York Daily Tribune, 2^ο του Ὀκτώβρη 1852]

Στό τελευταῖο ἄρθρο μας, δείξαμε πῶς ὁ ἀγῶνας ἀνάμεσα στίς γερμανικές κυβερνήσεις ἀπ' τή μιὰ μεριά καί τή Βουλὴ τῆς Φραγκφούρτης ἀπ' τὴν ἄλλη, εἶχε φτάσει στά τελευταῖα-τελευταῖα σὲ τέτοιο βαθμὸ βιαιότητος, ὥστε μὲ τίς πρώτες μέρες τοῦ Μάη, ξέσπασε ἀνοιχτὴ ἐπανάσταση σ' ἓνα μεγάλο τμῆμα τῆς Γερμανίας, πρῶτα στὴ Δρέσδη, ὕστερα στὸ Βαυαρικὸ Παλατινάτο, σὲ τμήματα τῆς Πρωσσίας τοῦ Ρήνου καί τέλος στὴ Βάδη.

Σ' ὅλες τίς περιπτώσεις, τὸ πραγματικὸ ἀγῶνιζόμενον σῶμα τῶν ἐπαναστατῶν, τὸ σῶμα ἐκεῖνο ποὺ σήκωσε πρῶτο τὰ ὅπλα κι ἔδωσε μάχη μὲ τὸ στρατὸ, τὸ ἀποτελοῦσαν οἱ ἐργατικὲς τάξεις τῶν πόλεων. Μιὰ μερίδα ἀπ' τὸ φτωχότερο πληθυσμὸ τῆς ὑπαίθρου, καλλιεργητὲς καί μικροενοικιαστὲς γῆς, ἐνώθησαν γενικὰ μαζὶ τοὺς μιὰ καί ξέσπασε ἡ πραγματικὴ σύγκρουση. Ὁ πῶς μεγάλος ἀριθμὸς ἀπ' τοὺς νέους ὄλων τῶν τάξεων, κάτω ἀπ' τὴ τάξη τῶν κεφαλαιοκρατῶν, εἶχε βρεθεῖ, τουλάχιστο γιὰ κάμποσον καιρὸ, στίς γραμμές τοῦ ἐπαναστατικοῦ στρατοῦ, μὰ τὸ κάπως ἀδιάφορο αὐτὸ ἄθροισμα τῶν νέων πάρα πολὺ γρήγορα ἀραίωσε, μόλις ἡ ὄψη τῶν ἐπιχειρήσεων πῆρε μιὰ κάποια σοβαρὴ τροπὴ. Οἱ φοιτητὲς, ξεχωριστὰ ἐκεῖνοι οἱ «ἀντιπρόσωποι τῆς διανοήσεως», ὅπως τοὺς ἄρεσε ν' αὐτοκαλοῦνται, ἦταν οἱ πρῶτοι ποὺ παράτησαν τίς σηματεῖς τους, ἐκτὸς κι ἂν κρατιοῦνταν μὲ τὴν ἀπονομὴ τοῦ βαθμοῦ τοῦ ἀξιωματικοῦ, ποὺ γι αὐτόν, ὅπως εἶναι φυσικόν, πάρα πολὺ σπάνια εἶχαν κάποια προσόντα.

Ἡ ἐργατικὴ τάξη πῆρε μέρος στὴν ἐξέγερση αὐτῇ, ὅπως θάπαιρνε καί σ' ὅποιαδήποτε ἄλλη ποὺ θά τῆς ὑποσχόταν εἴτε νὰ βγάλει ἀπ' τὴ μέση μερικὰ ἐμπόδια στὴν πορεία τῆς γιὰ τὴν πολιτικὴ κυριαρχίαν καί τὴν κοινωνικὴ ἐπανάσταση, ἢ τουλάχιστο νὰ συνδέσει τίς κοινωνικές

τάξεις, με τη μεγαλύτερη έπιρροή και το λιγότερο θάρρος, σε μία περισσότερο, άποφασιστική και περισσότερο έπαναστατική πορεία, από κείνη που είχαν ακολουθήσει ως τώρα.

Η έργατική τάξη σήκωσε τα δπλα με πλέρια γνώση, πώς ο καυγάς δέ ήταν δικός της, στίς άμεσες συνέπειες που μπορούσε νάχε ή υπόθεση. Όσοόσο, άκολούθησε τη μόνη σωστή πολιτική γι' αυτή, νά μήν έπιτρέψει στην τάξη που άνέβηκε πατώντας στους ώμους της (δπως είχε κάνει ή άστική τάξη στα 1848) νά κατοχυρώσει την ταξική της κυβέρνηση, χωρίς, τουλάχιστο, ν' άνοίξει ένα τίμιο πεδίο στίς έργατικές τάξεις γιά την πάλη γιά τα ίδια τους τα συμφέροντα και σ' όποιαδήποτε περίπτωση, νά φέρει τα πράγματα σε μία κρίση, που μ' αυτή ή το έθνος θά ριχνόταν θαρραλέα κι άσυγκράτητα στο έπαναστατικό στάδιο. ή άλλιώς θ' άποκατασταινόταν το πριν άπ' την έπανάσταση status quo (καθεστώς), στο σημείο που αυτό μπορούσε νά γίνει κι έτσι μ' αυτό μία καινούργια έπανάσταση θά γινόταν άναπότρεπτη. Καί στίς δυο περιπτώσεις, οι έργαζόμενες τάξεις άντιπροσώπευαν το πραγματικό και καλά έννοούμενο συμφέρο του έθνους στο σύνολο, έπιταχύνοντας όσο πιο πολύ ήταν δυνατό την έπαναστατική εκείνη πορεία που γιά τις παλιές κοινωνίες της πολιτισμένης Εύρώπης, είχε γίνει τώρα ιστορική άνάγκη, πριν κάποια άπ' αυτές μπορέσει νά φιλοδοξήσει ξανά μία πιο ήρεμη και κανονική άνάπτυξη των πόρων της.

Όσο γιά το λαό της υπαίθρου, που προσχώρησε στην έπανάσταση, αυτοί ήταν κυρίως άνθρωποι που ρίχτηκαν στην άγκαλιά του έπαναστατικού κόμματος, ως ένα σημείο άπ' το σχετικά τεράστιο βάρος της φορολογίας κι ως ένα σημείο άπ' τα φεουδαρχικά βάρη που τους γονάτιζαν.

Χωρίς δικιά τους πρωτοβουλία, άποτελοϋσαν την ούρά των άλλων τάξεων που είχάν πάρει μέρος στην έπανάσταση και ταλαντεύονταν άνάμεσα στους έργατες άπ' τη μία μεριά και την τάξη των μικρεμπόρων άπ' την άλλη. Η άτομική κοινωνική τους θέση, σχεδόν σε κάθε περίπτωση, άποφάσιζε γιά το δρόμο που θάπαιρναν. Ο έργατης γής, γενικά υποστήριζε το χειροτέχνη της πόλης· ο μικροένοικιαστής, ήταν έτοιμος νά πάει χέρι με χέρι με το μικρομαγαζάτορα.

Η τάξη αυτή των εμπόρων, που γιά τη μεγάλη της σημασία κι έπιρροή κάμποσες φορές κιόλας κάναμε λόγο,

μπορεί νά θεωρηθεῖ σάν ἡ ἡγετική τάξη στήν ἐξέγερση τοῦ Μάη τοῦ 1848. Μιά κι αὐτὴ τῇ φορᾷ, καμμιά ἀπὸ τίς μεγάλες πόλεις τῆς Γερμανίας δὲν ἦταν κέντρο τοῦ κινήματος, ἡ τάξη τῶν μικροεπαγγελματιῶν, ποὺ δεσπόζει πάντα στὶς μεσαῖες καὶ μικρὲς πόλεις, βρῆκε τὰ μέσα νὰ πάρει στὰ χέρια τῆς τὴ διεύθυνση τοῦ κινήματος. Εἶδαμε παραπάνω, πῶς, στὸν ἀγῶνα γιὰ τὸ Αὐτοκρατορικό Σύνταγμα καὶ γιὰ τὰ δικαιώματα τῆς Γερμανικῆς Βουλῆς, ἦταν τὰ συμφέροντα αὐτῆς τῆς ἰδιόρρυθμης τάξης ποὺ κινδύνευαν. Οἱ προσωρινὲς κυβερνήσεις ποὺ σχηματίστηκαν σ' ὅλα τὰ ἐπαναστατημένα διαμερίσματα, ἀντιπροσώπευαν στήν πλειοψηφία, στήν κάθε μιὰ ἀπ' αὐτές, αὐτὴν τὴ μερίδα τοῦ λαοῦ καὶ τὸ μᾶκρος τοῦ δρόμου ποὺ τραβοῦσαν, κι αὐτὸ μπορεῖ νὰ παρθεῖ εἰλικρινὰ σάν τὸ μέτρο τοῦ τί εἶναι ἱκανὴ νὰ κάμει ἡ γερμανικὴ μικροαστικὴ τάξη, ἱκανή, ὅπως θὰ δοῦμε, γιὰ τίποτ' ἄλλο παρὰ μονάχα γιὰ νὰ καταστρέψει κάθε κυβέρνησις ποὺ ἐμπιστεύεται τὸν ἑαυτὸ τῆς στὰ χέρια τῆς.

Ἡ μικροαστικὴ τάξη, μεγάλη σὲ καυχησιολογίες, εἶναι ὀλότελα ἀνίκανη γιὰ δράση καὶ πολὺ ἄτολμη γιὰ νὰ ριψοκινδυνεύσει ὅ,τιδήποτε. Ὁ *mesquin* (μικρόπρεπος) χαρακτήρας τῶν ἐμπορικῶν τῆς συναλλαγῶν καὶ τῶν πιστατικῶν τῆς πράξεων, εἶναι ἐξαιρετικὰ πρόσφορος γιὰ νὰ σταμπάρει τὸ χαρακτήρα τῆς μὲ τὴν ἔλλειψη ἐνεργητικότητας κι ἐπιχειρηματικότητας. Πρέπει, λοιπόν, νὰ περιμένουμε πῶς οἱ ἴδιες ἰδιότητες θὰ χαρακτηρίζουν καὶ τὴν πολιτικὴ τους σταδιοδρομία. Κατὰ συνέπεια, ἡ μικροαστικὴ τάξη, ἐνθάρρυνε τὴν ἐπανάσταση μὲ παχειὰ λόγια καὶ μεγάλες καυχησιολογίες, γιὰ τὸ τί πῆγαινε νὰ κάνει. Προθυμοποιήθηκε νὰ κολλήσει πάνω στήν ἐξουσία μόλις εἶχε ξεσπάσει ἡ ἐπανάσταση, πὶό πολὺ χωρὶς τὴ θέλησή της καὶ δὲ χρησιμοποίησε αὐτὴν τὴν ἐξουσία παρὰ μονάχα γιὰ νὰ καταστρέψει τ' ἀποτελέσματα τῆς ἐξέγερσης. Παντοῦ ὅπου μιὰ ἔνοπλη σύγκρουση εἶχε φέρεי τὰ πράγματα σὲ μιὰ σοβαρὴ κρίση, ἐκεῖ οἱ μαγαζάτορες στέκονταν κατάπληκτοι ἀπ' τὸν τρόμο μπροστὰ στήν ἐπικίνδυνη κατάσταση ποὺ δημιουργήθηκε γι αὐτούς. Κατάπληκτοι μπροστὰ στὸ λαὸ ποὺ εἶχε πάρει στὰ σοβαρά τίς φανφαρόνικες ἐκκλήσεις τους: στὰ ὅπλα! Κατάπληκτοι μπροστὰ στήν ἐξουσία ποὺ τὴν ἐμπιστεύτηκαν ἔτσι στὰ χέρια τους. Κατάπληκτοι, προπάντων, μπροστὰ στὶς συνέπειες, γι αὐτοὺς τοὺς ἴδιους, γιὰ τὴν κοινωνικὴ τους θέση, γιὰ τίς περιουσίες τους, ἀπ' τὴν πολιτικὴ ποὺ ὑποχρεώθηκαν νὰ μπλέ-

ξουν. Δέν περίμεναν νά διακινδυνεύσουν «ζωή καί περιουσία», ὅπως συνήθιζαν νά λένε, γιά τήν ὑπόθεση τῆς ἑπανάστασης ; Δέν ἦταν ὑποχρεωμένοι νά πάρουν ὑπεύθυνες θέσεις στήν ἐξέγερση, ὅποτε, σέ περίπτωση ἥττας, ριψοκινδύνευαν νά χάσουν τά κεφάλαιά τους ; Καί σέ περίπτωση νίκης, δέν ἦταν σίγουροι πῶς θά παραμερίζονταν ἀμέσως ἀπ' τήν ἐξουσία καί πῶς θά βλεπαν ν' ἀνατρέπεται ὁ λάκερ ἡ πολιτική τους ἀπ' τοὺς νικητές προλετάριους, πού ἀποτελοῦσαν τό κύριο σῶμα τοῦ μαχόμενου στρατοῦ τους ; Ἐτσι τοποθετημένη, ἀνάμεσα σ' ἀντίθετους κινδύνους πού τήν ἔζωναν ἀπό κάθε μεριά, ἡ μικροαστική τάξη δέν ἤξερε πῶς ἀλλιῶς νά χρησιμοποιήσει τή δύναμή της, παρά μόνο ν' ἀφήσει τό κάθε τι νά πάει στήν τύχη καί μ' αὐτό, φυσικά, χάθηκε κι ἡ παραμικρή πιθανότητα ἐπιτυχίας πού μπορεῖ νά ὑπῆρχε κι ἔτσι κατὰστρεψε ὁ λάκερ τήν ἑπανάσταση. Ἡ πολιτική της, ἡ πιό σωστά ἡ ἑλλειψη πολιτικῆς, ἦταν παντοῦ ἡ ἴδια καί γι' αὐτό οἱ ἐξεγέρσεις τοῦ Μάη τοῦ 1849, σ' ὅλα τά μέρη τῆς Γερμανίας εἶναι κομμένες ὅλες τους πάνω στό ἴδιο χνάρι.

Στή Δρέσδη, ὁ ἀγῶνας κράτησε τέσσερες μέρες στούς δρόμους τῆς πόλης. Οἱ μαγαζάτορες τῆς Δρέσδης, ἡ «κοινοτική φρουρά», ὄχι μονάχα δέν πολέμησαν, μὰ καί σέ πολλῆς περιπτώσεις εὐνόησαν τή δράση τοῦ στρατοῦ ἐνάντια στούς ἐπαναστάτες.

Οἱ ἐπαναστάτες πάλι, ἦταν σχεδόν ἀποκλειστικά ἐργάτες ἀπ' τίς γύρω ἐργοστασιακές περιοχές. Αὐτοί βρῆκαν ἕναν ἱκανό καί ψυχραίμο ἡγέτη τὸ Ρώσσο πρόσφυγα, Μιχαήλ Μπακούιν, πού ἀργότερα πιάστηκε αἰχμάλωτος καί τώρα εἶναι κλεισμένος στίς σκοτεινές φυλακές τοῦ Munkeacs, στήν Οὐγγαρία. Ἡ ἐπέμβαση μεγάλων δυνάμεων Πρωσικοῦ στρατοῦ, τσάκισε τήν ἐξέγερση αὐτή.

Στήν Πρωσσία τοῦ Ρήνου, ἡ πραγματική μάχη ἦταν μικρῆς σημασίας. Ὅλες οἱ μεγάλες πόλεις, ἦταν φρούρια δεσποζόμενα ἀπ' τίς ἀκροπόλεις καί κατὰ συνέπεια οἱ ἐπαναστάτες δέν μποροῦσαν ἐκεῖ νά δώσουν παρά μονάχα ἀψιμαχίες. Μόλις συγκεντρώνονταν μεγάλες δυνάμεις στρατοῦ, ἡ ἐνοπλή ἀντίσταση ἔπαιρνε τέλος.

Ἀντίθετα, σὸ Παλατινάτο καί στή Βάδη, μιὰ πλούσια, καρποφόρα ἐπαρχία κι ἕνα ὁλάκερο κράτος, ἔπесαν στά χέρια τῆς ἑπανάστασης. Χρήματα, ὅπλα, στρατιῶτες, ἀποθήκες πολεμικῶν εἰδῶν, κάθε τι, ἦταν ἐτοιμο γιά χρήση. Οἱ ἴδιοι οἱ στρατιῶτες τοῦ τακτικοῦ στρατοῦ, ἐνώθη-

καν μέ τούς ἐπαναστάτες· μάλιστα στή Βάδη, ὁ στρατός ἦταν ἀπ' τούς πρωτοπόρους ἀνάμεσα στούς ἐπαναστάτες. Οἱ ἐξεγέρσεις στήν Κολώνια καί στήν Πρωσσία τοῦ Ρήνου, θυσιάστηκαν γιά νά δώσουν τόν καιρό νά ὁργανωθεῖ τὸ κίνημα αὐτὸ τῆς Νότιας Γερμανίας. Ποτέ δὲν ὑπῆρξε τόσο εὐνοϊκὴ κατάσταση, γιά μιὰ ἐπαρχιακὴ καί μερικὴ ἐξέγερση σάν αὐτή. Στὸ Παρίσι, περιμενόταν ἐπανάσταση· οἱ Οὐγγροὶ βρίσκονταν στὶς πύλες τῆς Βιέννης· σ' ὅλα τὰ κεντρικὰ κράτη τῆς Γερμανίας, ὄχι μονάχα ὁ λαός, μ' ἀκόμα κι ὁ στρατός, εὐνοοῦσαν ἐξαιρετικὰ τὴν ἐπανάσταση κι εὐκαιρία μονάχα ζητοῦσαν γιά νά πάρουν ἀνοιχτὰ τὸ μέρος τῆς. Ὡστόσο τὸ κίνημα, ἔχοντας πέσει στὰ χέρια τῆς μικροαστικῆς τάξης, χάθηκε ἀπ' τὴν πρώτη του ἀρχή. Οἱ μικροαστοὶ κυβερνήτες, ἰδιαίτερα τῆς Βάδης—μ' ἐπικεφαλῆς τους τὸν κ. Brentano—δὲν ξέχασαν ποτέ, πῶς ἀρπάζοντας τὴ θέση καί τὰ προνόμια τοῦ «νόμιμου» ἡγεμόνα, τοῦ Μεγάλου Δούκα, διέπρατταν ἔγκλημα ἐσχάτης προδοσίας. Κάθονταν στοὺς ὑπουργικοὺς τους θώκους, μέ τὴ συνείδηση τοῦ ἐγκλήματός τους στήν ψυχὴ τους. Τί μπορεῖτε νά περιμένετε ἀπὸ τέτοιους δειλούς; Ὅχι μονάχα παρᾶτησαν τὴν ἐπανάσταση στὸ χαρακτηριστικὸ τῆς ἀσυντόνιστο καί γι αὐτὸ ὄχι ἀποτελεσματικὸ, αὐθορμητισμὸ τῆς, μὰ στήν πραγματικότητά ἔκαμαν κάθε τι ποὺ μποροῦσαν, γιά ν' ἀφαιρέσουν ἀπ' τὸ κίνημα τὸ κεντρί⁽¹⁾, νά τὸ ἐννοήσουν, νά τὸ καταστρέψουν. Καί τὸ κατάφεραν, χάρη στὴ φανατικὴ ὑποστήριξη τῆς βαθυστόχαστης ἐκείνης τάξης τῶν πολιτικάντηδων, τῶν «δημοκρατικῶν» ἡρώων τῆς μικροαστικῆς τάξης, ποὺ πραγματικὰ νόμιζαν πῶς ἦταν «σωτήρες τῆς χώρας», ἐνῶ ἀφηνιαν νά τοὺς σέρνουν ἀπ' τὴ μύτη λίγοι ἄνθρωποι μέ ὀξυδέρκεια, σάν τὸ Brentano.

Ὅσο γιά τὸ πολεμικὸ μέρος τῶν ἐπιχειρήσεων, ποτέ στρατιωτικὲς ἐπιχειρήσεις δὲν ἔγιναν μέ περισσότερο ἀκατάστατο κι ἡλίθιο τρόπο, σάν αὐτές ποὺ ἔγιναν κάτω ἀπ' τὴν ἡγεσία τοῦ ἀρχιστρατήγου τῆς Βάδης Sigel, τέως ὑπολοχαγοῦ τοῦ τακτικοῦ στρατοῦ. Παντοῦ ἐπικρατοῦσε σύγχυση, κάθε εὐνοϊκὴ εὐκαιρία χανόταν, κάθε πολὺτιμη στιγμή ἀφηνόταν νά χαθεῖ, χρονοτριβώντας μέ τὸ νά καταστρώνουν μεγαλεπήβολα μὰ ἀπραγματοποιήτα σχέδια, ὥσπου σάν τελικὰ ὁ Ικανὸς Πολωνὸς Miraslawski ἀνέ-

1. Ἀφαιρῶ τὸ κεντρί, πάει νά πεῖ, ἀφοπλίζω, τὸ κάνω ἀκίνδυνο. (Σημ. τ. Μετ.)

λαβε τή διοίκηση τοῦ στρατοῦ, ὁ στρατός ἦταν ἀποδιοργανωμένος, τσακισμένος, μέ σπασμένο τὸ ἠθικὸ καὶ κακὰ ἐξοπλισμένος, γιὰ ν' ἀντιμετωπίσει ἕναν ἐχτρὸ τέσσερες φορές ἀνώτερο ἀριθμητικά. Μολαταῦτα δὲν ἔμενε τίποτε ἄλλο νὰ κάμει, παρά νὰ δώσει, στὸ Waghäusel, μιὰ ἐνδοξη μ' ἀποτυχημένη μάχη, νὰ πραγματοποιήσῃ μιὰ ἐπιδέξια ὑποχώρηση, νὰ δώσει μιὰ τελευταία ἀπεγνωσμένη μάχη κάτω ἀπ' τὰ τείχη τοῦ Rastatt (!) καὶ νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸν ἀγῶνα.

Ὅπως σέ κάθε ἐπαναστατικὸν πόλεμο, ποὺ οἱ στρατοὶ εἶναι ἕνα μίγμα ἀπὸ καλογυμνασμένους στρατιῶτες κι ἀπὸ χωρὶς πεῖρα νεοσύλλεκτους, σημειώθηκαν, στὸν ἐπαναστατικὸ στρατό, πλῆθος ἡρωϊσμοὶ καὶ πλῆθος ἀνάξια γιὰ στρατιωτικούς, πολλές φορές ἀκατανόητα, κρούσματα πανικοῦ. Ὡστόσο, μ' ὅλες τὶς ἐλλείψεις, ποὺ δέ μπορούσε παρὰ νᾶχει, εἶχε τουλάχιστο τὴν ἱκανοποίηση πὼς δυνάμεις τέσερες φορές ἀριθμητικὰ ἀνώτερές του, δὲν θεωρήθηκαν ἱκανές γιὰ νὰ τὸν πάρουν φαλάγγι καὶ πὼς ἑκατὸ χιλιάδες τακτικοῦ στρατοῦ σὲ μιὰ ἐκστρατεία ἐνάντια σὲ εἴκοσι χιλιάδες ἐπαναστάτες, τοῦ φέρθηκαν στρατιωτικά, μέ τέτοιο σεβασμό, σὰν νᾶχαν νὰ πολεμήσουν μέ τὴν Παλιὰ Φρουρὰ τοῦ Ναπολέοντα.

Ἡ ἐπανάσταση ξέσπασε τὸ Μάη. Στὰ μέσα τοῦ Ἰούλη τοῦ 1849, εἶχε ὁλότελα δαμαστεῖ κι ἡ πρώτη Γερμανικὴ Ἐπανάσταση ἐκλείσε.

Λονδίνο (χωρὶς ἡμερομηνία)

1. Αὐτὸ ἔγινε στὰ τέλη τοῦ Ἰούνη. Τὸ φρούριο τοῦ Rastatt βρισκόταν ἀκόμα στὰ χέρια τῶν ἐπαναστατῶν, μὰ συνθηκολόγησε στίς 23 τοῦ Ἰούλη. (Σημ. Ἀγγλ. Ἔκδ.)

XIX

ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗΣ

[New York Daily Tribune, 27 Ὀκτώβρη 1852]

Ἐνῶ ἡ νότια καὶ δυτικὴ Γερμανία βρισκόταν σ' ἀνοιχτὴ ἐπανάσταση κι ἐνῶ οἱ κυβερνήσεις χρειάστηκαν, ἀπὸ τότε ποὺ πρωτάρχισαν οἱ ἐχτροπραξίες στὴ Δρέσδη ὡς τὴ συνθηκολόγηση τοῦ Rastatt, περισσότερο ἀπὸ δέκα βδομάδες, γιὰ νὰ σβύσουν τὴν τελευταία αὐτὴ ἀναλαμπὴ τῆς πρώτης Γερμανικῆς Ἐπανάστασης, ἡ Ἐθνοσυνέλευση ἐξαφανίστηκε ἀπ' τὴν πολιτικὴ σκηνή, χωρὶς κανέναν νὰ προσέξει πότε ἐφυγε.

Ἀφήσαμε τὸ σεβαστὸ αὐτὸ σῶμα στὴ Φραγκφούρτη, ἐνῶ εἶχε βρεθεῖ σ' ἀμηχανία μὲ τίς αὐθάδικες ἐπιθέσεις τῶν κυβερνήσεων ἐναντία στὴν ἀξιοπρέπεια του, μὲ τὴν ἀνικανότητα καὶ τὴν προδοτικὴ ἀφροντισιὰ τῆς Κεντρικῆς Ἐξουσίας, ποὺ ἡ ἴδια δημιούργησε, μὲ τοὺς ξεσηκωμοὺς τῆς τάξης τῶν μικρεμπόρων, γιὰ τὴν ὑπεράσπισή της καὶ τῆς ἐργατικῆς τάξης ποὺ ζητοῦσε ἕναν πιὸ ἐπαναστατικὸ τελικὸ σκοπὸ. Ἡ ἔσχατη θλίψη κι ἀπόγνωση βασίλευε ἀνάμεσα στὰ μέλη της· τὰ γεγονότα εἶχαν πάρει μονομιάς τέτοια ὀριστικὴ καὶ νέα ἀποφασιστικὴ τροπή, ἔτσι ποὺ, μέσα σὲ λίγες μέρες, οἱ αὐταπάτες αὐτῶν τῶν σοφῶν νομοθετῶν, σχετικὰ μὲ τὴν πραγματικὴ δύναμη κι ἐπιρροή τους, διαλύθηκαν ὀλοκληρωτικά. Οἱ συντηρητικοί, στὸ σύνθημα ποὺ δόθηκε ἀπ' τίς κυβερνήσεις τους, εἶχαν κιόλας ἀποχωρῆσει ἀπὸ ἕνα σῶμα ποὺ, ἀπὸ κεῖ καὶ δῶθε, δέ μποροῦσε πιά νὰ ὑπάρχει γιὰ πολὺν καιρὸ, παρὰ σὰν πρόκληση στὶς συνταγματικὲς ἀρχές. Οἱ φιλελεύθεροι τὸ ἐγκατέλειψαν στὴν ἔσχατη ἡττα του καὶ κατέθεσαν τὸ ἴδιο κι αὐτοὶ τὴν ἐντολὴ τους σὰν ἀντιπρόσωποι.

Ἀξιότιμοι τζέντλμεν τῶσκαζαν κατὰ ἑκατοντάδες. Ἀπ' τὰ ὀχτακόσια ἢ ἐνιακόσια μέλη, ὁ ἀριθμὸς λιγόστεψε τόσο γρήγορα, ποὺ τῶρα μονάχα ἑκατον πενήντα κι ὕστερ' ἀπὸ λίγες μέρες ἔμειναν ἑκατὸ ποὺ ἀνακηρύχτηκαν (quoque)

άπαρτία. Κι αυτοί ακόμα ήταν δύσκολο νά μαζευτούν σέ άπαρτία, άν κι ξμεινε δλάκερο τό Δημοκρατικό κόμμα.

Ό δρόμος πού έπρεπε ν' ακολουθήσουν τ' άπομεινάρια αὐτά τής Βουλής, ήταν άρκετά σαφής. Εΐχαν μονάχα νά πάρουν άνοιχτά κι άποφασιστικά τό μέρος τής έπανάστασης, νά τής δώσουν έτσι, όσηδ ήποτε δύναμη μπορούσε νά τής δώσει ή νομιμότητα, ένώ οί ΐδιοι άποχτούσαν έτσι μεμιάς ένα στρατό γιά τήν ύπεράσπισή τους. Έπρεπε νά καλέσουν τήν Κεντρική Έξουσία νά σταματήσει άμέσως δλες τίς έχτροπραξίες· κι άν, όπως θα έπρεπε νά τό προβλέπουν, ή έξουσία αὐτή ή δέν μπορούσε ή δέν θαθελε νά τό κάμει, νά τήν καθαιρέσουν άμέσως και νά βάλουν στη θέση της μιά κυβέρνηση πιό ένεργητική. "Αν δέν μπορούσαν νά μεταφερθούν έπαναστατικά στρατεύματα στη Φραγκφούρτη (πράγμα πού μπορούσε νάχε γίνει πολύ εύκολα στην άρχή, όταν οί κυβερνήσεις τών κρατών ήταν πολύ λίγο προετοιμασμένες και διστακτικές ακόμα), τότε ή Συνέλευση μπορούσε νάχει μεταφέρει τήν έδρα της, άμέσως, στο ΐδιο τό κέντρο τής έπαναστατημένης περιοχής. "Αν δλ' αὐτά γίνονταν άμέσως κι άποφασιστικά, όχι άργότερα άπ' τά μέσα ή τό τέλος τοῦ Μάη, μπορούσε νάχουν δημιουργηθεϊ μερικές πιθανότητες, τόσο γιά τήν έπανάσταση όσο και γιά τήν Έθνοσυνέλευση.

Όστόσο, έναν τέτοιο άποφασιστικό δρόμο, δέν έπρεπε νά περιμένει κανένας άπ' τούς άνθρώπους πού τώρα εκπροσωπούσαν τό γερμανικό μικρεμπορικό συνάφι. Οί φιλόδοξοι αὐτοί πολιτικοί, δέν είχαν όλότελα λευτερωθεϊ άπ' τίς αὐταπάτες τους. Τά μέλη εκείνα πού είχαν χάσει τή μοιραία πίστη τους στη δύναμη και τό άπαραβίαστο τής Βουλής, τήχαν κιόλας βάλει στα πόδια· οί Δημοκρατικοί πού ξμειναν, δέν ήταν εύκολο νά παραδεχτούν νά παρτήσουν τά δνειρα τής έξουσίας και τοῦ μεγαλείου πού τούς νανούριζαν γιά δώδεκα δλάκερους μήνες. Πιστοί στο δρόμο πού είχαν ως τά τότε ακολουθήσει, άπόφευγαν άποφασιστική δράση ώσπου κάθε πιθανότητα έπιτυχίας, ακόμα και κάθε πιθανότητα νά ύποχωρήσουν, τουλάχιστο μέ τήν τιμή τών δπλων, χάθηκε. Όστόσο, γιά ν' άναπτύξουν κάποιο είδος προσποιητής πολυπράγμονης δραστηριότητας, πού ή ξεκάθαρη άδυναμία τους ταίριαζε μέ τίς ύπερβολικές αξιώσεις τους και δέ μπορούσε παρά νά προκαλεϊ οίκτο και γελοιοποίηση, εξακολούθησαν νά εισηγοῦνται άποφάσεις, συστάσεις κι

αίτησεις σ' έναν Αυτόκρατορικό Τοποτηρητή, που ούτε καν τὰ πρόσεχε καὶ σέ ὑπουργούς που βρίσκονταν σ' ἀνοιχτὴ συνεργασία μὲ τὸν ἐχθρό. Καὶ σὺν τελευταία ὁ William Wolff, βουλευτὴς ἀπ' τὸ Striegau, ἕνας ἀπ' τοὺς ἐκδότες τῆς New Rhenish Gazette, ὁ μοναδικὸς πραγματικὸς ἐπαναστάτης μέσα σ' ὀλάκερη τὴ Συνέλευση, τοὺς εἶπε πῶς, ἂν καταλάβαιναν αὐτὰ που ἔλεγαν, καλύτερα ἦταν ν' ἀφήσουν τὰ λόγια καὶ νὰ κηρύξουν ἀμέσως τὸν Αυτόκρατορικό Τοποτηρητή, σὺν κύριο προδότη τῆς χώρας, ἐκτὸς νόμου, τότε ὀλάκερη ἡ συμπεσιμένη ἐνάρετι ἀγανάχτησε αὐτῶν τῶν κοινοβουλευτικῶν τζέντλμεν, ξέσπασε μὲ μιὰ ἐνεργητικότητα που ποτὲ δὲν τὴ βόηκαν ὅταν ἡ κυβέρνησις τοὺς πετοῦσε κατὰμουτρα τὴν μιὰ προσβολὴ κοντὰ στὴν ἄλλη.

Φυσικό, γιατί ἡ πρόταση τοῦ Wolff ἦταν ἡ πρώτη λογικὴ κουβέντα που ἀκούστηκε μέσα στοὺς τοίχους τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Ἁγίου Παύλου (1). φυσικό, γιατί ἦταν τὸ μοναδικὸ πράγμα που ἔπρεπε νὰ γίνῃ — καὶ τέτοια ξάστερη γλώσσα, που ἔφτανε ὀλδῖσια σὸ σκοπὸ, δὲ μπορούσε παρά νὰ προσβάλλει μιὰ χούφτα σαντιμανταλιστές (αἰσθηματικούς), που δὲν ἦταν ἀποφασισμένοι γιὰ τίποτε παρὰ γιὰ τὴν ἀναποφασιστικότητα καὶ που, πολὺ δειλοὶ γιὰ νὰ δράσουν, εἶχαν πάρει μιὰ γιὰ πάντα, ἀπόφαση, πῶς μὴ κάνοντας τίποτα, ἔκαναν ἀκριβῶς ἐκεῖνο που ἔπρεπε νὰ γίνῃ. Κάθε λέξη που ξεκαθάριζε, σὺν ἀστραπή, τὸ ξεμωραμένο μὰ σκόπιμο νεφέλωμα στὰ μυαλά τους, κάθε ὑπαινιγμὸς που ἦταν ἱκανὸς νὰ τοὺς βγάλει ἀπ' τὸ λαβύρινθο που πεισματικά ἐπέμεναν νὰ μένουν ἐκεῖ, ὅσο πιὸ πολὺ ἦταν δυνατό, κάθε ξεκάθαρη ἀντίληψη γιὰ τὰ πράγματα, ὅπως εἶχαν πραγματικά, ἦταν, φυσικά, ἔγκλημα ἐνάντια στὴ μεγαλειότητα τῆς κυρίαρχης αὐτῆς Συνέλευσης.

Λίγον καιρὸ ἀπὸ τότε που ἡ θέση τῶν ἐντιμῶν αὐτῶν τζέντλμεν στὴ Φραγκφούρτη, ἔγινε πολὺ δύσκολη, παρὰ τίς ἀποφάσεις, τίς ἐκκλήσεις, τίς ἐπερωτήσεις καὶ τίς διακηρύξεις, ἀποτραβήχτηκαν, μὰ ὅχι στίς ἐπαναστατημένες περιοχές. Αὐτὸ θὰ στεκόταν πάρα πολὺ ἀποφασιστικὸ βῆμα. Πῆγαν στὴ Στουτγάρδη, ἐκεῖ που ἡ κυβέρνησις τῆς Βυρτεμβέργης κρατοῦσε ἕνα εἶδος οὐδετερότητας,

1. Τὸ οἶκμα που στεγαζόταν καὶ συνεδρίαζε ἡ Ἐθνοσυνέλευσις. (Σημ. Ἀγγλ. Ἐκδ.).

περιμένοντας την εξέλιξη. Ἐκεῖ τελικά διακήρυξαν πῶς ὁ Τοποτηρητὴς τῆς Αὐτοκρατορίας κηρύχθηκε ἑκπτώτος ἀπ' τὴν ἐξουσία του κι ἐκλέξανε ἀπ' τὸ σῶμα τους μιὰ πενταμελὴ Ἀντιβασιλεία κι αὐτὴ προχώρησε ἀμέσως στὴν ψήφιση ἐνὸς νόμου γιὰ τὴν ἔθνοφρουρά (Militia Law), ποὺ τὸν ἔστειλαν ἀμέσως, μ' ὅλη τὴν πρεπούμενη βιασύνη, σ' ὅλες τὶς κυβερνήσεις τῆς Γερμανίας.

Οἱ κυβερνήσεις αὐτές, οἱ πραγματικοὶ ἔχτροι τῆς Συνέλευσης, διατάσσονταν νὰ στρατολογήσουν δυνάμεις γιὰ τὴν προστασία της. Ὑστερα δημιουργήθηκε—στὰ χαρακτηριστικά—ἕνας στρατὸς γιὰ τὴν ἀμυνα τῆς Ἐθνοσυνέλευσης. Μεραρχίες, συντάγματα, τάγματα, πυροβολαρχίες, τὸ κάθε τι ρυθμίστηκε καὶ πέτυχε! Τίποτε δὲν ἔλλειπε παρὰ ἡ πραγματικότητα, γιατί ὁ στρατὸς αὐτός, φυσικά, ποτέ δὲν πῆρε σάρκα καὶ ὅστά.

Ἐνα τελευταῖο σχέδιο προσφερόταν στὴν Ἐθνοσυνέλευση. Ὁ δημοκρατικὸς πληθυσμός, ἀπ' ὅλα τὰ μέρη τῆς χώρας, ἔστειλε ἀντιπροσωπεῖες γιὰ νὰ δηλώσουν πῶς ὁ λαὸς βρίσκεται στὴ διάθεση τῆς Βουλῆς καὶ νὰ τὴν παρακινήσουν σ' ἀποφασιστικὴ δράση. Ὁ λαός, ποὺ ἤξερε ποιές ἦταν οἱ διαθέσεις τῆς κυβέρνησης τῆς Βυρτεμβέργης, ἰκέτευε τὴν Ἐθνοσυνέλευση ν' ἀναγκάσει τὴν κυβέρνηση αὐτὴ σ' ἀνοιχτὴ κι ἀποφασιστικὴ συνεργασία μὲ τοὺς γείτονές της ἐπαναστάτες. Μά ὅχι! Ἡ Ἐθνοσυνέλευση, πηγαίνοντας στὴ Στουτγάρδη, εἶχε παραδοθεῖ στὴ στοργικὴ εὐσπλαχνία τῆς κυβέρνησης τῆς Βυρτεμβέργης. Τὰ μέλη της τὸ ξέρανε καὶ κατέπνιξαν τὸ σάλιο ποὺ ξεσηκώθηκε ἀνάμεσα στοῦ λαοῦ. Ἔτσι ἔχασαν καὶ τὸ τελευταῖο ἀπομεινάρει ἐπιρροῆς, ποὺ ἴσως διατηροῦσαν ἀκόμα. Κέρδισαν τὴν περιφρόνηση ποὺ ἀξίζαν κι ἡ κυβέρνηση τῆς Βυρτεμβέργης, ποὺ πιεζόταν ἀπ' τὴν Πρωσία καὶ τὸν Αὐτοκρατορικὸ Τοποτηρητὴ, ἔβαλε τέρμα στὴ δημοκρατικὴ αὐτὴ φάρσα, κλειδαμπαρώνοντας, στὶς 18 τοῦ Ἰουνίου 1849, τὴν αἴθουσα ποὺ συνεδρίαζε ἡ Βουλὴ καὶ διατάζοντας τὰ μέλη τῆς Ἀντιβασιλείας νὰ ἐγκαταλείψουν τὴ χώρα.

Τὴν ἄλλη μέρα πῆγαν στὴ Βάδη, στοῦ ἐπαναστατικὸ στρατόπεδο, μὰ ἐκεῖ τώρα ἦταν ἀχρηστοί. Κανένας δὲν τοὺς πρῶσεξε. Ὡστόσο, ἡ Ἀντιβασιλεία, στ' ὄνομα τοῦ κυρίαρχου Γερμανικοῦ λαοῦ, ἐξακολούθησε, σώνει καὶ καλά, νὰ σώζει τὴ χώρα μὲ τὶς φροντίδες της. Ἐκαμε ἀπόπειρα ν' ἀναγνωριστοῦν ἀπ' τὶς ξένες δυνάμεις, δίνοντας δ ι α β α τ ῆ ρ ι α σέ καθένα ποὺ θάθελε νὰ τὰ δεχ-

τεϊ. "Εβγαζε προκηρύξεις κι έστελνε έπιτρόπους νά ξεσηκώσουν άκριβώς τά διαμερίσματα εκείνα τής Βυρτεμβέργης, πού είχε άρνηθεί τήν ένεργό της βοήθεια σάν ήταν ακόμα καιρός και φυσικά χωρίς άποτέλεσμα. "Εχουμε τώρα μπροστά στά μάτια μας τό πρωτότυπο άναφοράς πού έστειλε στήν "Αντιβασιλεία, ένας άπ' τούς έπιτρόπους αύτούς, ό κ. Roessler (άντιπρόσωπος του Oels), πού τό περιεχόμενό της είναι άρκετά χαρακτηριστικό. "Εχει ήμερομηνία: Στουτγάρδη 30 'Ιούνη 1849. "Υστερ' άπ' τήν περιγραφή τών περιπετειών μισής ντουζίνας άπ' τούς έπιτρόπους αύτούς, σέ μιάν έκκαρπη άναζήτηση χρημάτων, φέρνει μιá σειρά δικαιολογίες γιατί δέν κατάφερε νά φτάσει ακόμα στή θέση του κι ύστερα παραδίδεται σέ μιá έξαιρετικά σοβαρή έπιχειρηματολογία, σχετικά μέ τίς πιθανές διαφορές ανάμεσα στήν Πρωσσία, τήν Αύστρία, τή Βαυαρία και τή Βυρτεμβέργη και γιά τίς πιθανές συνέπειές τους. Αφού έρεύνησε πλέρια τό θέμα αύτό, φτάνει ώστόσο στό συμπέρασμα πώς δέν ύπάρχει μιá τέτοια πιθανότητα. "Υστερα προτείνει νά γίνουν άποστολές páλι, άπό άξια έμπιστοσύνης πρόσωπα, γιά τή μεταβίβαση πληροφοριών κι ένα σύστημα κατασκοπείας γιά τίς προθέσεις τής κυβέρνησης τής Βυρτεμβέργης και τίς κινήσεις του στρατού. Τό γράμμα αύτό δέν έφτασε ποτέ στόν προορισμό του, γιατί όταν γράφτηκε, ή «"Αντιβασιλεία» είχε κιόλας περάσει στό «ύπουργείο έξωτερικών» δηλ. στήν "Ελβετία κι ένώ ό φτωχός Roessler έσπαζε τό κεφάλι του γιά τίς προθέσεις τής σοβαρής αύτής κυβέρνησης, ενός βασιλείου έκτης σειράς, έκατό χιλιάδες Πρώσοι, Βαυαροί κι "Εσσιανοί στρατιώτες, είχαν κιόλας λύσει όλάκερη τήν ύπόθεση στήν τελευταία μάχη κάτω άπ' τά τείχη του Rastatt.

"Ετσι έσβυσε ή γερμανική Βουλή και μαζί μ' αύτή ή πρώτη κι ή τελευταία δημιουργία τής επανάστασης. "Η σύγκλησή της, ήταν ή πρώτη άπόδειξη πώς είχε γίνει πραγματικά στή Γερμανία μιá επανάσταση τό Γενάρη· κι έζησε τόσον καιρό, όσο αύτή, ή πρώτη σύγχρονη γερμανική επανάσταση, δέν είχε φτάσει ακόμα στό τέλος της. "Εκλεγμένη κάτω άπ' τήν έπιρροή τής κεφαλαιοκρατικής τάξης, άπό ένα σκόρπιο και κατατεμαχισμένον άγροτικό πληθυσμό, πού τό μεγαλύτερο τμήμα του μόλις ξυπνούσε άπ' τό φεουδαρχικό λήθαργο, ή βουλή αύτή χρησίμευσε μόνο γιά νά φέρει στήν πολιτική κονίστρα, σ' ένα σώμα, όλα τά μεγάλα λαοφιλή όνόματα του 1820-48 κι ύστερα νά τά σβύσει όλότελα. "Όλες οι έξοχότητες του

φιλελευθερισμοῦ τῆς μεσαίας τάξης, μαζεύτηκαν ἐδῶ ἡ ἀστική τάξη περίμενε θαύματα· κέρδισε τὴν ντροπὴ γιὰ τὸν ἑαυτὸ της καὶ τοὺς ἀντιπροσώπους της. Ἡ βιομηχανικὴ καὶ ἐμπορικὴ κεφαλαιοκρατικὴ τάξη, νικήθηκαν περισσότερο σκληρά στὴ Γερμανία, παρὰ σ' ὅποιαδήποτε ἄλλη χώρα· πρῶτα - πρῶτα κατατροπώθηκε, τσακίστηκε, διώχτηκε ἀπ' τὶς δημόσιες ὑπηρεσίες σὲ κάθε χωριστὸ κράτος τῆς Γερμανίας καὶ ὕστερα καταδιώχτηκε, ἀτιμάστηκε καὶ γιουχαίστηκε στὴν Κεντρικὴ Γερμανικὴ Βουλὴ. Ὁ πολιτικὸς φιλελευθερισμὸς ἡ κυριαρχία τῆς ἀστικῆς τάξης, σὲ μορφὴ μοναρχικῆς ἢ δημοκρατικῆς κυβέρνησης, εἶναι ἀδύνατος γιὰ πάντα στὴ Γερμανία.

Στὴν τελευταία περίοδο τῆς ζωῆς της, ἡ Γερμανικὴ Βουλὴ χρησίμευσε γιὰ νὰ ρίξει στὴν παντοτινὴ περιφρόνηση τὴ μερίδα ἐκείνην πού, ἀπ' τὸ Μάρτη τοῦ 1848 καὶ δῶ, ἦταν ἐπικεφαλῆς τῆς ἐπίσημης ἀντιπολίτευσης, τοὺς Δημοκρατικούς πού ἀντιπροσώπευαν τὰ συμφέροντα τῶν μικρεμπόρων καὶ εἰδικὰ τῆς τάξης τῶν ἐνοικιαστῶν γῆς. Ἡ τάξη αὐτὴ εἶχε τὴν εὐκαιρίαν, τὸ Μάη καὶ τὸν Ἰούνη τοῦ 1849, νὰ δείξει τὶς δυνατότητές της, σχηματίζοντας μιὰ σταθερὴ κυβέρνηση στὴ Γερμανία. Εἶδαμε πῶς ἀπότυχε, ὅχι τόσο ἀπ' τὶς ἀντίξοες περιστάσεις, ὅσο ἀπ' τὴν ὀλοφάνερη καὶ μόνιμη δειλία πού ἔδειξε σ' ὅλα τὰ δύσκολα ζητήματα πού παρουσιάστηκαν ἀπὸ τότε πού ξέσπασε ἡ ἐπανάσταση, δείχνοντας στὴν πολιτικὴ, τὸ ἴδιο ἐκεῖνο κοντόβωρο, μικρόψυχο, διστακτικὸ πνεῦμα, πού εἶναι χαρακτηριστικὸ στὶς ἐμπορικὲς τῆς ἐπιχειρήσεις. Τὸ Μάη τοῦ 1849, ἔχασε, μὲ τὴν ταχτικὴ αὐτὴ, τὴν ἐμπιστοσύνη τῆς πραγματικῆς μαχητικῆς μάζας, σ' ὅλες τὶς εὐρωπαϊκὲς ἐπαναστάσεις, τῆς ἐργατικῆς τάξης. Μολαταῦτα τῆς ἔμενε ἀκόμα μιὰ λαμπρὴ εὐκαιρία. Ἡ Γερμανικὴ Βουλὴ ἀνῆκε σ' αὐτὴν ἀποκλειστικά, ὡστερ' ἀπ' τὴν ἀποχώρηση τῶν ἀντιδραστικῶν καὶ τῶν φιλελεύθερων. Ὁ ἀγροτικὸς πληθυσμὸς εἶχε εὐνοϊκὰς διαθέσεις γι' αὐτὴ. Τὰ δύο τρίτα τοῦ στρατοῦ, στὰ πῶ μικρὰ κράτη, τὸ ἕνα τρίτο τοῦ πρωσσικοῦ στρατοῦ, ἡ πλειοψηφία τῆς πρωσσικῆς Landwehr (τῆς ἐφεδρείας ἢ τῆς Ἐθνοφρουρᾶς), ἦταν ἑτοιμα νὰ ἐνωθοῦν μαζί της, φτάνει μονάχα νὰ ἐνεργοῦσε ἀποφασιστικὰ καὶ μὲ τὸ θάρρος ἐκεῖνο πού εἶναι ἀποτέλεσμα μιᾶς ξεκάθαρης ἐπίγνωσης γιὰ τὴν κατάσταση τῶν πραγμάτων. Ὡστόσο, οἱ πολιτικοὶ πού εἶχαν τὴν ἡγεσία τῆς τάξης αὐτῆς, δὲν ἦταν περισσότερο ἀνοιχτομάτηδες ἀπ' τὸ πλῆθος τῶν μικρεμπόρων πού τοὺς ἀκολουθοῦσαν. Ἀπόδειξαν μάλι-

στα πώς ήταν πιά ξεμωραμένοι, πιά σφιχτά προσκολλημένοι στις θεληματικές αὐταπάτες τους, περισσότερο μωρόπιστοι, περισσότερο ἀνίκανοι γιὰ νὰ χειριστοῦν ἀποφασιστικά τὰ ζητήματα, ἀπ' ὅσο οἱ φιλελεύθεροι. Τὸ ἴδιο κι ἡ πολιτικὴ τους σημασία, ξέπεσε κάτω ἀπ' τὸ βαθμὸ πῆξης. Μολαταῦτα, ἂν καὶ δὲν ἔβαλαν πραγματικά σ' ἐκτέλεση τίς κοινότυπες ἀρχές τους, ἦταν κάτω ἀπὸ ἐξαιρετικά εὐνοϊκές συνθήκες, ἱκανοὶ γιὰ ἓνα στιγμιαῖο ξαναζωντάνεμα, σὰν κι ἡ τελευταία αὐτὴ ἐλπίδα τοὺς ἀφαιρέθηκε, ἀκριβῶς ὅπως ἀφαιρέθηκε κι ἀπ' τοὺς συναδέλφους τους τῆς «καθαρῆς δημοκρατίας» στὴ Γαλλία, μὲ τὸ coup d'état (πραξικόπημα) τοῦ Λουδοβίκου Βοναπάρτη (1).

Ἡ ἥττα τῆς ἐξέγερσης στὴ Νοτιοδυτικὴ Γερμανία κι ἡ διασπορά τῆς Γερμανικῆς Βουλῆς, φέρνει τὴν ἱστορία τῆς πρώτης Γερμανικῆς Ἐπανάστασης σὲ τέλος τῆς. Τώρα πρέπει νὰ ρίξουμε (νὰ δείξουμε) μιὰν ἀποχαιρετιστήρια ματιά στὰ νικηφόρα μέλη τῆς ἀντεπαναστατικῆς συμμαχίας. Θὰ τὸ κάνουμε στὴν ἐπόμενη ἀνταπόκρισή μας (1).

Λονδίνο, 24 Σεπτέμβρι 1852.

1. Ἐννοεῖ τὸ πραξικόπημα τοῦ Λουδοβίκου Ναπολέοντα, στίς 2 τοῦ Δεκέμβρι τοῦ 1852. Μὲ τὸ πραξικόπημα αὐτὸ ὁ Λουδοβίκος Ναπολέοντας, κατάργησε τὴ Δημοκρατία κι ἀνακήρυξε τὸν ἑαυτὸ του Αὐτοκράτορα μὲ τὸν τίτλο Ναπολέον Γ'. (Σημ. τ. Μετ.)

1. Παρὰ τίς ἀπάνωτές ἔρευνες δὲ μπόρεσα νὰ βρῶ αὐτὴν τὴν «ἐπόμενη ἀνταπόκριση» ποὺ ἀναφέρεται ἡ τελευταία αὐτὴ παράγραφος. Ἄν γράφτηκε, δὲ δημοσιεύτηκε ποτέ. (Σημ. τῆς Κας Aveling τὸ γένος Ἐλεονώρας Μάρξ).

XX

Η ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΔΙΚΗ ΣΤΗΝ ΚΟΛΩΝΙΑ⁽¹⁾

[New York Daily Tribune, 22 Δεκέμβρη 1852]

Θάχετε κιόλας πάρει, με τις ευρωπαϊκές έφημερίδες, πολυάριθμες ειδήσεις για την τερατώδη Δίκη των Κομμουνιστών στην Κολωνία της Πρωσίας και για την έκβασή της. Μά καθώς καμμιά απ' αυτές τις ειδήσεις δεν μπορεί να θεωρηθεί σαν πιστή αφήγηση για τα γεγονότα κι έπειδι τα γεγονότα αυτά, ρίχνουν ένα έκθαμβωτικό φως πάνω στα πολιτικά μέσα που μ' αυτά η ήπειρωτική Εύρώπη κρατιέται στη σκλαβιά, θεωρώ άπαράιτητο να ξαναγυρίσω στη δίκη αυτή.

1. 'Η δίκη αυτή, έγινε το φθινόπωρο του 1852 ύστερ' απ' την ήττα της Έπανάστασης του 1848 κι οργανώθηκε απ' την κυβέρνηση της Πρωσίας, με το σκοπό να τσακίσει το εργατικό κίνημα και προπάντων την Κομμουνιστική Αίγυα. Για το σκοπό αυτό χρησιμοποιήθηκαν όλες οι άστυνομικές μέθοδες. 'Ο Μάρξ ξεσκέπασε τις άστυνομικές πλεκτάνες του άστυνομικού Διευθυντή Stieber, που έπαιρνε οδηγίες κατ' ευθείαν απ' το βασιλιά της Πρωσίας, στη μπροσούρα του *Enthüllung über der Kommunisten prozess zu Köln* ('Αποκαλύψεις για τη δίκη των κομμουνιστών στην Κολωνία). 'Ο Μάρξ γράφει σχετικά :

«Στο πρόσωπο των κρατουμένων, το επαναστατικό προλεταριάτο, άφοπλισμένο, αντιμετώπιζε την κυρίαρχη τάξη που αντιπροσωπευόταν απ' το δικαστήριο. Κατά συνέπεια οι κατηγορούμενοι καταδικάστηκαν, μόνο γιατί παραπέμφτηκαν στο δικαστήριο αυτό.

«... 'Η άριστοκρατία, κι η άστική τάξη του Ρήνου, με την άποψη, τους «ένοχους» συντάχτηκαν με το σύνθημα που έριξε η Γαλλική άστική τάξη ύστερ' απ' τις 2 Δεκέμβρη. «Μονάχα η κλοπή μπορεί να σώσει τώρα την *περιουσία* μονάχα η έπιτορκία, τη θρησκεία' μονάχα η μπάσταρδοσύνη την οικογένεια, μονάχα η άταξία, την τάξη!»

... 'Έτσι, η σχεδόν προληπτική έμπιστοσύνη στα όρκωτά δικαστήρια, που έπικρατούσε ακόμα στην Πρωσία του Ρήνου, διαλύθηκε για πάντα. 'Έγινε ξεκάθαρα αντίληπτό πως ό θεσμός των όρκωτών δικαστηρίων, ήταν ένα δικαστήριο των προνομίων των τάξεων, που ιδρύθηκε για να γεφυρώνει τα κενά του νόμου με την πνοή της άστικής συνείδησης...» (Μάρξ : 'Αποκαλύψεις για τη δίκη των Κομμουνιστών στην Κολωνία). (Σημ. τ. Μετ.)

Τὸ κομμουνιστικὸ ἢ Προλεταριακὸ Κόμμα, ὅπως κι ἄλλα κόμματα, εἶχαν χάσει μὲ τὴν κατάργηση τῶν δικαιομάτων τοῦ συνεταιρίζεσθαι καὶ συνέρχεσθαι, τὰ μέσα ν' ἀποχτήσουν μιὰ νόμιμη ὀργάνωση στὴν ἡπειρωτικὴ Εὐρώπη. Ἐξω ἀπ' αὐτό, οἱ ἀρχηγοὶ τοὺς εἶχαν ἐξοριστεῖ ἀπ' τὶς χώρες τοὺς. Ὡστόσο, κανένα πολιτικὸ κόμμα δὲ μπορεῖ νὰ ὑπάρχει χωρὶς ὀργάνωση. Τὴν ὀργάνωση αὐτὴ, ποὺ τόσο ἡ φιλελεύθερη ἀστικὴ τάξη ὅσο κι οἱ δημοκρατικοὶ μαγαζάτορες, ἦταν ἱκανοί, λίγο·πολύ, νὰ τὴν ἀντικατασταίνουν μὲ τὴν κοινωνικὴ τους θέση, τὰ πλεονεκτήματά της καὶ τὶς καθημερινὲς σχέσεις ἀνάμεσα στὰ μέλη τοὺς, ποὺ εἶχαν ἀπὸ καιρὸ δημιουργηθεῖ, ἡ προλεταριακὴ τάξη, ποὺ δὲν εἶχε τέτοια κοινωνικὴ θέση καὶ χρηματικὰ μέσα, ἦταν ἀναγκαστικὰ ὑποχρεωμένη νὰ τὴν ἀναζητήσει σ' ἓνα μυστικὸ σύνδεσμο. Γι' αὐτό, τόσο στὴ Γαλλία ὅσο καὶ στὴ Γερμανία, ξεπήδησαν οἱ πολυάριθμοι ἐκεῖνες μυστικὲς ἐταιρίες ποὺ, ἀπ' τὸ 1849 μάλιστα, ἀνακαλύφθηκαν ἢ μιὰ ὕστερ' ἀπ' τὴν ἄλλη, ἀπ' τὴν ἀστυνομία καὶ διώχθηκαν ποινικὰ σάν συνωμοσίες.

Ὡστόσο, ἂν καὶ πολλὲς ἀπ' αὐτὲς ἦταν πραγματικὰ συνωμοσίες, ποὺ σχηματίστηκαν μὲ τὴν πραγματικὴ πρόθεση ν' ἀνατρέψουν τὶς κυβερνήσεις τῆς ἐποχῆς—κι εἶναι δειλὸς ἐκεῖνος ποὺ, κάτω ἀπ' ὀρισμένες συνθήκες, δὲν θὰ συνομωτοῦσε, ὅπως εἶναι τρελλὸς κι ἐκεῖνος ποὺ κάτω ἀπὸ διαφορετικὲς συνθήκες θὰ συνομωτοῦσε—ὕπῃρχαν κάμποσες ἄλλες ἐταιρίες ποὺ σχηματίστηκαν μ' ἓναν πιὸ πλατὺ καὶ πιὸ ὕψηλὸ σκοπὸ, ποὺ ξέρανε πὼς ἡ ἀνατροπὴ μιᾶς κυβερνήσεως, ποὺ ὑπάρχει, δὲν ἦταν παρὰ μιὰ μεταβατικὴ φάση στὸ μεγάλον ἐπικείμενο ἀγῶνα καὶ ποὺ σκόπευαν νὰ συνενωθοῦν καὶ νὰ προετοιμάσουν τὸ κόμμα αὐτό, ποὺ ἀποτελοῦσαν τὸν πυρήνα του, γιὰ τὴν τελικὴ ἀποφασιστικὴ μάχη ποὺ πρέπει κάποτε νὰ συντρίψει, γιὰ πάντα στὴν Εὐρώπῃ τὴν κυριαρχία, ὄχι μόνον τῶν ἀπλῶν «τυράννων», «δεσποτῶν» καὶ «σφετεριστῶν», μὰ μιᾶς δύναμης πολὺ πιὸ ἀνώτερης καὶ πολὺ πιὸ φανερῆς ἀπ' ὅσο ἡ δική τους: τὴν κυριαρχία τοῦ κεφαλαίου πάνω στὴν ἐργασία.

Ἡ ὀργάνωση τοῦ πρωτοπόρου Κομμουνιστικοῦ Κόμματος στὴ Γερμανία, ἦταν αὐτοῦ τοῦ εἶδους. Σύμφωνα μὲ τὶς ἀρχὲς τοῦ Μανιφέστου του (ποὺ δημοσιεύτηκε στὰ 1848) καὶ μ' ἐκεῖνες ποὺ ἀναλύθηκαν στὴ σειρὰ τῶν ἄρθρων γιὰ τὴν «Ἐπανάσταση καὶ τὴν Ἀντεπανάσταση στὴ Γερμανία», ποὺ δημοσιεύτηκαν στὴ New York Daily

Tribune, αυτό το κόμμα δὲ φαντάστηκε ποτὲ τὸν ἑαυτοῦ του ἰκανόν, σ' ὁποιαδήποτε στιγμή καὶ γὰρ γοῦστο, νὰ προκαλέσει τὴν ἐπανάσταση ἐκείνη ποὺ θάβανε σὲ πράξη τίς ἰδέες του. Μελετοῦσε τὰ αἷτια ποὺ προκάλεσαν τὰ ἐπαναστατικά κινήματα στὰ 1848 καὶ τὰ αἷτια τῆς ἀποτυχίας τους. Ἀναγνωρίζοντας πῶς, στὸ βάθος ὅλων τῶν πολιτικῶν ἀγώνων, βρίσκεται ὁ κοινωνικὸς ἀνταγωνισμὸς τῶν τάξεων, καταπίαστηκε μὲ τὴ μελέτη τῶν συνθηκῶν κάτω ἀπ' τίς ὁποῖες μιὰ τάξη τῆς κοινωνίας, μπορεῖ καὶ πρέπει νὰ κληθεῖ νὰ ἐκπροσωπήσει τὸ σύνολο τῶν συμφερόντων ἑνὸς ἔθνους κι ἔτσι νὰ τὸ κυβερνήσει πολιτικά, Ἡ ἱστορία ἀπόδειξε στὸ Κομμουνιστικὸ κόμμα πῶς, ὕστερ' ἀπ' τὴν ἀριστοκρατία τῶν γαιοκτημόνων τοῦ Μεσαίωνα, ἀνέτειλε ἡ χρηματικὴ δύναμη τῶν πρώτων κεφαλαιούχων κι ἄρπαξε τὰ ἥνία τῆς κυβέρνησης· πῶς ἡ κοινωνικὴ ἐπιρροή κι ὁ πολιτικὸς ρόλος τῆς χρηματιστικῆς αὐτῆς μερίδας τῶν κεφαλαιούχων ὑποσκελλίστηκε ἀπ' τὴν ἀνερχόμενη δύναμη, ἀπὸ τότε ποὺ χρησιμοποιήθηκε ὁ ἀτμός, τῶν ἐργοστασιαρχῶν μανιφακτούρας κεφαλαιούχων καὶ πῶς, αὐτὴ τὴ στιγμή, δυὸ παραπάνω τάξεις διεκδικοῦν, μὲ τὴ σειρά τους, τὴν κυριαρχία: ἡ τάξη τῶν μικροεπαγγελματιῶν κι ἡ βιομηχανικὴ ἐργατικὴ τάξη. Ἡ πρακτικὴ ἐπαναστατικὴ πείρα, τοῦ 1848-49, ἐπιβεβαίωσε τοὺς θεωρητικοὺς συλλογισμοὺς ποὺ ὁδήγησαν στὸ συμπέρασμα πῶς ἡ δημοκρατία τῶν μικροεπαγγελματιῶν ἔπρεπε νὰ πάρει πρώτη τὴ σειρά της, προτοῦ ἡ κομμουνιστικὴ ἐργατικὴ τάξη μπορέσει ν' ἄξει ἐλπίδες νὰ ἐγκατασταθεῖ μόνιμα στὴν ἐξουσία καὶ νὰ καταστρέψει αὐτὸ τὸ σύστημα τῆς μισθωτῆς σκλαβιάς, ποὺ τὴν κρατᾷ κάτω ἀπ' τὸ ζυγὸ τῆς ἀστικῆς τάξης.

Ἔτσι, ἡ μουσικὴ ὀργάνωση τῶν Κομμουνιστῶν, δὲν μπορούσε ν' ἄξει ἄμεσο σκοπὸ τὴν ἀνατροπὴ τῶν σημερινῶν κυβερνήσεων τῆς Γερμανίας. Ἀφοῦ λοιπὸν σχηματίστηκε γιὰ ν' ἀνατρέψει, ὄχι αὐτὲς τίς κυβερνήσεις, μὰ τὴν ἐπαναστατικὴν κυβέρνηση ποὺ πῶς ἄργα ἢ πῶς γρήγορα θὰ τίς διαδεχτεῖ, τὰ μέλη της, ἴσως καὶ σίγουρα ἤθελαν ἀτομικά, νὰ δώσουν χέρι βοήθειας σ' ἓνα ἐπαναστατικὸ κίνημα, ἐνάντια στὸ σημερινὸ status quo (καθεστώς), τὴν ὥρα ποὺ θὰ χρειαζόταν. Ὡστόσο ἡ προπαρασκευὴ ἄλλωστε ἑνὸς τέτοιου κινήματος, ἔξω ἀπ' τὴ μουσικὴ διάδοση κομμουνιστικῶν ἰδεῶν στὶς μάζες, δὲ μπορούσε ν' ἀναιετοσκοπὸς τοῦ συνδέσμου αὐτοῦ. Ἡ πλειοψηφία τῶν μελῶν του, κατάλαβε τόσο καλὰ ποῖά ἦταν τὰ θέμελα αὐτῆς τῆς κοινωνίας, ὥστε σὰν ἡ

θεισθηρική φιλοδοξία μερικῶν (¹), δοκίμασε νὰ μετατρέψει τὸ σύνδεσμο σὲ συνομωσία, γιὰ νὰ κάμει μιὰ *ex tempore* (παράκαιρη) ἐπανάσταση, ἀμέσῳ; τοὺς ἔδιωξαν.

Σύμφωνα, λοιπόν, μὲ κανένα νόμο, ἀπ' δσους ὑπάρχουν πάνω στὴ γῆ, δὲν ἦταν δυνατό ἕνας τέτοιος σύνδεσμος νὰ θεωρηθεῖ σκευωρία, συνομωσία μὲ σκοπὸ ἔσχαις προδοσίας. Ἄν τὴ θεωρήσουμε σὰ συνομωσία, δὲν στρεφόταν ἐνάντια στὴν ὑπάρχουσα κυβέρνησι, μὰ ἐνάντια στοὺς πιθανοὺς διαδόχους τῆς. Μολαταῦτα, γι' αὐτὴν τὴν αἰτία, οἱ ἔντεκα κατηγορούμενοι (²) κρατήθηκαν σ' αὐστηρὴ ἀπομόνωση δεκαοχτῶ μῆνες κι οἱ ἀρχεῖς δοκίμασαν πάνω τους τὰ πιὸ παράξενα ἀνακριτικὰ ἀνδραγαθήματα.

Φανταστῆτε πὼς ὕστερ' ἀπὸ ὀχτῶ μῆνες φυλάκιση, τοὺς κράτησαν ἀκόμα κάμποσους μῆνες «γιατὶ δὲ βρέθηκε κανένα στοιχεῖο, σὲ βάρος τους, γιὰ ὁποιοδήποτε ἔγκλημα!». Καὶ σὰν τελικὰ τοὺς παρέπεμψαν νὰ δικαστοῦν μπροστὰ στὸ δικαστήριον, δὲν ὑπῆρχε οὔτε μιὰ πράξη προδοτικῆς φύσης, σὲ βάρος τους, ποὺ νὰ μπορούσε ν'

1. Ἐδῶ ἀναφέρεται στὴ μερίδα Willich-Schapper ποὺ διώχτηκε ἀπ' τὴ Λίγκα, τὸ Σεπτέμβριον τοῦ 1850. (Σημ. Ἀγγλ. Ἐκδ.)

2. Οἱ κατηγορούμενοι ἦταν: 1) P. G. Röser, τσιγαράς 2) Heinrich Bürgers ποὺ ἀργότερα ἐκλέχτηκε προοδευτικὸς βουλευτὴς στὴ Landag καὶ πέθανε τὴν περίοδο ποὺ ἦταν βουλευτὴς 3) ὁ Peter Nothjung, ράφτης ποὺ πέθανε λίγα χρόνια ἀργότερα σὰ φωτογράφος, στὸ Breslau. Ὁ Nothjung πιάστηκε πρῶτος. 4) Ὁ W. I. Reiff. 5) ὁ Dr Hermann Becker, ποὺ ἀργότερα ἔγινε μέλος στὴν Ἄνω Βουλὴ. 6) Dr Roland Damiels, γιατρός, ποὺ πέθανε λίγα χρόνια ὕστερ' ἀπὸ τὴ δίκη, φθισικός. Ἀρρώστησε στὴ φυλακὴ. 7) Karl Otto χημικός. 8) Dr Abraham Jacoby, ποὺ ἀργότερα ἔγινε γιατρός στὴ Ν. Ὑόρκη 9) Dr. I. Klein, γιατρός καὶ δημοτικὸς σύμβουλος στὴν Κολώνια. 10) Ferdinand Freiligrath, ποὺ, ὥστόσο τότε, βρισκόταν στὸ Λονδίνο. 11) I. L. Ehrhard, ὑπάλληλος. 12) Friedrich Lessner, ράφτης. Ἀπ' αὐτοὺς μόνο οἱ ἔντεκα ἦταν φυλακισμένοι γιατί ὁ Freiligrath βρισκόταν στὸ Λονδίνο. Ὑστερ' ἀπ' τὸν Nothjung πιάστηκε ὁ Haupt στὸ Ἀμβούργο, ποὺ ἔγινε προδότης κι ἔδωσε τὰ ὀνόματα τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς τῆς Κομμουνιστικῆς Λίγκας τῆς Κολώνιας. Τὸν Haupt οἱ ἀρχεῖς τὸν προόριζαν γιὰ κύριον μάρτυρα στὴ δίκη, μὰ οἱ συγγενεῖς του, ποὺ δὲν μπορούσαν νὰ ὑποφέρουν τὴν ἀτιμία αὐτὴ, τὸν ἔστειλαν στὸ Ρίο Τζιανέιρο, κι ἐκεῖ ἐγκαταστάθηκε σὰν ἔμπορος. Ἀργότερα, σ' ἀνταμοιβὴ γιὰ τὶς ὑπηρεσίαις του, διορίστηκε στὴν ἀρχὴ πρόξενος τῆς Πρωσίας κι ἀργότερα τῆς Γερμανίας στὸ Ρίο Τζιανέιρο.

Ἡ δίκη κράτησε ἀπ' τὴς 4 Ὀκτώβριον ὡς τὶς 12 Νοέμβριον τοῦ 1852. Οἱ Röser, Bürgers καὶ Nothjung καταδικάστηκαν σ' ἔξη χρόνια γιὰ ἔσχαις προδοσίας, ὁ Reiff Otto καὶ Becker σὲ πέντε χρόνια κι ὁ Lessner σὲ τρία χρόνια φυλάκιση. Οἱ ἄλλοι ἀθωώθηκαν. (Σημ. τ. Μετ.)

ἀποδειχτεῖ. Μολαταῦτα καταδικάστηκαν καὶ θά ἰδοῦμε πῶς.

Τὸ Μάη τοῦ 1851, πιάστηκε ἓνας ἀπ' τοὺς εἰδικούς ἀπεσταλμένους τῆς ἐταιρίας κι ἀπ' τὰ ἔγγραφα ποὺ βρῆκαν πάνω του, ἀκολούθησαν κι ἄλλες συλλήψεις. "Ένας πρῶσος ἀξιωματικός τῆς ἀστυνομίας, κάποιος Stieber, διατάχτηκε ἀμέσως ν' ἀνιχνεύσει τίς διακλαδώσεις τῆς ὑποτιθέμενης συνωμοσίας στὸ Λονδίνο. Αὐτὸς κατάφερε νὰ προμηθευτεῖ μερικά ἔγγραφα, σχετικὰ μὲ τοὺς ἀποστάτες (') ἀπ' τὴν ἐταιρία, ποὺ ἀναφέραμε παραπάνω καὶ πού, ὕστερ' ἀπ' τὸ διώξιμό τους, εἶχαν ὀργανώσει στὸ Παρίσι καὶ τὸ Λονδίνο μιὰ πραγματικὴ συνωμοσία. Αὐτὰ τὰ ἔγγραφα τ' ἀπόκτησε μ' ἓνα διπλὸ ἔγκλημα. Κάποιος ποὺ ὀνομαζόταν Reuteur δωροδοκήθηκε γιὰ νὰ διαρρήξει τὸ γραφεῖο τοῦ γραμματέα τῆς ἐταιρίας, γιὰ νὰ κλέψει ἀπὸ κεῖ αὐτὰ τὰ ἔγγραφα. Ὡστόσο, αὐτὸ δὲν ἦταν τίποτ' ἀκόμα. Αὐτὴ ἡ κλεψιά ὀδήγησε στὴν ἀνακάλυψη καὶ κατὰδικη τῆς λεγόμενης Γαλλογερμανικῆς συνωμοσίας στὸ Παρίσι, μὰ δὲν ἔδωσε τὸ νῆμα γιὰ τὸ μεγάλο Κομμουνιστικὸ Σύνδεσμο.

Ἡ συνωμοσία στὸ Παρίσι, μποροῦμε νὰ παρατηρήσουμε δῶ, βρισκόταν κάτω ἀπ' τὴ διεύθυνση μιᾶς χούφτας ἀπὸ φιλόδοξους ἡλίθιους καὶ πολιτικούς ἰππότες τῆς βιομηχανίας τοῦ Λονδίνου κι ἓναν παλιὸ κατὰδικο γιὰ πλαστογραφία, ποὺ ἔκανε τότε τὸν κατὰσκοπο τῆς ἀστυνομίας στὸ Παρίσι. Οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ προσπαθοῦσαν νὰ κρύψουν τὴν ἀπάτη τους, γιὰ τὴν ἔσχατη ἀσημότητα τῆς πολιτικῆς τους ὀντότητας, μὲ λυσσαλέες δημηγορίες κι αἰμόχαρες πομπώδικες φράσεις.

Ἡ πρῶσικὴ ἀστυνομία, λοιπόν, ἔπρεπε νὰ ψάξει γιὰ καινούργιες ἀνακαλύψεις. Ἐγκατέστησαν ἓνα μόνιμο γραφεῖο μυστικῆς ἀστυνομίας, στὴν Πρῶσικὴ πρεσβεΐα, στὸ Λονδίνο. Ένας ἀστυνομικὸς πράκτορας, ποὺ τὸν ἔλεγαν Greiff, σκέπασε τὸ μισητὸ τοῦ ἐπάγγελμα κάτω ἀπ' τὸν τίτλο τοῦ Ἀκλόουθου τῆς πρεσβεΐας.

Διάβημα ποὺ θάταν ἀρκετὸ νὰ βγάλει ὅλες τίς Πρῶσικὲς πρεσβεΐες, ἔξω ἀπ' τὴν περιοχὴ τοῦ διεθνοῦς Νόμου, πράγμα ποὺ κι αὐτοὶ οἱ Αὐστριακοὶ ἀκόμα, δὲν τόλμησαν νὰ τὸ κάμουν. Κάτω ἀπ' τίς ὁδηγίες του δούλευε κάποιος Fleury, ἔμπορος στὸ Λονδίνο, ἄνθρωπος μὲ κάποια περιουσία καὶ μὲ ἀξιώλογες σχέσεις, ἓνα ἀπ' τὰ χυδαῖα

1. Ένωσεῖ τὴν ὁμάδα Willich, καὶ Schapper. (Σημ. τ. Μετ.)

ἐκεῖνα πλάσματα ποὺ κάνουν καὶ τίς πιὸ ἐξευτελισμένες πράξεις, ἀπὸ μιὰ ἐσωτερικὴ κλίση στὴν ἀτιμία.

Ἄλλος πράκτορας ἦταν ἓνας ἐμποροῦπάλληλος, ποὺ τὸν ἔλεγαν Hirsch, μὰ ποὺ ὥστόσο εἶχε, μὲ τὸ φτάσιμό του κι ὅλας στὸ Λονδίνο, καταγγελλεῖ σὰν κατάσκοπος. Ὁ Hirsch κατάφερε νὰ μπεῖ στὸν κύκλο μερικῶν κομμουνιστῶν προσφύγων στὸ Λονδίνο κι ἐκεῖνοι, γιὰ νὰ μπορέσουν νὰ πετύχουν ἀποδείξεις γιὰ τὸν πραγματικὸ χαρακτήρα τῆς ἀποστολῆς του, τὸν δέχτηκαν. Οἱ ἀποδείξεις, γιὰ τίς σχέσεις του μὲ τὴν ἀστυνομία, δὲν ἄργησαν νὰ βρεθοῦν κι ἀπὸ κείνη τὴν ἐποχὴ ἔπαψε νὰ ἐμφανίζεται πιά στὸν κύκλο του. Ὡστόσο, ἂν καὶ παρατῆθηκε ἔτσι ἀπ' ὅλες τίς εὐκαιρίες νὰ πάρει τίς πληροφορίες, ποὺ πληρώνονταν γιὰ νὰ δώσει, δὲν ἔμεινε ἄπρακτος.

Ἀπ' τὸ Kensington ποὺ κατέφυγε καὶ ποὺ ποτὲ ἀπὸ τότε δὲν συνάντησε οὐτ' ἓναν ἀπ' τοὺς κομμουνιστὲς ποὺ ἀναφέραμε, χάλκευε, κάθε βδομάδα, ὑποθετικὰ πρακτικὰ, ὑποθετικῶν συνεδριάσεων μιᾶς ὑποθετικῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς τῆς πρώτης συνομωσίας, ποὺ ἡ Πρωσσικὴ ἀστυνομία δὲ μποροῦσε νὰ τὴ βάλει στὸ χέρι καὶ νὰ τὴ βγάλει στὰ φόρα. Τὸ περιεχόμενο αὐτῶν τῶν πρακτικῶν, ἦταν τῆς πιὸ παράλογης φύσης. Οὐτ' ἓνα βαφτιστικὸ ὄνομα δὲν ἦταν σωστό, οὐτ' ἓνα ἐπίθετο σωστά γραμμένο, οὐτ' ἓνα ἀπλὸ ἄτομο δὲν ἦταν δυνατό νὰ μιλάει ὅπως τὰ παρουσίαζε ὁ Hirsch νὰ μιλᾷνε. Τ' ἀφεντικὸ του, ὁ Fleury, τὸν βοήθησε σ' αὐτὴν τὴν πλαστογραφία καὶ δὲν ἀποδείχτηκε ἀκόμα πῶς ὁ «Ἀ κ ὀ λ ο υ θ ο ς» Greiff, μπορεῖ νὰ πλύνει τὰ χέρια του ἀπ' τίς ἀτιμες αὐτὲς μέθοδες. Ἡ Πρωσσικὴ κυβέρνησις, ὅσο κι ἂν φαίνεται ἀπίστευτο, πῆρε αὐτὰ τ' ἀνόητα κατασκευάσματα σὰν Εὐαγγελικὲς ἀλήθειες καὶ μπορεῖτε νὰ φανταστεῖτε τί σύγχυση δημιουργήσαν, τέτοιες μαρτυρικὲς καταθέσεις, μπροστὰ στὸ δικαστήριον.

Ὅταν ἡ δίκη κόντευε νὰ τελειώσει, παρουσιάστηκε στὸ βῆμα τῶν μαρτύρων ὁ κ. Stieber, ὁ ἀξιωματικὸς τῆς ἀστυνομίας ποὺ ἀναφέραμε κιόλας πιὸ πάνω, βεβαίωσε «ἐνὸρκως» ὅλες αὐτὲς τίς ἀνοησίες κι ὑποστήριξε, ὅχι μὲ λίγη αὐτοευαρέσκεια, πῶς εἶχε ἓνα μυστικὸ πράκτορα στὸ Λονδίνο, ποὺ εἶχε πολὺ στενὲς φιλικὲς μὲ τὰ πρόσωπα ἐκεῖνα ποὺ θεωροῦνταν—οἱ κύριοι ὑποκινητὲς τῆς φοβερῆς αὐτῆς συνομωσίας!

Ὁ μυστικὸς αὐτὸς πράκτορας, ἦταν πραγματικὰ μυστικός, γιατί ὀχτῶ ὀλάκερους μῆνες εἶχε κρυφτεῖ στὸ

Kensington, από φόβο μήπως πραγματικά τὸν δεῖ ἔστω κι ἓνα ἀπ' τὰ πρόσωπα ἐκεῖνα ποὺ τίς πιδ μυστικές σκέψεις, λόγια καὶ πράξεις τους, ἰσχυριζόταν πῶς ἀναφέρει κάθε βδομάδα.

Ὡστόσο, οἱ κ.κ. Hirsch καὶ Fleury, εἶχαν κι ἄλλη ἀνακάλυψη ἐτοιμὴ στὴν ἀποθήκη. Μάζεψαν ὅλες τίς ἐκθέσεις ποῦχαν κάμει καὶ κατεσκεύασαν ἓνα «γνήσιο βιβλίο πρακτικῶν» τῶν συνεδριάσεων τῆς Ἀνώτατης Μυστικῆς Ἐπιτροπῆς, ποὺ τὴν ὑπαρξή της ὑποστηρίζει ἡ Πρωσσικὴ ἀστυνομία. Κι ὁ κ. Stieber, βρίσκοντας πῶς αὐτὸ τὸ βιβλίο τῶν πρακτικῶν συμφωνοῦσε περίφημα μὲ τίς ἀναφορὲς ποὺ εἶχε κι ὅλας πάρει, ἀπ' τὰ ἴδια πρόσωπα, τῷφερε ἀμέσως στὸ δικαστήριο, βεβαιώνοντας ἐνόρκως, πῶς ὕστερ' ἀπὸ μιὰν αὐστηρὴ ἐξέταση καὶ σύμφωνα μὲ τὴν πεποιοησὴ του, τὸ βιβλίο ἦταν γνήσιο. Τότε ἐγιναν γνωστές στὴν κοινὴ γνώμη, οἱ βλακεῖες ποὺ ἀνέφερε ὁ Hirsch. Μπορεῖτε νὰ φανταστεῖτε τὴν ἐκπληξὴ τῶν τάχατες μελῶν τῆς Μυστικῆς αὐτῆς Ἐπιτροπῆς, σὰν ἀνακάλυψαν πράγματα εἰπωμένα τάχατες ἀπ' αὐτοὺς καὶ ποὺ ποτὲ δὲν ἤξεραν προτιήτερα. Κάποιος ποὺ τὸν βάφτισαν William, ἐδῶ τὸν εἶχαν βαπτίσει Λουδοβίκο ἢ Κάρολο· ἄλλοι ποὺ τὴν ἐποχὴ ἔκεινη βρίσκονταν στὴ ἄλλη ἄκρη τῆς Ἀγγλίας, παρουσιάζονταν πῶς ἔβγαζαν λόγους στὸ Λονδίνο. Ἄλλοι ἀναφέρονταν πῶς διάβασαν γράμματα ποὺ δὲν εἶχαν λάβει ποτὲ καὶ πῶς συναντιοῦνταν ταχτικά κάθε Πέμπτη, ἐνῶ αὐτοὶ συνήθιζαν νὰ χουν μιὰν εὐθυμὴ συγκέντρωση μὲ φαγοπότι μιὰ φορὰ τὴ βδομάδα, κάθε Τετάρτη. Ἕνας ἐργάτης, ποὺ μόλις ἤξερε νὰ γράφει, φιγουράριζε σὰν ἓνας ἀπ' τοὺς πρακτικογράφους κι ὑπόγραφε τὰ πρακτικά σὰν τέτοιος κι ὅλοι τους παρουσιάζονταν νὰ μιλᾶνε μιὰ γλῶσσα, ποὺ ἴσως νᾶναι ἡ γλῶσσα ποὺ μιλᾶνε στοὺς Πρωσσικοὺς ἀστυνομικοὺς σταθμούς, δὲν ἦταν ὅμως σίγουρα ἡ γλῶσσα μιᾶς σύσκεψης ποὺ τὴν πλειοψηφία της τὴν ἀποτελοῦσαν συγγραφεῖς—ἄνθρωποι τῶν γραμμάτων μὲ καλὴ φήμη στὴ χώρα τους. Καὶ σὰν ἐπιστέγασμα ὅλων αὐτῶν, πλαστογραφήθηκε μιὰν ἀπόδειξη γιὰ ἓνα χρηματικὸ ποσὸ, ποὺ τάχα πληρώθηκε ἀπ' τοὺς πλαστογράφους στὸν ὑποτιθέμενο γραμματέα τῆς φανταστικῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς, γιὰ τὸ βιβλίο αὐτὸ τῶν πρακτικῶν. Μὰ ἡ ὑπαρξὴ τοῦ τάχατες αὐτοῦ γραμματέα, στηριζόταν ἀποκλειστικά σ' ἓνα ἄσχημο παιγνίδι ποὺ κάποιος μνησίκακος κομμουνιστῆς ἔπαιξε σὲ βάρος τοῦ αὐτοῦ Hirsch.

Ἡ κακότεχνη αὐτὴ ψευδολογία ἦταν τόσο σκανδαλώδης ὑπόθεση, ὥστε μποροῦσε νὰ δημιουργήσῃ ὄχι τὸ ἐπιδιωκόμενο ἀποτέλεσμα, μὰ τὸ ἀντίθετο. Ἄν κι οἱ φίλοι τῶν κατηγορουμένων, στὸ Λονδίνο, στερήθηκαν ὅλα τὰ μέσα γιὰ νὰ παρουσιάσουν στὸ δικαστήριό τὰ γεγονότα τῆς ὑπόθεσης—ἂν καὶ τὰ γράμματα, ποὺ ἔστειλαν στοὺς συνηγόρους ὑπεράσπισης, κατασχέθηκαν στὸ Ταχυδρομεῖο—ἂν καὶ τὰ ἔγγραφα κι οἱ ἔνορκες καταθέσεις, ποὺ κατόρθωσαν νὰ φτάσουν στὰ χέρια τῶν ἀνθρώπων τοῦ νόμου, δὲν ἔγιναν δεκτὰ σὰ μαρτυρίες, ὥστόσο, ἡ γενικὴ ἀγανάκτηση ἦταν τέτοια, ποὺ οἱ δημόσιοι κατήγοροι κι αὐτὸς ἀκόμα ὁ κ. Stieber, ποὺ εἶχε ὀρκιστεῖ γιὰ νὰ ἔγυθη τὴ γνησιότητα αὐτοῦ τοῦ βιβλίου τῶν πρακτικῶν—ὕποχρεώθηκαν νὰ τὸ ἀναγνωρίσουν σὰν πλαστογραφημένο.

Ὡστόσο, αὐτὴ ἡ πλαστογραφία δὲν ἦταν τὸ μόνο πράγμα αὐτοῦ τοῦ εἴδους, ποὺ γι' αὐτὸ καὶ μόνο ἡ ἀστυνομία ἦταν ἔνοχη. Δυὸ ἢ τρεῖς ἀνάλογες περιπτώσεις βγήκαν στὰ φῶρα, στὴ διάρκεια τῆς δίκης. Τὰ ἔγγραφα ποὺ ἔκλεψε ὁ Reuter, παραποιήθηκαν κι ἔγιναν τέτοιες προσθήκες, ἔτσι ποὺ νὰ διαστρεβλώνεται τὸ νόημά τους. Ἐνα ἔγγραφο, ποὺ περιλάβαινε κάμποσους ἐξωφρενικοὺς παραλογισμοὺς, ἦταν γραμμένο μὲ γραφὴ ποὺ ἦταν ἀπομίμηση ἐκείνης τοῦ Dr Μάρξ καὶ γιὰ κάμποσον καιρὸ, ὑποθέτανε πὼς εἶναι γραμμένο μὲ τὸ χέρι τοῦ Μάρξ, ὥπου τελικά, ἡ ἴδια ἡ κατηγοροῦσα ἀρχή, ὑποχρεώθηκε ν' ἀναγνωρίσῃ τὴν πλαστογραφία. Μὰ γιὰ κάθε ἀστυνομικὴ ἀτιμία, ποὺ ἀποδειχνόταν σὰν τέτοια, παρουσίαζαν πέντ' ἕξη καινούργιες ποὺ δὲν ἦταν δυνατό νὰ ξεσκεπαστοῦν ἀμέσως, γιατί ἡ ὑπεράσπιση αἰφνιδιαζόταν. Οἱ ἀποδείξεις ἔπρεπε νάρθουν ἀπ' τὸ Λονδίνο κι ἡ ἀλληλογραφία τῶν συνηγόρων ὑπεράσπισης, μὲ τοὺς πρόσφυγες κομμουνιστὲς στὸ Λονδίνο, χαρακτηριζόταν στὸ δικαστήριο ἀνοιχτὰ σὰ συνενοχὴ στὴν τάχα συνομιλία!

Τὸ πὼς ὁ Greiff κι ὁ Fleury, ἦταν δπως τοὺς παρουσιάζουμε ὧ, ἐπιβεβαιώθηκε ἀπ' τὸν ἴδιον τὸν κ. Stieber, στὴν κατάθεσή του. Ὅσο γιὰ τὸ Hirsch, ὁμολόγησε μπροστὰ σ' ἕνα δικαστὴ τοῦ Λονδίνου πὼς πλαστογράφησε τὸ «βιβλίο τῶν πρακτικῶν» μ' ἐντολὴ καὶ μὲ τὴ βοήθεια τοῦ κ. Fleury κι ὕστερα τῷκοψε λάσπη ἀπ' αὐτὴν τὴ χώρα γιὰ ν' ἀποφύγει τὴν ποινικὴ δίωξη.

Ἡ κυβέρνησις, λίγες τέτοιες ἀποκαλύψεις, ποὺ τὴ στιγματίζουν μὲ καυτὸ σίδερο, σὰν αὐτὲς ποὺ ἦρθαν στὸ

φως στη διάρκεια τῆς δίκης, μπορούσε ν' ἀνθέξει. Ἦταν τέτοια ἡ συγκρότηση τοῦ δικαστηρίου, ποῦ σὰν αὐτὸ δὲν εἶχαν δεῖ ποτέ οἱ ἐπαρχίες τοῦ Ρήνου. Ἐξῆ εὐγενεῖς ἀπ' τῇ πιδ καθαρῇ ἀντιδραστικῇ πάστα, τέσσερες ἄρχοντες τοῦ χρήματος καὶ δυὸ κυβερνητικοὶ λειτουργοί. Δὲν ἦταν τοῦτοι οἱ ἄνθρωποι, ἐκεῖνοι, ποῦ θὰ μπορούσαν νὰ ξεδυσάλουν τὴν ἀλήθεια, μέσα σὲ τοῦτον τὸ γιομάτο σύγχυση ὄγκο τῶν μαρτυριῶν, ποῦ σώριασαν μπροστὰ τοὺς μέσα σ' ἐξῆ βδομάδες ποῦ κράτησε ἡ δίκη, σὰν ἄκουαν νὰ κουδουνίζουν ἀσίγαστα στ' σὺτιά τοὺς, πῶς οἱ κατηγορούμενοι ἦταν οἱ ἀρχηγοὶ μιᾶς κομμουνιστικῆς συνομοσίας ποῦ εἶχε ξεσηκωθεί γιὰ ν' ἀνατρέψει κάθε τι τὸ ἱερὸ—περιουσία, οἰκογένεια, θρησκεία, τάξη, κυβέρνησις καὶ νόμους!

Μολαταῦτα, ἂν ἡ κυβέρνησις δὲν εἶχε προειδοποιήσει τίς προνομιοῦχες τάξεις πῶς μιὰ ἀθώωσις, σ' αὐτῇ τῇ δίκῃ, θάταν τὸ σύνθημα γιὰ τὴν κατάργησις τοῦ δικαστηρίου. καὶ πῶς θὰ θεωρεῖταν σὰ μιὰ ἄμεση πολιτικὴ ἐκδήλωσις—σὰν ἀπόδειξις πῶς ἡ ἀντιπολίτευσις τῆς Φιλελεύθερης μεσαίας τάξης ἦταν ἔτοιμη νὰ ἐνωθεῖ μὲ τοὺς ἐπαναστάτας τῶν ἄκρων—ἡ ἐτυμηγορία θάταν ἀθώωτικῇ. Ὅπως εἶχαν τὰ πράγματα, ἡ ἀναδρομικὴ ἐφαρμογὴ τοῦ Πρωσικοῦ Κώδικα, ἐπέτρεψε στὴν κυβέρνησις καὶ καταδίκασε ἐφτά ἀπ' τοὺς κρατούμενους, ἐνῶ ἀθώωθηκαν μόνο τέσσερες. Ἐκεῖνοι ποῦ καταδικάστηκαν, δικάστηκαν σὲ ποινὲς ποῦ ποικίλλουν ἀπὸ τρία ὥς ἐξῆ χρόνια, καθὼς θὰ τῶχετε κιόλας μάθει, χωρὶς ἀμφιβολία, ἀπ' τίς εἰδήσεις ποῦ ἀπὸ καιρὸ θάφτασαν ὥς ἔσας.

Λονδίνο, 1 Δεκέμβριος 1852

ΤΕΛΟΣ

Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΤΙΚΗΣ ΛΙΓΚΑΣ⁽¹⁾

Με την καταδικαστική απόφαση σέ βάρος των Κομμουνιστών της Κολωνίας, στά 1852, πέφτει η αύλαια για την πρώτη περίοδο του ανεξάρτητου κινήματος των Γερμανών εργατών. Σήμερα η περίοδος αυτή σχεδόν ξεχάστηκε. Όσοσο κράτησε απ' το 1836 ως το 1852 και με τον όλοένα αυξανόμενο αριθμό των γερμανών εργατών στο έξωτερικό, το κίνημα αναπτύχθηκε σχεδόν σ' όλες τις πολιτισμένες χώρες. Και δεν είναι μόνο αυτό. Το σημερινό διεθνικό εργατικό κίνημα, είναι ουσιαστικά άμεση συνέχεια του γερμανικού κινήματος της εποχής αυτής, που στάθηκε το πρώτο διεθνικό εργατικό κίνημα στην πραγματικότητα και που έφερε στο προσκήνιο πολλούς από κείνους που έπαιξαν πρωτεύοντα ρόλο στη Διεθνή Ένωση των Έργαζομένων⁽²⁾. Κι οι θεωρητικές αρχές που η Κομμουνιστική Λίγκα έγραψε στη σημαία της, στο Κομμουνιστικό Μανιφέστο, στά 1847, αποτελούν σήμερα το δυνατότερο δεσμό σ' όλακερο το προλεταριακό κίνημα, τόσο στην Ευρώπη όσο και στην Αμερική.

Ός τα σήμερα, υπήρχε μονάχα μία κύρια πηγή για μία συνοπτική ιστορία του κινήματος. Η πηγή αυτή είναι η λεγόμενη Μαύρη Βίβλος: Οι Κομμουνιστικές Συνομοσπίες στο 19ο αιώνα, του Wermuth και Stieber, Βερολίνο, σέ δυο μέρη, 1853 και 1854. Η χυδαία αυτή συλλογή, η γιομάτη από σκόπιμες πλαστογρα-

---

1. Το έργο τουτο του Ένγκελς αποτελεί την εισαγωγή στην τρίτη έκδοση (1885) της μπροσούρας του Μάρξ, *Enthüllungen über den Kommunisten prozess zu Köln*. (Αποκαλύψεις για τη δίκη των Κομμουνιστών της Κολωνίας). Η δίκη αυτή έγινε στά 1852. Σχετικά δες το τελευταίο κεφάλαιο του έργου του Μάρξ—Ένγκελς: Έπανάσταση και Άντεπανάσταση στη Γερμανία. (Σημ. Μετ.).

2. Διεθνής Ένωση Έργαζομένων ήταν ο επίσημος τίτλος της Πρώτης Διεθνούς, που ιδρύθηκε, στο Λονδίνο στά 1864. (Σημ. Μετ.).

φίες, που τις κατασκεύασαν δυό από τους πιο αξιοθρήνητους αστυνομικούς παλιανθρώπους του αιώνα μας, χρησιμεύει ακόμα σήμερα σάν η τελευταία πηγή για όλα τα μη κομμουνιστικά γραφτά, που ασχολούνται με την περίοδο εκείνη.

Κείνο που μπορώ να δώσω έδω, είναι μονάχα ένα σκιαγράφημα κι αυτό μόνο στο βαθμό που έχει σχέση με τη Λίγκα· μονάχα αυτό που είναι απόλυτα αναγκαίο για να γίνουν κατανοητές οι Άποκαλύψεις. Έλπίζω πως θα μου δοθεί καιρός να επεξεργαστώ το πλούσιο υλικό, που μαζεύτηκε απ' το Μάρξ και μένα, για την ιστορία της δοξασμένης νεανικής αυτής περιόδου του διεθνικού εργατικού κινήματος.

Στά 1836, τα πιο εξτρεμιστικά, βασικά προλεταριακά, στοιχεία της λαϊκοδημοκρατικής μυστικής Λίγκας των Παράνομων, που ιδρύθηκε από γερμανούς πρόσφυγες στο Παρίσι στα 1834, διασπάστηκαν κι ίδρυσαν την καινούργια μυστική Λίγκα των Δικαίων. Η αρχική Λίγκα, που σ' αυτήν έμειναν μονάχα κοιμισμένα στοιχεία, σάν το Jacobus Venedoy, πολύ γρήγορα έπεσε σ' ολοκληρωτική νάρκη. Όταν στα 1840 η αστυνομία μυρίστηκε λίγα τμήματα στη Γερμανία, δέν αποτελούσε ούτε καν σκιά του παλιού έαυτού της. Η καινούργια Λίγκα, απ' την άλλη μεριά, αναπτύχτηκε σχετικά γρήγορα. Αρχικά ήταν ένα γερμανικό κακέκτυπο αντίγραφο του γαλλικού εργατικού κομμουνισμού, που συνδεόταν με αναμνήσεις του μπαμπουβισμού (*), που διαμορφωνόταν την εποχή εκείνη πάνω - κάτω στο Παρίσι. Ζητούσαν την κοινότητα στ' αγαθά σάν αναγκαία συνέπεια της «Ισότητας».

Οι σκοποί της ήταν οι ίδιοι με τους σκοπούς των

---

1. Μπαμπουβισμός. Έτσι ονομάστηκε η θεωρία του Γάλλου κομμουνιστή, Gracchus Babeuf (1760—97), που έδρασε στην περίοδο της πρώτης Γαλλικής αστικής Έπανάστασης. Ο Μ. δίδασκε πως πριν απ' την πολιτική μεταβολή πρέπει να γίνει η ήθικη και οικονομική μεταβολή, διαφορετικά δέ θα κέρδιζαν παρά μονάχα οι πλούσιοι. Ο Μ. έβγανε κι ένα περιοδικό με τον τίτλο «Βήμα του Λαού», και στα 1795 οργάνωσε μια συνομοτική οργάνωση με τον τίτλο «Εταιρία των Ίσων». Η εταιρία του αριθμούσε 2.000 μέλη. Στά 1796 ο Μ. με τους οπαδούς του, τους μπαμπουβιστές όπως ονομάστηκαν και μαζί με τους όρεινούς, σχεδίασαν μια κομμουνιστική Έπανάσταση. Οι αντίδραστικές δυνάμεις της αστικής τάξης είχαν επιβληθεί και το κίνημα του Μ. προδόθηκε κι αυτός μαζί με το συνεργάτη του Darthe ανέβηκαν στη Γκιλοτίνη, στις 26 του Μάη 1797. (Σημ. Μ.)

παρισινών μυστικών εταιριών εκείνου του καιρού, δηλαδή ήταν ένωση μισοπροπαγανδιστική, μισοσυνωμοτική.

Τό Παρίσι, ωστόσο, θεωρείται πάντα σαν το κέντρο της επαναστατικής δράσης, αν και δεν αποκλειόταν καθόλου η προετοιμασία για τυχαία ξεσηκώματα (putsches) στη Γερμανία. Όσοτοσο, μιά και τό Παρίσι έμενε τό αποφασιστικό πεδίο μάχης, ή Αίγκα τήν εποχή εκείνη δεν ήταν πραγματικά τίποτα περισσότερο απ' τό γερμανικό παράρτημα τών γαλλικών μυστικών εταιρειών, ιδιαίτερα της Société des Saisons ('Εταιρία τών 'Εποχών')⁽¹⁾, πού τήν καθοδηγοϋσαν ό Blanqui κι ό Barbès και πού μ' αϋτή βρισκόταν σέ στενή επαφή. Οί Γάλλοι έδρασαν στίς 12 τοϋ Μάη⁽²⁾ στά 1839. Τά τμήματα της Αίγκα τράβηξαν μαζί τους κι έτσι μπλέχτηκαν στήν κοινή ήττα.

'Απ' τούς γερμανούς, πιάστηκαν ό Karl Schapper κι ό Heinrich Bauer. 'Η Κυβέρνηση τοϋ Λουδοβίκου Φιλίππου έμεινε ικανοποιημένη εξορίζοντάς τους ύστερ' από αρκετά μακρόχρονη φυλάκιση. Κι οί δυό τους πήγαν στο Λονδίνο. 'Ο Schapper είχε πάει απ' τό Weilburg στο Nassau κι ένώ σπούδαζε δασονομία στο Giessen, στά 1832, έγινε μέλος στή συνωμοσία πού οργάνωσε ό Georg Büchner⁽³⁾. Πήρε μέρος στήν έπίθεση ένάντια στόν αστυνομικό σταθμό της Φραγκφούρτης⁽⁴⁾ στίς 3 τοϋ 'Απρίλη 1833, δραπέτευσε

1. Société des Saison: μυστική κομμουνιστική 'Εταιρία πού οργανώθηκε στά 1837 απ' τό Μπλανκί. 'Ο χαρακτήρας της ήταν συνωμοτικός. (Σημ. 'Αγγλ. 'Εκδ.).

2. 'Η εξέγερση στίς 12 τοϋ Μάη 1839, στο Παρίσι, οργανώθηκε απ' τή Société des Saisons. Οί συνωμώτες πήραν τό Δημαρχείο κι έγκαταστήσανε προσωρινή κυβέρνηση μ' επικεφαλής τόν Blanqui. 'Όσοτοσο ή εξέγερση είχε καθαρά συνωμοτικό χαρακτήρα. Δεν είχε σύνδεσμο μέ τή μάζα τοϋ λαοϋ. 'Ετσι ή αστυνομία κι ή 'Εθνοφρουρά πολϋ γρήγορα πήραν φαλάγγι τούς λιγοστούς συνωμώτες κι ή εξέγερση τούς πνίγηκε στο αίμα. (Σημ. Μετ.).

3. 'Ο 'Ενγκελς αναφέρεται ένώ στήν απόπειρα γιά επαναστατική προπαγάνδα άνάμεσα στούς χωρικούς τοϋ 'Εσσης πού άνάλαβε ό γερμανός ποιητής Georg Büchner (1813-37). Στά 1834, μαζί μέ τόν παπά Weidig άρχηγό τών φιλελευθέρων της 'Εσσης, ό Büchner ίδρυσε τήν 'Εταιρία τών Δικαιωμάτων τοϋ 'Ανθρώπου, πού δροϋσε άνάμεσα στούς χωρικούς. Τό σύνθημα τοϋ Georg Büchner ήταν «Είρηνη στά φτωχοκάλυβα! Πόλεμος στά παλάτια!» 'Όσοτοσο τό κίνημα πνίγηκε απ' τήν κυβέρνηση, στά πρώτα του βήματα. (Σημ. 'Εκδ.).

4. 'Η έπίθεση ένάντια στο σταθμό της Φραγκφούρτης ήταν μιά άτυχη απόπειρα σ' ένα ξεσκήνωμ ό από μέρους μιάς ομάδας ριζοσπαστικών στοιχείων (γύρω στά πενήντα άτομα) πού οί πιδ πολλοί ήταν φοιτητές. 'Η αστυνομία είχε προειδοποιηθεί γιά τήν εξέγερση

στο έξωτερικό και τὸ Φλεβάρη τοῦ 1834 ἐνώθηκε μὲ τὸ ἐκστρατευτικὸ σῶμα τοῦ Mazzini στὴ Σαβῶν (1). Γιγαντῶσμος, ἀποφασιστικὸς κι ἐνεργητικὸς, πρόθυμος πάντα νὰ κάμει κακὸ στὴν ἀστική ὑπόστασι καὶ ζωὴ, ἦταν τὸ πρότυπο τοῦ ἐπαγγελματία ἐπαναστάτη ποὺ ἐπαίριζε ρόλο στὰ 1830. Μ' ὅλο τὸ γεγονὸς πῶς ἡ σκέψη τοῦ ἦταν κάπως ἀδέξια σὲ μερικά σημεῖα, δὲν ἦταν καθόλου ἀνίκανος γιὰ μιὰ βαθύτερη θεωρητικὴ κατανόηση, ὅπως ἀπόδειξε ἡ ἐξέλιξή τοῦ ἀπὸ «δημαγωγὸς» (2) σὲ κομμουνιστὴ καὶ σὰν ἔφτανε στὸ σημεῖο ν' ἀναγνωρίσει κάτι σὰ σωστό, τὸ ὑποστήριζε ὅλο καὶ πιὸ ἀλύγιστα. "Ἰσια-Ἰσια ἀπ' τὴν ἄποψη αὐτῇ, τὸ ἐπαναστατικὸ τοῦ πάθος ἀπορροφοῦσε πολλὰς φορὲς τὸ καλύτερο μέρος ἀπ' τὴ σκέψη τοῦ, μὰ πάντα κατοπινὰ ἐβλεπε τὸ λάθος τοῦ καὶ τ' ἀναγνώριζε ἀνοιχτά. Ἦταν ἓνας ὁλοκληρωμένος ἄντρας κι ὅσα ἔκαμε, γιὰ νὰ δημιουργηθεῖ τὸ γερμανικὸ ἐργατικὸ κίνημα, δὲν θὰ ξεχαστοῦν.

Ὁ Heinrich, Bauer ἀπ' τὴ Φρανκονία, ἦταν, παπουτῆς ζωηρός, ξύπνιος, ἓνας τετραπέρατος κοντὸς ἀνθρωπάκος, ποῦ, ὠστόσο, τὸ μικροκαμωμένο σῶμα τοῦ, ἔκρυβε μεγάλη διορατικότητα κι ἀποφασιστικότητα.

Σὰν ἔφτασε σὸ Λονδίνο, ποῦ ὁ Schapper, ὡς πρὶν ἀπὸ λίγο στοιχειοθέτης στὸ Παρίσι, προσπαθοῦσε τῶρα νὰ κερδίσει τὸ ψωμί τοῦ σὰ δάσκαλος τῶν ξένων γλωσσῶν, καταπιάστηκαν κι οἱ δυὸ νὰ μαζέψουν τὰ σπασμένα νήματα κι ἔκαμαν τὸ Λονδίνο Κέντρο τῆς Αἰγκας. Ἐκεῖ τοὺς συνάντησε, ἀν ἴσως ὀχι νωρίτερα στὸ Παρίσι, ὁ Joseph Moll, ὠρολογὰς ἀπ' τὴν Κολώνια, ἓνας μὲ μέτριο ἀνάστημα σωστὸς Ἡρακλῆς — πόσες φορὲς ὁ Schapper κι αὐτὸς δὲν ὑπερασπίσανα νικηφόρα τὴν εἴσοδο μιᾶς αἰ-

σ η, ποῦ στρεφόνταν ἐνάντια στὴν Ὁμοσπονδιακὴ Δίαιτα (Bundestag) ποῦ συνεδρίαζε τότε στὴν Φραγκφούρτη κι ἐκμεταλλεῦτηκε τὴν ἀπόπειρα γιὰ νὰ ἐντείνει τὰ καταπιεστικὰ μέτρα ἐνάντια στὸ ἀστικοφιλελεύθερο κίνημα στὴ Γερμανία. (Σημ. τ. Μετ.)

1. Ἡ ἐκστρατεία τοῦ Mazzini στὴ Σαβῶν, ἦταν μιὰ ἀπ' τὶς ἀποτυχημένες ἐπαναστατικὲς ἐκστρατείες ποῦ ὀργάνωσε ὁ ἀστικοδημοκράτης αὐτὸς Ἰταλὸς ἐπαναστάτης γιὰ τὴν ἔνωση τῆς Ἰταλίας καὶ τὴν ἀπελευθέρωσή της ἀπ' τὸν αὐστριακὸ καὶ τὸν παπικὸ ζυγὸ. (Σημ. τ. Μετ.)

2. Αὐτὸ τ' ὄνομα ἔδιναν οἱ γερμανικὲς κυβερνητικὲς ἀρχὲς στοὺς ἀντιπροσώπους τῶν φιλελεύθερων καὶ δημοκρατικῶν ἀρχῶν ἀπ' τὰ 1820 ὥς τὰ 1840. Στὰ 1819, συγκροτήθηκε μιὰ εἰδικὴ ἐπιτροπὴ, νὰ ἐρευνήσει γιὰ «τις δημαγωγικὲς ραδιουργίες» σ' ὅλα τὰ γερμανικὰ κράτη. (Σημ. Ἐκδ.)

θουσας ένδυντια σ' έκαντοντάδες πεισματάρηδες αντίπαλους — άνθρωπος που τουλάχιστο ήταν ίσος με τους δυο συντρόφους του, σ' ένεργητικότητα κι αποφασιστικότητα, και διανοητικά ανώτερος κι απ' τους δυο τους. Δέν ήταν μόνο γεννημένος διπλωμάτης, όπως απόδειξαν οι έπιτυχίες του στις άπανωτές άποστολές του· ήταν ακόμα περισσότερο ίκανός για θεωρητική διαίσθηση (intuition). Γνώρισα και τους τρεις τους στο Λονδίνο, στα 1843. Ήταν οι πρώτοι προλετάριοι επαναστάτες που συνάντησα κι όσο κι αν οι αντίληψεις μας, στις λεπτομέρειες, βρίσκονταν μακριά — γιατί τότε ακόμα είχα κι εγώ, αντίκρου στο στενοκέφαλο έξισωτικό κομμουνισμό, μια γερή δόση τού ίδιου στενοκέφαλης φιλοσοφικής ξιπασίδας — και δέ θα ξεχάσω ποτέ τή βαθειά έντύπωση που μου έκαναν, τήν περίοδο ίσια-ίσια που κόντευα ν' άντρωθώ, οι τρεις αυτοί πραγματικοί άντρες.

Στό Λονδίνο, όπως και στήν Έλβετία, σέ μικρότερο βαθμό, είχαν τού προνόμιο τής έλευθερίας τού συνεταιρίζεσθαι και συνέρχεσθαι. Πολύ νωρίς, στις 7 τού Φλεβάρη 1840, ιδρύθηκε φανερά ή Γερμανική Έργατική Μορφωτική Ένωση, που υπάρχει ακόμα. Ή Ένωση αούτή χρησίμεψε στη Λίγκα σάν πεδίο για τή στρατολογία καινούργιων μελών και μία κι οι κομμουνιστές ήταν, όπως πάντα, τά πιο δραστήρια και πιο ξύπνια μέλη τής Ένωσης, όπως ήταν φυσικό, ή ήγεσία βρισκόταν όλότελα στα χέρια τής Λίγκας. Ή Λίγκα άπόκτησε πολύ γρήγορα, κάμποσα τοπικά τμήματα ή, όπως τά έλεγαν ακόμα τότες, «lodges» (λέσχες) στό Λονδίνο. Τήν ίδια όλοφάνερη τακτική ακολουθοϋσαν στήν Έλβετία κι άλλοϋ. Όπου μπορούσαν να ιδρυθοϋν έργατικές Ένώσεις, χρησιμοποιοϋνταν με τόν ίδιο τρόπο. Όπου αούτο άπαγορευόταν απ' τού νόμο, έμπαιναν σέ χορευτικές, γυμναστικές ένώσεις, λέσχες και τά παρόμοια. Τό σύνδεσμο τόν κρατοϋσαν σέ μεγάλο βαθμό, μέλη που πηγαινοέρχονταν απ' τού Λονδίνο, στή Γερμανία κι άλλοϋ. Τά ίδια τοϋτα μέλη, σάν χρειαζόταν, έκαναν και χρέη άπεσταλμένων. Και στις δυο τοϋτες περιπτώσεις, τή Λίγκα τή βοηθοϋσε έξαιρετικά ή έξυπνάδα των κυβερνήσεων, που με τού διωγμό, μετατρέπανε κάθε έργάτη που είχε άντιρρήσεις, — απ' τις δέκα περιπτώσεις στις έννιά ήταν μέλη τής Λίγκας — σ' άπεσταλμένο.

Τό άπλωμα που πήρε ή άποκαταστημένη Λίγκα, ήταν τεράστιο. Ίδιαίτερα στήν Έλβετία, ό Weitling Αϋγουστος Becker (ένας άνθρωπος προικισμένος με πολλά χα-

ρίσματα πού, ωστόσο, σάν καί τόσους άλλους Γερμανούς άπαγοητεύτηκε άπ' τήν έμφυτη άστάθεια τοῦ χαρὰ κτήρα) κι άλλοι, δημιούργησαν μιάν όργάνωση πού κήρυχνε περισσότερο ή λιγότερο τό κομμουνιστικό σύστημα τοῦ Weitling. Δέν εἶναι δῶ δ τόπος νά κριτικάρουμε τόν κομμουνισμό τοῦ Weitling. Μά ὅσο γιά τή σημασία του, σάν ή πρώτη ανεξάρτητη θεωρητική κίνηση τοῦ γερμανικοῦ προλεταριάτου, ὑπογράφω ἀκόμα καί σήμερα τά λόγια τοῦ Μάρξ στοῦ Παρισινοῦ Vorwärts (') στά 1844.

«Ποῦ μποροῦσε ή γερμανική ἀστική τάξη—μαζί κι οἱ φιλόσοφοι κι οἱ συγγραφεῖς της—νά δείξουν ἕνα ἔργο πού νά συγκρίνεται μέ τό Garantien der Harmonie und Freiheit [Ἐγγυήσεις γιά τήν Ἀρμονία καί τήν Ἐλευθερία] τοῦ Weitling σχετικά μέ τή χειραφέτηση τῆς ἀστικής τάξης—τήν πολιτική χειραφέτηση; Ἄν κάποιος συγκρίνει τήν ξεπορνευμένη ταπεινή μετριότητα τῆς γερμανικῆς φιλολογίας, μέ τοῦτο τό ἄφταστο κι ἐξάισιο πρωτόλειο τῶν γερμανῶν ἔργατῶν, ἄν κάποιος συγκρίνει τά γιγάντια τοῦ τῆς παίδικῆς παποῦτσια τοῦ προλεταριάτου μέ τά καταξερικισμένα πολιτικά παπούτσια τῆς ἀστικῆς τάξης, πού εἶναι στά μέτρα νάνου, πρέπει νά προφητέψει μιάν ἀθλητική μορφή γι αὐτήν τήν Σταχτοπούτα (τό προλεταριάτο).

Ἡ ἀθλητική αὐτή μορφή βρίσκεται σήμερα μπροστά μας, ἄν κι ἀργεῖ ἀκόμα νά φτάσει στήν ἐνηλικίωσή της.

Πολλά τμήματα ὑπῆρχαν τό ἴδιο καί στή Γερμανία. Ἀπ' τή φύση τῶν πραγμάτων, ἦταν μεταβατικοῦ χαρακτήρα, μά κεῖνα πού γεννιοῦνταν, συμπλήρωναν καί κάτι παραπάνω ἐκεῖνα πού ἔσβυναν. Μόνο ὕστερ' ἀπό ἑφτά χρόνια, στά τέλη τοῦ 1846, ή ἀστυνομία κατάφερε ν' ἀνακαλύψει χνάρια τῆς Λίγκας στοῦ Βερολίνου (Mentel) καί στοῦ Μαγχδεμβούργου (Beck), χωρίς ὥστόσο νά νάει σέ θέση νά τά παρακολουθήσει παραπέρα.

Στό Παρίσι ὁ Weitling, πού βρισκόταν ἀκόμα ἐκεῖ στά 1840, ξαναμάζεψε κι ἐκεῖ τά σκόρπια στοιχεῖα πρίν φύγει γιά τήν Ἑλβετία.

Οἱ ραφτάδες ἀποτελοῦσαν τήν κεντρική δύναμη τῆς

1. Μιά ριζοσπαστική γερμανική ἐφημερίδα πού ἔβγαине στοῦ Παρίσι, ὄργανο τῶν γερμανῶν ἐμικρέδων. Ἀνάμεσα στοὺς συνεργάτες της ἦταν κι ὁ Μάρξ, πού διώχτηκε ἀπ' τή Γαλλία, ἀπ' ἀφορμή τὰ ἄρθρα τοῦ ἐνάντια στήν ἀντιδραστική Πρωσική Κυβέρνηση πού δημοσίευσε σ' αὐτή. (Σημ. Ἐκδ.)

Λίγκας. Γερμανοί ραφτάδες βρίσκονταν παντού, στην Έλβετία, στο Λονδίνο, στο Παρίσι. Στην τελευταία τούτη πόλη, που αναφέρουμε, τα γερμανικά ήταν τόσο πολύ ή γλώσσα, που επικρατούσε, στο επάγγελμα αυτό, ώστε γνώρισα εκεί, στα 1846, ένα Νορβηγό ράφτη, που ταξίδευε όλόγισα με καράβι απ' το Drontheim στη Γαλλία και που μέσα σέ δεκαοχτώ μήνες δέν κατάφερε νά μάθει ξστω και μιά γαλλική λέξη, ένω είχε μάθει θαυμάσια γερμανικά. 'Απ' τὰ τοπικά τμήματα στο Παρίσι, στα 1847, δυό τ' άποτελούσαν στην πλειοψηφία ραφτάδες κι ένα έπιπλοποιοί.

Όταν τó κέντρο του βάρους μετατοπίστηκε απ' τó Παρίσι στο Λονδίνο, ένα καινούργιο χαρακτηριστικό παρουσιάστηκε στο προσκήνιο: άπό γερμανική, ή Λίγκα έγινε σιγά—σιγά διεθνική. Στην Ένωση Έργατών, βρίσκονταν έπίσης, έξω απ' τούς γερμανούς κι έλβετους, μέλη απ' τίς έθνικότητες εκείνες που χρησιμοποιούσαν τή γερμανική γλώσσα σάν κύριο μέσο επικοινωνίας με τούς ξένους, συγκεκριμένα μάλιστα, Σκανδιναυοί, Όλλανδοί, Ούγγροι, Τσέχοι, Νοτιοσλαύοι κι άκόμα Ρώσσοι κι Άλσατοί. Στα 1847, ανάμεσα στους τακτικούς άκροατές, ήταν κι ένας βρεταννός γρεναδιέρος τής Φρουράς με στολή. 'Η Ένωση πολύ γρήγορα πήρε τ' όνομα Κομμουνιστική Μορφωτική Ένωση τών Έργατών κι οί κάρτες τών μελών τής έφερναν τήν έπιγραφή: «Όλοι οί Άνθρωποι είναι Άδέρφια», τουλάχιστο σέ είκοσι γλώσσες, ξστω κι αν ήταν λάθος γραμμένα έδω και εκεί. Τό ίδιο δπως κι ή φανερή Έταιρία, έτσι κι ή μυστική Λίγκα, πήρε πολύ γρήγορα διεθνικό χαρακτήρα, άρχικά με περιορισμένη έννοια, πρακτικά διεθνικό χαρακτήρα απ' τίς διάφορες έθνικότητες τών μελών τής, θεωρητικά απ' τήν αντίληψη πώς κάθε έπανάσταση για νάναι νικηφόρα, πρέπει νά περιλαβαίνει όλακερη τήν Εύρώπη. Δέν είχε προχωρήσει άκόμα παραπέρα, μά είχαν μπει τὰ θέμελα.

Διατηρούσε στενούς δεσμούς με τούς γάλλους επαναστάτες, πρόσφυγες στο Λονδίνο, συμπολεμιστές στην έπανάσταση τής 12 του Μάη του 1839. Τό ίδιο και με τούς πío ριζοσπαστικούς Πολωνούς. Σάν τó Maggini, οί έπίσημοι Πολωνοί έμικρέδες, ήταν κι αύτοί, φυσικά, περισσότερο αντίπαλοι παρά σύμμαχοι. Τούς Άγγλους χαριστές (1), απ' άφορμή τόν ιδιόμορφο άγγλικό χαρ-

1. Για τούς χαριστές και τó χαρτισμό βλέπε ύποσ. σ. 120 κ.σ. (Σημ. τ. Μετ.).

κτῆρα τοῦ κινήματός τους, τοὺς περιφρονοῦσαν, γιατί δὲν τοὺς θεωροῦσαν ἐπαναστάτες. Οἱ ἡγέτες τῆς Λίγκας στὸ Λονδίνο, ἦρθαν σ' ἐπαφὴ μαζὶ τους πολὺ ἀργότερα μὲ τὴ δική μου μεσολάβηση.

Σ' ἄλλες περιπτώσεις, ὁ χαρακτήρας τῆς Λίγκας ἄλλαζε ἀνάλογα μὲ τὰ γεγονότα. "Αν καὶ τὸ Παρίσι τὸ θεωροῦσαν ἀκόμα—καὶ κεῖνον τὸν καιρὸ ὁλότελα σωστά—σὰν τὴ μάνα—πόλη τῆς ἐπανάστασης, ἡ ἐξάρτηση ἀπ' τοὺς συνομῶτες τοῦ Παρισιοῦ διακόπηκε. Τὸ ἀπλωμα τῆς Λίγκας μεγάλωσε τὴν ἐμπιστοσύνη στὸν ἴδιο τὸν ἑαυτὸ της. Γινόταν αἰσθητὸ πὼς οἱ ρίζες εἰσχωροῦσαν ὁλοένα καὶ πὺθ βαθειὰ στὴ γερμανικὴ ἐργατικὴ τάξη καὶ πὼς οἱ γερμανοὶ αὐτοὶ ἐργάτες, καλοῦνταν ἀπ' τὴν ἱστορία νὰ γίνουν οἱ σηματοφόροι τῶν ἐργατῶν τῆς Βόρειας καὶ τῆς Ἀνατολικῆς Εὐρώπης. Στὸν Weitling, βρέθηκε ἓνας θεωρητικὸς κομμουνιστὴς πού μπόρεσε νὰ σταθεῖ θαρραλέα πλάϊ στοὺς Γάλλους ἀντιζήλους του κείνης τῆς ἐποχῆς. Τελικὰ, ἡ πείρα τῆς 12 τοῦ Μάη, μᾶς ἔμαθε πὼς γιὰ τὴν ὥρα δὲν ἔβγαине κανένα κέρδος, μὲ τίς ἀπόπειρες γιὰ ξ ε σ η κ ω μ ο ὺ ς (putsches). Κι ἂν κανένας ἐξακολουθοῦσε ἀκόμα νὰ ἐξηγεῖ κάθε περιστάτικὸ σὰ σημάδι τῆς θύελλας πού σίμωνε κι ἂν κάποιος συνέχιζε νὰ κρατᾷ ἀνέγγιχτους τοὺς παλιούς μισοσυνομοιωτικοὺς κανόνες, αὐτὸ ἦταν βασικὰ τὸ λάθος τῆς παλιᾶς ἐπαναστατικῆς ἑλλειψῆς ἐμπιστοσύνης, πού εἶχε ἀρχίσει κιόλλας νὰ ρχεται σὲ σύγκρουση μὲ τὴν καλύτερη κατανόηση πού παρουσιαζόταν στὸ προσκῆνιο.

Ἀπ' τὴν ἄλλη μεριά, οἱ κοινωνικὲς θεωρίες τῆς Λίγκας, ἀόριστες καθὼς ἦταν, περιλάβαιναν ἓνα πάρα πολὺ μεγάλο λάθος, λάθος ὥστόσο πού εἶχε τίς ρίζες του μέσα στὶς ἴδιες τίς συνθήκες πού ἐπικρατοῦσαν. Τὰ μέλη, ἔξω ἀπὸ πολὺ λίγες περιπτώσεις, ἦταν σχεδὸν ἀποκλειστικὰ τεχνίτες μὰ ὄχι ἐργάτες πού θὰ ζοῦσαν γιὰ πάντα σὰν ἐργάτες. Ἀκόμα καὶ στὶς μεγάλες πρωτεύουσες, ὁ ἄνθρωπος πού τοὺς ἐκμεταλλευόταν, ἦταν συνήθως μονάχα μικροαφεντικὸς. Ἀκόμα κι ἡ ἐκμετάλλευση τῆς ραφτικῆς σὲ μεγάλῃ κλίμακα, αὐτὸ πού σήμερὰ λένε Κομφεκτσίον, μὲ τὴ μετατροπὴ τῆς χειροτεχνικῆς ραφτικῆς σὲ οἰκιακὴ βιοτεχνία πού τὴ διαφεντεύει ἓνας μεγάλος κεφαλαιοχός, ἐκείνον τὸν καιρὸ ἀκόμα καὶ στὸ Λονδίνο μόλις ἔκανε τὴν ἐμφάνισή της. Ἀπ' τὴ μιά—περὶ—ὁ ἐκμεταλλευτὴς τῶν τεχνιτῶν αὐτῶν ἦταν μικροαφεντικὸς ἀπ' τὴν ἄλλη μεριά, ὅλοι τους εἶχαν τὴν ἐλπίδα τελικὰ νὰ γίνουν κι αὐτοὶ μικροαφεντικὰ. Ἐξω ἀπ' αὐτό, ὁ γερμα-

νός τεχνίτης της εποχής εκείνης, εξακολουθούσε ν'αναι κολλημένος σ' ένα σωρό συντεχνιακές ιδέες. Σ' αυτούς ανήκει η πιό μεγάλη τιμή, γιατί αυτοί, που κείνον τόν καιρό δέν ήταν ακόμα προλετάριοι, μά μονάχα εξάρτημα της μικροαστικής τάξης, εξάρτημα που μετατρεπόταν στο σύγχρονο προλετάριο, μά που δέν βρισκόταν ακόμα σ' άμεση αντίθεση μέ τήν άστική τάξη, δηλαδή μέ τό μεγάλο κεφάλαιο—γιατί οί τεχνίτες αυτοί, στάθηκαν ίκανοί νά προβλέψουν από ένστιχτο τή μελλοντική τους εξέλιξη και νά οργανωθούν, έστω και χωρίς ακόμα πλήρια συνείδηση, σάν τό κόμμα του προλεταριάτου. Μά ήταν επίσης αναπόφευκτο, πώς οί παλιές προλήψεις της τέχνης τους, τό ίδιο θα γίνονταν γι' αυτούς εμπόδιο που πάνω του θα σκόνταβαν κάθε στιγμή, κάθε φορά που γεννιόταν ζήτημα κριτικής γιά τήν ύπάρχουσα κοινωνία στίς λεπτομέρειες, δηλαδή ζήτημα βαθύτερης έρευνας τών οικονομικών γεγονότων. Κι έγώ δέν πιστεύω πώς στήν εποχή εκείνη υπήρχε, σ' ολάκερη τή Λίγκα, έστω κι ένας άνθρωπος που νάχει διαβάσει ποτέ του ένα βιβλίο σχετικό μέ τήν πολιτική οίκοναμία. Μ' αυτό λίγο ένδιέφερε γιά τήν ώρα ή «ίσόττητα», ή «άδερφότητα» κι ή «δικαιοσύνη» τούς βοηθούσαν νά ξεπεράσουν κάθε θεωρητικό εμπόδιο.

Στό μεταξύ ένας δεύτερος, ούσιαστικά διαφορετικός, κομμουνισμός αναπτύχθηκε παράλληλα μέ τόν κομμουνισμό της Λίγκας και του Weitling. Ένώ βρισκόμουν στο Μάντσεστερ καταστάλαξα άναγκαστικά στήν αντίληψη πώς τά οικονομικά γεγονότα, που ως τώρα δέν έπαιζαν κανένα ρόλο ή έπαιζαν μονάχα έναν τιποτένιο ρόλο στή συγγραφή της Ιστορίας, είναι, τουλάχιστο στο σημερινόν κόσμο, άποφασιστική ιστορική δύναμη· πώς άποτελούν τήν βάση γιά τήν προέλευση τών σημερινών ταξικών άνταγωνισμών· πώς οί ταξικοί αυτοί άνταγωνισμοί, στίς χώρες που αναπτύχθηκαν πλήρια, χάρη στή μεγάλη βιομηχανία, κατά συνέπεια είδικά στήν Άγγλία, είναι μέ τη σειρά τους ή βάση γιά τό σχηματισμό τών πολιτικών κομμάτων και γιά τούς κομματικούς άγώνες κι άπ' αυτό ολάκερης της πολιτικής Ιστορίας. Ο Μάρξ, όχι μόνο καταστάλαξε στήν ίδια αντίληψη, μά τήν είχε κιόλας γενικεύσει, στά Deutsch—Französische Jahrbücher (1) [Γαλ-

1. Μιά έφημερίδα που έβγαζε στο Παρίσι στα 1843—44 ο Μάρξ, σ'ε συνεργασία μέ τόν Άριστερό Χεγκελιανό, Arnold Ruge (Σημ. Εκδ.).

λογερμανικά Χρονικά] (1844), για νά φτάσει στο συμπέρασμα πώς δέν είναι καθόλου τὸ κράτος ἐκεῖνο ποὺ καθορίζει καὶ ρυθμίζει τὴν ἀστική κοινωνία, μὰ ἡ ἀστική κοινωνία εἶναι κείνη ποὺ καθορίζει καὶ ρυθμίζει τὸ κράτος καὶ κατὰ συνέπεια ἡ πολιτική κι ἡ ἱστορία τῆς πολιτικῆς πρέπει νά ἐξηγηθοῦν ἀπ' τοὺς οἰκονομικοὺς ὁρους κι ἀπ' τὴν ἀνάπτυξή τους κι ὄχι *vice versa* (ἀντίστροφα).

Σάν ἐπισκέφτηκα τὸ Μάρξ στὸ Παρίσι, τὸ καλοκαίρι τοῦ 1841, ἔγινε ὀλοφάνερη ἡ πλέρια μας συμφωνία σ' ὅλα τὰ θεωρητικά πεδία κι ἀπὸ κεῖνον τὸν καιρὸ χρονολογεῖται τὸ κοινὸ ἔργο μας. Σάν τὴν ἀνοιξή τοῦ 1845, συναντηθήκαμε ξανά στίς Βρυξέλλες, ὁ Μάρξ εἶχε κιόλας ἀναπτύξει πλέρια τὴν ὕλιστική του θεωρία γιὰ τὴν ἱστορία στὰ κύρια χαρακτηριστικά της, πάνω στὴ βάση ποὺ ἀναφέραμε παραπάνω καὶ ποὺ τώρα ἔχουμε καταπιαστέι νά ἐπεξεργαστοῦμε στίς λεπτομέρειες, στίς πιδὼ ποικίλες κατευθύνσεις, αὐτὸν τὸν τρόπο ἱστορικῆς ἀντίληψης, ποὺ ἀποχτήσαμε τώρα τελευταῖα.

Ἡ ἀνακάλυψη αὐτῇ, ποὺ ἔφερε ἐπανάσταση στὴν ἐπιστῆμη τῆς ἱστορίας, ποὺ ὅπως εἶδαμε, εἶναι οὐσιαστικὰ ἔργο τοῦ Μάρξ καὶ ποὺ σ' αὐτὸ μπορῶ νά διεκδικήσω γιὰ τὸν ἑαυτὸ μου μόνο ἓνα πάρα πολὺ ἀσήμαντο μοιράδι, εἶχε, ὥστόσο, ἄμεση σημασία γιὰ τὸ σύγχρονο ἐργατικὸ κίνημα. Ὁ κομμουνισμὸς ἀνάμεσα στοὺς Γάλλους καὶ στοὺς Γερμανοὺς, ὁ Χαρτισμὸς ἀνάμεσα στοὺς Ἀγγλους, δέν φαινόταν τώρα πιά σάν κάτι τυχαῖο, ποὺ μπορούσε μιά χαρὰ καὶ νά μὴν εἶχε συμβεῖ. Τὰ κινήματα αὐτά, παρουσιάζονταν τώρα σάν κινήματα μὴς σύγχρονης καταπιεζόμενης τάξης, τοῦ προλεταριάτου, σάν οἱ περισσότερο ἢ λιγότερο ἀναπτυγμένες μορφές τῆς ἱστορικῆς ἀναγκαίας πάλης ἐναντία στὴν κυρίαρχη τάξη, τὴν ἀστική τάξη· σάν μορφές τῆς ταξικῆς πάλης, ποὺ μολαταῦτα διακρίνονταν ἀπ' ὅλους τοὺς παλιότερους ταξικοὺς ἀγῶνες ἀπὸ τοῦτο καὶ μόνο, πὼς ἡ σημερινὴ καταπιεζόμενη τάξη, τὸ προλεταριάτο, δέν μπορεῖ νά ὀλοκληρώσει τὴ χειραφέτησή του, χωρὶς ταυτόχρονα ν' ἀπαλλάξει τὴν κοινωνία, σὰ σύνολο, ἀπ' τὸ χωρισμὸ σὲ τάξεις καὶ κατὰ συνέπεια ἀπ' τοὺς ταξικοὺς ἀγῶνες. Καὶ τώρα πιά κομμουνισμὸς δὲ σημαίνει ἐπινόηση, μὲ τὴ βοήθεια τῆς φαντασίας, μὴς ἰδανικῆς κοινωνίας, τόσο τέλειες ὅσο μπορεῖ νά γίνει, μὰ κατανόηση τῆς φύσης καὶ τῶν ὁρῶν καὶ κατὰ συνέπεια τῶν γενικῶν σκοπῶν ποὺ βγαίνουν ἀπ' τὸν ἀγῶνα ποὺ κάνει τὸ προλεταριάτο.

Τώρα, δέν είχαμε σέ καμιά περίπτωση τή γνώμη πώς τά καινούργια έπιστημονικά συμπεράσματα θά-πρεπε νά περιοριστούν σέ ογκώδεις τόμους, άποκλειστικά γιά τó «μορφωμένον» κόσμο. Όλότελα τó αντίθετο. Κι οί δυό είμασταν κιόλας βαθειά μπλεγμένοι στό πολιτικό κίνημα κι είχαμε κάμποσους όπαδούς άνάμεσα στό μορφωμένο κοινό, είδικά στη Δυτική Γερμανία κι άρκετῇ έπαφή μέ τ' όργανωμένο προλεταριάτο. Καθήκον μας ἦταν νά δόσουμε μιά έπιστημονική βάση στην άποψή μας, μά ἦταν έξίσου σημαντικό, γιά μάς, νά κερδίσουμε τó ευρωπαϊκό καί πρώτα-πρώτα τó γερμανικό προλεταριάτο στις πεποιθήσεις μας. Μόλις ξεκαθάρισαμε τίς ιδέες μας, καταπιαστήκαμε μ' αὐτή τή δουλειά. Ίδρύσαμε τή Γερμανική "Ένωση Έργατών, στίς Βρυξέλλες καί πήραμε στά χέρια μας τήν Deutsche Brüsseler Zeitung (¹) πού μάς χρησίμεφε σάν όργανο ώς τήν έπανάσταση τοῦ Φλεβάρη. Βρισκόμασταν σ' έπαφή μέ τó έπαναστατικό τμήμα τών 'Αγγλικών Χαρτιστών, μέ τó Julian Harney, τόν έκδότη τοῦ Northern Star, τó κεντρικό όργανο τοῦ κινήματος, πού σ' αὐτό συνεργαζόμουν. Μπήκαμε άκόμα σ' ένα είδος καρτέλ μέ τούς δημοκράτες, στίς Βρυξέλλες (ó Μάρξ ἦταν αντίπρόεδρος στη Δημοκρατική 'Εταιρεία (²)) καί μέ τούς γάλλους σοσιαλδημοκράτες τῆς Réforme (³), πού τήν έφοδίαζα μέ ειδήσεις γιά τó 'Αγγλικό καί Γερμανικό κίνημα. Κοντολογίς, οί δεσμοί μας μέ τίς ριζοσπαστικές καί προλεταριακές όργανώσεις καί τά όργανα τοῦ τύπου, ἦταν πέρα ώς πέρα αὐτό πού θέλαμε.

Οί σχέσεις μας μέ τήν "Ένωση τών Δικαίων, ἦταν οί παρακάτω. Φυσικά τó πώς ύπήρχε ἡ "Ένωση τó ξέραμε : στά 1843 ó Schapper μοῦ πρότεινε νά πάρω μέρος σ' αὐτή καί φυσικά, τήν έποχή εκείνη, άρνήθηκα. Μολταυτα δχι μονάχα είχαμε τακτική άλληλογραφία μέ τούς Λοντρέζους, μά κι άκόμα βρισκόμαστε σέ πιό στενή έπαφή μέ τó δόκτορα Everbeck, πού σήμερα βρίσκεται έπικεφαλῆς τών παρισινών τμημάτων.

1. Τó όργανο τών γερμανών έμικρέδων, πού έβγαине στό Βέλγιο άπ' τίς άρχές τοῦ 1847 (Σημ. 'Εκδ.).

2. Μιά 'Εταιρία διεθνικοῦ χαρακτήρα πού ένωσε τούς Βέλγους Δημοκράτες μέ τούς πολιτικούς έμικρέδες πού ζούσαν στίς Βρυξέλλες. Ίδρύθηκε τó Σεπτέμβρη τοῦ 1847 (Σημ. 'Εκδ.).

3. 'Η Réforme (Μεταρρύθμιση) ἦταν όργανο τοῦ Γαλλικοῦ μικροαστικοῦ ριζοσπαστικοῦ δημοκρατικοῦ κόμματος, πού οί όπαδοί του όνομάζονταν Σοσιαλδημοκράτες (Σημ. 'Εκδ.).

Χωρίς νά μᾶς ἀπορροφούν οἱ ἐσωτερικές ὑποθέσεις τῆς Αἰγκας, ὥστόσο εἴμασταν ἐνήμεροι γιά κάθε σημαντικὸ περιστατικὸ. Ἀπ' τὴν ἄλλη μεριά, ἐπηρεάζαμε τὶς θεωρητικές ἀπόψεις τῶν πιδό σημαντικῶν μελῶν τῆς Αἰγκας μὲ προφορικό λόγο, μὲ γράμματα καὶ μὲ τὸν τύπο. Γι' αὐτὸν τὸ σκοπὸ χρησιμοποιοῦσαμε ἀκόμα διάφορες λιθογραφημένες ἐγκυκλίους, πού στέλναμε στοὺς φίλους μας καὶ στοὺς ἀντιπροσώπους μας, σ' ὅλον τὸν κόσμον, σὲ εἰδικές περιπτώσεις, σὰν γεννιόταν κανένα ζήτημα γιά τὶς ἐσωτερικές ὑποθέσεις τοῦ Κομμουνιστικοῦ κόμματος πού βρισκόταν τότε στὸ δρόμο τοῦ σχηματισμοῦ του. Σ' αὐτές τὶς ἐγκυκλίους, μερικές φορές γινόταν λόγος γιά τὴν ἴδια τὴν Αἰγκα. Ἔτσι, κάποιοι νεαροὶ φοιτητὴς ἀπ' τὴ Βεσφαλία, ὁ Herman Kriege, πού πῆγε στὴν Ἀμερική, παρουσιάστηκε κεῖ σὰν ἀπεσταλμένος ἀπ' τὴν Αἰγκα καὶ συνεταιρίστηκε μὲ τὸν τρελλὸ Harro Harring, μὲ σκοπὸ νά φέρουν ἄνω—κάτω τὴ Νότια Ἀμερική, μὲ τὴ βοήθεια τῆς Αἰγκας. Ἰδρυσε μιὰ ἐφημερίδα πού σ' αὐτὴ, στ' ὄνομα τῆς Αἰγκας, δίδασκε ἕναν παράλογο ἐρωτονευροπαρμένο κομμουνισμό, πού βασιζόταν στὸν «ἔρωτα» καὶ πλημμύριζε ἀπὸ ἀγάπη. Αὐτὸ τὸ χτυπήσαμε σὲ μιὰ ἐγκύκλιο πού πέτυχε τὸ σκοπὸ πού ἐπιδιώκαμε. Ὁ Kriege χάθηκε ἀπ' τὴν περιοχὴ τῆς Αἰγκας.

Ἀργότερα, ὁ Weitling ἤρθε στὶς Βρυξέλλες. Μά δὲν ἦταν πιά ὁ ἀπλοϊκὸς νεαρὸς μεροκαματιάρης-ράφτης πού, κατὰπληκτος ἀπ' τὸ ἴδιο του τὸ ταλέντο, πάσκιζε νά ξεκαθαρίσει στὴ σκέψη του σὰν τί θάμοιαζε μιὰ κομμουνιστικὴ κοινωνία. Ἦταν τώρα ὁ μεγάλος ἄντρας, πού τὸν κυνηγοῦσαν ζηλόφτονα γιά τὴν ἀνωτερότητά του, πού μυριζόταν παντοῦ ἀντιπάλους, κρυφοὺς ἐχτροὺς καὶ παγίδες· ὁ προφήτης πού τὸν κυνηγοῦσαν ἀπὸ χώρα σὲ χώρα, πού ἔφερνε πάντα μαζί του, ἔτοιμη στὴν τσέπη του, κάποια συνταγὴ γιά τὴν πραγματοποίησιν τοῦ παραδείσου πάνω στὴ γῆ καὶ πού φανταζόταν πὼς ὅλοι εἶχαν σκοπὸ νά τοῦ τὴν κλέψουν. Ἦρθε κιόλας σὲ σύγκρουση μὲ τὰ μέλη τῆς Αἰγκας στὸ Λονδίνο, ὅπως καὶ στὶς Βρυξέλλες, πού μάλιστα ὁ Μάρξ κι ἡ γυναίκα του τὸν καλωσόρισαν σχεδὸν μὲ ὑπεράνθρωπη μακροθυμία· δὲ μποροῦσε νά κάμει μὲ κανένα. Ἔτσι, ὅστερ' ἀπὸ λίγο πῆγε στὴν Ἀμερική, γιά νά προσπαθῇ νά παίξει ἐκεῖ τὸ ρόλο του σὰν προφήτης.

Ὅλ' αὐτὰ τὰ περιστατικὰ βοήθησαν στὴν ἐπανάσταση, πού γινόταν σιωπηλὰ μέσα στὴν Αἰγκα κι ἰδιαίτερα

ἀνάμεσα στὰ ἡγετικά της στελέχη στὸ Λονδίνο. Ἡ ἀνεπάρκεια τῆς παλιότερης ἀντίληψης γιὰ τὸν κομμουνισμό, τόσο τὸν ἀπλοϊκὸ γαλλικὸ ἐξισωτικὸ κομμουνισμό, ὅσο καὶ τὸν κομμουνισμό τοῦ Weitling, γινόταν ὁλοένα καὶ πιὸ φανερὴ σ' αὐτούς. Ἡ ἀντίληψη γιὰ τὴν προέλευση τοῦ κομμουνισμοῦ ἀπ' τὸν ἀρχέγονο Χριστιανισμό, ἀντίληψη ποὺ τὴν εἶχε μπάσει ὁ Weitling — δὲν ἔχει σημασία πόσα ἐξαιρετὰ ξεκομμένα κομμάτια μπορεῖ νὰ βρεῖ κανένας στὸ ἔργο του «Τὸ Εὐαγγέλιο τῶν Φτωχῶν Ἀμαρτωλῶν» — εἶχε σὰν ἀποτέλεσμα νὰ παραδώσει τὸ κίνημα, στὴν Ἑλβετία, σὲ μεγάλο βαθμὸ στὰ χέρια, πρῶτα - πρῶτα, λοιπῶν σὰν τὸν Albrecht κι ὕστερα σ' ἔκμεταλλευτὲς, λαπατεῶνες προφῆτες σὰν τὸν Kuhlmann. Ὁ «ἀληθινὸς σοσιαλισμὸς», τοῦ Kriege, ποὺ προπαγανδίζαν λιγοστοὶ λογοτέχνες συγγραφεῖς, μετάφραση τῆς γαλλικῆς σοσιαλιστικῆς φρασεολογίας σὲ διεφθαρμένο χεγκελιανὸ γερμανικὸ ἰδίωμα καὶ τὸ συναισθηματικὸ ὄνειροπόλημα τῆς ἀγάπης (βλ. στὸ Κομμουνιστικὸ Μανιφέστο τὴν παράγραφο γιὰ τὸ Γερμανικὸ ἢ «Ἀληθινὸ Σοσιαλισμὸ») κι ἡ μελέτη τῆς σχετικῆς φιλολογίας ποὺ πέρασε πολὺ γρήγορα στὴ Λίγκα, ἔκαμε τοὺς παλιοὺς ἐπαναστάτες τῆς Λίγκας ν' ἀηδιάσουν, ἂν ὄχι γιὰ τίποτ' ἄλλο, τουλάχιστο γιὰ τὴ σαλιάρικη ἀδυσμῖα του.

Μπροστὰ στὶς ἀβάσιμες προηγούμενες θεωρητικὲς ἀντιλήψεις καὶ μπροστὰ στὶς πρακτικὲς παρεκκλίσεις ποὺ εἶχαν σὰν ἀποτέλεσμα, γινόταν ὁλοένα καὶ πιὸ φανερό στὸ Λονδίνο, πὼς ὁ Μάρξ κι ἐγὼ εἴχαμε τὸ δικίο μὲ τὸ μέρος μας στὴν καινούργια θεωρία. Τὴν κατανόηση αὐτῇ, τὸ δίχως ἄλλο, τὴν προώθησε τὸ γεγονὸς πὼς ἀνάμεσα στοὺς ἀρχηγοὺς στὸ Λονδίνο, βρισκόνταν τώρα δυὸ ἄνθρωποι ποὺ ἦταν πολὺ πιὸ ἀνώτεροι στὴν ἱκανότητα γιὰ τὴ θεωρητικὴ γνώση, ἀπὸ κείνους ποὺ ἀναφέραμε προηγούμενα : ὁ μινιατουρίστας ζωγράφος Karl Pfänder ἀπ' τὸ Heilbronn κι ὁ ράφτης George Eccarius ἀπ' τὴ Θουρυγκ α. (1)

1. Ὁ Pfänder πέθανε ἐδῶ κι ὀχτὼ χρόνια, πάνω κάτω, στὸ Λονδίνο (1876). Ὁταν ἄνθρωπος μὲ ξεχωριστὴ λεπτὴ διανοητικότητα, ἔξυπνος, εἰρωνὴς καὶ διαλεκτικὸς. Ὁ Eccarius τελευταῖα, ὅπως εἶναι γνωστὸ, ἦταν γιὰ πολλὰ χρόνια Γενικὸς Γραμματέας στὴ Διεθνή Ἑνωση τῶν Ἑργατῶν, ποὺ στὸ Γενικὸ τῆς Συμβουλίου βρισκόνταν, ἀνάμεσα σ' ἄλλους καὶ τὰ παρακάτω παλιὰ μέλη τῆς Λίγκας: Eccarius, Pfänder, Lessner, Lochner. Μάρξ κι ἐγώ. Ἀργότερα ὁ Eccarius ἀφοσιώθηκε ἀποκλειστικά στὸ κίνημα τῶν Ἀγγλικῶν trade-unions. (Σημ. τοῦ Φ. Ἐνγκελς).

Φτάνει νά ποῦμε πῶς, τὴν ἀνοιξὴ τοῦ 1847, ὁ Moll ἐπισκέφτηκε τὸ Μάρξ στὶς Βρυξέλλες κι ἀμέσως ὕστερα ἐπισκέφτηκε ἑμένα στὸ Παρίσι, γιὰ νὰ μᾶς καλέσει, γιὰ λογαριασμὸ τῶν συντρόφων του, νὰ μποῦμε στὴ Λίγκα. Μᾶς τόνισε πῶς εἶχαν πειστεῖ τόσο γιὰ τὴν ὀρθότητα γενικὰ τοῦ τρόπου τῆς δικῆς μας θεώρησης, ὅσο καὶ γιὰ τὴν ἀνάγκη ν' ἀπαλλαγεῖ ἡ Λίγκα ἀπ' τὶς παλιές συνομοωτικές της παραδόσεις καὶ μορφές. "Ἀν μπαίναμε, θὰ μᾶς δινόταν ἡ εὐκαιρία νὰ ἐκθέσουμε τὸν κριτικὸ μας κομμουνισμό, σ' ἓνα συνέδριο τῆς Λίγκας, σ' ἓνα μανιφέστο ποῦ τότε θὰ δημοσιευόταν σὰ Μανιφέστο τῆς Λίγκας κι ἔτσι θάμασταν σέ θέση νὰ δώσουμε κι ἐμεῖς τὸ μερίδιό μας στὴν ἀντικατάσταση τῆς ξεπερασμένης πιά ὀργάνωσης τῆς Λίγκας, μὲ μιὰ ὀργάνωση ποῦ θὰ βρισκόταν σ' ἀρμονία μὲ τὴν καινούργια ἐποχὴ καὶ τοὺς νέους σκοποὺς.

Δὲν εἶχαμε καμμιά ἀμφιβολία πῶς μιὰ ὀργάνωση, ἀνάμεσα στὴ γερμανικὴ ἐργατικὴ τάξη, ἦταν ἀναγκαία, ἔστω καὶ μονάχα γιὰ τὴν προπαγάνδα καὶ πῶς ἡ ὀργάνωση αὐτὴ, στὸ βαθμὸ ποῦ θᾶχε κάπως περισσότερο ἀπὸ τοπικὸ χαρακτήρα, δέ μπορούσε νὰ ναι παρὰ μονάχα μυστικὴ, ἀκόμα κι ἔξω ἀπ' τὴ Γερμανία. Βρισκόταν λοιπὸν κιάλας ἴσια-ἴσια μιὰ τέτοια ὀργάνωση στὴ μορφὴ τῆς Λίγκας. Ἐκεῖνο ποῦ σ' αὐτὸ ἐμεῖς εἶχαμε πρὶν ἀντιρρήσεις γι' αὐτὴν τὴ Λίγκα, τώρα τὸ πετοῦσαν στὴν πάντα, σὰ λαθεμένο, οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς ἴδιας τῆς Λίγκας· ἐμᾶς τοὺς ἴδιους μᾶς καλοῦσαν νὰ βοηθήσουμε στὴν ἀναδιοργάνωσή της. Μποροῦσαμε νὰ ποῦμε ὄχι; Σίγουρα ὄχι. Μπήκαμε κατὰ συνέπεια στὴ Λίγκα· ὁ Μάρξ ἵδρυσε ἓνα τοπικὸ τμήμα τῆς Λίγκας στὶς Βρυξέλλες ἀπ' τοὺς στενοὺς φίλους μας, ἐνῶ ἐγὼ ἐπισκέφτηκα τὰ τρία τμήματα στὸ Παρίσι.

Τὸ καλοκαίρι τοῦ 1847, ἔγινε τὸ πρῶτο Συνέδριο τῆς Λίγκας στὸ Λονδίνο, ποῦ σ' αὐτὸ ὁ W. Wolff ἀντιπροσώπευε τὸ τμήμα τῶν Βρυξελλῶν κι ἐγὼ τὰ Παρισινὰ τμήματα. Στὸ Συνέδριο αὐτὸ πραγματοποιήθηκε κυρίως ἡ ἀναδιοργάνωση τῆς Λίγκας. "Ὅλα ὅσα ἔμεναν ἀπ' τὸ παλιὸ μυστικιστικὸ ὄνομα τῆς συνομοωτικῆς περιόδου, καταργήθηκαν τώρα κι αὐτά. Ἡ Λίγκα ὀργανώθηκε σὲ τοπικὰ τμήματα, ομάδες, ἡγετικές ομάδες, Κεντρικὴ Ἐπιτροπὴ καὶ Συνέδριο κι ἀπὸ δῶ καὶ μπρὸς ἔφερε τ' ὄνομα «Κομμουνιστικὴ Λίγκα».

«Σκοπός της Αίγκας είναι η ανατροπή της αστικής τάξης, η κυριαρχία του προλεταριάτου, η κατάργηση της παλιάς αστικής κοινωνίας που στηρίζεται στους ταξικούς ανταγωνισμούς κι η ίδρυση μιᾶς καινούργιας κοινωνίας, χωρίς τάξεις και χωρίς άτομική ιδιοκτησία.»

— αυτό λέει το πρώτο άρθρο του καταστατικού της. Ἡ οργάνωση ἡ ἴδια, ἦταν πέρα γιὰ πέρα δημοκρατική, μ' ἐπιτροπές που ἐκλέγονταν καὶ που ὑπόκεινταν σὲ ἀπόλυση. Καὶ μόνο μὲ τὰ μέσα αὐτά, μπῆκε φραγμός στὸ δρόμο γιὰ δλους τοὺς συνομοιωτικούς πόθους που ἀπαιτοῦν δικτατορία κι ἡ Αἶγκα μετατράπηκε — τουλάχιστο γιὰ τὴ συνειθισμένη εἰρηνικὴ ἐποχὴ — σὲ ξεκάθαρο προπαγανδιστικὴ ἐταιρία. Τὰ καινούργια αὐτά καταστατικά, μπῆκαν στὰ τοπικά τμήματα γιὰ συζήτηση — τόσο δημοκρατικὴ ἦταν ἡ διαδικασία που ἀκολουθοῦσαμε τώρα, — ὕστερα συζητήθηκαν ἀκόμα γιὰ μιὰ φορὰ σ' ἓνα δεύτερο Συνέδριο καὶ τελικὰ ψηφίστηκαν ἀπ' τὸ τελευταῖο Συνέδριο, στίς 8 Δεκέμβρη 1847.

Μπορεῖ κανένας νὰ τὰ βρεῖ ξανατυπωμένα στὸ Wermuth and Stieber, τ. I σ. 239. Παράρτημα X.

Τὸ δεύτερο Συνέδριο, ἔγινε στὰ τέλη τοῦ Νοέμβρη καὶ στίς ἀρχές τοῦ Δεκέμβρη τῆς ἴδιας χρονιάς. Σ' αὐτὸ πῆρε μέρος κι ὁ Μάρξ κι ἀνέπτυξε τὴν καινούργια θεωρία στὴ διάρκεια μιᾶς ἐξαιρετικὰ μακρᾶς συζήτησης, — τὸ συνέδριο κράτησε τουλάχιστο δέκα μέρες. Ὅλες οἱ ἀντιφάσεις κι ἀμφιβολίες τελικὰ παραμερίστηκαν, οἱ καινούργιες βασικὲς ἀρχές ἔγιναν δεκτὲς παμψηφεί κι ἐξουσιοδοτήσαν τὸ Μάρξ καὶ μένα νὰ συντάξουμε τὸ Μανιφέστο. Αὐτὸ ἔγινε ἀμέσως ὕστερα. Αἶγες βδομάδες πρὶν ἀπ' τὴν Ἐπανάσταση τοῦ Φλεβάρη, στάλθηκε στὸ Λονδίνο γιὰ νὰ τυπωθεῖ. Ἀπὸ τότε ἔκαμε τὸ γύρο τοῦ κόσμου, μεταφράστηκε σχεδὸν σ' ὅλες τὶς γλώσσες καὶ σήμερα ἀκόμα ἐξακολουθεῖ νὰ χρησιμεύει σὰν ὁδηγὸς γιὰ τὸ προλεταριακὸ κίνημα στίς πρὸ διαφορετικὲς χώρες. Στὴ θέση τοῦ ρητοῦ τῆς παλιάς Αἶγκας, «Ὅλοι οἱ Ἄνθρωποι εἶναι Ἀδέρφια», ἐμφανίστηκε ἡ καινούργια λαχὴ γιὰ τὴ μάχη: «Προλετάριοι ὅλων τῶν Χωρῶν, ἐνωθεῖτε», που διαλαλοῦσε ἀνοιχτὰ τὸ διεθνικὸ χαρακτήρα τῆς πάλης. Δεκαεφτά χρόνια ἀργότερα, αὐτὴ ἡ λαχὴ τῆς μάχης ἀντηχοῦσε σ' ὁλάκερον τὸν κόσμον, σὰν ἡ πολεμικὴ λαχὴ τῆς Διεθνούς Ἐνωσης τῶν Ἐργαζομένων καὶ σήμερα τὸ μαχόμενον

προλεταριάτο, σ' όλες τις χώρες, τὴν ἔχει χαράξει στὴ σημαία του.

Ἡ ἐπανάσταση τοῦ Φλεβάρη ξέσπασε. Ἡ Κεντρικὴ Ἐπιτροπὴ, ποὺ ἦταν στὸ Λονδίνο, ἀνάθεσε ἀμέσως όλες τις ἐξουσίες της στὶς ἡγετικές ομάδες στὶς Βρυξέλλες. Μὰ ἡ ἀπόφαση αὐτή, ἀρρήθηκε σὲ μιὰ ἐποχὴ ποὺ στὶς Βρυξέλλες ἐπικρατοῦσε κιόλας μιὰ πραγματικὴ κατάσταση πολιορκίας κι οἱ Γερμανοί, ἰδιαίτερα, δὲ μπορούσαν νὰ συγκεντρωθοῦν πουθενά. Ὅλοι μας εἴμασταν ἔτοιμοι νὰ πάμε στὸ Παρίσι κι ἔτσι ἡ καινούργια Κεντρικὴ Ἐπιτροπὴ ἀποφάσισε νὰ διαλυθεῖ, νὰ μεταβιβάσει όλες τις ἐξουσίες της στὸν Μάρξ καὶ νὰ τοῦ δώσει τὴν ἐξουσιοδότηση νὰ συστήνῃ ἀμέσως μιὰ καινούργια Κεντρικὴ Ἐπιτροπὴ στὸ Παρίσι. Τὰ πέντε πρόσωπα ποὺ πῆραν αὐτὴν τὴν ἀπόφαση (3 τοῦ Μάρτη τοῦ 1849) δὲν εἶχαν καλὰ-καλὰ χωριστεῖ κι ἡ ἀστυνομία ὄρμησε μέσα στὸ σπίτι τοῦ Μάρξ, τὸν ἔπιασε καὶ τὸν ὑποχρέωσε τὴν ἄλλη μέρα νὰ φύγει γιὰ τὴ Γαλλία, ἐκεῖ ποὺ ἴσια-ἴσια ἤθελε νὰ πάει.

Ξανασυναντηθήκαμε ὅλοι στὸ Παρίσι πολὺ γρήγορα. Στὸ Παρίσι ἐπίσης συντάχθηκε κι ὑπογράφηκε ἀπ' ὅλα τὰ μέλη τῆς καινούργιας Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς τὸ παρακάτω ἔγγραφο, ποὺ μοιράστηκε σ' ὁλόκληρη τὴ Γερμανία καὶ ποὺ ἀπ' αὐτό, ἀκόμα καὶ σήμερα, πολλοὶ ἄνθρωποι μποροῦν κάτι νὰ μάθουν :

ΑΙΤΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΤΙΚΟΥ ΚΟΜ- ΜΑΤΟΣ ΣΤΗ ΓΕΡΜΑΝΙΑ (¹)

1.— Ὁλόκληρη ἡ Γερμανία πρέπει ν' ἀνακηρυχτεῖ ἐνιαῖα κι ἀδιαίρετη δημοκρατία.

3.— Οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ λαοῦ θὰ πληρώνονται ὅπως

1. Ὁ Ἐνγκελς πειδὴ δὲν εἶχε ὁλόκληρο τὸ κείμενο τῶν Αἰτημάτων στὰ χέρια του, τὰ παραθέτει σὲ περιληπτικὴ μορφή. Τ' ἄρθρα ποὺ δὲν περιλαμβάνονται εἶναι τὰ παρακάτω :

2.— Κάθε Γερμανός, μόλις συμπληρώσει τὰ 21 χρόνια του, ἔχει δικαίωμα ψήφου καὶ μπορεῖ νὰ βάλει ὑποψηφιότητα, φτάνει μόνον νὰ μὴν καταδικάστηκε σ' ἐγκληματικὴ ποινή.

4.—Καθολικὸς ἐξοπλισμὸς τοῦ λαοῦ. Στὸ μέλλον ἐπίσης ὁ στρατὸς πρέπει νὰναι ἐργατικὸς στρατὸς, ἔτσι ποὺ ὁ στρατὸς δὲν θὰ ξοδεύει μονάχα, ὅπως πρὶν, μὰ θὰ παράγει περισσότερα ἀπ' τὰ ποσὰ ποὺ ξοδεύονται γιὰ τὴ συντήρησή του.

Αὐτό, εἶναι ἀκόμα μέσο γιὰ τὴν ὁργάνωση τῆς ἐργασίας.

5.—Ἡ ἀπονομή τῆς δικαιοσύνης πρέπει νὰ γίνεται δωρεάν.

κι οἱ ἐργάτες, γιὰ νὰ μποροῦν νὰ πηγαίνουν στὴ Βουλὴ τοῦ Γερμανικοῦ λαοῦ.

4.—Καθολικὸς ἐξοπλισμὸς τοῦ λαοῦ.

7.—Τὰ βασιλικά κι ἄλλα φεουδαρχικά ὑποστατικά, ὅλα τὰ ὀρυχεῖα κλπ. θὰ μετατραποῦν σὲ κρατικὴ ἰδιοκτησία. Στὰ ὑποστατικά αὐτά, ἡ καλλιέργεια θὰ πρέπει νὰ γίνεται σὲ μεγάλη κλίμακα καὶ μ' ὅλα τὰ πιὸ σύγχρονα ἐπιστημονικά μέσα, γιὰ ὠφέλεια ὁλόκληρης τῆς κοινωνίας.

8.—Οἱ ὑποθήκες στὰ κτήματα τῶν χωρικῶν θὰ κηρυχτοῦν κρατικὴ ἰδιοκτησία· οἱ τόκοι ἀπὸ τέτοιες ὑποθήκες θὰ πληρώνονται ἀπ' τοὺς χωρικοὺς στὸ κράτος.

9.—Στὶς περιοχὲς ποὺ ἔχει ἀναπτυχτεῖ ἡ ἐνοικίαση τῶν γαιῶν, τὸ ἐνοίκιο τῆς γῆς θὰ πληρώνεται στὸ κράτος σὰ φόρος.

11.—"Ὅλα τὰ μέσα ἐπικοινωνίας: σιδηρόδρομοι, διώρυγες, ἀτμόπλοια, δρόμοι, ταχυδρομεῖα κλπ. θὰ παρθοῦν ἀπ' τὸ κράτος. Θὰ μετατραποῦν σὲ κρατικὴ περιουσία

6.—"Ὅλα τα φεουδαρχικά βάρη, ὅλες οἱ ἀναγκαστικὲς φορολογίες, ἀ γ γ α ρ ε ῖ ε ς, δεκάτη κλπ. ποὺ ὡς τὰ σήμερα βαρύνουν τὸν ἀγροτικὸ πληθυσμὸ, θὰ πρέπει νὰ καταργηθοῦν χωρὶς ἀποζημίωση.

"Ὅλ' αὐτά τὰ μέτρα ποὺ ἀναφέρονται στ' ἄρθρα 6, 7, 8 καὶ 9 διατυπώθηκαν γιὰ νὰ μειώσουν τὸ δημόσιο κι ἄλλα βάρη τῶν χωρικῶν καὶ μικροκαλλιεργητῶν, χωρὶς νὰ μειώσουν τ' ἀπαραίτητα μέσα γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση τῶν κρατικῶν δαπανῶν καὶ χωρὶς νὰ ζημιώσουν τὴν ἴδια τὴν παραγωγὴ.

Ὁ πραγματικὸς γαιοκτήμονας, ποὺ δὲν εἶναι οὔτε χωρικός οὔτε καλλιεργητής, δὲν παίρνει μέρος καθόλου στὴν παραγωγὴ. Γι' αὐτὸ, ἐκεῖνο ποὺ ξοδεύει εἶναι καθαρὴ κατάχρηση.

10.—"Ὅλες οἱ ἰδιωτικὲς τράπεζες πρέπει ν' ἀντικατασταθοῦν ἀπὸ μιὰ κρατικὴ τράπεζα, ποὺ τὰ γραμμάτιά της θάχουν νόμιμη τρέχουσα τιμὴ.

Τὸ μέτρο αὐτὸ κάνει δυνατὴ τὴ ρύθμιση τῆς πίστης γιὰ τὸ συμφέρον ὁ λ ά κ ε ρ ο υ τοῦ λαοῦ κι ἔτσι τορπιλλεῖ τὴν κυριαρχία τοῦ μεγάλου χρηματικοῦ κεφαλαίου. Ἡ βαθμιαία ἀντικατάσταση τοῦ χρυσοῦ καὶ τοῦ ἀργύρου μὲ τὸ χαρτονόμισμα, κάνει φτηνὸ τὸ ἀπαραίτητο ὄργανο τῆς ἀστικῆς συναλλαγῆς, τὸ γενικὸ μέσο τῆς ἀνταλλαγῆς κι ἐπιτρέπει νὰ χρησιμοποιηθεῖ τὸ χρυσάφι καὶ τὸ ἀσήμι γιὰ ἐμπορικὲς πράξεις μὲ τὸ ἐξωτερικόν. Τελικὰ τὸ μέτρο αὐτὸ εἶναι ἀναγκαῖο γιὰ νὰ συνδέσει τὰ συμφέροντα τῆς συντηρητικῆς ἀστικῆς τάξης μὲ τὴν ἐπανάστασι.

12.—Δὲ θὰ ὑπάρχουν διαφορὲς στὴ μισθοδοσίᾳ ὅλων τῶν κρατικῶν ὑπαλλήλων, ἔξω ἀπὸ κείνους ποὺ ἔχουν οἰκογένεια καὶ γι' αὐτὸ ὅσοι ἔχουν μεγαλύτερες ἀνάγκες, θὰ παίρνουν μεγαλύτερους μισθοὺς ἀπ' τοὺς ἄλλους.

13.—"Ὁλοκληρωτικὸς χωρὶσμὸς τῆς ἐκκλησίας ἀπ' τὸ κράτος. Οἱ παπάδες ὅλων τῶν αἰρέσεων θὰ πληρώνονται ἀποκλειστικά ἀπ' τοὺς θεληματικούς ἐνορίτες τους.

καί θά μπουv στὴ διάθεση τῶν τάξεων ποὺ δέν ἔχουν ἰδιοκτησία.

14.— Περιορισμός τοῦ δικαιώματος τῆς κληρονομίας.

15.— Θέσπιση ἑνὸς προοδευτικοῦ φόρου στὸ εἰσόδημα καὶ κατάργηση τῶν φόρων στὴν κατανάλωση.

16.— Ἐγκατάσταση ἐθνικῶν ἐργαστηρίων. Τὸ κράτος ἐγγυᾶται τὴν παροχὴ ἐργασίας σ' ὅλους τοὺς ἐργάτες καὶ συντηρεῖ ὅλους ἐκείνους ποὺ εἶναι ἀνίκανοι νά δουλέψουν.

17.— Δωρεάν στοιχειώδης ἐκπαίδευση γιὰ ὅλους.

Γιὰ τὸ συμφέρον δολάκερου τοῦ γερμανικοῦ προλεταριάτου, τῆς μικροαστικῆς τάξης καὶ τῆς ἀγροτιᾶς, πρέπει νά ἐργαστοῦν ὅλοι μ' ὅλη τὴ δυνατὴ ἐνεργητικότητα γιὰ τὴν πραγματοποίηση τῶν παραπάνω μέτρων. Γιατί μονάχα μὲ τὴν πραγματοποίησή τους μποροῦν τὰ ἑκατομύρια ἀνθρώπων στὴ Γερμανία, ποὺ ὡς τώρα τὰ ἐκμεταλλεύονται μιὰ φοῦχτα ἄνθρωποι καὶ ποὺ θά γίνεῖ προσπάθεια νά κρατηθοῦν παραπέρα σὲ ὑποταγή, ν' ἀποχτήσουν τὰ δικαιώματά τους καὶ τὴ δύναμη ποὺ τοὺς ἀνήκει σὰν παραγωγοὶ κάθε πλούτου.

Ἡ Ἐπιτροπὴ

KARL MARX, KARL SCHAPPER, H. BAUER,
FR. ENGELS, J. MOLL, W. WOLFF

Ἐκείνην τὴν ἐποχὴ, ἐπικρατοῦσε στὸ Παρίσι ἡ λόξα γιὰ ἐπαναστατικὰς λεγεῶνες. Ἰσπανοί, Ἱταλοί, Βέλγοι, Ὁλλανδοί, Πολωνοί καὶ Γερμανοί, μαζεύονταν μάζες-μάζες γιὰ νά λευτερώσουν τίς πατρίδες τους. Ἐπικεφαλῆς τῆς γερμανικῆς λεγεῶνας βρισκόνταν οἱ Herwegh, Bornstedt καὶ ὁ Börnstein. Μιά κι ἀμέσως ὕστερ' ἀπ' τὴν ἐπανάσταση, ὅλοι οἱ ξένοι ἐργάτες ὄχι μόνο δέν ἔβρισκαν δουλειά, μὰ κι ἀκόμα βασανίζονταν ἀπ' τὸ κοινὸ, οἱ λεγεῶνες αὐτὲς στρατολογοῦσαν σωρὸ ἀπὸ δαύτους. Ἡ καινούργια κυβέρνησις εἶδε σ' αὐτὲς ἕνα μέσο γιὰ νά ξεφορτωθεῖ τοὺς ξένους ἐργάτες κι ἔδινε σ' αὐτὲς τὸ l'étape du soldat, δηλαδή κέντρα διαμετακόμισης κι ἐπίδομα πορείας πενήντα λεπτά τὴν ἡμέρα ὡς τὰ σύνορα κι ἀπὸ κεῖ καὶ πέρα ὁ εὐγλωττος Λαμαρτίνος, ὁ ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν, ποὺ τόσο εὐκόλα συγκινιόταν ἔτσι ποὺ τὸν ἔπαιρναν τὰ δάκρυα, γρήγορα ἔβρισκε εὐκαιρία νά τοὺς προδῶσει στίς ὑπεύθυνες κυβερνήσεις τους.

Ἐμεῖς, ἀντιταχτήκαμε μέ τὸν πιὸ ἀποφασιστικὸ τρόπο στὸ παιγνίδι αὐτὸ μέ τὴν ἐπανάσταση. Μέσα στὸν ἀναβρασμὸ ποὺ γινόταν τότε στὴ Γερμανία, τὸ νὰ προστέσουμε μιὰ εἰσβολή, ποὺ θάφερνε ἀναγκαστικά τὴν ἐπανάσταση ἀπ' τὰ ἔξω, σήμαινε πῶς βίναμε ἓνα ἐμπόδιο στὸ δρόμο τῆς ἐπανάστασης στὴν ἴδια τὴ Γερμανία, δυναμώναμε τίς κυβερνήσεις καὶ παραδίναμε τοὺς ἴδιους τοὺς λεγεωνάριους — ὁ Λαμαρτίνος ἐγγυόταν γι' αὐτὸ — ἀνυπότακτους στὸ γερμανικὸ στρατό. Ὅταν ἀργότερα, στὴ Βιέννη καὶ στὸ Βερολῖνο, ἡ ἐπανάσταση νίκησε, ἡ λεγεώνα ἔγινε ὁλότελα ἄσκοπη. Ὡστόσο, μιὰ κι ἄρχισε, τὸ παιγνίδι συνεχίστηκε.

Ἰδρύσαμε μιὰ γερμανικὴ κομμουνιστικὴ λέσχη καὶ συμβουλευάμε τοὺς ἐργάτες νὰ μείνουν μακριὰ ἀπ' τὴ λεγεώνα καὶ μάλιστα νὰ γυρίσουν στὴν πατρίδα ἑνας-ἑνας ἀτομικά καὶ κεῖ νὰ δουλέψουν γιὰ τὸ κίνημα. Ὁ παλιὸς μας φίλος, ὁ Flöcon, ποὺ εἶχε θέσῃ στὴν προσωρινὴ κυβέρνηση, πέτυχε καὶ γιὰ τοὺς ἐργάτες ποὺ στείλαμε μεῖς, τίς ἴδιες εὐκόλεις, γιὰ τὸ ταξίδι τους, ποὺ δίνονταν καὶ στοὺς λεγεωνάριους. Μ' αὐτὸν τὸν τρόπο βοηθήσαμε τρακόσιους ἢ τετρακόσιους ἐργάτες νὰ γυρίσουν στὴ Γερμανία, ποὺ στὴ μεγάλη πλειοψηφία τους ἦταν μέλη τῆς Λίγκας.

Ὅπως ἦταν πολὺ εὐκόλο νὰ τὸ προβλέψει κανένας, ἡ Λίγκα ἀποδείχτηκε πῶς ἦταν πάρα πολὺ ἀδύνατος μοχλὸς μπροστά στὸ λαϊκὸ μαζικὸ κίνημα, ποὺ εἶχε τώρα ξεσπάσει. Τὰ τρία τέταρτα ἀπ' τὰ μέλη τῆς Λίγκας ποὺ ζοῦσαν πρὶν στὸ ἑξωτερικὸ, εἶχαν ἀλλάξει τώρα κατοικία γυρίζοντας στὸν τόπο τους· κατὰ συνέπεια, οἱ παλιότερες τοπικὲς ὁμάδες τους διαλύθηκαν οἱ πιὸ πολλὲς κι ἔτσι αὐτοὶ ἔχασαν κάθε ἐπαφὴ μέ τὴ Λίγκα.

Ἐνα μέρος, ποὺ ἀνάμεσά τους βρισκόνταν τὰ πιὸ φιλόδοξα στοιχεῖα, δὲν φρόντισαν νὰ ξαναβροῦν αὐτὴν τὴν ἐπαφὴ, μὰ καθέννας τους ἄρχισε κι ἓνα μικρὸ ξεχωριστὸ κίνημα, γιὰ δικὸ του λογαριασμὸ, στὴν περιφέρειά του. Τέλος, οἱ συνθήκες σὲ κάθε ξεχωριστὸ μικρὸ κράτος, κάθε ἐπαρχία καὶ κάθε πόλη, ἦταν διαφορετικὲς, ἔτσι ποὺ ἡ Λίγκα θάταν ἀδύνατο νὰ δώσει κάτι παραπάνω ἀπὸ γενικὲς κατευθύνσεις· ὥστόσο οἱ γενικὲς ὁδηγίες δίνονταν πολὺ καλότερα μέ τὸν τύπο. Κοντσελογῆς, ἀπ' τὴ στιγμή ποὺ τὰ αἷτια ποὺ ἔκαμαν ἀναγκαῖα τὴ μυστικὴ Λίγκα, ἔπαψαν νὰ ὑπάρχουν, ἡ μυστικὴ Λίγκα, σὲν τέτοια, ἔπαψε κι αὐτὴ νάχει κάποιο νόημα. Αὐτό, ὥστόσο, δὲ μπορούσε

νά ξαφνιάσει καθόλου τὰ πρόσωπα ἐκεῖνα πού εἶχαν ἴσια-ἴσια ἀπαλλάξει τὴν ἴδια αὐτὴ μυστικὴ Λίγκα κι ἀπ' τὴν τελευταία σκιά τοῦ συνομωτικοῦ της χαρακτήρα.

Ὡστόσο, τώρα αποδείχτηκε, πὼς ἡ Λίγκα στάθηκε ἕνα θαυμάσιο σχολεῖο γιὰ τὴν ἐπαναστατικὴ δράση. Στὸ Ρήνο, πού ἡ Neue Rheinische Zeitung (¹) εἶχε βάλλει στέρεες βάσεις, στὸ Nassau, στὴν Renish Hesse, κλπ. παντοῦ μέλη τῆς Λίγκας βρίσκονταν ἐπικεφαλῆς τοῦ δημοκρατικοῦ κόμματος τῶν ἄκρων. Τὸ ἴδιο γινόταν καὶ στὸ Ἀμβούργο. Στὴ Νότια Γερμανία, ἐμπόδιζε τὸ κίνημα ἡ κυριαρχία τῆς μικροαστικῆς σοσιαλοδημοκρατίας. Στὸ Breslau ὁ Wilhelm Wolff θροῦσε μὲ μεγάλη ἐπιτυχία, ὡς τὸ καλοκαίρι τοῦ 1848. Ἀκόμα ἐκλέχτηκε ἀντιπρόσωπος τῆς Σιλεσίας στὴ Βουλὴ τῆς Φραγκφούρτης (²).

Τέλος, ὁ Stephan Born, πού εἶχε δουλέψει στὶς Βρυξέλλες καὶ στὸ Παρίσι, σάν ἐνεργὸ μέλος τῆς Λίγκας, ἱδρύσε μιὰ Ἑργατικὴ Ἀδελφότητα στὸ Βερολίνο, πού ἀπλώθηκε πολὺ πλατεῖα καὶ διατηρήθηκε ὡς τὸ 1850. Ὁ Born, ἕνας νεαρὸς μ' ἐξαιρετικὲς ἱκανότητες, πού, ὥστόσο, βιάζονταν κάπως νὰ γίνῃ μεγάλη πολιτικὴ φυσιογνωμία, «ἀδερφοποιήθηκε» μὲ τοὺς πῶ διαφορετικοὺς ἀλῆτες καὶ μασκαράδες, γιὰ νὰ συγκροτήσῃ μιὰ ὁμάδα καὶ δὲν ἦταν καθόλου ὁ ἄνθρωπος πού μποροῦσε νὰ φέρῃ τὴν ἐνότητά στὶς ἀντίθετες τάσεις, τὸ φῶς στὸ σκοτάδι. Ἔτσι, στὰ ἐπίσημα δημοσιεύματα τῆς Ἀδελφότητας, οἱ ἀντιλήψεις τοῦ ἀντιπροσώπου τοῦ Κομμουνιστικοῦ Μανιφέστου παρουσιάζονταν ἀνακατωμένες, ὅπως λάχαινε, μὲ συντεχνιακὲς ἀναμνήσεις κι ἐπιδιώξεις, μὲ ἀποσπάσματα ἀπ' τὸ Louis Blanc καὶ τὸν Πroudhon, μὲ προτεξιοניσμὸ (προστατευτισμὸ) κλπ.· κοντολογίς, ἤθελαν νὰ τίς κάμουν νὰ συμφωνοῦν μ' ὅλους τοὺς ἀνθρώπους. Ἰδιαιτέρως, ἐβαλαν σ' ἐνέργεια ἀπεργίες, ἐργατικὰ συνδικάτα καὶ συνεργατικὲς παραγωγὼν καὶ ξέχασαν πὼς ἐκεῖνο πού ἔπρεπε νὰ γίνῃ βασικά, ἦταν νὰ καταχτήσουν, μὲ πολιτικὲς νίκες, τὸ πεδίο πού σ' αὐτὸ καὶ μόνο μποροῦσαν νὰ πραγματοποιηθοῦν ὅλα αὐτὰ σὲ σίγουρη βάση. Σὰν ἀργότερα, οἱ νίκες τῆς ἀντίδρασης ἔκαμαν τοὺς ἀρχηγούς τῆς Ἀδελφότητας νὰ νιώσουν τὴν ἀνάγκη νὰ ποιοῦν αἰμεσὰ στὴν

1. Ἡ ἐφημερίδα αὐτὴ ἔβγαυε στὴν Κολώνια ἀπ' τὴν 1 τοῦ Ἰούνη ὡς τίς 10 τοῦ Μάη τοῦ 1849, μὲ ἀρχισυντάκτη τὸν Μάρξ καὶ τὸν Ἐγκελς στὴ συντακτικὴ ἐπιτροπὴ.

2. Γιὰ τὴ Βουλὴ τῆς Φραγκφούρτης βλ. Ἐπανάσταση καὶ Ἀναστασία στὴ Γερμανία κεφ. VII καὶ XIX.

ἐπαναστατική πάλη, τοὺς ἄφησε φυσικά στὰ κρῖα τοῦ λουτροῦ ἢ συγχυσμένη μάζα ποὺ εἶχαν μαζέψει γύρω τους. Ὁ Born πῆρε μέρος στὴν ἐξέγερση τοῦ Μάη τοῦ 1849 στὴ Δρέσδη καὶ κατάφερε νὰ δραπετεύσει. Ὡστόσο, ἡ Ἑργατική Ἀδελφότητα, σὲ σχέση μὲ τὸ μεγάλο πολιτικό κίνημα τοῦ προλεταριάτου, ἀποδειχτήκε πὼς ἦταν ἕνα καθαρὰ χωριστὸ σῶμα, ποὺ σὲ μεγάλο βαθμὸ ἦταν μονάχα στὰ χαρτιά κι ἐπαιξε ἕνα τόσο δευτερεύοντα ρόλο, ὥστε ἡ ἀντίδραση δὲ βρῆκε ἀναγκαῖο νὰ τὸ καταργήσει, παρὰ μονάχα στὰ 1850 καὶ μερικὰ ἀπ' τὰ παρακλάδια τοῦ ἐπιζήσανε μερικά χρόνια ἀκόμα. Ὁ Born, ποὺ τὸ πραγματικό του ὄνομα ἦταν Buttermilch, δὲν ἔγινε μεγάλη πολιτική φυσιογνωμία, μὰ ἕνας μικρὸς Ἑλβετὸς καθηγητὴς, ποὺ δὲ μεταφράζει πιά τὸ Μάρξ στὴ γλῶσσα τῶν συντεχνιῶν, μὰ τὸν ἡμερο Πενάν στὰ δικά του ἀηδιαστικά γερμανικά.

Μέ τὴ 13ῃ τοῦ Ἰούνη 1849 (1), στὸ Παρίσι, τὴν ἤττα τῶν ἐξεγέρσεων (2) τοῦ Μάη στὴ Γερμανία καὶ τὴν καταστολὴ τῆς Οὐγγρικής Ἐπανάστασης ἀπ' τοὺς Ρώσους, ἔκλεισε μιά σημαντική περίοδος τῆς Ἐπανάστασης τοῦ 1848.

Ὡστόσο, ἡ νίκη τῆς ἀντίδρασης δὲν ἦταν ἀκόμα ὁλότελα ὀριστική. Ἦταν ἀναγκαῖα μιά ἀναδιοργάνωση τῶν σκόρπιων ἐπαναστατικῶν δυνάμεων καὶ κατὰ συνέπεια καὶ τῆς Αἰγκας. Οἱ συνθηκὲς καὶ πάλι δὲν ἐπιτρέπανε, ὅπως καὶ στὰ 1848, ὁποιαδήποτε ἀνοιχτὴ ὀργάνωση τοῦ προλεταριάτου· γι' αὐτὸ ἡ ὀργάνωση ἔπρεπε καὶ πάλι νὰ-ναί μυστική.

Τὸ φθινόπωρο τοῦ 1849, πολλὰ ἀπ' τὰ μέλη τῆς παλαιᾶς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς καὶ τοὺς συνέδρους, ξαναμαζεύτηκαν στὸ Λονδίνο. Οἱ μόνοι ποὺ ἔλλειπαν ἀκόμα ἦταν ὁ Schapper, ποὺ ἦταν φυλακισμένος στὸ Βισμπάντεν, μὰ ποὺ κι αὐτὸς ἤρθε ὕστερ' ἀπ' τὴν ἀθώωσή του, τὴν ἀνοι-

1. Στις 13 τοῦ Ἰούνη τοῦ 1849, ἔγινε στὸ Παρίσι μιά ἀσπλη διαδήλωση διαμαρτυρίας ποὺ τὴν εἶχε ὀργανώσει τὸ μικροαστικό κόμμα τῶν Ὁρεινῶν καὶ ποὺ στρεφόταν ἐναντία στὴ βίαιη ἀνατροπὴ τῆς δημοκρατίας τῆς Ρώμης ἀπ' τὰ γαλλικὰ στρατεύματα. Ἡ διαδήλωση διαλύθηκε πολὺ εὐκόλα καὶ τὸ μόνο ποὺ πέτυχε ἦταν νὰ κάμει φανερὴ τὴ χρεωκοπία τῆς μικροαστικῆς δημοκρατίας στὴ Γαλλία. Βλ. Κ. Μάρξ: Οἱ ταξικοὶ ἀγῶνες στὴ Γαλλία, (Ἑλλ. Μετ. Γιαν. Βιστάκη).

2. Βλ. Μάρξ καὶ Ἐνγκελς: Ἐπανάσταση καὶ Ἀντεπανάσταση στὴ Γερμανία κεφ. XVIII.

ξη τοῦ 1950 κι ὁ Moll, πού, ἀφοῦ πραγματοποίησε μιὰ σειρὰ ἀπὸ ἐπικίνδυνες ἀποστολές κι ἀνατρεπτικά ταξίδια—τελευταία ἐπιστράτευσε πυροβολητές γιὰ τὸ πυροβολικό(1) τοῦ Παλατινάτου καταμεσῆς στὸν πρῶσικὸ στρατό, στὴν Ἐπαρχία τοῦ Ρήνου—κατατάχθηκε στὸ λόχο τῶν Ἔργα-τῶν τῆς Besangon. τοῦ σώματος τοῦ Willich καὶ σκοτώθηκε ἀπὸ σφαίρα πού τὸν χτύπησε στὴν καρδιά, στὴ μάχη τῆς Murg, μπροστὰ στὴ γέφυρα τοῦ Rotenfels. Τὴ θέση του τὴν πῆρε ὁ Willich. Ὁ Willich ἦταν ἓνας ἀπ' τοὺς συναισθηματικούς ἐκείνους κομμουνιστὲς τοὺς τόσο κοινοὺς στὴ Δυτικὴ Γερμανία ἀπ' τὸ 1845, πού καὶ μόνο γι' αὐτὸν τὸν λόγο βρισκόταν ἀπὸ ἐνστικτο σὲ κρυφὸ ἀνταγωνισμό μὲ τὴν κριτικὴ μας τάση. Περ' ἀπ' αὐτό, ἦταν ὀλοκληρωτικὰ ὁ προφήτης, πού πίστευε στὴν προσωπικὴ του ἀποστολὴ σὰν σταλμένου ἀπ' τὴ θεία πρόνοια νὰ λευτερώσει τὸ γερμανικὸ προλεταριάτο καὶ σὰν τέτοιος διεκδικοῦσε ἅμεσα, γιὰ τὸν ἑαυτό του, τόσο τὴν πολιτικὴ ὅσο καὶ τὴ στρατιωτικὴ δικτατορία. Ἔτσι, στὸν πρωτόγονο χριστιανικὸ κομμουνισμό πού κήρυχνε προστῆτερα ὁ Weitling, προστέθηκε ἓνα εἶδος Ἰσλαμικοῦ κομμουνισμοῦ. Ὡστόσο, ἡ προπαγάνδα τῆς καινούργιας τούτης θρησκείας περιοριζόταν πρῶτα πρῶτα στοὺς προσφυγικοὺς στρατῶνες πού βρισκόνταν κάτω ἀπ' τὴν ἡγεσία τοῦ Willich.

Ἡ Λίγκα, λοιπόν, ὁργανώθηκε ἀπ' τὴν ἀρχή. Ἐκδόθηκε ἡ προσφώνηση τοῦ Μάρξ, τοῦ Μάρτη τοῦ 1850 κι ὁ Heinrich Bauer στάλθηκε στὴ Γερμανία. Ἡ προσφώνηση, πού συντάχθηκε ἀπ' τὸ Μάρξ καὶ μένα, ἐξακολουθεῖ νὰ χει καὶ σήμερα ἀκόμα ἐνδιαφέρον, γιατί ἡ μικροαστικὴ δημοκρατία εἶναι ἀκόμα καὶ σήμερα τὸ κόμμα πού πρέπει χωρὶς ἄλλο ν' ἄρθῃ πρῶτα στὴν ἐξουσία στὴ Γερμανία, σὰ σωτήρας τῆς κοινωνίας ἀπ' τοὺς κομμουνιστὲς ἐργάτες, μὲ τὴν εὐκαιρία τῆς ἐρχόμενης Εὐρωπαϊκῆς ἀναστάτωσης, πού περιμένεται τώρα γρήγορα (οἱ Εὐρωπαϊκὲς ἐπαναστάσεις, 1815, 1830, 1848—52, 1870, ξέσπασαν στὸν αἰῶνα μας σὲ διαστήματα δεκαπέντε ὡς δεκαοχτῶ χρόνων). Πολ-λά λοιπόν, ἀπ' ὅσα εἰπώθηκαν ἐκεῖ, μποροῦν νὰ ἐφαρμοστοῦν ἀκόμα καὶ σήμερα. Ἡ ἀποστολὴ τοῦ Heinrich Bauer στέφθηκε ἀπὸ δολόπλευρὴ ἐπιτυχία. Ὁ πιστὸς μικρὸς πα-

1. Ἀναφέρεται στὸ πυροβολικὸ τοῦ ἐπαναστατικοῦ στρατοῦ πού πολέμησε ἐνάντια στὰ στρατεύματα τῆς Πρωσικῆς κυβέρνησης στὴν ἐξέγερση τοῦ Παλατινάτου τῆς Βάδης, τὸ Μάη—Ἰούνη τοῦ 1849. (Σημ. Ἐκδ.).

πουτοής ήταν γεννημένος διπλωμάτης. Ξανάφερε τὰ παλιά μέλη τῆς Αἴγκας, ποὺ ἄλλα εἶχαν πέσει σ' ἀδράνεια κι ἄλλα ἐνεργοῦσαν γιὰ δικό τους λογαριασμό κι ἰδιαίτερα τοὺς ἀρχηγούς τῆς Ἑργατικῆς Ἀδελφότητας, στὴν ὁργάνωση ποὺ ξανάρχιζε τὴ δράση τῆς.

Ἡ Αἴγκα ἄρχισε νὰ παίζει δεσπόζοντα ρόλο στὶς ἐργατικές, ἀγροτικές κι ἀθλητικές ἐνώσεις, σὲ πολὺ μεγαλύτερο βαθμὸ ἀπ' ὅσο πρὶν ἀπ' τὸ 1848, ἔτσι ποὺ ἡ ἐπόμενη τρίμηνη Ἑγκύκλιος, γιὰ τὰ τοπικὰ τμήματα, τοῦ Ἰούνη τοῦ 1850, μπόρεσε κιόλας ν' ἀναγράψει πὼς ὁ φοιτητῆς Schurz ἀπ' τὴ Μπὸνν (ἀργότερα τέως Ἀμερικανὸς Ὑπουργός), ποὺ ταξίδεψε στὴ Γερμανία γιὰ λογαριασμὸ τῆς μικροαστικῆς δημοκρατίας, «βρῆκε κιόλας ὅλες τὶς ἀξιόλογες δυνάμεις στὰ χέρια τῆς Αἴγκας». Ἡ Αἴγκα, ἦταν, τὸ δίχως ἄλλο, ἡ μόνη ἐπαναστατικὴ ὁργάνωση ποὺ εἶχε κάποια σημασία στὴ Γερμανία.

Μὰ ὁ σκοπὸς ποὺ θὰ ἐξυπηρετοῦσε ἡ ὁργάνωση αὐτῇ, ἐξαρτιόταν οὐσιαστικὰ ἀπ' τὸ ἂν θὰ πραγματοποιιοῦνταν οἱ προοπτικές γιὰ ἓνα καινούριο ἀνέβασμα τῆς ἐπανάστασης. Στὰ 1850, αὐτὸ γινόταν ὅλο καὶ πὺδ ἀπίθανο, στὴν πραγματικότητα ἀδύνατο. Ἡ βιομηχανικὴ κρίση τοῦ 1847, ποὺ ἄνοιξε τὸ δρόμο γιὰ τὴν ἐπανάσταση τοῦ 1848, εἶχε ξεπεραστεῖ· μιὰ καινούργια χωρὶς προηγούμενο περίοδος βιομηχανικῆς ἀνθισῆς εἶχε ἀνατελεῖ· ὅποιος εἶχε μάτια γιὰ νὰ βλέπει καὶ μπορούσε νὰ τὰ χρησιμοποιοῖ, ἔπρεπε νὰ δεῖ καθαρά πὼς ἡ ἐπαναστατικὴ θύελλα τοῦ 1848, ξεθούμινε σιγὰ-σιγὰ.

Μὲ τὴ γενικὴ αὐτὴ εὐημερία, ποὺ σ' αὐτὴν ἀναπτύσσονται οἱ παραγωγικὲς δυνάμεις τῆς ἀστικῆς κοινωνίας, τόσο πλούσια, ὅσο τὸ ἐπιτρέπουν οἱ ἀστικὲς σχέσεις, *δὲ μπορεῖ νὰ γίνει λόγος γιὰ μιὰ πραγματικὴ ἐπανάσταση*. Μὰ τέτοια ἐπανάσταση εἶναι δυνατὴ μονάχα στὶς περιόδους ἐκεῖνες ποὺ οἱ δυὸ αὐτοὶ παράγοντες, οἱ σύγχρονες παραγωγικὲς δυνάμεις κι οἱ μορφές τῆς ἀστικῆς παραγωγῆς, ἔρχονται σὲ σύγκρουση ὁ ἓνας μὲ τὸν ἄλλο. Οἱ διάφορες ἔριδες ποὺ ἀπασχολοῦν σήμερα τοὺς ἐκπρόσωπους τῶν διαφόρων μερίδων τοῦ κόμματος τῆς Τάξης, στὴν ἡπειρωτικὴ Εὐρώπη καὶ ποὺ τὶς φθεῖρουν ἀμοιβαῖα, μακρὰ ἀπ' τοῦ νὰ προσφέρουν μιὰν εὐκαιρία γιὰ καινούργιες ἐπαναστάσεις, γίνονται, ἀντίθετα, δυνατὲς μονάχα γιατί ἡ βάση τῶν σχέσεων εἶναι, γιὰ τὴν ὥ-

ρα, τόσο στέρεη και (πράγμα που δέν τὸ ξέρει ἡ ἀντίδραση) τόσο ἀστική, Γι αὐτό, *δλες οἱ ἀπόπειρες τῆς ἀντίδρασης νὰ σταματήσῃ τὴν ἀστική ἐξέλιξη, θὰ τσακιστοῦν τόσο σίγουρα ὅσο κι ὀλάκερη ἡ ἡθική ἀγανάκτηση κι ὅλες οἱ ἐνθουσιαστικὲς προκηρῦξεις τῶν δημοκρατικῶν* (¹).

Ἔτσι ὁ Μάρξ κι ἐγὼ γράψαμε στὴν «Ἐπιθεώρηση ἀπ' τὸ Μάη ὡς τὸν Ὀκτώβρη τοῦ 1850» στὴν Neue Rheinische Zeitung, Politisch—Ökonomische Revue, ἀρ. V καὶ VI Ἀμβούργο, 1850, σ. 123 (²).

Ὡστόσο, ἡ ψυχρὴ αὐτὴ ἐκτίμηση τῆς θέσης, θεωρήθηκε σὰν αἴρεση ἀπὸ πολλὰ πρόσωπα, σὲ μιὰ ἐποχὴ πού ὁ Ledru—Rollin, ὁ Louis Blanc, ὁ Mazzini, ὁ Koesuth κι ἀνάμεσα στοὺς μικρότερους γερμανοὺς φωστῆρες, ὁ Ruge, ὁ Kinkel, ὁ Gögg κι οἱ λοιποὶ ἀπ' αὐτοὺς, μαζεῦονταν στὸ Λονδίνο γιὰ νὰ σχηματίσουν προσωρινὲς κυβερνήσεις γιὰ τὸ μέλλον, ὅχι μονάχα γιὰ τὶς ἀντίστοιχες πατριδες τους, μὰ γιὰ ὀλάκερη τὴν Εὐρώπη κι ὅπου τὸ μόνο πράγμα πού ἦταν ἀκόμα ἀναγκαῖο, ἦταν νὰ πάρουν τὰ χρήματα πού χρειάζονταν ἀπ' τὴν Ἀμερικὴ, σὰ δάνειο, γιὰ τὰ πραγματοποιήσουν στὴ στιγμή τὴν Εὐρωπαϊκὴ ἐπανάσταση καὶ τὶς διάφορες δημοκρατίες πού ἦταν φυσικὸ νὰ συμβαδίζουν μαζί της. Μπορεῖ νὰ παραξενευτεῖ κανένας πὼς ἕνας ἄνθρωπος σὰν τὸν Willich πῆρε μέρος σ' αὐτὸ καὶ πὼς ὁ Schapper ἄφησε νὰ ἐξαπατηθεῖ ἀπ' τὴν παλιά ἐπαναστατικὴ του ὁρμὴ καὶ πὼς ἡ πλειονότητα τῶν ἐργατῶν στὸ Λονδίνο, σὲ μεγάλο βαθμὸ πρόσφυγες κι αὐτοί, τοὺς ἀκολούθησαν στὸ στρατόπεδο τῶν ἀστοδημοκρατικῶν κατασκευαστῶν ἐπαναστάσεων; Φτάνει νὰ ποῦμε πὼς ἡ ἐπιφύλαξη πού ὑποστηρίξαμε μεῖς δὲ χωροῦσε στὸ μυαλὸ τῶν ἀνθρώπων αὐτῶν ὑποτίθεται πὼς ὁ καθένας ἔπρεπε νὰ μπεῖ στὸ παίγνιό της κατασκευῆς ἐπανάστασης· ἐμεῖς ἀρνηθήκαμε ἀποφασιστικὰ νὰ τὸ κάνουμε. Ἀκολούθησε τὸ σχίσμα (³) Περισσότερες λεπτομέρειες, πάνω σ' αὐτό, ὁ ἀναγνώστης θὰ βρεῖ στὶς Ἀποκαλύψεις (⁴). Ἀργότερα ἦρθε ἡ σύλληψη

1. Βλ. Κάρολ Μάρξ : Οἱ ταξικοὶ ἀγῶνες στὴ Γαλλία (Ἑλλ. Μετ. Γ. Βιστάκη, σ. 167).

2. Στὸ ἴδ. σ. 163.

3. Τὸ σχίσμα μὲ τὴ μερίδα Willich—Schapper ἔγινε τὸ Σεπτέμβρι τοῦ 1850.

4. Βλ. καὶ τὸ ἔργο Ἐπανάσταση καὶ Ἀντεπανάσταση στὴ Γερμανία, κεφ. XX καὶ τὸ ἔργο τοῦ Μάρξ, Ἀποκαλύψεις γιὰ τὴ δίκη τῶν Κομμουνιστῶν στὴ Κολωνία.

πρώτα τοῦ Nothjung κι ὕστερα τοῦ Haupt στοῦ Ἀμβούργου, ποῦ γινε προδότης, δίνοντας τὰ ὀνόματα τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς τῆς Κολώνιας καὶ ποῦ σκόπευαν νὰ τὸν ἔχουν σάν κύριο μάρτυρα στὴ δίκη, μὰ οἱ συγγενεῖς του δὲν εἶχαν καμμιά ἐπιθυμία νὰ ὑποφέρουν αὐτὴν τὴν ντροπὴ καὶ τὸν ἔστειλαν στοῦ Ρλο ντὲ Τζιανέιρο, ὅπου τελικὰ ἐγκαταστάθηκε σάν ἔμπορος καὶ σ' ἀναγνώριση τῶν ὑπηρεσιῶν του, διορίστηκε στὴν ἀρχὴ Γενικός Πρόξενος τῆς Πρωσίας κι ἀργότερα τῆς Γερμανίας. Τώρα βρίσκεται πάλι στὴν Εὐρώπη (*).

Γιὰ τὴν καλύτερη κατανόηση αὐτῶν ποῦ ἀκολούθησαν, θὰ δώσω τὸν κατάλογο τῶν κατηγορουμένων στὴ δίκη τῆς Κολώνιας: 1) P. G. Röser, τσιγαράς, 2) Heinrich Bürgers, ποῦ πέθανε τελευταῖα σάν προοδευτικὸς βουλευτὴς στοῦ Landtag, 8) Peter Nothjung, ράφτης, ποῦ πέθανε ἐδῶ καὶ λίγα χρόνια σὰ φωτογράφος στοῦ Μπρεσλάου, 4) W. I. Reiff, 5) Dr Hermann Becker, τώρα δήμαρχος στὴν Κολώνια καὶ μέλος τῆς Ἀνω Βουλῆς, 6) Dr Roland Daniels, γιατρός, ποῦ πέθανε λίγα χρόνια ὕστερ' ἀπ' τὴ δίκη, ἀπὸ φθίση ποῦ ἄρπαξε στὴ φυλακὴ, 7) Karl Otto, χημικός, 8) Dr Abraham Jacoby, γιατρός τώρα στὴ Νέα Ὑόρκη. 9) Dr I. I. Klein, τώρα γιατρός καὶ δημοτικὸς σύμβουλος στὴν Κολώνια, 10) Ferdinand Freiligrath (*), ποῦ, ὥστόσο, τὴν ἐποχὴ ἐκεῖνη ἦταν στοῦ Λονδίνου, 11) I. L. Ehrhard, ὑπάλληλος, 12) Friedrich Lessner, ράφτης τώρα στοῦ Λονδίνου. Ὑστερ' ἀπ' τὴ δημόσια δίκη στοῦ ὀρκωτοῦ δικαστηρίου, ποῦ κράτησε ἀπ' τίς 4 τοῦ Ὀχτώβρη ὡς τίς 12 τοῦ Νοέμβρη 1852, καταδικάστηκαν οἱ παρακάτω γι' ἀπόπειρα ἐσχάτης προδοσίας: Röser, Bürgers καὶ Nothjung σ' ἑξή χρόνια, Reiff, Otto, Becker σὲ πέντε χρόνια καὶ Lessner σὲ τρία χρόνια κράτηση σ' ἓνα φρούριο· οἱ Daniels, Klein, Jacoby καὶ Ehrhard ἀθωώθηκαν.

Μὲ τὴ δίκη τῆς Κολώνιας ἔκλεισε ἡ πρώτη περίοδος τοῦ γερμανικοῦ κομμουνιστικοῦ ἐργατικοῦ κινήματος.

* *

1. Ὁ Schapper πέθανε στοῦ Λονδίνου στὰ 1870. Ὁ Willich πῆρε μέρος στὸν Ἐμφύλιο Πόλεμο τῆς Ἀμερικῆς ὅπου καὶ διακρίθηκε· ἔγινε στρατηγὸς καὶ τραυματίστηκε στοῦ στήθους στὴ μάχη τοῦ Murfreesboro (Τέννεση) μὰ ἔγινε καλὰ καὶ πέθανε ἐδῶ καὶ δέκα χρόνια, πάνω κάτω, στὴν Ἀμερικὴ (1878). Ἀπ' τ' ἄλλα πρόσωπα ποῦ ἀναφέρονται, θὰ σημειώσω μόνο πὼς ὁ Heinrich Bauer χάθηκε στὴν Αὐστραλία καὶ πὼς ὁ Weitling κι ὁ Everbeck πέθαναν στὴν Ἀμερικὴ (Σημ. τ. Φ. Ἐνγκελς).

2. Ξακουστὸς γερμανὸς ποιητής. (Σημ. Ἐκδ.).

Ἀνάμεσα σὲ κείνη καὶ τούτη τὴν ἐποχὴ, βρίσκεται μιὰ ὀλάκερη γενιά. Ἐκείνην τὴν ἐποχὴ, ἡ Γερμανία ἦταν χώρα τῆς χειροτεχνίας καὶ τῆς σπιτικῆς βιοτεχνίας, ποὺ στηριζόταν στὴ δουλειὰ μὲ τὸ χέρι. Τώρα εἶναι μιὰ μεγάλη βιομηχανικὴ χώρα ποὺ συνεχίζεται ἡ ἀδιάκοπη βιομηχανικὴ τῆς μεταμόρφωση.

Τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ἔπρεπε κανέννας ν' ἀναζητᾷ ἕναν ἕναν τοὺς ἐργάτες ποὺ εἶχαν κάποια συνείδηση γιὰ τὴ θέση τους σὰν ἐργάτες καὶ γιὰ τὸν ἱστορικὸ οἰκονομικὸ τους ἀνταγωνισμό μὲ τὸ κεφάλαιο, γιατί ὁ ἀνταγωνισμὸς αὐτός, ἴσια-ἴσια τότε μόνο ἄρχιζε ν' ἀναπτύσσεται. Σήμερα, ὀλάκερο τὸ γερμανικὸ προλεταριάτο πρέπει νὰ μπεῖ κάτω ἀπ' τὸν ἀντισοσιαλιστικὸ νόμο, μόνο καὶ μόνο γιὰ νὰ καταφέρουν νὰ καθυστερήσουν λίγο τὴν πορεία τῆς ἀνάπτυξης του, γιὰ τὴν ἀπόχτηση πλείας συνείδησης τῆς θέσης του σὰν καταπιεζόμενης τάξης, ἐνῶ στὴν ἐποχὴν ἐκείνη, τὰ λίγα πρόσωπα ποὺ εἶχαν φτάσει νὰ καταλαβαίνουν τὸν ἱστορικὸ ρόλο τοῦ προλεταριάτου, ἔπρεπε νὰ συνέρχονται μυστικά καὶ νὰ μαζεύονται κρυφὰ σ' ὁμάδες ἀπὸ τρία ὡς τέσσερα πρόσωπα. Σήμερα, τὸ γερμανικὸ προλεταριάτο δὲν χρειάζεται πιά καμμιὰ ἐπίσημη ὀργάνωση, εἴτε δημοσία εἴτε μυστικὴ. Εἶναι ἀρκετὴ ἡ ἀπλή, αὐτονόητη ἀλληλοσύνδεση ἀνάμεσα στοὺς ὁμόφρονες ταξικοὺς συντρόφους, χωρὶς καταστατικά, χωρὶς ἐπιτροπές, ἀποφάσεις ἢ ἄλλες χειροπιαστὲς μορφές, γιὰ νὰ συγκλονίσει συθέμελα ὀλάκερη τὴ Γερμανικὴ Αὐτοκρατορία.

Ὁ Μπίσμαρκ, εἶναι ὁ διαιτητὴς τῆς Εὐρώπης, ἔξω ἀπ' τὰ σύνορα τῆς Γερμανίας· μὰ μέσα στὰ σύνορά της, ὑψώνει, κάθε μέρα ὅλο καὶ πιδὸ πολὺ ἀπειλητικὸ, τὸ ἀθλητικὸ τοῦ ἀνάστημα τὸ γερμανικὸ προλεταριάτο ποὺ ὁ Μάρξ πρόβλεψε κιόλας ἀπ' τὸ 1844· ὁ γίγας ποὺ τὸ στενόχωρο αὐτοκρατορικὸ οἰκοδόμημα, τὸ προσαρμοσμένο γιὰ φιλισταίους, ἀρχίζει νὰ μὴν τὸν χωράει κιόλας καὶ ποὺ τὸ δυνατό τοῦ ἀνάστημα κι οἱ πλατειοὶ ὦμοι του μεγαλώνουν ἔτσι, ποὺ σὰν θάρθει ἡ στιγμή μ' ἐν' ἀπλὸ ξεσῆκωμα ἀπ' τὴ θέση του, θὰ συντρίψει ὀλάκερο τὸ οἰκοδόμημα τοῦ Αὐτοκρατορικοῦ Συντάγματος, μεταβάλλοντάς το σ' ἐρείπια. Κι' ἀκόμα παραπέρα. Τὸ διεθνικὸ κίνημα τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ καὶ Ἀμερικανικοῦ προλεταριάτου, δυνάμωσε τόσο πολὺ, ποὺ ὄχι μονάχα τὸ πρῶτο στενὸ τοῦ σχῆμα—ἡ μυστικὴ Λίγκα—μ' ἀκόμα καὶ τὸ δεῦτερο ἀπέραντα πιδὸ πλατύ τοῦ σχῆμα—ἡ ἀνοιχτὴ Διεθνὴς Ἐνωση τῶν Ἑργατῶν—ἄρχισε νὰ τοῦ γίνεται ἐμπόδιο, ἔτσι ποὺ τώρα καὶ μόνο τὸ

αἴσθημα τῆς ἀλληλεγγύης, ποὺ στηρίζεται στὴν κατανόη-
ση τῆς ταυτότητας τῆς ταξικῆς θέσης, φτάνει γιὰ νὰ δη-
μιουργήσῃ καὶ νὰ συγκρατήσῃ ἓνα ἐνιαῖο καὶ μεγάλο
κόμμα τοῦ προλεταριάτου, ἀνάμεσα στοὺς ἐργάτες δλων
τῶν χωρῶν κι ὅλων τῶν γλωσσῶν. Οἱ θεωρίες ποὺ ἡ Λίγ-
κα ἀντιπροσώπευε ἀπ' τὸ 1847 ὡς τὸ 1852 καὶ ποὺ τὴν
ἐποχὴ ἐκείνη, οἱ σοφοὶ φιλισταῖοι μποροῦσαν νὰ τὶς ἀντι-
μετωπίζουν, σηκώνοντας τοὺς ὤμους, σὰν παραληρήματα
ἀγιάτρευτων λοξίων, σὰν τὴ μυστικὴ θεωρία μιᾶς χού-
φτας σκόρπιων αἰρετικῶν, ἔχουν τώρα ἀναρίθμητους ὅπα-
δούς σ' ὅλες τὶς πολιτισμένες χώρες τοῦ κόσμου, τόσο
ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς ποῦναι καταδικασμένοι στὰ ὄρυχεῖα
τῆς Σιβηρίας, ὅσο κι ἀνάμεσα σὲ κείνους ποὺ σκάβουν
στὰ χρυσορυχεῖα τῆς Καλιφόρνιας. Κι ὁ ἰδρυτὴς τῆς θεω-
ρίας αὐτῆς, ὁ πιὸ μισητὸς ἄνθρωπος, ὁ ἄνθρωπος ποὺ
συκοφαντήθηκε πιὸ πολὺ στὸν καιρὸ του, ὁ Κάρλ Μάρξ,
ἦταν, σὰν πέθανε, ὁ πολυαγαπημένος καὶ πάντα πρόθυ-
μος σύμβουλος τοῦ προλεταριάτου καὶ στοὺς δυὸ κό-
μους.

Λονδίνο 8 Ὀχτώβρη 1885